

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BÖLÜMÜ

BOSNA SAVAŞI ve YUGOSLAVYA'nın
PARÇALANMASI

Yüksek Lisans Tezi
İstanbul 2010

YASİN ŞAFAK

Danışman: Prof. Dr. MESUT HAKKI CAŞIN

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME BÖLÜMÜ

BOSNA SAVAŞI ve YUGOSLAVYA'nın
PARÇALANMASI

Yüksek Lisans Tezi

İstanbul 2010

YASİN ŞAFAK

Danışman: Prof. Dr. MESUT HAKKI CAŞIN

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

KISALTMALAR- ÖZET-çeviri ÖZET I-IV

I.YUGOSLAVYA KRİZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

I.1.BALKANLAR VE BOSNA HERSEK 1-22

I.2. GÜNEY SLAVLAR-EGEMEN İMPARATORLUKLAR 23-33

I.3.GÜNEY SLAV MİLLİYETÇİLİKLERİ 34-44

I.4.KRALLIK YUGOSLAVYASINDAN SOSYALİST YUGOSLAVYAYA 45-61

II. DÜNYA SİSTEMİ ve BÖLGESEL KRİZLER AYNASINDA BOSNA

II.1. ULUSLARARASI SİSTEME TEORİK BAKIŞLAR 62-71

II.2. SİSTEM-KRİZ VE SAVAŞ BARIŞ DENGESİ 72-82

II.3 BOSNA'DA KRİZ VE SAVAŞIN PATLAMASI 83-106

III. ULUSLARARASI DENGELER VE GELECEK ARAYIŞLARI

III.1. YUGOSLAVYA DAĞILIŞINDA DIŞ GÜÇLER ve BOSNA SAVAŞINDAKİ PLANLAR 107-121

III.2 AMERİKAN BARIŞI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ 122-139

III.3 SAVAŞIN DOĞASI VE GELECEK SENARYOLARI 140-160

SONUÇ 161-162

KAYNAKÇA 163-171

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler devletler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri anlatan bir sosyal bilimdir. Uluslararası ilişkiler disiplinlerarası bir disiplindir. Bu disiplinler arasında siyaset bilimi, iktisat, tarih, hukuk (uluslararası hukuk) en başta gelir. Yan kollardaysa sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve siyaset felsefesi anılabilir. Bu disiplinlerin tek bir konuda ortaya çıkardığı başlıklara bakınca, hangi disiplinin aynı konuyu hangi yönüyle ele alacağı görülecektir.

Örnek olarak küreselleşme iktisadi bir başlık olarak uluslararası iktisatça incelenebilirken, milliyetçilik en çok siyaset bilimince, insan haklarıysa hukuk tarafından incelenebilir.

Uluslararası alanda bir başlıkla onlarca disiplini çağırarak sorunlar vardır. Türkiye'nin yakın coğrafyasına bakınca eski Yugoslavya, Filistin, Irak tam böyle örneklerdir. Disiplinlerarası bakışla tüm faktörleri ayrı ayrı ortaya koyabilmek mümkündür. Bu faktörlerin derece ve önem sıralaması yapılabilir. Yahut sadece dünden bugüne veya bugünden geriye giderek kronoloji verilebilir. Bu dahi olgunun merkezinde ne zaman neyin daha öne çıktığını işaret edecektir.

Disiplinler arası bir yönüyle uluslararası ilişkilere ait konularını bilimsel alandan sıyrıp politize, hiperpolitize bir alana taşır. Salt şu iki olgu dahi bunu açıklayabilir.

1.Uluslararası İlişkiler bölgesel/uluslararası krizlerle gündemini oluşturur.

2.Uluslararası İlişkilerin üç kuramından ikisi direkt (marksist ve liberal) diğeryse dolaylı olarak (realizm; muhafakarlık) varolagelen büyük ideolojilere dayanır.

Böylelikle açıklamaların/açıklamaların nerdeyse her zaman bir totolojiye bağlanabileceği görülüyor. Koyu bir ekonomi/politik akıl için Yugoslavya parçalanmasının merkezinde küreselleşme vardır. Yarı pazar olan bir federasyonun tam

pazar olacak alt birimlere -ulus devletlere (Hırvatistan-Slovenya) federasyonlara (Bosna Hersek) pretektoralara (2007'ye kadar Kosova)- bölünmesi küreselleşmenin eseridir.

Real güç ilişkilerini, büyük devletlerin çatışmasını merkeze koyan bir bakış, krizin, büyük vakumların çatışma alanında kalan ve kendilerinin hiçbir suçu olmayan Yugoslavların kurban edilmesi olduğunu iddia edebilir. Bu güçler Rusya, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleridir. Aynı bakış açısıyla 19. yüzyıl güçler mücadelelerini teşkil eden de Osmanlı, Avusturya Macaristan ve Çarlık Rusyasıdır. Diploması tarihini dolayısıyla harp tarihini merkeze koyan birçok realist görüş bu sonucu çıkartır. Devasa askeri ve bürokratik aygıtlar olarak büyük devletlerin çıkar çatışması onlardan etkilenen küçük devletlerin coğrafyasını, sınırlarını, iç düzenlerini temelden sarsar yeniden şekillendirir.

Bosna Hersek krizinde yine en çok öne çıkan açıklamalardan biri de savaşı ve krizi din olgusuna bağlayan açıklamadır. Bu açıklama üç uluslararası ilişkiler kuramına da ilintilenebilir. Bu bağ bazen merkeze konarken bazen sadece bir motif mertebesinde bırakılır. Dinden yola çıkan bakış açısına göre Bosna'ya merkezkaç kuvvet uygulayan taraflar din üzerinden güncelleşir. Son 500 yıla yayılan çatışmaların temelinde din yer alır. Tüm eski Yugoslavya topraklarının birçok yerinde ikili çatışmalara yataklık eden din, Bosna-Hersek'e gelince üçlü (Müslüman-Ortodoks-Katolik) bir çatışmayı teşkil etmiştir.

Eğer uluslararası ilişkilerin özü esasında devletler arası ilişkiyse merkeze yaklaşabilecek disiplin son yüzyıldaki gelişimiyle uluslararası hukuk olacaktır. 20. yüzyılda dünya sisteminin, statükonun uluslararası hukuktaki temel problematiklerinden en başta geleni Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkıdır. Konu Wilson ilkeleriyle liberal tezlerin ve buna cevap olarak verilen Leninist cevapla Marksist tezde içkin hale gelir.

Böylelikle Bosna krizinin tarihini incelerken disiplinler-arasılığın ister istemez ortaya çıkacağı aşikardır: Tarihten bugüne Doğu Roma-Batı Roma, Osmanlı-Habsburg şeklinde devletlerin ayırım çizgisini içinde barındıran Bosna-Hersek, İmparatorlukların çöküşü, ulusal sorun, azınlıklar sorunu, federalist entegrasyon,

Varşova Paktı-NATO, Yeni Dünya Düzeni, etno-anarşi ve etnik temizlik gibi onlarca başlık üzerinden tarih, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, hukuk, iktisat, dinler tarihi gibi farklı disiplinlerin bakışına hedef olacaktır. Bu araştırmanın içinde de yer yer esas bu disiplinlerin sahasına giren konulara değinilmiştir. Fakat bunu yaparken Uluslararası İlişkiler alanının dışına çıkmamaya riayet edilmiştir.

Güney Slav topraklarındaki tarihsel çatışmalar özcü/imgeci/ medeniyetçi yaklaşımlarda, batı-doğu sorunsalı şeklinde tanımlanırken, ekonomi politik dil öncelikle kapitalizm-feodalizm, sonrasında liberalizm-sosyalizm şeklinde bir tarihsel zıtlaşmadan bahseder. Türk-İslam düşüncesindeyse, Balkanlar üzerinden Türk-Avrupa çatışmasına dair tezler türer. Balkanlar İslamın batı ucudur, eski Yugoslavya toprakları İslam-Hristiyanlık arasındaki sınırın ucudur. Bu noktadan savaşlar bir uyruklar problemi olarak değil daha çok medeniyetler çatışmasını andırır şekilde açıklanır.

Savaş dün de bugün de tarihin en merkezinde yer alan toplumsal olay olmaya halen devam etmektedir. Bu durum devam ettiği müddetçe savaşı incelemek, barışı aramak tüm toplumların tüm siyasetçilerin tüm sosyal bilimcilerin kaçınamayacağı bir sorumluluktur.

Tezin merkezi meselesi, Yeni Dünya Düzeni'nin ve komünizm sonrası dönemin temel bir köşe taşı olan Bosna Savaşı'nın Uluslararası İlişkiler disiplinince nasıl görülebileceğini tartışmaktır. Metot olarak yazılı kaynaklar kullanılmıştır. Hem dönemi sıcağı sıcağına aktaran süreli yayınlardan hem de 2000'lerden dönüp bu savaşı inceleyen metinlerden faydalanılmıştır. Tezin en merkezi sonucu bir devletin gerçek manada kurucu unsuru olan bir sınıfın, bir zümrenin, bir federal cumhuriyetin o devleti yıkmada, dönüştürmede önlenmesi zor bir eylem kapasitesine sahip olduğudur. Yugoslavya için Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan böyledir.

Tezin birinci kısmında Bosna Hersek'in ve modern çağın Yugoslavyası olan toprakların siyasi tarihi anlatılmıştır. Ülkeyi büyük savaşlar eşliğinde parçalanmaya götüren siyasal nedenlerin geçmişteki izleri aranmıştır.

Tezin ikinci kısmında sistemin, güç dengesinin, sistemdeki değişikliklerin teorisi anlatılarak bunun belli bir coğrafyada (Bosna) pratikte nasıl etkiler bıraktığı

araştırılmıştır. Tezin üçüncü kısmında Bosna-Hersek içinde ve uluslararası planda varolan durum anlatılmış, gelecek hakkında projeksiyon yapılmış, savaşın doğası hakkında tezler sunulmuştur.

Çalışmada faydalanılan yazılı kaynaklar çok çeşitlidir. Konuya farklı yönden bakan, farklı tarafları savunan yayınlardan da faydalanılmıştır. Hem o döneme canlı kaynak olan süreli yayınlar, hem daha sonra savaşı anlatan eserlerden faydalanılmıştır. Bu eserler sadece akademik disiplin altında yazılanlar değildir. Bilakis biyografi otobiyografi popüler tarih ve belgeselciliğin çok fazla malzeme taşıdığı bir konu olduğu için bu tip eserlerden de faydalanılmıştır.

Bosna Savaşı hakkında bugün dahi kimin suçlu kimin kurban olduğu tartışılıyor. Yugoslav halklarının kendi anlaşmazlıklarının mı yoksa dış güçlerin dünkü ve bugünkü kompozisyonları mı şiddeti önlenemez hale getirmiştir? Bu soru bu çalışmanın da merkezinde yer alacaktır. Şüphesiz 1991’le başlayan tüm Yugoslavya Savaşlarında Yeni Dünya Düzeni’nin hızlandırıcı etkisi olmuştur. Tezin başlığında da yer aldığı şekilde sistemde değişim ve dönüşüm evreleri her ülkeyi az ya çok etkiler. Yugoslavya gibi ince bir denge üzerinde süregelen ülkeleri ise temelden sarsabilir. Savaş seçeneği çok kısa bir süre zarfında ulus içinde cazip hale gelebilir. Büyük Devletler, standart ve adil bir müdahalede bulunamazsa Birleşmiş Milletler, Avrupa Topluluğu gibi ulusüstü kurumlar da yetersiz kalabilir.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD veya Amerika: Amerika Birleşik Devletleri

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

AT: Avrupa Topluluğu

B-H: Bosna-Hersek (Bosnalılarca da kullanılan bir kısaltma olduğu için kullanılmıştır.)

BM: Birleşmiş Milletler

BMKG: Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseryası

Güvenlik Konseyi: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

ICTFY: International Criminal Tribune for Former Yugoslavia (eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi)

IFOR: Implementation Force (Uygulama Gücü)

İkili Monarşi veya Habsburg: Avusturya-Macaristan

M.Ö: Milattan Önce

M.S : Milattan Sonra

NATO: Kuzey Atlantik Askeri Teşkilatı

OHR: Office of the High Representative (Yüksel Temsilcilik Bürosu)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

TG: Temas Gücü

UKKTH: Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı

UNPROFOR: United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)

YDD: Yeni Dünya Düzeni

der. : Derleyen

dir. par. :Editör

ed. :EditörEditör

ÖZET

Bosna-Hersek Avrupa'nın Doğusunda Balkanların Batısında yer alan bir ülkedir. Ülkenin yazgısı coğrafyasından ve nüfusundan açığa çıkar. Avrupa'nın Doğusundan Adriyatik'e ve Ege'ye inen hat tarih boyunca göçlerin, istilaların, büyük devletlerin mücadelesinin, etnik ve dini renkliliğin görülebileceği yerlerdir. Ortaçağda nerdeyse günümüzü andıran sınırlarında krallığı ve bağımsız Bosna kilisesi ile oluşan Bosna Devleti uzun ömürlü olamamış ve büyük devletlere bağlı olarak 20. yüzyıla kadar gelmiştir. Bu devletler sırasıyla Macar krallığı, Osmanlı Devleti ve Avusturya Macaristandır.

Ulus devletlerin çok büyük bir oranda homojenleştirilmiş olduğu Avrupa, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Balkanlar dörtgeninde Bosna, Katolik, Ortodoks ve Müslüman halkının kısa dönemler hariç yüzyıllardır tanınmış antiteler olarak yaşadığı bir ülkedir. Fakat son yüzyılda Bosna'yı ön plana getiren, kurucu ve yıkıcı iradelere potansiyel haline getiren etnik ve folklorik özelliklerinden ziyade çok çeşitli aktörlerin içinde yer aldığı krizlerin düğüm veya çözülüş odağı olmasıdır. Avrupa Diplomasisinde Doğu Sorunu olarak adlandırılan topraklar Bosna'dan başlıyor kabul edilir. Bosna ve Makedonya krizlerine Büyük Güçler o denli ilintili olmuşlardır ki I. Dünya Savaşı'nı patlatan bahane de Bosna'nın başkenti Saraybosna'dan çıkar.

I.Dünya Savaşı sonrasında kazanan taraflarca idealize edilen devlet modeli güney Slavlarca da uygulanır ve Yugoslavlar entegre olur. II. Dünya Savaşı ile birlikte Yugoslavya ve ona bağlı Bosna-Hersek de işgalden nasibini alır. II. Dünya Savaşında işgalden partizan direnişiyile kurtulan topraklarda sosyalist bir federasyon olarak yeni Yugoslavya kurulur. Bu devlet Doğu Bloku ve Kapitalist dünyanın her ikisinde de idealize edilen değil tahammül edilen bir modeldir.

Bosna-Hersek sosyalist federasyonu oluşturan altı cumhuriyetten birisidir. Tito'nun ölümünden sonra federasyon zayıflar, en başta Sırlar ve Hırvatlar olmak üzere tüm Yugoslavya'da yeniden millici siyasetler yükselişe geçer. 1991 yılında o zamanki Avrupa Topluluğu'nun da engelleyemediği bir süreç hızla yaşanır, Yugoslavya

parçalanmaya başlar, 1992’de parçalanmanın en sert ayağı olacak Bosna Savaşı patlak verir.

1990’lardaki Yugoslavya Savaşlarında uluslararası aktörlerin etkisi geçen yüzyıla oranla azdır. Bir sorumluluk varsa bu daha çok krizi önleyememe, tesbiti doğru yapamama ve savaşı bitirecek yahut marjinalize edecek siyasetleri uygulayamama noktalarındadır. Birleşmiş Milletler 1992-1995 Bosna Savaşı’nın gayretli fakat başarısız addedilen aktörü olur. Bunun en temel nedeni Batılı merkez devletlerin bir türlü ortak politika gerçekleştirememesi adeta birbirlerini sabote edici girişimlerde olmasıdır. Oluşan boşluğu ABD doldurur. NATO’nun hukuken olmasa da fiilen ilk alandışı müdahalesi Bosna Savaşıyla denebilir. Savaşın son yılında ABD diplomasi masalarında etkinlik kurarken NATO da aslında şemsiyesi altında olduğu BM müdahalesini orkestra eder.

Savaşın sonunu getiren Dayton Antlaşması da A.B.D yörüngesinde hazırlanır. Bosna Hersek’de savaşı sonlandıran Dayton, dünyanın en enteresan devletlerinden birini kurmuştur. Bir federasyonla bir cumhuriyetin oluşturduğu ülke Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyetinden oluşur.

1995 Dayton Antlaşması savaşı bitirmede başarılı olmuştur. Bugüne kadar da tekrardan bir çatışma patlak vermemiştir. Bu anlaşmanın başarısından olabileceği kadar, savaşın üç Bosnalı antitenin yılgınlığından da olabilir. Etnik temizliklerin, politik askeri enterne edişlerin hiçbiri geçici ve görelî üstünlüklerden fazlasını vermemiştir. Bu yüzden halen içinde çatışmayan fakat mekanizmalarında ideal bir işbirliği de yapılmayan bir Bosna-Hersek Devleti vardır.

ETİKETLER

Bosna Hersek, Bosna, Bosna Savaşı, Yugoslavya, Doğu Sorunu, Balkanlar, Hırvatistan, Sırbistan, Soğuk Savaş, Yeni Dünya Düzeni, Savaş, Barış, Dayton

SUMMARY

Bosnia-Herzegovina is a country which is located at the East of Europe and at the West of Balkans. Destiny of the country is obvious from its geography and its population. The lines springing down from Eastern Europe till the Adriatic and Aegean Sea are places where the history-long migrations, invasions, fights of large states and ethnical and religious colorfulness can be observed. The State of Bosnia, formed with its borders almost as the ones today and its independent Church of Bosnia, did not have a very long life and lived until the 20th century, dependent on other big states. These states were Hungarian Kingdom, the Ottoman Empire and Austria-Hungary, respectively.

Bosnia is a country within the square of Europe, North Africa, Middle-East and Balkans, where national states have now been greatly homogenized, wherein Catholic, Orthodox and Muslim societies lived for many centuries as well-known entities. However, what has recently brought Bosnia to the fore is not its ethnic and folkloric features that potentialized it with constructive and destructive will, but it is the fact that Bosnia has been the tying and resolution point of crises wherein a great variety of actors took roles. The lands named as “The Eastern Problem” in the European Diplomacy are considered to be starting from Bosnia. The Great Powers were so correlated in crises of Bosnia and Macedonia that the pretext that caused World War I sprang from Sarajevo, the capital city of Bosnia.

The state model after World War I, idealized by winners of this war, was also applied by the Slavic societies in the south and the Yugoslavians were integrated. With World War II, Yugoslavia and its affiliate Bosnia-Herzegovina had their share of invasions. The new Yugoslavia was founded as a socialist federation on the land which could be saved thanks to the partisan resistance in World War II. This state was not an idealized state model in the East Block and the Capitalistic World, but a tolerated one.

Bosnia-Herzegovina is one of the six republics that form the socialist federation. The federation weakens after the death of Tito and nationalist politics start to

rise again in all Yugoslavia, Serbs and Croats leading the way. A process which the European Community of the time was experienced in such a haste and Yugoslavia starts to disintegrate. In 1992, the Bosnia War, which was going to be the hardest level of the disintegration, breaks out.

Impact of the international actors on Yugoslavian Wars of the 90s are less, compared to the previous years. If there are any responsibilities, there are rather on failure to prevent the crisis, conduct determinations correctly and apply the policies that could end or marginalize the war. The United Nations were considered to be the keen but unsuccessful actor of the Bosna War between 1992 and 1995. The most basic reason of this is failure of Western central states to realize a common policy and almost sabotaging each other. The consequent gap is filled by the USA. It can be said that NATO's first out-of-zone intervention, if not legal, comes with the Bosnia War. While the USA establishes its strength on desks of diplomacy, NATO orchestrates the intervention of its mother entity, United Nations, in the last year of the war.

The Dayton Treaty, which ends the war, is prepared within the direction of USA. The Dayton, which ends the war in Bosnia-Herzegovina, has established one of the most interesting states of the world. A country formed by a federation and a republic is formed by the Bosnian-Croatian Federation and Serbian Republic.

The Dayton Treaty succeeded in ending the war. No fights have broken out since. This can be due to the crestfallenness of the three Bosnian entity, as much as the success of this treaty. No ethnical cleansing or political or military internments gave more than temporary and relative superiority. For this reason, there is still the State of Bosnia-Herzegovina wherein there is no internal conflict, but no ideal cooperation in the mechanics either.

TAGS

Bosnia Herzegovina, Bosnia, Bosnia War, Yugoslavia, Eastern Problem, Balkans, Croatia, Serbia, Cold War, New World Order, War, Peace, Dayton.

I.YUGOSLAVYA KRİZİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

I.1. BALKANLAR VE BOSNA HERSEK

Bosna-Hersek, tamamı Avrupa kıtasında yer alan Balkan yarımadasının orta-batı/kuzeybatı kesiminde konumlanmış bir ülkedir. Balkanlar, Karadeniz, Ege, Yunan Denizi, Adriyatik arasında kalan yarımadadır. Tüm dünya dillerinde Balkanlar olarak geçer. Balkan Türkçe bir kelimedir, ağaçlarla kaplı dağlar silsilesi anlamına gelir. “Tarih boyunca Balkanların merkezi hattı Tuna nehri olmuştur. Tüm askeri istilalar, ticaretin gelişim hattı, seyahat yolları Tuna boyundan gelişir. Tarih boyunca sırasıyla İliryalılar, Trakyalılar, Arnavutlar, Rumenler, Daçyalılar, Cermenler, Gotlar, Avarlar, Slavlar, Macarlar, Peçenekler, Kumanlar, Moğollar tarafından istilaya uğrayan Balkanlarda bugüne değin yerleşik kalan kavimlerin başında Slavlar gelir.”¹

Kuzeyden sınırını çizmek biraz zordur. “Bir sınırlandırmaya göre Tuna nehri ve onun kolu Sava Irmağı esas alınmıştır. Buna göre Balkanlar, 505.000 kilometrekarelik bir sahayı kaplamaktadır. Başka bir görüşe göre eski Yugoslavya ve Romanya ülkelerinin kuzey sınırları ölçü olarak alınmıştır. Buna göre toplam 788.685 kilometrekarelik bir yüzölçüme sahiptir. Diğer bir sınırlandırma ise, Osmanlı Devletinin Avrupa’daki Hristiyan dünyası ile çizdiği sınır olarak bilinir. Bu sınırlandırmaya göre de, Balkanların toplam yüzölçümü 1.000.000 km’yi bulur.”²

Balkanlar tarih boyunca kenarda kalmış bir bölge olmaktan uzaktır. Bu yüzden farklı kavimlerin geçiş hattı üzerinde olmuştur. Balkan yarımadasının kuzeybatı bölgesi eski tarihlerden beri güneydoğudan gelip batıya giden veya kuzeyden gelip güneye inen muhtelif kavimlerin geçtikleri bir köprübaşı vazifesi görmüştür. Bölge eski çağlarda İliryalılar ve daha sonra Romalıların nüfuzu altında kalmıştır. Avarlar ve Slovenlerin VII. Yüzyılda burayı istila etmesi ile Roma nüfuzu ortadan kalkmıştır. 626- 640 seneleri arasında Sırp ve Hırvat kimliği taşıyan kabileler Balkan yarımadasının kuzeybatısı istila eder. Hırvatlık Katoliklik, Sırpılık da Ortodoksluk ile başlar. Ne Katoliklik ne de

¹ Barbara Jelavich, Balkan Tarihi, Cilt 1, 18-19. yy, İstanbul: Küre, s.2-3

² der. Osman Karatay, Balkanlar El Kitabı, cilt I, s.14

Ortodoksluk Bosna’da tam bir zafer kazanamaz. Bosna’da iki din üzerinden bir çekişme varken ne Macar krallığına ne de Sırp krallığına itaat etmek istemeyen ve şiddetli baskıya rağmen Bosna tarihinde orijinal bir iz bırakan Bogomiller ortaya çıkmıştır.

“Balkanlar, Roma medeniyeti ve Yunan medeniyeti gibi iki muazzam medeniyetin etki ve hakimiyet alanı olagelmıştır. Hırvatlar Balkanlarda bağımsız devletleri ilk kuran millettir. Adriyatik sahil şeridinde iki yüzyıl kadar süren bu devletten sonra da uzun yüzyıllar boyunca Ragusa (Dubrovnik) bir şehir devleti ve ticaret alanı olarak süregitmiştir.”³ Yugoslavya’nın 6 kurucu ulusundan panislav fikrin ilkin Hırvatlar içinden çıkması ve süregiden süreçte de en baskın panislav hareketin Hırvatlarda oluşu en eski bağımsız devlet yapısının ortaçağda Hırvatlarda ortaya çıkmasıyla açıklanabilir.

Balkanların değişmez gibi duran bir yazgısı vardır. Irklar ve dinler açısından değil homojen bir devlet homojen bir eyalet dahi bulmak zordur. Özellikle eski Yugoslavya’da, onun ortasında yer alan Bosna’da ve Bosna’nın orta eyaleti olan bugünün Orta Bosna kantonunda bu durum en derin şekliyle billurlaşır. Balkanlar genelinde “Kuzey topraklarının Katolik, güney kısmınınsa Ortodoks olması genel durumdur. En kuzey ve en güney daha homojen bir profil çizer. Fakat Bosna Hersek ile Karadağ’ın, Sırbistan’ın ve Hırvatistan’ın Bosna-Hersek’i çevreleyen bölgeleri çok karma bir etnik ve dini kompozisyon çizer.”⁴

Balkanlarda siyasi, ekonomik ve jeopolitik anlamda bir birliğin olmadığını görmektedir. “Ne şu anda kültürel ve dinsel anlamda ortak bir Balkan kimliği vardır ne de geçmişte böyle bir birliktelik ve kimlik olmuştur. Hatta Mark Mazover’e göre, Balkan isminin kendisi yarımada sonradan verilmiş bir isimdir. Ona göre bu isim bir dağın ismi olup, bugünkü Balkanlar 19. yüzyılın sonuyla 20. yüzyılın başlarına kadar Rumeli yahut Avrupa Balkanları olarak biliniyordur. Mazover’e göre bu ismin menfi çağrışımlar yaparak yaygınlaşması ise 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında olmuştur: Balkan, zamanla coğrafi bir kavramdan çok daha fazlasını ifade etmeye başlamıştır.

³ Devlet Arşivleri, Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919, Ankara,1992,s.6-7

⁴ Noel Malcolm,Bosna,İstanbul:Om,1999,s.17

Kavram geçmişteki kullanımlarından farklı olarak, başka yerde bulunması zor şiddet, çöl ve ilkelikle alakalı güçlü çağrışımlar içermektedir.”⁵

Balkanlar sürekli gelgitler hareketlilikler göçler ve savaşlarla dolu bir tarihi içinde saklar. “Dünyanın pek çok bölgesinde tarih asırlarca değişmeden kalır. Oysa bunu eski Avrupa, özellikle de Balkanlar için söylememiz imkânsızdır. Coğrafi, kültürel ve demografik özellikleriyle Balkanlar her yarım asırda bir patlamaya hazır bir yanardağ gibidir.”⁶

Balkanlara yönelik bu çağrışımların çokça oryantalist ve Avrupa merkezci olduğunu söylemek zor değildir. Balkan terimi Batı Avrupa’nın gündelik dilinde de diplomasi nomenklaturasında da çokça yeralmaz. Balkan coğrafyası Avrupalılarca Güneydoğu Avrupa şeklinde tanımlanır. Bunun altında Avrupa’ya entegrasyon gibi ekonomik ve siyasal bir fikrin olduğu söylenebilir.

Balkanlarda ana etnik unsur nerdeyse 1000 yıldır Slavlardır. “Güney Slavlarını Slovenler, Hırvatlar, Sırlar, Bulgarlar, Makedonlar, Batı Slavlarını Polonyalılar, Çekler, Slovaklar, Soroblar, Doğu Slavlarınıysa Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar oluşturmaktadır. Bu anılan uyrukların ulus devletlerinin bir çoğu Balkanların dışındadır, fakat bu halkların bazıları halen azınlık olarak Balkanlarda yaşar ya da tarihte imparatorluk tebası olarak Balkanlarda yaşamıştır. Balkan Slavları genel bir tasnifle eski Yugoslavya artı Bulgaristan şeklinde tanımlanabilir. Slav olmayan Balkan Halkları ise nüfus olarak Arnavutlar, Yunanlar, Türkler ve Romenlar olarak sıralanır.”⁷

Bosna Herseklilerin de içinde yerleşeceği Yugoslav kavramı Sırbo-Hırvatça’da Güney Slavları anlamına gelmektedir. Yüzyıllar öncesinde, nerdeyse 4. yüzyıl sonlarında başlayan Slav halklarının göç dalgası bu toplumun Trakya, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan ve Dalmaçya’ya yerleşmesiyle noktalanır. Bundan sonra çeşitli iç karışıklıkların yaşandığı bu bölge 15. ve 16. yüzyıllardan 19. yüzyıl sonuna dek dönemin iki büyük imparatorluğu arasında (Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları) paylaşılır. 19. yüzyıl sonunda hızla gelişen uluslaşma süreci,

---

⁵ Hugh Poulton, Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler, İstanbul:Sarmal,1993,s.104

⁶ Balkan Sempozyumu,İHH Vakfı Yayınları,İstanbul:2008 s.125

⁷ Sınıf Bilinci,Güz1999,Sungur Savran,s.78

Osmanlı İmparatorluğu'nun gittikçe zayıflaması ve 1877-1878'de Rusya ile yapılan savaşı kaybetmesi sonucunda Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığını kazanacaktır.

Araştırmanın konusu olan Bosna-Hersek Avrupa coğrafyasında nevi-şahsına mahsus bir tarih barındıran, doğal sınırlarının da etkisiyle sınırları çok eskiden şekillenen bir ülkedir. Özellikle farklı dinlerin zamanla etnik isim haline geldiği ve bu toplulukların bir toprakta bu kadar uzun süredir beraberce yaşamaları ayırt edilen Bosna-Hersek'in yüzölçümü 50 bin kilometre kare nüfusu 4,5 milyondur. B-H'nin yüzölçümü Ankara vilayetinin 2 katı kadar olurken, nüfusu Ankara'nın toplam nüfusu kadardır.

Bosna ismi “cumhuriyeti sulayan Bosna ırmağından gelir ve büyük bir olasılıkla İliyen dili kökenlidir. Bosna-Hersek halkının % 44'ü Müslüman, %31'i Sırp, % 17'si ise Hırvatır. Komşuları Sırbistan, Karadağ ve Hırvatistan'dır. Dalmaçya'da sadece 20 km. uzunluğunda bir kıyı ile denize çıkışı vardır. Fakat bununla beraber hiç limanı yoktur.”⁸ Cumhuriyet'in başkenti kendi dillerinde Sarajevodur. (Türkçe Bosnasaray'dan gelir, Türkçe yazında kullanılan Sarayeva ve Saraybosna'nın Boşnakça'da söylenişidir. Şehir, Osmanlı akıncılarınca kurulmuştur.

B-H'de aynı dil, değişik dialektler şeklinde kullanılır. Yüzyıldır ulusal sorun sebebiyle Sırpça, Hırvatça ya da Boşnakça olarak tarif edilen diller aslında çok az farklılıkla aynı dildir. B-H ülkesi merkez Dinarlar bölgesindedir. Derin vadilerle bölünmüştür. Birleşmiş Milletlerin bir askeri yetkilisinin ifadesiyle Tanrının gerilla harbi için yaratmış olduğu topraklardır. Hem II. Dünya Savaşındaki partizan direnişi hem son savaştaki etnik çatışmalardan yola çıkarak bunun söylendiğini düşünülebilir. Tarih boyunca Bosna'ya Tuna'dan ve Akdeniz'den akınlar olagelir. Doğu Adriyatik kıyılarındaki Helen kolonileri en hızlı medenileşen bölgelerdir. Ortaçağ Bosnasında ve Osmanlı döneminin uzunca kısmında Hersek'e ait olan bu kıyılar modern B-H'nin içinde yer almaz. B-H çok önemli bir transit kavşaktır. Merkezi Avrupa'dan doğruca Balkanlar-Boğazlar-Ortadoğu şeklindeki düşünülecek bir hat Bosna'nın orta ve kuzey kısmından geçer. “Venedik-Osmanlı-Avusturya Macaristan dönemlerinde B-H sahil

---

⁸ Mediha Akarlan, Bosna Hersek ve Türkiye, İstanbul:Ağaç, 1993,s.6

güvenliği için artbölge olmasından önemlidir. Zamanla bu önem ikincil konuma düşer.”⁹

Yakınçağda Bosna'nın kuzeyi, kuzeybatıdan Hırvatistan, kuzeydoğudan Sırbistan sınırları sebebiyle merkezkaç öneme sahip olur. Hırvatistan Avusturya-Macaristan'ın, Sırbistan Rusya'nın ileri kolu olarak harekete geçtikçe Osmanlı'nın Kuzeybatı-Kuzeydoğu Bosna hattı modern harb tarihinin barut fiçilerinden biri haline gelir. 20. yy'da, imparatorluklardan sıyrılarak entegre olan güney Slav topraklarında yani birleşik Yugoslavya'da B-H ülkenin orta kesimini teşkil eder.

Bosna dağlıkken Hersek vadilerle doludur. “Bosna'nın ortaçağda önce kendine has jeo-kültürel bir yapı, ardından ülke, ardından da devlet haline gelmesini sağlayan en önemli etken kuşkusuz coğrafi konumudur. Bosna etrafına göre oldukça yüksek ve dağlık bir ülkedir. Bu yönüyle kesin hatlarla kuzeyindeki ve doğusundaki geniş düzlüklerden ayrılır. İki büyük ırmak, Sava ve Drina iki yönden onun kesin sınırlarını çizer. Aynı şekilde Dalmaçya düzlüğü ile Hersek sınırını denize paralel uzanan sıradağlar belirler. Bu dağlık yapı güneye doğru uzanır ve Bosna'yı aşip Sancak ve Karadağ'a gider. Ülke bu yönüyle tabii olarak sınırları belli bir yapı çizer.”¹⁰

B-H doğal sınırlarca çerçevelenmiş gibidir, “kuzeyde Una ve Sava nehirleri ve güneyde Karst tepelikleri ve Dinar Alpleriyle Hırvatistan'dan ayrılır. Doğuda Drina ırmağı kuzeyden güneye tüm Sırbistan sınırını çizer. Tarihçi Xavier Bougarel'e göre Yugoslav cumhuriyetleri içinde sınırları coğrafi açıdan en muhkem olanı B-H'dir.”¹¹

Bosna-Hersek'in hiçbir zaman müstakil olmadığı iddiası tartışmalıdır. Önce bağımsız kilise sonra teritoryal aidiyet ve ardından krallık şeklindeki ortaçağ devletleşme süreci B-H'de de yaşanmıştır. B-H'yi kendine özgü kılsa karma nüfus olgusudur. Osmanlı idaresinden önce Bosna kilisesi/Katolik kilisesi/Ortodoks kilisesi şeklinde üç unsura bölünen Bosna, Osmanlı döneminde Müslümanlar/Katolikler/Ortodokslar şeklinde süregider, Avusturya döneminde bu üçlü durum aynen devam eder, uluslaşma ile birlikte Boşnaklar/Sırlar/Hırvatlar haline gelir.

⁹ Ivo Cecic, The Socialist Republic of Bosnia and Hercegovina, Zagreb:Zavod,1983,s.1

¹⁰ Balkanlar El Kitabı, Osman Karatay, s.152

¹¹ Heredote, anatomie d'une poudriere ,n.67,4ieme 1992,s.11

Nüfus kompozisyonu bu şekilde süregelen ülke, bugünkü sınırlarına aşağı yukarı 1300-1400'lerde, nerdeyse tam olarak da 1500'lerde kavuşmuştur. "B-H'de ülkesel bir sürekliliğin olmadığını iddia etmek imkansızdır."¹²

Coğrafya da tarihten bugüne gelen sürekliliğine katkı sağlar. Coğrafi durum yüzünden tarihte kuzeyden gelen kabileler ikiye ayrılır, birisi Dalmaçya'ya gider, diğeri Sırbistan içlerine doğru ilerler. Sava'yı aşp Bosna'ya kuzeyden girenler ise ovalık bölge bittikten sonra fazla ilerleyemez. Aynı şey doğu ve batı yönleri için de geçerlidir. Bu durum, beşeri, siyasi ve askeri hareketlenme anlamında çok işlek bir bölgede olmasına rağmen, Bosna'nın dışardan gelen nüfusun işgaline uğramamasına yardımcı olmuştur.

Bağlı kılmalar yönetsel sonuçlar getirirse de, etnik kompozisyon fazla değişmemiştir. "Balkan dağlarının transit geçişlere elverişli ve dolayısıyla istila akınlarına karşı korunaksız coğrafyasında, Bosna –bilhassa Orta Bosna- derin vadileriyle nispeten kapalı bir alt-bölgedir. Bosna'nın Ortaçağdaki egemenlik rekabetinin –dışında değil ama- marjında kalmasında ve özgün dini-kültürel gelişmesinde, bu görece korunaklılığın payı aranabilir. Kavim göçleri ve emperyal rekabet mücadeleleriyle karışırken arada kalan ama aynı zamanda dalgaların yatışabildiği bir havuz niteliği taşıyan Bosna, Balkanların etnik ve kültürel çeşitliliği içinde de müstear nitelik taşıyan bir ülkedir."¹³

B-H farklı dinlerden -Katolik, Ortodoks, Müslüman- ama tamamına yakını Slav olan bir halkı barındırır. Eski Yugoslavya'nın uç bölgelerinde kalan Hırvatistan İtalyanları, Voyvodina Macarları, Banat Cermenleri, Makedonya Türkleri, güney Sırbistan Çingeneleri gibi Slav olmayan Yugoslav milletleri B-H'de nerdeyse yoktur. 6 ve 7. yüzyıldaki Slav istilaları nihayetinde diğerlerinin yerine geçen bir dilsel kimliğin yerleşmesini de sağlamıştır. Bu yüzden Bosna en billurlaşmış hali olmak üzere modern çağın eski Yugoslavyası olan topraklar 6-7.yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Slavdır denebilir. Bu toprakların daha eski mazisi İliryalılara kadar uzanır. İliryalılar kuzeye, bugünkü Slovenya'ya kadar uzanarak bu topraklara yayılmıştır. "Bosna toprağında

---

¹² Malcolm,s.23

¹³ Tanıl Bora,YDD'nin Avsahası Bosna Hersek,İstanbul:Birikim,1994,s.15

hakkında ayrıntılı tarihsel bilgiye sahip olunan en eski halk İliiryalıdır. Modern çağın Yugoslavyası'nın ve Arnavutluk'unun büyük bölümünü kaplayan topraklarda yaşayan bu halk bugünkü Arnavutça ile bağlantısı olan bir Hint-Avrupa dili konuşur. Batı Bosna'da ise Dalmaçya kıyılarında bu kıyılara adını veren Delmatea kavmi yaşıyordu. M.Ö 2. ve 1. yüzyıllarda ülkenin daha içlerine ve yukarlarına doğru yürüyen kavimler ve topluluklar Romalılar ile karşılaşmıştır. İlirya-Kelt kırmaması bu savaşçı toplulukların son ayaklanmaları M.S 9. yüzyılda bastırılmış ve tüm İlirya toprakları Romalıların egemenliği altına girmiştir. Bugünkü Bosna Hersek topraklarının büyük bölümü kıyı baz alınarak Roma eyaleti Dalmaçya'ya bağlıyken, kuzey Bosna bugünkü Hırvatistan ve Güney Macaristanla birlikte Roma'nın Pannonia eyaletine bağlıdır. Hristiyanlığın M.S 1. yüzyıl gibi çok erken bir tarihte Bosna topraklarına (Pannonia eyaletine) girdiğinden söz edilir. Bugünün Bosnasının kuzeydoğu köşesinin birkaç kilometre ilerisindeki Sırbistan'ın Sremska Mitrovice kentinde bu dönemden kalan Hristiyanlık izlerinden vardır. ¹⁴

Bosna'da nüfus dün de bugün de geleneksel olarak nehirlerce yarılan vadilerde toplanmıştır. Ortaçağ sonundan Osmanlıya oradan da bugüne merkezi şehirler aynı kalmıştır. "Bosna nehrinin kolu Milyadra üzerinde Saraybosna, Bosna nehri'nin ana akışında Visoko, Zenisa, Maglay, Dobay, Una nehrinde Bihaç, Virbas nehri üzerinde Yayça ve Banaluka, Drina hattında, Vişegrad, İzvornik ve Neretva üzerinde Mostar önemli şehirlerdir." ¹⁵

Bosna isminin kaynağı hakkında farklı tahminler vardır. "Bosna'nın zikredildiği 958 yılına ait ilk kaynak olarak, Bizans İmparatoru Constantin Porphyrogentus fermanında geçen Bosona Bölgesi söylenebilir. Bölge Sırp prensliğine iliştilmiş şekilde anılır, bu da Bosna'nın aslen bir Sırp bölgesi olduğuna dair teze yataklık eder. 9. ve 10. yüzyıllarda Bosna'da kullanılagelen askeri armalara bakılıncaysa Katolikvari şekiller görülür, buna dayananlar da böylelikle buranın aslen bir Hırvat nüfuz bölgesi olduğunu savunur. Her iki tez de oldukça anokronik denebilir. Bir ülke olarak Bosona'nın varlığı ne kadar gerçek ise de himaye, boyun eğiş, bağlılık üzerinden

---

¹⁴ Malcolm s.29-30

¹⁵ Thierry Mudry,Histoire de Bosnie et Hercegovie, Paris:Eclipses,s.12

buranın Bizansa ait bir nüfuz bölgesi olduğu ortadadır. Burada liderliği eline geçiren yapılar noktasında daha geriye gidince Avarlar görünür. 5.6 yüzyılda kavimler göçünün baskısıyla bugünkü Ukrayna Kafkasya steplerinden Balkanlara akan topluluklardan Avarlar başta gelir. Askeri olarak Balkanlar'da çok başarılı olurlar. Tarihçi Sima Mirkoviç'e göre, 9. yüzyılda Bosna'da banlar şeklinde devlet yapıları ortaya çıkmıştır. Bunlar, Türklerdeki hanlıklar, Araplardaki emirlikler şeklinde algılanabilecek buraya özgü bir yapılanmadır. Ban etimolojik olarak Avar dilini yansıtır. 10. yüzyıldan sonra Sırp'ların yönetiminde olduğu Bosna'da sırasıyla Hırvat, tekrardan Sırp , Macar ve yeniden Bizans hegemonyaları tesis olur. 1180'deyse Ban Kulin'le birlikte formel olarak Macar kralını kabul etse de Bosna neredeyse bağımsız olur. 12. yüzyılda Bosna banlığı Bosna nehrinin çevresinde bugünkü sınırlarını andırır hale gelir. Ortaçağ Bosnası en büyük sıçramasını Tvrtko yönetimiyle gerçekleştirir. 1353-1391 tarihinde Bosnayı yöneten Tvrtko' nun zamanında B-H'nin tarihsel yazgısı da yavaş yavaş şekillenir. Kuzeyde ve Batıda Katolisizm, doğuda ise Ortodoksi iyice yerleşik hale gelir.”¹⁶

Eski Yugoslavya'nın orta kısmını işgal eden B-H toprakları kendi ismiyle ilk kez Ortaçağ'da ortaya çıkar. “Novipazar merkezli bölgeyi, bugünün Sancak'ını ve bugün Karadağ'da yer alan Herceg-Novi'yi de ihtiva eder. Trvtko, bütün Yugoslav tarihçilerince, Yugoslav yöneticilerin prototipi gibi addedilir.”¹⁷ Katolik ve Ortodoks unsurlar arasında politik ilintiyi Bosna'dan başlayarak kurmuştur.

Ortaçağda Bosancica ismi ülkeyi ve kullanılan dili anarken kullanılır. Trvtko'dan sonra Bosna'nın parlayışı söner, kuzeyden Macar doğudan Türk vakumu kendini daha çok hissettirir. 1463'de Bosna 1482'de Hersek Osmanlı/Türk hakimiyetine geçer. “Hem kuzeyden gelip Orta Bosna'ya dayanan Macar hakimiyeti, hem de güneyden gelip Orta Bosna'ya dayanan Türk hakimiyeti kendi idari yapılanmalarını tesis eder. Bu süreçte, Bosnalı Slav nüfusa, aidiyetlerine ve elitlerine dokunulmaz. Sıkı direnen dağlı kabileler dağlarda ayrıcalıklı yaşama ve silah taşıma hakkını elde ederler.”¹⁸

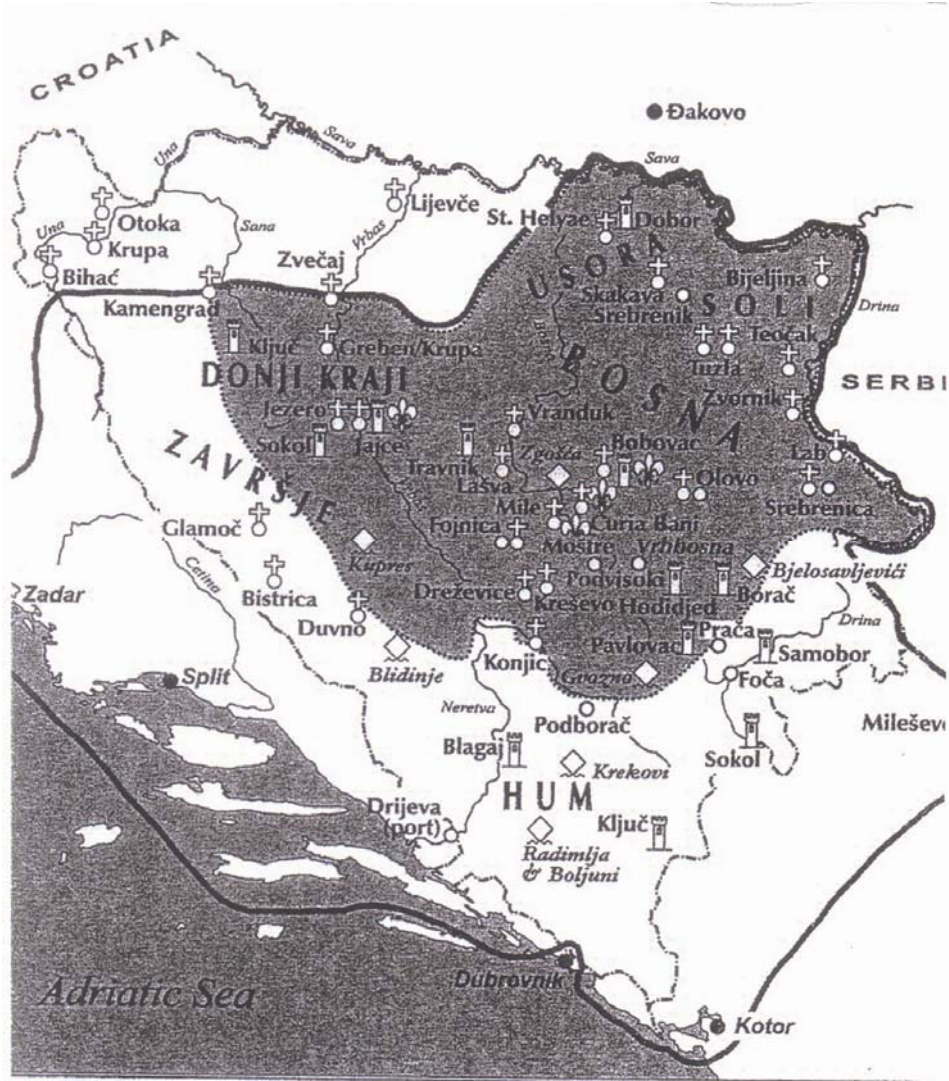
Tvrtko'dan sonra diğer yandan, doğu tarafından da Sırp baskısı kabarır ve Srebrenika merkezkaçında Doğu Bosna'yı ele geçirir. Bosna krallığıysa Orta Bosna

---

¹⁶ Malcolm, s.33

¹⁷ Makro Attila Hoare, The History of Bosnia, London:Saqi, 2007,s.33-35

¹⁸ R.Donia-A.Fine, Bosnia Hercegovina: a tradition betrayed, London: Hurst&Campany, 1994,s.46

-Ortaçağ Bosnası; Ban Kulinden Tvrtko'ya genişleyen Bosna Krallığı.

Makro Attila Hoare, The History of Bosnia, London:Saqi, 2007,s.36

merkezli olarak gücünü kısa bir süre daha kollar. Sırp ve Hırvat tezlerinin aksine o dönemki Bosna iç çatışmaları etnik çatışma değil, asilzade-kral çatışmasıdır.

1430'larda fransiskan misyonerliği sonuç alır ve bazı Bosna elitleri Katolikliği kabul eder. Fakat kırsalda büyük ölçüde Bosna kilisesi güçlüdür. Ortodokluk ise o zamanki Hum (Güney-Güneydoğu Bosna) merkezli olarak çevrenir.

Yine aynı dönemde Sırbistan tarafına doğru Osmanlı baskısı güçlüdür ve bu yüzden Sırp Doğu Bosna'ya Srebrenisa-Saraybosna hattına yığılırlar. O günden bugüne tüm Doğu Bosna'da ağırlıklı nüfus Ortodostur. "1448'de Hum şehrinde Stefan Koscas bağımsızlık ilan eder ve Bosna kralına bağlı voyvodalığını iptal eder. Böylece Hum'un Hersek'i yani Humun Dükü olur. Hersek Dük anlamına gelir. Düklük manasında Hersek ismi de buradan doğar. Bu isme daha sonra bölge ismi olarak da idari birim ismi olarak da, ülke isminin parçası olarak da dokunulmaz."¹⁹

Osmanlı'nın geliştinden sonra dini yapı tekrardan hareketlenir. Bogomilleri kuşatan Fransiskanları yeni gelen Osmanlılar dengeler. İslam dini hızla yayılmaya başlar. İslam dinine en çok katılanlar Bosna kilisesi mensuplarıyla Bogomillere yeni katılmış olan kriptobogomillerdir. Sırp tarih tezine göre Bogomiller ya yoktur ya da efsaneleştirilmiştir. Eserlerinin üzeri usulca örtülmeye çalışılır. Bu teze göre Bosna ya Ortodoks ya Katoliktir. Bu yaklaşım tarih boyunca Katolik ve Ortodoks milliyetçiliklerinde süregider. 1992-95 savaşı öncesinde Sırbistan lideri Milosevic-Hırvatistan lideri Tujman gizli görüşmesinde Bosna'yı taksim edip, Sırbistan ve Hırvatistan arasında paylaşma müzakeresi örneğinde de kendini gösterir.

Bogomillik toplumun kıyısında kendini devam ettirir. Fakat 17. yüzyılda İslam içinde tamamen eridiği söylenir. Bosna'da yaşayan halka kendi dilinde Bozanska denir. Bu coğrafya temelli bir isimlendirmedir. Slav kökenli bir halk olan Bosnalıların içinde Müslüman, Katolik ve Ortodoks unsurlar mevcuttur. Daha sonra 1492'de İspanya'dan gelip Osmanlıya sığınan Museviler de Saraybosna'ya iskan ettirilmiştir.

Bosna'nın bugün kıyıda toprağı olmayışı yine tarihsel bölünmenin uzamında devam eder. "Adriyatik sahili Hırvatistan İstria'dan Dubrovnik'e kadar Katolik ağırlıklıdır. B-H'nin Adriyatığe açılan sahili sadece 20 kilometredir ve limanı yoktur."²⁰

Güney Slavların üç ana etnik grubu da Bosna topraklarında yer alır. "Bunlara etnik grup demek modern çağa ait bir sınıflandırmadır. Müslümanların Osmanlı

¹⁹ Hoare,s.39

²⁰ Mihailo Crnobrnja; The Yugoslav drama: Mc Gill Owens Uni-Press,1996.s.18

dönemiyle İslama geçen Slavlar olduğunu savlamak zor değildir. Aynı şekilde Hırvatların ve Sırların da dilleri aynı olan Slav halkları olduğu kuvvetli ihtimaldir. Bu yüzden Noel Malcolm, tüm Ortaçağı ve Yeniçağı anlatırken Bosnalı Hırvatlardan Katolikler, Bosnalı Sırlardansa Ortodokslar olarak bahseder. Müslümanlar da Bosnalı Müslümanlar olarak yer alır.”²¹ Osmanlı millet sistemi içerisinde idari hukuk esasları din üzerinden oluşturulduğu için bu tip antite oluşumu daha sonra iyice yerleşmiştir.

“Bosna-Hersek’in nevi şahısına münhasırlığı ve devamlılığı herhangi bir homojen halka ve unsura ait olmayışı tam aksine sürekli bir karışma/barışma/çatışma alanı olmasıdır. Bunun altında yatan en büyük neden uygarlıkların kavşağında ve imparatorlukların periferisinde olmasıdır.”²²

“Ivan Lovrenović ve Mustafa İmamović’in Bosnayı ve halkını anlattığı -B-H, A millenium of Continuity- adlı eserde vurguladığı süreklilik de aynıdır: Territorial süreklilik , Slav aidiyeti ve çoklu antitelerden oluşma.”²³

Bu yüzden Bosna Sorununda en esaslı devamlılık gösteren olgu, ulusal sorundur denebilir. Etnik ve siyasi sınırların birbiriyle çakışmaması, Balkanlar’daki ulus devleti kurma sürecinin önünde duran bir engeldir. Bosna’da tarihin Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanlar tarafından farklı biçimlerde yorumlanması nedeniyle birbirine rakip iddialar ortaya çıkar. Balkanlar’da etnik olarak homojen bir devlet kurmanın pratikte mümkün olmayışı tarihsel durumdur. Etnik gruplar sayıca çok fazladır ve fazlasıyla iç içe geçmiştir. Yugoslavya ve çokuluslu imparatorlukların diğer mirasçılarının tümü de ulus devleti olma iddisında bulunmuş, ama eski imparatorluğun çokuluslu yapısını az ya da çok derecede yeniden üretmenin ötesine geçememiştir. Yugoslavya’nın mirasçıları Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya da homojen ulus devlet değildir. Balkanlar’daki diğer bütün ülkelerin ulusal azınlık sorunları vardır: Bulgaristan’da Türk azınlık, Romanya’da Macar azınlık, Yunanistan’da Türk ve Slav azınlıklar, Arnavutluk’ta Yunan azınlık bulunmaktadır.

---

²¹ Jelavich,s.256

²² Xavier Bougarel: BH, anatomie d’une poudrière, Heredote, no 67, Ekim-Aralık, 1992,s. 84

²³ Michel Roux, Heredote, revue de Geographie et de geopolitique, Paris Octobre, Decembre 1991,s.17

Eski Yugoslavya içinde en eski sınırlara sahip olan Bosna özgün ama bağımlı bir devlet olagelir. Ayrıca üç toplumun, Sırlar, Hırvatlar ve Müslümanlar'ın yüzyıllardır yan yana yaşamasının sonucunda zoraki kader birliğine sahip bir toplum olmuştur. Bosna-Hersek'in on dokuzuncu yüzyıldaki ulus devlet kurma sürecinden beri benzer kalmasının temel nedeni, birbirine izleyen üç çok uluslu devletin mirasçısı olmasıdır. Osmanlı Devleti de Habsburg da 1918 sonrasında kurulan Yugoslavya da böylesi çok uluslu devletlerdir. Bosna'ya zaman zaman mini Yugoslavya denmesinin sebebi, aynı dili konuşan ama başlıca üç gruba ayrılmış olan üç büyük Güney Slav halkından meydana geliyor olmasıdır.

Yugoslavya Balkanlarda ulusal sorunun merkezinde yer alır. Büyük Sırbistan, Büyük Makedonya, B-H'yi içine katmak isteyen Büyük Hırvatistan, Makedonya'yı almak isteyen Büyük Yunanistan, gene Makedonya'da hak iddia eden Büyük Bulgaristan, Kosova'yı da isteyen Büyük Arnavutluk projeleri Yugoslavya üzerinde çoklu vakum oluşturur. Balkanlardaki hemen bütün milliyetçi projeler eski Yugoslavya'nın içinden dışarıya veya dışından içeriye kuvvet uygular. Bosna ölçeğinde savaşı incelerken ulusal sorun başlığı merkez oturur. B-H'de ulusal sorun tarihsel gerçeklik olarak din ile örtüşür, aynileşir. Unsurlar arasındaki farklılık sınıfsal (ezen-ezilen) veya idari (yöneten-yönetilen) bir ayırmadan ziyade dini farklılıklar üzerinden okunur. "Bu olgu B-H'de ulusal sorunu atipik bir hale getirir ve kronik bir anomoli olarak resmeder. Diğer yandan teritoryal bütünlük yüzyıllardır korunsa da neticede bağımlılık olgusu da ortadadır. Bosna, Ortaçağdaki kısa süreli bağımsızlığı hariç hep bağımlı bir ülke olmuştur."²⁴

Tarihsel olarak münhasır Bosnalılık iddiasında bulunanlar Bogomillği merkeze koyarlar. Türkçe yazında çokça yeralan teze göre azizler kültürünü, ikonları, haçı ve papaz sınıfını reddeden Bogomiller zaten İslamiyete meyyal bir haldedirler. "Bogomillerin Bosna Kilisesi tarihte Orta Bosna'da güçlüdür. Bosna devletinin Ortaçağ boyunca topraklarını büyüttüğü vakiyse de bu kesinlikle Bosna kilisesinin büyümesi ve nüfuzunu baskı yoluyla artırması değildir. Bosna'nın doğusundaki Ortodoks aidiyetler,

---

²⁴ ed. Pula Modjez, " Religion and the war in Bosnia, Scholer Press1998,s.1

ortadan itibaren kuzey tarafına doğru Katolik aidiyetler o günden bugüne değin devam eder.”²⁵

Bogomilliğin en son 100 sene kadar öncesinde görüldüğüne dair iddialar seyyahlar yazınında bulunabiliyor. “Boğaza girmeden hemen önce, yoldan 150 metre kadar yukarıdaki bir tarlada bir grup Bogomil taşı var. Bogomiller güney Slavları arasında yayılmış bir tarikatın mensuplarıdır. On üçüncü yüzyılda Roma Katolik Kilisesi’ne karşı ayaklanmışlardır. Başlangıçta hem Sırbistan hem de Bosna’da himaye görmüşlerdir ve bu inanç çabucak yayılmıştır. Şiddetli kovuşturmalara da uğramışlardır ama 1876 gibi yakın bir tarihte bile, Hersek’in Popovo kazasından Ragusa’ya 2000 Bogomilin iltica ettiği kaydedilmiştir. Tarihleri düşmanları tarafından yazılmış olduğundan, adetleri ve düşüncelerine ilişkin gerçekte pek az şey bilinir ve inançları bugüne değin gizli kalmıştır. B-H'nin çeşitli kesimlerinde, bazılarında acemice oymalar bulunan garip biçimli mezar taşları vardır.”²⁶

Uluslaşmayı, etnik dini farklılıkları aşmayı zorlaştıran etkenlerse yüzyıllarca çözülmeyen kalır. Özellikle taşra klan ve aşiret düzeni daha yoğun olarak Hersek bölgesinde canlıdır ve bu yüzyılın başına kadar devam edebilir. Türk yönetiminin sınır noktaları hep bu hatta değin uzanır. Osmanlı ve Avusturya düzenini hep zorlayan bölgeler Sancaktan sonra başlayıp Karadağ ve Kuzey Arnavutluk hattına uzanan bölgedir, Hersek de buranın başlangıç noktası sayılabilir. “Buraların chegs adı verilen dağlı aşiretleri yükseklerde kendilerine ait merkezi yönetimin nüfuz edemediği alanlar oluşturmuştur. Ortodoksluğa değin bir asabiyete ve doğaya yönelik bir pastoralizme bağlı Karadağlı bu gruplar form değiştirerek bugüne değin taşınmışlardır. Bosna savaşında, Karadağ’dan gelerek Bosna şehirlerini yağmaya katılmışlar ve Ortodoks paramilitaryasının temel unsuru olmuşlardır”.²⁷

Bosna, etnik çatışmayı barındırdığı gibi onu aşacak laik ve birlikçi bir dalga da Bosna’dan şekillenebilmiştir. Sorunun yumağı bazen o sorunu aşmaya çalışacak antitezi karşıt kamp olarak sorunun en merkezi alanından çıkartabilir. I. Yugoslavya’yı kurmaya sebep olan devrimci milliyetçilik entelektüel cephesini Dalmaçya’dan askeri

---

²⁵ Donia, Fine, s.57

²⁶ Frances Hutchinson, Balkanlar 1908, İstanbul: Show Kitap, 1999, s.220-221

²⁷ Malcolm, s.121

aygıtlarını Sırbistan'dan devşirirken kıvılcımı çakan operasyonel evreyi Bosna'dan, Mlada Bosna teşkilatından almıştır. 19. yüzyılda Rusya, Avusturya, Osmanlı arasında nüfuz mücadelesine sahne olan topraklarda, 1914'de I. Dünya Savaşının kıvılcımı çakan suikast gerçekleşir. Mlada Bosna adlı gruba mensup Bosnalı Sırp Gavrilo Princip tarafından, Avusturya Arşidükü suikast sonucu öldürülür. Mlada Bosna Sırp milliyetçisi bir grup olmaktan ziyade içinde Hırvat ve az da olsa Müslüman Bosnalıların da olduğu pan-yugoslav bir devrimci yapıdır. Sırbo-Hırvatçanın en etkin kalemlerinden biri olan Nobel ödüllü Bosnalı Hırvat İvo Andriç de gençlik yıllarında Mlada Bosna'nın bir sempatizanıdır. Güney-Slav birliğinin işaretleri 1918 de iyiden iyiye ortaya çıkar. Güney Slavları temsil eden birlik, galipler tarafında Versay masasına oturur ve Sırp-Sloven-Hırvat krallığı(I. Yugoslavya) kurulur.

Benzer şekilde 30 yıl sonra, partizan hareketi de Orta ve Kuzey Bosna'dan başlayarak kendini tahkim eder. Her ulusa tek devlet değil tek devlette tüm halklar parolasıyla federal Yugoslavya'nın çekirdeği işgal altında Orta ve Kuzey Bosna'daki gizli konferanslarda belirlenir. Fakat, II. Yugoslavya (Tito Yugoslavyası) da tarihsel yazgıdan kaçamaz, güney Slav toprakları tekrardan bir hudut/sınır haline gelir. Bu sefer, Doğu Bloku ile liberal Avrupa arasındaki sınır Yugoslavya'dan geçecektir. Sadece Yugoslavya değil tüm Balkanlar soğuk savaşın derin yarılmalarını en çok taşıyan topraklar olmuştur. Balkanlar jeopolitik konumu, siyasi ve beşeri coğrafyasıyla çeşitli dünya milletlerinin ilgisini yüzyıllardır çeken bir bölgedir. Balkan yarımadası, coğrafi konum olarak Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan ve genellikle dağlık olan bir bölgedir. Balkan, Türkçe kökenli bir kelime olup dağlık yer, dağ anlamına gelmektedir. Balkan yarımadası, Avrupa'nın doğuya açılan kapısıdır. Bu nedenle bu kapıdan gelip geçen, yerleşen kavim ve topluluklar çok olmuştur. Balkan halkının etnolojik yapısı da devamlı karışıma uğramıştır. Balkanlar bir milletler mozaiği gibidir. Bugün, Balkanlarda yaşayan milletler Türkler, Bulgarlar, Makedonlar, Arnavutlar, güney Slavlar, Romenler ve Macarlardır. Bunların yanı sıra Yahudiler ve Çingenele de Balkanların zengin haritasının içerisinde yer alırlar. Balkanlardaki bu çok parçalılık, ve onun neden olduğu politikalar zamanla bir siyaset terimi ortaya çıkmıştır. Bugün balkanizasyon, yani bölme, bölünme, siyasi oyunlarla parçalanma anlamlarında siyaset literatüründe kullanılmaktadır. Slav unsurların tarihsel devlet arketiplerine sahip

olmadıkları şeklindeki Batı Avrupa-Amerika menşeli önyargılarsa abartılıdır. “Balkanlara gelen ve diğer kavimlerin aksine (Gotlar ve Moğollar kastediliyor) Slavlar burda mukim olurlar ve sınırları genel olarak bugünkü topraklarını hatırlatan krallıklar kurarlar. 10-11. yy’da Hırvat Krallığı, 12. yüzyılda Sırp krallığı(Raska), 14. yy ‘da Bosna Krallığı -ortalama bir ortaçağ krallığından ne eksiktir ne de fazladır- tesis olur. Tarihsel olarak Balkan halklarının birlikte yaşama ve düzen kurma kapasitelerini tartışmak zordur.”²⁸ Problemse istilalar döneminde görülebilen hükümlerlik-tebaa ilişkilerinden kaynaklanır. Böylelikle bağımsız ve tek bir Bosnalı kimliği bu güne değin oluşmamıştır. Her şeye rağmen kullanılan Bozanska-Bosnalı ifadesi teritoryal bir aidiyeti ifade eder, coğrafyanın ötesine geçmez. Hatta kullanım her zaman o da idari birimin adı olan Hersek’i dışarda bırakarak Bosnalı şeklinde kullanılır. Yönetici devletlerden dolayı yer yer Ortodoks, Müslüman veya Katolik nüfus dönem dönem öne çıkabilir, fakat bu topyekün bir etnik grubun idarede konumlanması şeklinde değildir. Osmanlının asilzade müslümanları (Begler:Beyler) örneğinde olduğu gibi bunlar feodal tarım düzenini yürüten araçlar silsilesidir.

Bugünün Güney Slav milletlerinin topraklarında yönetici sınıfın sebep olduğu çatışmaların temeli M.S’den sonra 4. yy’a kadar uzanır. “Roma İmparatoru Theodosius, imparatorluğunu Doğu ve Batı olarak ikiye ayırdığında, sınır çizgisi 20. yy. Yugoslavyasının ortasından geçmektedir. Bu sınır çizgisi boyunca Katolik Kilisesi, Bizans Ortodoks Kilisesi, daha sonraları da İslam dini yayılma ve etki alanı arar.

---

²⁸ Malcolm s.148

Osmanlı Bosnası; topraklar, bugünkü Bosna-Hersek'e ilaveten Sancak'ı ve Split-Dubrovnik arası uzunca bir sahili de ihtiva eder.

Makro Attila Hoare, The History of Bosnia, London:Saqi, 2007,s.40

Güneydoğu Avrupa, daha sonraki tarihlerde de kesintisiz olarak emperyal projelerin hudut çizgilerinde yer almıştır. "16-17. yy boyunca süren Osmanlı-Habsburg çatışmasına, 1792'de Yakındoğu, Doğu Akdeniz, Minör Asya ve Orta Asya hedefleriyle emperyal hedeflere yönelen Rusya da katılır."²⁹. Bu kesişim alanları öncelikle dinidir:

- Ortodoksluk Katoliklik kesişim alanı
- Müslümanlık-Katoliklik kesişim alanı
- Müslümanlık-Ortodoksluk kesişim alanı

²⁹ John B. Allock, Explaining Yugoslavia, Columbia University Press NY, 2000 s.213

Daha sonrasında da üretim biçimlerin kesişim alanı ortaya çıkar: Doğu-Batı geçiş bölgesi, yönetim ve idari yapılanma açısından batı tipi üretim ve yönetimden doğu tipi üretim ve paylaşımına geçiş alanıdır. Adriyatik kıyıları(Istria, Ragusa, Dubrovnik) ile Sırbistan'ın Bulgar sınırı tamamen farklı koşullar çizer. Feodalite ile gelişen kapitalizmin çarpışma alanı tüm eski Yugoslavya topraklarında tarihi faylar meydana getirir. Orta Avrupa'nın tarih içinde Balkanlara doğru uzamı, kapitalizmin yakın pazarını ve karadan büyüme alanını simgeler.

Bu ikilem, özcü/imgeci/ medeniyetçi yaklaşımda, batı-doğu sorunsalı şeklinde tanımlanırken, ekonomi politik dil öncelikle kapitalizm-feodalizm, sonrasında liberalizm-sosyalizm şeklinde bir tarihsel zıtlıktan bahseder. Türk-İslam düşüncesindeyse, Balkanlar üzerinden Türk-Avrupa çatışmasına dair tezler türer. Balkanlar İslamın batı ucudur, eski Yugoslavya toprakları İslam-Hristiyanlık arasındaki sınırın ucudur. Bu noktadan savaşlar bir uyruklar problemi olarak değil daha çok medeniyetler çatışmasını andırır şekilde açıklanır.

“Tarihte Roma ve Osmanlı idareleri kısmi bir istikrar temin etse de, etnik süreçler bakımından birbirinin tam aksi gelişmelere neden olmuştur. Roma idaresinde bir taraftan küçük etnik yapılar büyük bloklar (başlıca Traklar ve İliryenler) içinde bütünleşmiş, bir taraftan da yoğun Latinleşme yaşanmıştır. Osmanlı döneminde ise İslam'ın etkisiyle bazı yeni fakat çok küçük kimlikli türeyişlerinin görünmesi dışında, kimlik farklılaşması olmamış, hele Roma'nın aksine kitlesel temelde bir değişim bir Türkleşme yaşanmamıştır. Ancak Ortaçağ'da oturan ve sınırları belirleyen yapılar, Osmanlı döneminde birbirinin içine geçmiştir.”³⁰

Ortaçağ Balkanlar için Roma'dan Osmanlı'ya geçişte ikiyüz yıllık bir ara dönemdir. “Balkanları sürekli gel-git hattına ve çatışma fayına götüren süreç, Ortaçağdaki kısa dönemden sonra tekrardan istila ve yönetim değişikliklerini getirir. Osmanlıların gelişiyle 300 yıla yayılan kısmi Slav müslümanlaşması başlar. Bu süreç Sırbo-Hırvatça'da türkleşmek olarak da ifade edilir.”³¹ İngilizce metinlerde de ‘Turkify’ ifadesi aynı olguyu anlatmak için kullanılır. Bosna-Hersek Ortaçağ dönemini

---

³⁰ Balkanlar El Kitabı, Giriş, s.7

³¹ Michael Sells, The Bridge betrayed religion and genocide in Bosnia, Berkeley, s.45

yoğun ve gel-gitli mücadelelerle geçirecektir. “Bosna topraklarında Ortaçağ boyunca cereyan eden savaşlar dışı karşı Sırbistan krallığına, Macaristan krallığına, Hırvatistan asilzadelerine, Osmanlı Türklerine yönelirken, B-H içinde krallar-asilzadeler mücadelesi şeklindedir.”³² Bir görüş ise Osmanlı’nın gerçek bir istikrar olarak kurduğunu söyler. Buna göre “Osmanlılar zamanında Balkanlarda gerçekten bir devrim olmuştur. Hristiyanlar bu devrimle feodalizmden kurtulurlar. Balkanlarda siyasi ve iktisadi bir bütünlük sağlanır. Bölgede Osmanlı barışı -pax ottomana- olarak bilinen barış dönemi yaşanır.”³³

Millet sistemini uygulayan Osmanlı’da “devlet vergi toplamak ve asayiş sağlamaya çalışarak devamlılık sağlar, pax-ottomana’da cemaatlere serbestiyet vardır, üniter-uniform bir yapı aranmaz.”³⁴

“19. yüzyıl başında Bosna, Osmanlı eyaletleri içinde en otonom, en gelişmiş ve desantralize görünenidir.”³⁵ Üniterlikten bu kadar uzak oluşun üzerine, merkezi Avrupa devletlerinin müdahalesi de gelince, Osmanlı düzeni daha sonra çok sıkışacaktır.

Osmanlı Bosnası döneminde de özerk bir cemaat ve kilise aidiyetine sahip Sırlar, Bosna’nın en eski yerleşik halklarından ve en eski ortodos kavimlerdendir. “6. asırda Balkanlara geldiklerinde pagan olan kavimler, 9. yüzyılda hristiyan olurlar ve 1219’da İstanbula bağlı müesses ortodoks kiliselerini kurarlar. 1400’lerden itibaren hem Sırbistan hem Bosna Hersek hem Makedonya olmak üzere tüm güney Slav Ortodoksları 400 sene kadar Osmanlı’nın tam hakimiyeti altında yaşarlar.”³⁶

Osmanlı’nın sırasıyla Macar, Latin ve Habsburg unsurlarıyla sür-git mücadele halinde olması Ortodoksları ayrıcalıklı ve kayırılan bir pozisyona iter. Osmanlı Devletinin, Macarlara, Latinlere, Avusturya’ya yani katolik dünyasına tarihsel zıtlık besleyen ortodoks tebasını kendine sıkı sıkıya bağlaması 17.yy’a kadar çok zor olmaz. Fakat Rusya’nın Avrupa siyasetine girmesi ve 18. yüzyılda Osmanlıya mevzi

---

³² Donia, Fine,s. 34

³³ Akarslan,s.67

³⁴ Dr. İrfan Kaya Ülger, Balkan Dramının Perde Arkası, , Seçkin 2003,s.27

³⁵ ed. Mark Pinson, The Muslims of Bosnia Hercegovina, Harvard University Pres, 1994, s.54

³⁶ ed. Paul Mojzes,s150

kaybettirmesi, Ortodokslarda da kıvılcımlara sebep olur. 19. yüzyılın başlarındaysa güney Slav Ortodoksları artık Büyük Sırbistan yahut panslavist düşüncelerle büyülenmiştir.

Sırbistan, Osmanlı idareresinde 400 geçiren Osmanlıya karşı bağımsız kalabilmiş Ortodoks mistifikasyonunun asli yatağı yüzyıllarca Karadağ olagelir. Eski Yugoslavya topraklarının en dağlık ve görece akınlardan korunaklı bölgesi Karadağdır. Buradaki dağlı Ortodoks kabileler Osmanlı'dan ve hemen kuzeylerindeki Ragusa Katolik hanedanlığından ayrılmış şekilde uzun süre bağımsız kalırlar. 16 yüzyıldan itibaren Osmanlıya karşı yarı bağımsız bir sistemde devam edebilirler. “Karadağ üzerinden sıkılaştırılmış bir Ortodoks folklorizmi ve savaşçı mistifikasyonu süregider, son savaşta da kendini gösterir.”³⁷

Osmanlı sistemi 300 yıldan fazla Bosna’da siyasal duruma hakim olagelir. “Osmanlı milletler sisteminde din faktörünü ve cemaat aidiyetini yükseltirken, teritoryal aidiyet unutulur. Bosna-Hersek teritoryal bir Osmanlı birimidir, bozanska coğrafi bir aidiyeti imler ama aidiyet duygusunda bu ifade dine göre flu kalır. Ancak Fransız ihtilaliyle yükselen vatan ülküsü ile tekrardan toprak-sınır milliyetçiliği devreye girecektir.”³⁸ Osmanlıların bugünkü Bosna’ya girişi 1451 ile başlamıştır. 1465’de Osmanlı bugünkü Bosna’nın nerdeyse tamamını ele geçirir, Hersek ise 1481’e kadar direnir. “Bosna’daki halkta yer eden Macar düşmanlığı direnişi zayıflatan ana etken olur. Macar karşıtlığı sebebiyle halktan direniş zayıftır. Son umut olarak Venedik’in kapısını çalan Bosnalı asilzadeler dahi herhalükarda Osmanlıyı Macarlara yeğ tutma eğilimindedir. Venedik senatosu adlı grup Bosna’nın Osmanlı egemenliğe altına girmesini önlemek adına çağrı yaptığında Osmanlı’nın zaferini zaten tamamladığı zamanlardır.”³⁹

Viyana kuşatmasına değin Osmanlı düzeni Bosna’da tehditten uzaktır. “Viyana’nın Osmanlılarca alınamaması Avusturya ordusunu Sırbistan ve Bosna’da tehditkar hale getirir. Macaristan Osmanlı’dan tamamen bağımsızlaşınca Dalmaçya, Lika, Slavonya, Macaristan çerçevesi Bosna’yı kuzeyden ve batıdan Katolisizmle

---

³⁷ Donia, Fine,s.41

³⁸ Paul Gadre,Vie et mort de la Yugoslavie, Fayard, 1992, s.32

³⁹ Hoare,s.42

çevreler. Böylece Bosna, Osmanlı için tek tampon bölge olan Hırvatistan içindeki Sırp nüfuslu Karayina hariç tam bir hudut vilayeti olur. 17. yüzyıla gelince din ayrımı sosyal dokunun merkezine oturur. Bu tablo Rusya'nın güçlü bir aktör olarak ortaya çıkışıyla tamamlanır. Büyük güç olarak sahaya inen Slavist Rusya saldırgan Türk karşıtlığıyla doğu tarafından Osmanlı'yı sıkıştırır.⁴⁰ 17. ve 18. yüzyıllar boyunca, Bosna tarihine egemen olan ve tarihin akışını kesintiye uğratan büyük savaşlar yaşanmaya devam eder. "Osmanlı nasıl fetihler yoluyla büyümüşse, savaşlar ve toplumsal değişiklikler de İmparatorluğun gerilemesine yol açmıştır."⁴¹

Karlofça Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da gerilemekte olduğunu teyit eder. 100 yıl boyunca devam eden "17. ve 18 yy. savaşları hudut muharebesinden öte değildir. Fakat 1788 yılında başlayan Avusturya savaşı, kendisinden önce yapılan savaşlardan daha ciddi bir politik boyut taşımaktadır. Avusturya hükümdarı II. Joseph ile Rus İmparatoriçesi Katerina'nın, Balkanlardaki Osmanlı topraklarını ele geçirerek, iki Hıristiyan İmparatorluk arasında bu toprakları pay etmek için, üzerinde anlaşmaya varmış oldukları bir plan söz konusudur."⁴²

Rusya hiç olmadığı kadar güçlenir. Avrupa Dış Politikalarının merkezinde artık doğu sorunu adı verilen Osmanlı-Avusturya-Rusya güç mücadelesi vardır. "Osmanlı'nın hızlıca gerilemesinin temel askeri sebebi Avrupa merkez devletlerinin, öncelikle Karajina ve Sırbistan olmak üzere tüm isyanların itici moral gücü ve siyasi destekçileri olmalarıdır."⁴³

"Bosna Hersek'teki asayiş 1774'de Ruslarla imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra gittikçe kötüleşir. Antlaşmada Bosna'yı ilgilendiren bir madde yoktur. Ancak Ruslar'a Ortodoksları himaye hakkının verilmesi bu tarihten sonra Bosnanın sürekli karışıklık içinde olmasına yol açmıştır. Zira başta Sırp ve Karadağlılar olmak üzere yöredeki Ortodokslar, Rusların kışkırtması ile ayaklanmaya başlamışlardır."⁴⁴

---

⁴⁰ Engin Babuna, Geçmişten Günümüze Boşnaklar, İstanbul:Tarih V. Yurt Y.,2000,s.73

⁴¹ Malcolm,147

⁴² Malcolm,157

⁴³ Jelavich, s.199

⁴⁴ Balkanlar El Kitabı, Zafer Gölen, s.373

Osmanlı Devletiyse 1789 yılında Napolyon'un Mısır Seferinden başlamak ve tüm 19. yüzyıl boyunca sürdürülmek üzere, dış politikada denge politikası izlemiştir. Devletin giderek zayıflamasından temelini alan bu politika, varlığını sürdürmek için, Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki çıkar çatışmasından yararlanarak, dış politikadaki ağırlığı şu ya da bu devlete vermek olarak tanımlanabilir. "Osmanlı Devleti 1789 yılından başlayarak, çeşitli dönemlerde, Rusya'ya karşı İngiltere, Fransaya karşı Rusya, İngiltere Fransa Rusya üçlüsüne karşı ise Almanya'ya dayanmak yolunu tutmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı Devletinin dış politik gelişmeleri, bilhassa Balkanlarla ilgili durum bu çerçevede içinde değerlendirilmelidir."⁴⁵

1789 Fransız İhtilali ile devletlerarası ilişkilerde hızlı bir değişim baş gösterir. Modern ulus devlet ülküsü tüm Avrupayı harekete geçirir. İtalya ve Almanya örneğinde olduğu gibi prenslik ve şehir devletleri arasında bölünmüş ülkeler ulusal birlik ve merkezi yönetim arayışına girer. Kuzeyi Habsburg'a güneyi Osmanlı'ya bağlı olan güney Slav topraklarındaysa uluslaşmanın iki aşaması olacaktır. Öncelikle yönetici devletten bağımsızlık ardından ulusun tek devlette birliği düşüncesi gelir. Bir biçimde Slav-İtalyası şeklinde ön görülebilecek bu projede sorunlu olan birleşecek ulusun sınırları ve unsurlarıdır. Slav İtalyası tüm güney Slavlarını mı kapsayacaktır, yoksa herkesin müstakil bir Büyük Hırvatistan-büyük Sırbistan fikri mi olacaktır? Sırbistanın Karadağ ile birlikte Ortodoks merkezli birlik arayışında olduğu ve tarihi haklar iddia ettiği Bosna ve Kosovayı da bu potaya sokma iddiası başlarda çok baskındır. Nitekim bu tarihlerden 200 sene sonra Yugoslavya dağılırken de Sırp milliyetçiliğinin en sert mevzisi Sırbistan-Karadağ Birliği, Kosova bırakılmaz ve Bosna ilhak edilir formülü olmuştur. Doğu meselesinin kapısı aralanır aralanmaz büyük Sırbistan büyük Hırvatistan büyük Arnavutluk ideallerinin de başta elitleri olmak üzere tüm Balkan milletlerini etkilediği görülür. Bosna-Hersek modern çağın başında da, aynı 1991'de başlayan peşpeşe savaşlarda olduğu gibi Hırvatistan'ın büyük Hırvatistan, Sırbistan'ın büyük Sırbistan içinde düşündükleri bir ideal haline gelir. Bosna toprakları her zaman içinde barındırdığı heterojenliği tekrardan bir sorun olarak yaşayacak sürece doğru

---

⁴⁵ “, s.399

gider. Bosna-Hersek nüfusu etnikleşmiş dinsel kimlik üzerinden kırılığandır. “BM raportörü Tadeusz Mazowiecki, son Bosna savaşının dini savaş hüviyetinde olmadığı ama dinin ulusal sorunun bir parçası olarak düşünölebileceğini söyler.”⁴⁶

Bu şekilde Müslüman tarafında Hristiyan Avrupa bizi öteliyor düşüncesi ortaya çıkarken Sırp tarafı, anti Sırp tüm unsurların (Almanya-Vatikan-Avusturya) kendisine karşı komploda birleştiğini düşünür. Yugoslavya 20. yüzyılda kurulup yıkılan devletler arasında dünya gündeminde çokça yer alanlardandır. Hem birinci Yugoslavya (krallık Yugoslavyası) hem ikinci Yugoslavya(sosyalist) modern siyasal tarihin tüm varyantlarını taşıyan, maruz kaldığı ve sebep olduğu çatışmalarla dünya sisteminin hep merkez gündeminde yer almıştır.

Siyasal sorunun tüm başlıkları Yugoslav coğrafyasında örneğini göstermiştir: İmparatorlukların geri çekilişi ve yıkılışı, uluslaşma süreci, çok etnili devlet, cumhuriyetlerden oluşan federasyon, etnik çatışma, ulusal sorun, özyönetim, çoğulcu sosyalizm, yeni sınıf. Güney sınırı Makedonya üzerinden Yunanistana kuzey sınırı Slovenya üzerinden Orta Avrupaya uzanan eski Yugoslavya böylelikle tam bir geçişlilikler/zıtlıklar ve arayışlar coğrafyası olagelmiştir. Bu sadece bu yüzyıl için değil çok uzun süreden beri imparatorluk dönemlerinden beri süregelen bir olgudur. Buna sebep coğrafyanın gerçekten tam bir kesişim alanına yataklık etmesidir

---

⁴⁶ ed. Paul Mojzes,s.75

I.2. GÜNEY SLAVLAR-EGEMEN İMPARATORLUKLAR

1875 İsyanı Bosna tarihinde büyük bir dönemeç oluşturmuştur. Artık geri dönülemez ve önü alınamayacak şekilde Sırbistan-Karadağ, onlardan yana ve onlara karşı büyük güçler Bosna siyasetin içine girecek ve isyandan sadece 3 sene sonra Avusturya işgali gerçekleşecektir. “Temmuz 1875’de B-H’de ayaklanma başlar. Kötü yönetim ve ekserisi Müslüman olan yerli toprak sahiplerinin baskısı nedeniyle köylüler de bu ayaklanmaya katılır. Kuşkusuz hristiyan köylüleri kışkırtan dış devletleri Sırbistan, Rusya, Avusturya diye saymak pek hatalı olmaz.”⁴⁷

1875’de Bosna içindeki Sıplar, Osmanlıya karşı topyekün isyana kalkar. “Ağalardan ve vergi toplayıcılardan bıkan bazı Müslüman çiftçiler dahi isyana katılır. Fakat sınıfsal birliktelik güdüsü ile yüklü bir hareket olmadığı için isyan ağı fazla genişlemez”⁴⁸

“Osmanlı egemenliğinin dağılmasına ve Avusturya ordusunun bu topraklara müdahale etmesine yol açan gerçek etkenler dinsel değil, ekonomik ve siyasidir. Mostar’ın doğusundaki Hersek şehri Nevesinje’de yaşayan Hıristiyan köylülerin, mahsullerinin ondan birine denk düşen öşür vergisini ödemekten kurtulmak için dağlara kaçtığı haberleri, ilk kez 1875 yılının yazında ulaşmaya başlar. Burası, Karadağ sınırına yakınlığı nedeniyle, siyasi açıdan hassas bir bölgedir.”⁴⁹

Sırp Emareti’nin yabancı devlet konsoloslarına verdiği güvencenin aksine, “Bosna Müslümanlarına karşı harekete geçmek üzere gönüllü Sırp fırkaları oluşturduğu ve bazı fırkaların Bosna tarafına geçmekte oldukları”⁵⁰ şeklindeki Hariciye Nezaretine gelen telgraf, Bosna’nın aynı 100 sene sonraki 1992-1995 savaşında olacağı gibi Karadağ ve Sırbistan’dan akın eden paramiliterlerce kısıpaca alındığını gösterir.

Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya’dan isyanı desteklememesini ister. Ayaklanmada, Rusya’nın Panislavizm politikasının yanı sıra, Osmanlı yönetiminin vergi toplama işini devrettiği mültezimlere karşı köylülerin tepkisinin payı önemlidir.

⁴⁷ İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: Alkım, 2006, s.260

⁴⁸ ed. Mark Pinson, The Muslims of Bosnia and Herzegovina, Cambridge: Harvard Monographs, 1994, s.78

⁴⁹ Malcolm, 219

⁵⁰ Devlet Arşivleri, s.47

“Sırbistan yönetimi ve Karadağ çete beyleri, Bosna-Hersek ayaklanmasını, ülkelerinde, Osmanlıya karşı Slav milli uyanışını bayraklaştıran bir seferberliğe dönüştürür. 1872’de Avusturya, Almanya ve Rusya’nın aralarında yapmış oldukları Üç İmparatorlar Birliği’nin ilkeleri arasında bulunan, Doğu Meselesi’nde birlikte hareket etme kararı üzerine Avusturya bu konuya tek başına müdahale edemez. Bunun üzerine Avrupa ülkelerini kapsayan ortak bir kararın alınması uygun görülerek, Fransa ve İtalya’nın da katılımıyla, Osmanlı Devletinden bölgedeki olumsuz gelişmeleri önleyebilecek ıslahatları yapması istenir.”⁵¹

Avusturya-Macaristan ve Rusya baskısını ve de iç yapısal sorunları ikincil hale getiren iyice devletleşen Sırbistan-Karadağ’ın B-H’ye askeri operasyonlarıdır. Ortodoks güney Slavlar bu gerilla taktikleriyle Bosna’nın kendilerine katılabileceğini umarlar. Ne var ki yine de kısa süre zarfında Rusya-Avusturya dengesi Doğu sorunundaki tahtını geri alır. B-H için 1870’lerle birlikte öne çıkan müdahaleci devlet İkili Monarşi olur. Nihayetinde Berlin Antlaşması 25. maddeye dayanarak Habsburg işgali yürürlüğe koyar.

“1878’deki Berlin Kongresi’nde büyük güçlerin Bosna-Hersek’i Türklerden almak için savaşmış olan Sırp isyancılara değil, Avusturya-Macaristan’a bir protektora olarak vermeleri Sırp hayretler içinde bırakır. Bosna-Hersek, Sırp ve Avusturyalılar için Osmanlıya karşı müttefik oldukları bir durumdan, amansız düşmanlar haline geldikleri bir anlaşmazlık nedeni haline gelir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bundan böyle, ortak bir Drang nach Osten (hegemonyalarını doğuya doğru genişletme çabası) için, yeni birleşmiş ve daha dinamik olan Alman İmparatorluğu’nun desteğine de sahip olacaktır.”⁵²

“Bosna Hersek’in Avusturya Macaristan tarafından işgali Sırbistan ve Karadağ’da protestolara yol açar. Bu iki ülke askeri birliklerini, Bosna Hersek’teki dindaşlarını kurtarmak için, Avusturya Macaristan sınırına yığar. Tuna Monarşisi de

---

⁵¹ Olaş Zerrin, Avusturya Macaristan İşgalinde Bosna Hersek, Sakarya Ü., Yüksek Lisans Tezi, 2007, s 6-8

⁵² Diana Johnstone, Ahmakların Seferi, İstanbul: Bağlam, 2004, s, 172-173

işgal ettiği bölgelerde düzeni uzun süre sağlayamaz, her şeyden önce Müslüman Boşnaklar'ın çok sert direnişiyle karşılaşır.”⁵³

1878 tarihli Berlin Anlaşması özellikle Osmanlı Devleti ve genellikle Avrupa tarihi açısından çok önemli sonuçlar doğurur. Süreç, “Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. İki büyük devlet, İngiltere ile Avusturya, Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü koruma politikasını bırakmıştır. Oluşan boşluğu Almanya dolduracaktır. Avusturyanın B-H üzerinde hukuki durum elde etmesi kadar bu toprağa yerleşmesi de oldukça zor olmuştur. Bu toprakları kontrolü altına almak için harekete geçtiği zaman, buralardaki halktan şiddetli bir direnişle karşılaşır. Cermenizme karşı olan Slav milliyetçiliği, Avusturya'yı gerçek bir savaşla karşı karşıya bırakır.”⁵⁴

İşgal İkili Monarşi'de idari tartışmalara neden olur. “Viyana ve Budapeşte 1878'e kadar Ausgleich'e (ikili monarşide monarşiler arası denge) nispeten uyarlar. Bosna'nın işgali bu hassas dengeyi birkaç yerinden bozar. Macar siyasi yaşamına hakim olan ve kısa bir süre önce kendi işlerinin denetimi kazanmış olan toprak sahipleri, imparatorluğun ilave iki milyon Slav nüfusu ülkeye katması karşısında gayet huzursuz olmuşlardır.”⁵⁵

İkili Monarşi'deki tüm Slav unsurların Katolik Hırvatistan şemsiyesi altında üçüncü ortak kılınması da kabul görmez. “İkili Monarşi'nin birlikte işleyen kendine özgü anayasasından kaynaklanan siyasi sorunlar da vardır. Kimileri, Hırvatistan'ın, Avusturya ve Macaristan ile birlikte, eşit ortaklık statüsüne yükseltilmesini ister. (Trialismus olarak bilinen fikir) Diğerleri ise Hırvatistan'a tam bağımsızlık verilmesi ve bir Güney Slav devletinin Hırvat güdümünde oluşturulması hedefini güder. Egemenliklerinde eksilme manasına gelen bu planlar Viyana'da ve Budapeşte'de hoş karşılanmaz.”⁵⁶

---

⁵³ Altay Ünaltay, Postmodern Ortaçağ, İstanbul: Birleşik, 1996, s.33

⁵⁴ Balkanlar El Kitabı, Şennur Şenel, s.404

⁵⁵ Misha Glenny, Balkanlar 1804-1999, İstanbul: Sabah, 2001, s.220

⁵⁶ Malcolm, s.226

Aslen Avusturyayı Bosna'yı ele geçirme fikrine sevk eden, Sırbistan'ın 1876 yılında Osmanlılara karşı savaş ilan etmesi olmuştur. Osmanlı'nın Bosna üzerindeki iktidarı süresiz olarak koruyabileceğinden emin olsa Avusturya belki de Bosna'ya saldırmayacaktır. B-H'yi de facto ikili monarşiye bağlayan işgalle birlikte Avusturya-Macaristan Adriyatik kıyısındaki egemenliğini sağlamaya alacağını ve Slav dünyasına tam pres uygulayabileceğini öngörür. Bu uğurda harcadığı 30 seneden sonrası işgali ilhaka çevirmeye girişecektir. Bunun bir nedeni de Türk Devriminden Avrupa Merkez Devletleri gibi Avusturya-Macarsitan'ın da endişeye kapılmasıdır. "1908 Meşrutiyet Devrimi, doğu sorununda tarihsel bir karşı duruş olabilir mi kaygısı büyük güçlerde oluşurken aynı olasılık Avrupa'yı geriletmek isteyenlerde umut oluşturur. 1908 Devrimi(İstanbul'da Meşrutiyetin İlanı) merkezi Avrupayı geriletmek isteyenlerde, büyük halklar hapisanesine (Avusturya-Macaristan kastediliyor) karşı olanlarda umut oluşturur. Berlin Antlaşması'nın tarihsel önkoşulu eski Türkiye'nin parçalanmasıdır. Avrupa'nın bir eliyle hızlandırırken, öbür eliyle belirli sınırlar içinde tuttuğu bir süreci kırabilecek devrim(meşrutiyet) henüz ülkeyi canlandırmayı başaramamış, ama canlanışı için gerekli koşulları yaratmıştır. Bulgaristan ve Avusturya, Türkiye'nin zaman içerisinde hayali gerçeğe dönüştürebileceği ve ayağa kalkacağı ihtimaliyle panik içerisinde kalmıştır".⁵⁷

Avusturya, II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan Osmanlı yönetiminin, B-H'de yeniden iddialı hale gelmesinden ürkmektedir. "Hakimiyetini sağlamlaştırmak için, hukuken Osmanlı egemenliğinde bulunan bu ülkedeki denetimini ilhaka dönüştürmeye dönük diplomatik temaslara başlar. Böyle bir atağa hazırlıklı olmayan Rusya'yı ve Sırbistan'ı kerhen razı olmaya zorlayarak, 7 Ekim 1908'de B-H'yi resmen ilhak eder. Sırbistan açısından asli önemde olan Bosna-Hersek'in Habsburglarca ilhakı, Osmanlı İmparatorluğu açısından tali bir meseledir. Osmanlı yönetimi, bu gelişmeyi esasen Bulgaristan'ın bölgedeki politik-askeri konumunu güçlendirme tehlikesi ve Doğu Rumeli sorununa etkileri açısından değerlendirmiştir. İttihat ve Terakki ileri gelenleri,

---

⁵⁷ Leon Troçki, Balkan Savaşları, Arba, İstanbul, 1995, s. 24

müzakerelerde, B-H'ye Avusturya Macaristan yönetimi altında özerk bir devlet statüsü verilmesine razı olacaklarını iletmişlerdir.”⁵⁸

23 Temmuz 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti’nin çeşitli halklarının tümü arasında bir Osmanlı kimliği yaratarak dağılmayı önlemek amacı taşımıştır. “Avusturya-Macaristan hükümeti ise, Bosna-Hersek hukuken Osmanlı Devleti’ne bağlı olduğundan, Osmanlı Devleti’nin Bosna-Hersek halkını İstanbul’daki meclise temsilci göndermeye çağıracağından ve böylece Avusturya’nın iki vilayeti yönetme hakkının yeniden sorgulanacağından endişe duymaya başlamıştır.”⁵⁹

Türk devriminin sadece Osmanlı topraklarını biradada tutmakla kalmayıp tüm Balkanlar için bir yeniden yapılanma öngöreceğine dair iyimser ve devrimci yaklaşımlar oluşur. “Türkiye’nin parçalanmasıyla hiçbir hedefe ulaşamaz. Oysa, geniş ve ekonomik olarak birleşmiş bir toprak parçası endüstriyel kalkınmanın zorunlu önkoşuludur. Bu sadece Türkiye için değil bir bütün olarak Balkan Yarımadası için de geçerlidir. Balkanlar’ın üzerine bir lanet gibi ağırlığı çöken buradaki ulusal çeşitlilik değil, yarımadanın pek çok devlete bölünmüş olmasıdır. Gümrük duvarları Balkanları yapay olarak parçalara ayırmaktadır. Kapitalist güçlerin çevirdiği dolaplar, Balkan hanedanlarının kanlı entrikalarıyla iç içe geçmiştir. Bu koşullar böyle devam ederse, Balkan Yarımadası bir Pandora kutusu olmayı sürdürecektir.”⁶⁰

Balkanlardaki büyük güçler sorununun 1878-1914 dönemindeki kaynağı Berlin Antlaşmasıdır. “1908’de Bulgaristan bağımsızlığını ilan eder iki gün sonra Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i ilhak ettiğini duyurur. Bu hareketlerin her ikisi de Berlin Antlaşması’na aykırıdır. Kongrede (Berlin) Balkanlar’ın ulusal çeşitliliğini küçük devletlerin sürekli kapışmasına dönüştürmek için gerekli bütün tedbirler alınmıştır. Bu devletlerin hiçbiri belirli bir limiti ötesinde gelişemeyecek, her biri ayrı ayrı diplomatik hanedan bağlarıyla boğulacak ve diğer Balkan devletlerine karşı konumlanacak, nihayet hepsi Avrupa’nın büyük devletleri ve onların sürekli entrika ve dolapları karşısında çaresizliğe mahkum olacaktır. Habsburg komplosu herhangi bir fiili ilişkiyi değiştirmese de, uluslar arası hukukun kutsal normlarını ihlal eder çünkü Berlin

---

⁵⁸ Bora,s.34

⁵⁹ Olaş,s.67

⁶⁰ Troçki,16-17

Antlaşması bir bütün olarak Avrupa dengesinin formel temelini oluşturuyordur. Bu yüzdendir ki Bosna'nın ilhakı Avusturya-Macaristanın sonunu getiren süreci başlatmıştır denebilir.”⁶¹

İngiltere ve Fransa ilhak kararına tepki göstermekle yetinirken İtalya ve Rusya çok rahatsız olmuştur. Rusya uluslararası bir konferans önerir ancak başarısız olur. Sırbistan ve Karadağ'da tepkiler yükselir. Osmanlı tarafında ise Avusturya mallarına boykotun yanında stratejik açılımı belirsiz bir emirle ordulara hazırlık emri verilir. Almanya, Avusturya'yı açık şekilde destekler. “Alman baskısıyla Şubat 1909'da Osmanlı devleti ilhakı tanır. Ardından Almanya hiçbir şekilde durumu kabullenemeyen Rusya'ya sert bir ultiatom verir. Moskova'nın bunun karşısında çok zayıf hareket ettiği ve ilhakı tanıdığı görülür. Almanya'nın baskıları ve Rusya'nın önerisiyle Sırbistan ve Karadağ da Bosna'nın Habsburg mülküne katılmasını kabullenmek zorunda kalmışlardır.”⁶²

B-H halkı işgalde olduğu gibi, ilhakı da geçici addeder. Avusturya-Macaristan ise aynı işgal gibi ilhakı nasıl ve ne şekilde idare edebileceğini düşünür. Ülkenin düalistik monarşiye ne şekilde entegre edileceğini ve buna tepkinin ne oranda olacağı monarşiyi düşündürür. Bu sorun Düal-Monarşinin son dönemlerini kapsar. Aynı dönemde Osmanlı daha merkezi topraklarında Ermeni isyanlarının ilk nüveleri ile meşguldür. Ermeni meselesi ilerde Osmanlı'nın hilafına Bosna ve Lübnan karışıklıklarından çok daha fazla etkili olmuştur. 1890'da etkili şekilde gündeme giren Ermeni komitacılığı Osmanlıyı nasılsa içerden çözer diye düşünenlerin tahminleri ilk celsede akamete uğramıştır. 1908'e gelindiğindeyse Jön-Türk devrimiyle Osmanlı kendini yeniden tahkim edebilir algısı oluşur. Avusturya'yı Bosna'nın ilhakına yönelten de 1908 devriminden duyduğu çekincedir.

B-H içerisinde Avusturya işgali ve özellikle de ilhakı döneminde siyasal fraksiyonlar oluşur, ayrışır. Devrimler çağı ve büyük dünya savaşının öncüsü olan bir dönemdir. “Bosnalı Müslümanlar otonomist hareketlere yönelirken sosyal demokratlar

---

⁶¹ Troçki,s.21

⁶² Balkanlar El Kitabı, Osman Karatay,s.547

Balkan federasyonu tezlerini öne çıkarırlar. Ostro-marksizm ve ostro-sosyal demokrasi Büyük Halklar Hapishanesi'ne alınan B-H'de de yankı bulur. Tüm dünyada uluslararası ilişkilerin merkezine ulusal sorunun, kendi kaderini tayin hakkının olduğu yıllarda B-H'de de devrimci tüm akımlar, tüm Balkanlar tüm Balkan halkları için sloganını öne çıkartmıştır.”⁶³

Bu dönem 20 yıl öncesinden alınarak yer yer devrimler çağı şeklinde de anılgelir. 1800'lerin sonunda Rusya ve Amerika İspanya başta olmak üzere sınıfsal çatışmalar ve sendikalist hareketler çerçevesinde suikast kampanyaları başlamıştır. Bu kampanya zamanla daha özgül coğrafyalara ve etnikçi siyasetlere de sirayet etmiştir. (Avusturya uyruğu Bosna Sırları, Osmanlı uyruğu Kafkas Ermenileri gibi)

“20. yüzyılın başlangıcında, çağdaş terörizmin suikastlar zinciri halinde devleti ve toplumu etkilemek, değiştirmek hedefine dayalı devrimci terörizm anlayışının, İmparatorlukların hükümdarlarının öldürülerek, kötülüğün önlenmesi idealine dayandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu maksatla Paris Komünü ile Avrupa'da baş gösteren siyasal ayaklanmalar, kitlesel eylemleri endüstriyel kentlerde işçi sınıfına taşıyarak siyasal şiddet yaygın hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak Avrupa'da dalga dalga yayılan siyasal terörizm yöntem olarak devlet başkanları, imparator ve kralların suikast yoluyla öldürülmeleri esasına dayandırılmıştır. Böylece seçkin hedeflere yönlendirilen suikastlar dalgasının profesyonel eylemci kitlesinin yanı sıra, teorik anlamda mücadele esaslarını belirleyen ihtilalci örgüt liderleri profillerinin de öne çıkmasına sebep olmuştur.”⁶⁴ Bu profildeki siyasal şiddetin en keskin ve etkisi itibarıyla en yıkıcı olanı Saraybosna'da cereyan edecektir. “28 Haziran 1914'de Saraybosna'da Sırp öğrenci Gavrilo Princip'in tabancasından çıkan kurşunlar klasikleşen ifadeyle barut fıçısına kıvılcım olur. 2 Ağustos 1914'de başlayan ve hakkında Noele (Aralık) kadar biter şeklienden yanlış hesaplar yapılan savaş dünya dengelerini temelinden sarsar yeni dengeler oluşturur. Panislavizm ile Pancermenizmin

---

⁶³ Cecic, s.88

⁶⁴ Mesut Hakkı Çaşın, Uluslararası Terörizm, Ankara:Nobel, s.838

çatışma alanı olan Balkanlar Birinci Dünya Savaşı gidişatından ve sonucundan en çok nasibini alan bölgelerin başında gelmiştir.”⁶⁵

“Arşidük Ferdinand suikastının sonuçları, genç Bosnalı üyelerinin hayal ettiklerinden çok daha fazla olmuştur. Cezaevindeki yandaşları gibi Princip de, bu suikastın I. Dünya Savaşını tetiklemiş olacağına inanmamıştır.”⁶⁶ 1914’de İkili Monarşi Sırbistan’a savaş ilan eder. Rusya Sırbistan’ın yanında Avusturya’ya savaş ilan eder, Almanya ve Bulgaristan Avusturya’nın yanında yer alarak ittifak olur bu ittifaka daha sonra Osmanlı Devleti de katılmıştır. İngiltere ve Fransa Rusya ile birlikte İtilaf Bloğunun ana üçlüsü olur. Savaş kısa zamanla Dünya Harbine dönünce güney Slavların durumu ikincil kalacaktır. 1917’e kadar süregiden her dinden Bosnalının katıldığı özerklik, otonomi himaye, farklı ittifak kombinasyonları tezleri zamanla yerini Yugoslav halklarının bağımsız bir devlet çerçevesini içinde birleştirmek amacıyla ulusal bir konseyin kurulmasına bırakır.

“Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yenilgiye uğramasıyla Hırvatların ve Slovenlerin galip taraftaki Sırplarla ortak bir kimlik iddiasında bulunmaları, batılı ittifak güçleri İngiltere ve Fransa’nın desteklediği yeni bir krallığın parçası olarak galip tarafta yer almaları mümkün olur. Hırvatistan ve Slovenya için böylece önemli maddi avantajlar söz konusudur. Kaybedenlere Versay’da yüklenen ağır tazminatlardan kurtulurlar. Üstelik önemli toprak parçaları elde ederler. Bunların başında İngiltere’nin gizlice İtalya’ya söz vermiş olduğu Dalmaçya kıyılarının büyük bir kısmı gelir. Hırvatistan, Sırbistan’la emel birliğine girmemiş olsa, şu anda sahip olduğu önemli kıyı bölgeleri o zaman büyük ihtimalle İtalya’nın elinde olacaktır.”⁶⁷ Büyük güçlerin güney Slav toprakları üzerinde tartışmaları 1914-1918 döneminde gizli antlaşmalar üzerinden devam eder. İtalya’nın Türkiye macerası gibi Adriyatik üzerinde de kısa süren bazı emelleri vardır. Gizli antlaşmalar ile Dalmaçya ve İstria’nın İtalyaya sunulmak istenmesi, gelecekte oluşabilecek haritalarda aynı Polonya’da olduğu gibi kaymalara sebep verebilecektir. Diğer yandan Yugoslavya içinde yeralacak Bosna’nın bölünerek Hırvat ve Sırp anavatanlarına toprak vermesi gibi bir iç kaydırma ve de

---

⁶⁵ Balkanlar El Kitabı, Hikmet Öksüz-Mehmet Okur, s.625

⁶⁶ Çaşın, s.137

⁶⁷ Johnstone, 197

Makedonya'nın, Kosova'nın yeni devletin içinde nasıl yerleneceği (Güney Sırbistan olarak ya da müstakil) tartışmaları Yugoslavistlerin merkez tartışma başlıklarıdır. 1900'ler başında doğu sorununun önemli başlığı olarak büyük güçlerin gündeminde olan Makedonya Sorunu ve Bosna krizi artık Yugoslav ulusal sorununun başlığı olarak konseye ve onun kısa süre sonra oluşturacağı yeni devlete miras kalacaktır.

Yeni sınırların ve devletlerin nasıl oluşacağı 1918 yılının gizli ya da açık diplomasının merkez gündemidir. “Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’ndaki azınlıklardan özellikle Çekler, Batılı müttefiklerin Habsburg topraklarını yeni ulus-devletlere bölmesi yönünde kulis yapar. Amerikan Başkanı Wilson, halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkesine dayanarak sınırlarda gerçekleştirilecek değişiklikleri ahlaki olarak haklı çıkaracak bir meşruiyet çözüm arayışına girer. Batılı müttefikler, kendi kaderini tayin hakkını ırk, din veya ulusal kökene bakılmaksızın siyasi hakların eşit uygulandığı halk egemenliğiyle özdeşleştiren Franko-Amerikan siyasi geleneğine teorik olarak bağlı olmalarına rağmen, sonuç olarak etnik/dilsel/ırksal temeller üzerine kurulacak ardıl devletler oluşturulmasını desteklemek zorunda kalırlar.”⁶⁸

Yugoslavya için beklenen son çabuk gelir. “Ekim ayında Zagreb’de, genel bir Ulusal Konsey toplantısı yapılır. Bu toplantıya katılmış olan Bosna delegeleri, Saraybosna’ya dönerek, Bosna için kendi ulusal konseylerini oluşturur. Ekim 1918’de Hırvat meclisi, Habsburg yönetimini resmen reddeder ve yönetimi Ulusal Konseye devrederek, Slovenlerin, Hırvatların ve Habsburg Sırplarının sahip olduğu yeni bir bağımsız devletin artık var olduğunu ilan eder. Bu açıklama, her ne kadar yalnızca eski Avusturya-Macaristan toprakları için geçerli olsa da, bir Yugoslav devletin yakında kurulmak üzere olduğunu açık bir göstergesidir. Sırbistan Krallığı’yla gerçekleştirilecek olan birleşmeye yalnızca günler kalmışken ve Sırp ordusu Bosna topraklarının artık kapısına dayanmışken, Bosna halkı arasında kendini bir zafer kazanmış gibi hissedenler, daha çok Sırplardır.”⁶⁹

Henüz Avusturya-Macaristan İdaresi sürerken, 1918 yılı Ekim ayında Yugoslavya şekillenmeye başlamıştır. “Habsburg bölgelerinden ayrılıp gelen vekiller Ekim 1918’de Zagreb’de Sırp-Hırvat-Sloven Halk Meclisini kurar. Hazırlıkları

---

⁶⁸ Diana Johnstone,s.232

⁶⁹ Noel Malcolm,s.261

Habsburg idaresinin gidişi üzerinedir. İmparator son bir çabayla bu bölgelere (Slovenya, Hırvatistan, Dalmaçya, Bosna-Hersek) ikili monarşinin üçüncü ortağı şeklinde birleşik Slav devleti konumunu önerir. Ancak tam bağımsızlığın uzak olmadığı düşüncesiyle meclis bunu kabul etmez ve devlet organlarını oluşturmaya başlar. Bu meclise Boşnak Müslüman temsilciler de gitmişlerdir ve bunun meyvesini Bosna’da yerel idare kurulurken yönetime girmekle alırlar.”⁷⁰ Yeni devletin kuruluşu, Dalmaçya İttifakı ile Sırp Krallığının politik işbirliğiyle gerçekleşmiştir. Kurulan ülke, Sırbistan-Karadağ Krallıkları ve bugünkü Makedonya’nın büyük bir bölümüne ilaveten, Avusturya Macaristan İmparatorluğunun dağılmasıyla açığa çıkan Hırvatistan, Slovenya ve B-H topraklarını kapsayacaktır. Yugoslavya, I. Dünya Savaşı’nın sonrasında gönüllü bir birleşme girişiminin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. “Yugoslavya sadece Versay ürünüdür denemez. Yugoslavya’yı, Sırlar’ın araçlarıyla gerçekleştirilmiş bir Hırvat düşüncesi olarak tarif etmek yerinde olabilir.”⁷¹

Kendini bu yeni devletin Piemontesi olarak gören Sırbistan açısından Yugoslavya, eski Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları içinde kalmış Sırlar’ı birleştirmenin aracıdır. Hırvatlar ve Slovenler açısından Avusturya-Macaristan’dan bağımsızlığı kazanmanın ve daha acil olarak da İtalya’dan gelebilecek bir saldırıdan korunmanın yoludur. “Sınırlar 3 evrede şekillenmiştir: 1878 Berlin Kongresi, Balkan Savaşları ve en son Versay, Trianon Saint-Germain antlaşmaları.”⁷²

Boşnak Müslümanlarının bu yeni devlette nasıl siyaset güdecekleri gibi acil bir sorunu hemen ortaya çıkacaktır. Boşnak Müslüman siyasetinin siklet merkezi olan Yugoslav Müslüman Örgütü içinde sonunda galip gelen sav, Bosna’nın Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bünyesinde bir özerk birim olarak kimliğini muhafaza etmeye çalışması gerektiğidir. Genel şartlar altında bu sav, örgütü iki savaş arası dönemde Hırvat bölgeselciliği ile Sırp merkezîyetçiliği arasındaki uzun zıtlaşmada Hırvatistan’ın tarafında konumlandırır. Merkezîyetçilik namına atılan ilk adım, Güney Slav devleti olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının isim olarak da Yugoslavya yani Güney Slav ülkesi

⁷⁰ Balkanlar El Kitabı, Osman Karatay, s.551

⁷¹ Diana Johnstone, s.240

⁷² Carnaige s.53

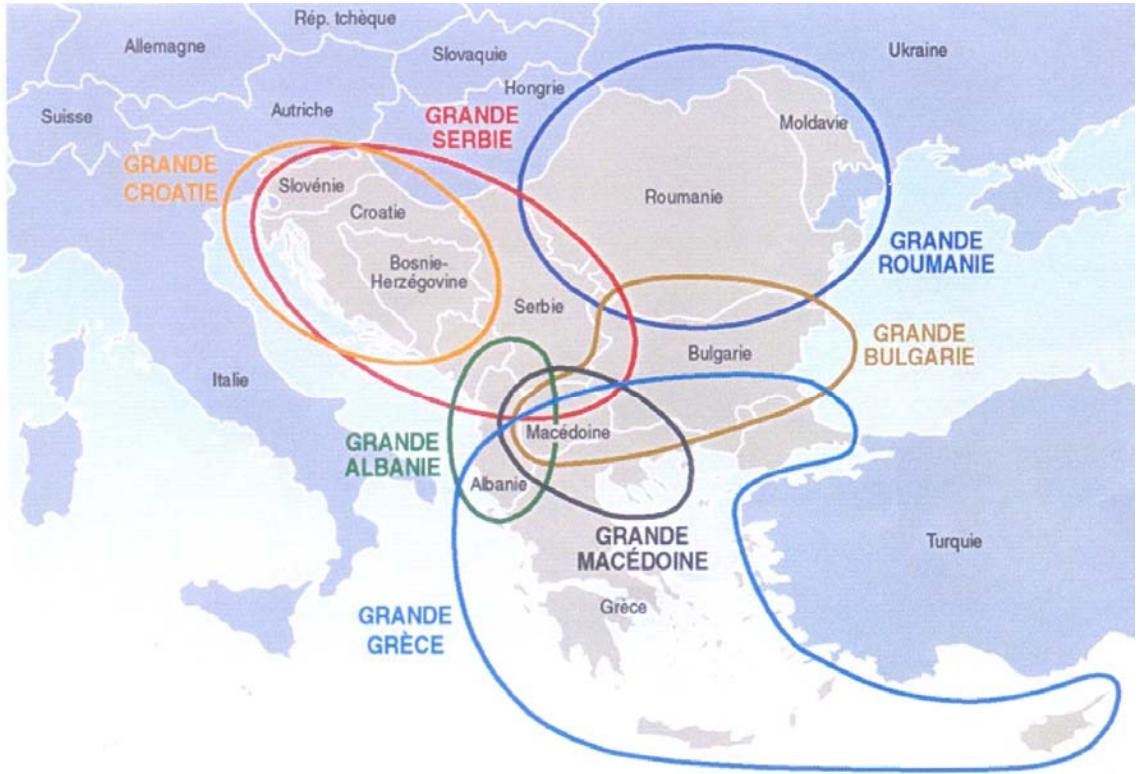
adını taşıyacağına ilişkin karar olur. Bu terim, Sırpın, Hırvatların ve Slovenlerin Krallığı adından daha üniterdir. “Yugoslavya’da etnik kimliklerin haritadan silinmesine çalışılır. Bu nedenle Yugoslav topraklarının bütünüyle yeni biçimde dokuz banovina’ya bölünmesi uygulamaya koyulur. Her banovinanın, Yugoslav devletini meydana getiren eski etnik sınırları bölüp geçecek şekilde düzenlenmesini sağlar. Banovinalar, mümkün olan her yerde bir nehrin adını taşır. Bosna-Hersek toprakları dört banovinanın içinde dağılır. Bazı Hırvat topraklarını da kapsayan Vrbaska, esas Sırbistan’ın büyük bölümünden oluşan Drinska, büyük kesimi Karadağ’dan oluşan Zetska ve Hersek’ten Dalmaçya kıyılarına uzanan Primorska. Böylece, Bosna-Hersek 400 yıldan fazla bir süre sonra, ilk kez idari yapılanma namına bölünmüş olur.”⁷³

---

⁷³ Noel Malcolm,s.271

I.3. GÜNEY SLAV MİLLİYETÇİLİKLERİ

1815 Viyana Konferansından sonra merkezi imparatorluklar statükoyu ne kadar korumaya çalışsalar da siyasette ve devletlerarası ilişkilerde cumhuriyetçi/ulusçu ve devrimci düşünceler boyverir. Bu sadece Osmanlı egemenliğindeki topraklarda değil Habsburg'a bağlı Doğu Avrupa topraklarında da kırılmalara neden olmuştur. Çok etnili ve çok dinli imparatorluk yapıları özellikle Fransız ve Rus dış politikalarının av sahası haline gelecektir. Balkanlarda da milliyetçilik boyvermiştir.

Balkan Tarihi düşman kardeşler tarihine çeviren büyüme planları: Büyük Hırvatistan, Büyük Sırbistan, Büyük Romanya, Büyük Bulgaristan, Büyük Makedonya, Büyük Arnavutluk, Büyük Yunanistan. Bosna-Hersek'de çatışan iki proje Büyük Hırvatistan ve Büyük Sırbistan.

<http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/balkans2>

Balkan ulusçuluk hareketlerinin franko-amerikan türünde olmadığı iddia edilmiştir. Buna göre, “Balkan ulusçuluğu Alman/Doğu Avrupa türünün bir alt-türüdür. Batı Avrupa merkezli olmayan bu ulusal hareketler, kültürel ulusculuğun etkisiyle radikal görünümler kazanmıştır. Bu ulusçuluk türü, genel ifadeyle anakronik ulusçuluk olarak tanımlanır. Anakronik yaftalamasının nedeni de, medeni ulusçuluğun yaşadığı tarihsel süreci tamamlamamış olmasıdır. Nitekim Batı Avrupa’nın icadı olan Balkanlaşma tabiri de bu gayri-medenilik yaftasıdır. Balkanları tanımlamada kullanılan diğer bir terim mikro ulusçuluktur. Mikro ulusçuluk terimi, aslında ulustan aşağı olduğu düşünülen bir uyruğun ulusçuluğa soyunmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Terimin eşbiçimi olan kabile ulusçuluğunda bu yargı çok daha güçlüdür. Aynı zamanda bu ifade, Balkan uluslarının rüştünü ispatlayamadığı yargısını da içerir. Bu yaklaşım, 19. yy’da Slav halkları için kullanılan tarihsiz halklar (nonhistoric peoples) terimiyle de perçinlenir.”⁷⁴

Parça parça milliyetçiliği reddeden esas tümünden güney Slavcı akımın öncüleri Doğuya doğru etki yapan aydınlanmacı batı tarzı milliyetçilikten zuhur eder. Bu da Katolik nüfusun yerleşik olduğu alanları işaret eder. Batı Avrupa’da, Fransız devrimiyle noktalanın 18. yüzyıl Aydınlanma sürecinin Balkanlara etkisi de, yarımadanın Batıya açılan penceresi olan Adriyatik kıyılarından ve Tuna’dan olur. Modern Balkan uluslarının oluşmasında etkili olacak ilk fikir hareketleri Korfu, Dubrovnik ya da Karlovitz’de (Karlofça) yeşerir. Yugoslavlık düşüncesinin özü 1830'larda İliryanist uyanışçılarla ortaya çıkar. Aynı Slav dilini farklı dialektlerle konuşan halkların ortak yönetimde birleşmesi savunulur. 1830'larda Hırvat İliryanistleri ilk kez Yugoslavya terimini kullanarak Slav Birliğini öne sürer. “Yugoslav düşüncesi artifisyel veya gel-geç moda bir düşünce değildir, bilakis her milliyetçi hareket kadar doğaldır. Müstakil Sırp Hırvat milliyetçilikleri ne kadar gerçekliğe sahipse Yugoslavlık düşüncesi de zaman içerisinde benzer bir etkinliğe ve gerçekliğe sahip olur. I. Yugoslavya-ilk 10 yılındaki ismiyle Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı- iki tip Yugoslavist düşüncenin yarışına zemin olur. Entegrist Yugoslavizm Yugoslav ulusları arasında fark tanımaz ve

---

⁷⁴ Balkanlar El Kitabı, Şennur Şenel, s.414

merkeziyetçi bir yapıyı savunur. Multi-nasyonal , federal Yugoslavizm ise çoğulcu bir ortaklık düşüncesini öne sürer.”⁷⁵

“İliryalılar 1841'de kendi siyasi partilerini kurmuşlardır: Narodna Stranka (Milli Parti). Parti propagandası güney Slavlarının birleşmesini de hayal etse, ilk ve görünür amaç Hırvatistan ve Slovenya için özerklik ve bu eyaletlerin reforma uğramış bir Avusturya-Macaristan idaresinde Dalmaçya ile birleşmesidir. Diğer yandan anavatanları Sırbistan'dan kopuk olan ve Viyana'daki yöneticilerinden hoşnut olmayan Askeri Sınır Bölgesi (Karayina) Sırp'ları da 1848'de Hırvat milliyetçi hareketinin candan destekçileri olmuşlardır.”⁷⁶

Yugoslavluk düşüncesinin ulusal ve uluslararası real politikte yer edebilmesi 1860'lara denk gelir. Bu dönemde Hırvat-Sırp tarafları hem Osmanlı'ya hem de Avusturya'ya karşı güç birliğinden bahsederek propogandayı halka indirir. Modern çağda en çoşkulu ama ayrımcı milliyetçiliğin Ortodoks Slavlardan gelmesi anlaşılabilir. Hem 17. yüzyılla beraber Rusya'nın desteği ile Osmanlı karşıtı milliyetçiliğe, sonrasında tarihsel olarak zaten yedeklerinde olan Katolik karşıtlığının izdüşümü olacak Habsburg karşıtlığını ekleyerek isyan hareketinin ağırlıklı yükünü Sırp'lar çeker. Bu açıdan Sırp'ların yugoslavizmde dahi etnik milliyetçiliklerinden fedakarlık ettiğini söylemek zordur. Yugoslavizmin esas fedakarane öncülüğü Hırvatlara aittir. Çünkü Hersek bölgesinde yoğun Katolikler hariç Hırvatlar zaten Osmanlı idaresinde değildir. İdaresinde kaldıkları Avusturya-Macaristan ise zaten Katolik bir krallıktır. Buna karşın 19. yüzyıl ortasından itibaren İliryen hareketi Hırvatlardan yükselir. Hırvat panislavlar zaten Viyana'ya karşı konumlanmış Müslüman ve Ortodoks Slavlara öncülük etmekten beri durmaz. Tüm B-H'de 1900'lerin başında Avusturya işgalinin ilhaka döneceği anlaşılınca pan-Slavlar ilhak felakettir kampanyaları başlatır. Sırp'ların, 20. yüzyılda artık eşitler arasında birinci hale gelince savunduğu güney Slav birliği aslen Hırvat-Sloven kökenli bir akımdır.

Balkan ulusçulukları dini kimlik üzerine bina edildiğinden cemaat milliyetçiliği sayılabilecek yapıları da vardır, ulus algısı dini ve etnik niteliklerin karışımıyla

---

⁷⁵ ed.Dejan Djovic, Yugoslavism, Denison Rudinow, London:Hurst,2002,s.13-14

⁷⁶ Misha Glenny, s.57

oluşmuştur. “Cemaatçilik Osmanlı İmparatorluğundan miras kalmıştır. Osmanlı'nın uyguladığı cemaatçilik, dinsel toplulukların siyasetten uzak ve zararsız kalmalarını sağlayan hamilik esasına dayanır. Cemaatçilik ve ulusçuluk ortak hayatının bir parçası olarak etnik akrabalık Osmanlı idaresi altında gelişir. Osmanlı idaresi halk arasında dinsel bağları en önemli ayırım olarak düşünür. İdari mekanizmayı Hristiyan ve Müslüman dini cemaatçiliğin serbestçe gelişmesini sağlamak üzerine oluşturmuştur. Bu yüzden bölge Müslümanlarca yönetilmesine karşın Hristiyan kimlikler de güçlenmiştir.”⁷⁷

Sırpaların ancak 20. yüzyılın başında, Müslümanlarınsa daha da sonra Yugoslavcılık düşüncesine bir yığın zorluktan ve mecburiyet koşullarından sonra entegre olduğu görülürse din ve cemaat olgusunun Yugoslavizm konusundaki negatif etkisi ortaya çıkar. Fakat bu etkileri tali bırakan I. Dünya Savaşının kargaşasıyla yeni düzen arayışı, Güney Slavlarının birliği projesine güç katar, “kendi küçük ülkelerinde toplanmış ve kendilerini Orta Avrupalı addeden Slovenler arasında dahi Yugoslavizm taraftar toplar. Sırpalarda ise belki nüfusları daha dağınık oldukları için daha çok tüm Sırp tek ülkede fikrini hasıl etme amacıyla panislavlık yaygınlaşır.”⁷⁸

Güney Slav birliğinden yani Yugoslavya'dan Sırpaların hasıl ettikleri aslında tek idare altında toplanmaktadır ve bu idare de zaten Anglo-Fransız yanlısı Sırp hanedanlığına verilmiştir. Müslüman Bosnalılar başlangıçta Yugoslavist ideallerle fazla haşır neşir olmaz. “Fakat zamanla Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerini birbirlerine karşı frenleyen Yugoslavizmin, müslümanları da bu iki milliyetçiliğe karşı koruyabileceği görülür. Böylelikle müslümanlar da Yugoslavizme entegre olur.”⁷⁹

Din merkezli gerilim her zaman aynı oranda olmasa da B-H'de hep güçlüdür. Din kimliğiyle tanınmış antite olmak durumu hiçbir uluslar arası gücün dışardan empoze edemeyeceği, hiçbir iç isyanın, dengenin içerden yıkıp yeniden kuramayacağı ölçüde ortaçağın başından gelerek süreklilik gösterir. Tarihi, askeri, idari koşullar bu olgunun taraflarını tekrar tekrar organize eder,

---

⁷⁷ Balkanlar El Kitabı, Yahya Kemal Taştan, s.422

⁷⁸ Cvijeto Job Rowman ,Yugoslavia's Ruin/The Bloody Lessons of Nationalism, /Littlefield Publisher,inc. Lanhan-Boulder-NY-Oxford,2007,s.3

⁷⁹ ed. Dejan Djokic, s.7

ileri geri sıçratır fakat tamamen yok edemez. Osmanlı'nın, Avusturya Venedik Katolik sınırdaşlarına karşı Ortodoksiyi himayesi, Tito zamanında birincil durumdaki Hırvat-Sırp kimliklerine karşı Müslüman kimliğinin tanınıp, güçlendirilmesi denge siyaseti adına paralel örneklerdir. İç dengenin düzenlenmesi ile dış dengenin ve dış ilişkilerin bağıntılı olduğu ortadadır. Osmanlı, sadece Katolisizme karşı değil, Rum-Ortodoksini de dengelemek adına Sırp-Ortodoksizmini avantajlı konumlara taşır. Tito ise Bağlantısızların önemli ve güçlü bileşenleri olan İslam ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek ve onları yönlendirebilmek adına Yugoslavyayı, Müslümanları antite olarak tanıyan bir ülke haline getirir. Müslümanlar kurucu halklardan altıncısı olur. Bu kurucu halk yalnız Bosnalı (Slav) Müslümanları ifade eder. Müslüman Çingener, Arnavutlar, Makedon Müslümanlar, Türk nüfusu bu bابتan Müslüman kategorisine girmez. Onlar Yugoslavya düzenine göre kurucu halklar olarak tanınan narodlardan (halklar) bir geride olan narodniklerdir (topluluklar).

Aynı dili kullanan Slavlar arasında farklılık iddiası din merkezli öne çıkacaktır. "Hırvatlar'a göre kendi Avrupalılıkları, Batı Hıristiyanlığı'na ait olmalarından gelir; aynı zamanda bu, onları Ortodokslardan ve Müslümanlar'dan kesin biçimde ayıran bir unsurdur. Oysa Sırp'lar da kendilerini, İslami etkilerin yayılması karşısında Hıristiyan Avrupa'nın son kalesi olarak görmektedirler. Tıpkı Orta Avrupa'da olduğu gibi, -bu ülkelerde Katoliklik Avrupalılıktır ve kendilerini Ortodoks Doğu ülkelerinden özellikle Rusya'dan ayıran temel özelliktir- Balkanlar'daki Ortodoksluk da Avrupalılık iddiası taşır ve de genellikle Türkiye'ye ve İslam'a karşı tanımlanır."⁸⁰

Böylelikle Yugoslavist düşüncenin çokça laik ve bu ayrımları aşma arayışında şekilleneceğini tahmin etmek zor olmaz. Yugoslavizmi eylem sahasına indiren Mlada Bosna Örgütü'nün büyük Sırbistancı mı yoksa Yugoslavist mi olduğu bugün de tartışılır. "İççe geçmiş karışık siyasal eylemcileri varsa da en büyük eylemleri olan Saraybosna Arşidük Suikastında Hırvat ve Müslüman eylemcilerin da yer alıyor oluşu Mlada Bosna'nın Yugoslavcı bir hareket olduğunu gösterir."⁸¹

---

⁸⁰ Carnegie Komisyon Raporu Barışa Çağrı, İstanbul: Sabah, 1996, s.52

⁸¹ Ivo Cecic, s. 125

Mlada Bosna güney Slavcı eylemleri Bosna'dan başlatmıştır. Tito da benzer tarz fikir ve eylemi Orta Bosna-Bosna-tüm Bosna Hersek şeklinde zincirleme geliştirmiştir. Partizanların ilk ve en güçlü karargahları Orta Bosna bölgesindedir. Benzer şekilde I. Dünya Savaşı öncesinde panislavizmde birleşen Hırvat Sırp ve Müslüman unsurların eylem alanında da Bosna aynı değere sahiptir ve aynı bağlayıcı manaya içkindir. Panislavizmin tersi olarak din milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği dönemlerde ise bu kez Bosna tersine, Hırvat Sırp ve Müslüman milliyetçiliklerince kopuş hattı olarak algılanır.

Avusturya'dan ve Rusya'dan bağımsız bir Yugoslavya Saraybosna suikastından sadece 4 yıl sonra kurulur, fakat bazı toprak sorunlarının üzeri örtülmüştür. "İmparatorluk döneminin kapanmaya başladığı ve özellikle Osmanlı devletinin parçalanmaya yüz tuttuğu dönemde Balkanlaşma süreci hız kazanacaktır. Barış antlaşmalarının temel ilkesi kendi kaderini tayin olmasına karşın, Balkanlar'da ortaya çıkan ulus devletlerin sınırları çizilirken bu ilkeye uygun davranıldığı pek söylenemez. İtilaf Devletleri ile birlikte savaşa katılan Balkan devletlerinin toprakları, yenik bölge devletlerinden toprak alınarak genişletilerek kendi kaderini tayin hakkı göz önüne alınmamış ve Balkanlar'da iki savaş arası dönemin temel sorunu olan azınlıklar sorununu yaratmıştır. Bu durum sosyal ve dini gerginlikle birlikte ulus devletlerin zaman içerisinde diktatörlüğe kaymasına yol açacaktır."⁸²

I. Dünya Savaşı biter bitmez kurulan krallık Yugoslavyası ulusal soruna nihai çözüm getiremez. Çözülemeyen halklar sorunu, azınlık sorunları ekonomik yetersizlikle birleşince otoriterizmi getirir. Yugoslav devletinde Müslüman Boşnakların Osmanlı döneminde kalan ayrıcalıklı konumu herhalükarda dağıldığından entegrasyonları daha da zorlu olur. Aliya İzzetbegoviç'in 1991'deki deyimiyle, Yugoslavya Müslümanların sevdası değildir fakat ilgili oldukları dertleridir. Aynı yüzyılın başında olduğu gibi, Bosnalı müslümanlar 1992'de de Yugoslavya ideali ile çok fazla büyülenmeyecektir, fakat Bosna'nın kırılğan yapısı sebebiyle son ana kadar Yugoslavcı çözümleri dert edinecek ve bu çözüm arayışlarına kulak vereceklerdir.

---

⁸² Balkanlar El Kitabı, Osman Karatay, s.63

Yüzyılın başında Müslümanlardan sadece Mlada Bosna üyesi olanlar panislavistlerdir. Bu gruplar laisist-devrimci fikirler sahibi bir kütle olabilir. Müslümanların ağırlıklı merkezi siyaseti Osmanlı devrindeki millet vasfını devam ettirebilecek kültürel bir otonomi kazanmaktır. Müslümanların yine seküler fakat daha az devrimci daha çok konformist unsurları ise ana akım milliyetçiliklere (Hırvat ya da Sırp) eklenerek mücadele yürütme taraftarıdır. “Güney Slavları birleştiren 1918-1921 sürecindeki yürütme organlarında müslüman Boşnakların sayısı etkisi çok sınırlıdır. Sadece B-H'ye özel komitelerde yer alırlar. 1920'lerde B-H müslümanları ağırlıklı olarak Sırp tarafına angaje olur. Sırpların merkezîyetçi, eşitler arasında birinci politikaları başlayınca bu sefer, Hırvatları bir denge ve destek unsuru gören Bosnalı Müslümanlar, Hırvat federalist politikalarının kendilerine de kısa vadede kültürel özerklik uzun vadede otonomi verebileceğini düşünürler. Otonomist hareket 1941'de Alman işgaliyle yükselişe geçer. Önce Alman işgaline Hırvat Ustaşa ile ortaklık kurarak dolaylı destek vererek, daha sonra bağımsız olarak Nazilerle direkt muhataplık içerisinde bazı Müslümanlar otonomi, özerklik arar.”⁸³

Bosna Hersek'in kuzey sınırından başlayan hat tarih boyunca Batı Roma-Doğu Roma, Ortodoksluk-Katoliklik, Müslümalık-Ortodoksluk, Macar-Türk, Osmanlı-Habsburg, Vatikan-Ortodoksluk, Avrupa-Balkanlar, Sovyetler-Avrupa Topluluğu arasında bir mücadele sahası olagelmıştır. Küresel hegemonya ve statüko inşasında aynı mücadele sahasındaki çatışma başka bir zamanda başka bir biçime evrilecektir. “Osmanlı gerileyişi Avrupa Diplomasi tarihinde Doğu Sorunu olarak tanımlanan perdeyi aralar.(M.S. Anderson/The Eastern Question) Stavrinou, Doğu Sorunu'nu üç ayrı açıdan ortaya koyar:-Reformların çare olamayışı -Ulusal hareketlerin hristiyan unsurlar merkezli ortaya çıkışı -Avrupalı büyük güçlerin güç dengesi çerçevesinde müdahaleciliği Bu üç nokta Doğu Sorununu uluslararası düzenin esaslı bir problematiği kılar.(L.S. Stavrianou,the Balkans 1815-1914)”⁸⁴

Avrupalı merkez güçler bir eliyle Osmanlı topraklarını paylaşmak isterken aynı zamanda oluşabilecek daha büyük düzensizlikten de korkmaktadır. “Osmanlıyı

⁸³ ed. Dejan Djovic,s.105

⁸⁴ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB123.pdf> Craig Nation,War in Balkans,s.33

doğrudan paylaşmaya çalışmak çok büyük bir düzensizliği beraberinde getirebilecektir. Büyük güçlerin hepsinin emelleri farklıdır. Avusturya ve Rusya dışında diğerlerinin coğrafi olarak Osmanlı ile ortak sınırı olmadığı için bölüşüm güç olacaktır.”⁸⁵

“Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemesi, tebaa halkların isyanı, Avrupa müdahalesi gibi konuların etrafında dönen sorunlar yumağının tamamı Doğu Sorunu olarak adlandırılır. Sorun, güçler arasındaki diplomatik çekişmenin yegane önemli sorunu haline gelecek ve Viyana Kongresi’nden sonra iki genel savaşın –Kırım Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı- çıkmasına yol açacaktır.”⁸⁶

B-H’de dış güçlerin etkileri politik ekonomik gelişmelerle eş zamanlı ortaya çıkar. “Tarım bölgelerindeki vergi kavgaları,tımar sisteminin çözülüşü,askeri düzendeki sorunlar, sınıfsal çatışmalar yönetici-reaya gerilimi ülke içinde merkez olgular oldukça dışarıdan Rusya ve İkili Monarşinin de temel müdahale aygıtları bunlar olur. Bu sorunlar en nihayetinde Avrupalı güçlerce Doğu Sorunu başlığıyla genellenir.”⁸⁷

Yapısal sorunun uluslar arası sorunlarda interaktif oluşu tarihte de modern dönemde de görülür fakat B-H’de bu denklem iyice açığa çıkar. Avusturya ve Rusya Hristiyanların hamisi olarak müdahil güç olur. Vergi/zorunlu askerlik gibi başlıklar insan hakları namına Osmanlı topraklarına o günkü müdahale başlıklarıdır. İnsan hakları bazen artarak bazen azalarak uluslararası ilişkilerde belirleyici olacaktır.

“Metternich-Schwarzenberg Avusturyası bu gibi değişiklikleri (tebaanın eşitliği) kendi bünyesindeki kaynamalar sebebiyle telkin etmek ve gerçekleştirmekten çekinecektir. Ama Avrupa Devletleri bunları Osmanlı toplumuna uygulatma baskısını 19. yüzyılda yaparlar. 1860’dan sonra Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrassy’nin ana hatlarını çizdiği siyaset Balkan Hristiyanlığına, ön planda B-H’deki Hristiyan nüfusa yönelik müdahaleci bir çizgi izler.”⁸⁸

Balkanlarda görülen hızlı çözülmenin temelini devrin başat Avrupa Devletlerinin politikaları oluşturmuştur. Söz konusu devletlerin her birinin kendi

---

⁸⁵ Sacit Kutlu, Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2007, s.49

⁸⁶ Barbara Jelavich ,s.210

⁸⁷ Barbara Jelavich , I. Cilt,s.210

⁸⁸ İlber Ortaylı, s.92

içlerinde ve birbirleriyle olan ilişkilerinde gözettikleri muhtelif amaçlar vardır. “Rusya, II. Abdülhamit tahta çıktığı sıralarda Sırbistan, Karadağ, Hersek isyanlarını destekleyen Slavist kamuoyunun yanında yerel olarak Osmanlı devletine karşı tahrik ve bu hususta teşvikleri artırıcı bir tavır sergilemiştir. Hedef, Balkanlardaki Slavları Türk hakimiyetinden çıkarmak ve kendi yörüngesine dahil etmektir. Avusturya, Orta ve Güney Avrupa’da, Almanlara ve İtalyanlara mağlup olmak suretiyle kaybettiği toprak ve prestiji telafi etmek için Balkanlardaki siyasetini yeni bir esasa dayandırmıştır. Bu esas, Bosna ve Hersek’i hakimiyetine aldıktan sonra Arnavutluk ve Makedonya’ya el uzatarak Selanik’e inmektedir.”⁸⁹ Almanya,Balkanlarda herhangi bir menfaati bulunmamakla birlikte Fransa’nın, Avusturya ve Rusya ile anlaşarak kendisine karşı bir intikam politikası tutturmasına engel olmak düşüncesi ile bu iki devletin Balkanlarda meşgul olmalarını, hatta bu bölgede çatışmalarını lüzumlu ve faydalı görüyordur. İngiltere, diğer devletlerin Balkan statükosunu değiştirmelerine muhalif olmakla beraber bu statükoyu olduğu gibi savunmayı imkansız gördüğünden 1870’li yıllardan başlayarak Balkan olaylarında teşebbüsü ele alarak Osmanlıyı bazı tavizlerde bulundurduktan sonra bir sükun sağlamayı istemektedir.

18. ve 19. yüzyılda İngiltere, Avrupa Güç dengesi sisteminin dengeleyicisi durumundadır. Bunun nedeni, İngiltere’nin çatışma bölgesine uzaklığı, Avrupa’da toprak elde etme emellerinin olmaması ve büyük bir deniz gücüne sahip olmasıdır. Fakat İngiltere 19. yy. sonuna doğru Avrupa güç dengesinin taraflarından biri konumuna girecektir. Bunun nedeni, “hem İngiltere’nin eski gücünü kaybetmesi, hem coğrafya faktörünün sağladığı avantajın ortadan kalkarak Avrupa güç dengesi sisteminin İngiltere’yi de içine alacak şekilde genişlemesidir.”⁹⁰

Ancak Rusya’nın 1870’lerden sonra, içinde Sırp azınlığı olan Osmanlı devletinin parçalanmasını hızlandırmak ve 1871’de Alman ulusal birliğinin kurulmuş olmasıyla Avrupa’nın ortasında ortaya çıkan ve Balkanlara doğru genişleme eğiliminde olan Pancermen Blokuna karşı bir panislaw bloğu ile denge kurmak amacıyla izlediği politika 19. yüzyılın diğer bir Osmanlı-Rus çatışmasını ortaya çıkarmış ve Osmanlı’nın Balkan topraklarını parçalamıştır. “93 Harbinde Osmanlı Devletinin ağır bir yenilgiye

⁸⁹ Balkanlar El Kitabı, Zafer Gölen, s.400

⁹⁰ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul:Alfa,1996,s.86

uğramasının nedeni önceki Osmanlı-Rus çatışmalarının aksine bu kez Rusya, Almanya, Avusturya'nın birlikte hareket etmeleri ve Osmanlıya karşı ortak bir politika izlemeleridir. Üç devletin Osmanlı Devletine karşı ortak hareket etmelerinin nedeni 1872 yılında ilk Üç İmparatorlar Birliğinin kurulmuş olmasıdır. Rusya ve Avusturya arasında yapılan Peşte Anlaşması dahilinde Rusya Avusturya'yı B-H'de, Avusturya'da Rusya'yı öteki Balkan bölgelerinde serbest bırakacaktır.”⁹¹

Avusturya-Macaristan'ın B-H'e ilişkin emeli, Dalmaçya'ya ve dolayısıyla Adriyatik denizine hakim olmak ve İtalyan birliğinin kurulmasıyla bölgede oluşan yeni gücü dengelemektir. Ayrıca Doğu'da güçlenen Sırbistan'la, imparatorluğun merkezi arasında bir tampon oluşturmak istiyordur. “İmparatorluk içinde, B-H'nin denetimine alınmasının en hararetli destekçileri Hırvat milliyetçileridir. Müstakbel bağımsız Hırvatistan'a dahil sayılacak bu ülkenin, Habsburg İmparatorluğu bünyesindeki ana Hırvatistanla aynı çatı altına girmesini kendilerini hedefe yaklaştıracak bir adım olarak değerlendirmektedirler. Hırvat milliyetçileri elde ettikleri faydayı azamileştirmek için, B-H'nin İkili Monarşiye bağlı Hırvat Krallığına bağlanmasını talep etmektedirler. Ancak İmparatorluk'ta Slav unsurunun fazla güçlenmesine zaten kuşkuyla bakan liberal unsurlar ve Macar monarşisi bu panislav tasarıya karşı çıkar.”⁹²

20. yüzyıla girilirken Avrupa iç dengesi yepyeni bir şekil alır. Eskiden birbirinin düşmanı olan “büyük emperyalistler İngiltere ve Fransa, Rusya'yı da yanlarına alarak büyük bir blok kurarlar. Sömürgecilikten pay alamamış olan Almanya, Avusturya ve İtalya ise karşı bloğu oluşturur. Rusya artık Balkanlardan çok Boğazlara sahip olmak istiyordur.”⁹³ Tarihçiler dünya savaşına uluslar arası sistem adını taşıyan gayrişahsi bir varlık neden olmuş gibi yazmışlardır. Ancak Rusya'nın gittikçe büyüyen gücüne kesin bir sınırlama getirmek amacıyla, Almanya'nın bir savaş çıkarmak için dayatmaktacı olduğu görüşü artık yaygın olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın, (Sırbistan'ın hamisi olarak) duruma karışması konusunda, Almanya ne kadar umut beslemekteyse, böyle bir olasılıktan korkan Avusturya-Macaristan da o derece tereddüt ediyordur. Avusturya-Macaristan hükümetinde, Sırbistan'a karşı cezai önlem almak

---

⁹¹ Balkanlar El Kitabı, s.404

⁹² Tanıl Bora, s.29

⁹³ Balkanlar El Kitabı, Yahya Kemal Taştan, s. 436

isteyen bakanlar mevcut olsa da, Balkanlar'da sınırlarını genişletmeye ilişkin ciddi bir tasarıları yoktur. Aksine, Macarlar, gereğinden fazla Slav nüfusun kazanılmasından kaynaklanan geleneksel Macar endişeleri nedeniyle, hiçbir ek Slav toprağının ilhak edilmemesi konusunda ısrar etmiştir. Avusturya-Macaristan, 1906 ve 1913 yıllarında Sırbistan'la savaşa girmeyi düşündüğünde bile, ülkeyi ele geçirmesi durumunda tam olarak ne yapacağını tahmin edememiştir.”⁹⁴

İşgal yönetiminden otuz sene sonrasında Balkan Savaşlarında birbirini yıpratmış Balkan Krallıklarının mücadelerinden bir süre uzak kalmayı başaran Avusturya-Macaristan'ı çökerten sebep Bosna-Hersek olacaktır. I. Dünya Savaşıyla birlikte her şey tersyüz olacaktır. Viyana'nın Bosna'yı işgal kararı daha sonra Habsburg tarihinin en büyük dış politika hatası olacak ve İmparatorluğun 1918'de çökmesine yol açacaktır. Savaştan zafer kazanarak çıkan müttefik devletlerin kurmayı amaçladıkları yeni düzen Balkan yarımadasının siyasal haritasını da tümüyle değiştirmiştir. Tarih boyunca bölgeye doğrudan egemen olmuş ya da bölge devletleri üzerinde hamilik etmiş üç büyük devlet (Osmanlı, İkili Monarşi, Çarlık) parçalanmış ve aynı topraklar üzerinde ulus devletler kurulmuştur: Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye.

---

⁹⁴ Misha Glenny,s, 136-137

I.4. KRALLIK YUGOSLAVYASINDAN SOSYALİST YUGOSLAVYAYA

Eski Yugoslavya topraklarında son iki yüzyıldır milliyetçi projelerle panslavist projeler sürekli bir değişim süreci içinde olmuştur. İlk birlikçi proje (I. Yugoslavya) Yugoslavya'nın Nazi işgaline uğramasıyla rafa kalkmıştır. Anakronik iddialarla ve etnik kısımla yüklü çatışmalar başlar. Yugoslavya'nın nazi-işgaline uğraması Alman ve İtalyan nüfuz bölgelerinde Alman yanlısı, İtalyan yanlısı büyük Arnavutluk, büyük Hırvatistan, büyük Bulgaristan (Makedonya üzerinden) projelerine hız verir. İşgal ve savaş ulusal soruna yeni veçheler kazandırır, büyük kırılmalara ve değişimlere sebep olabilir. Orta Bosna'da tutunabilen partizan direnişinin lideri Tito'nun Bosnayı kardeşlik ve birlik ülküsünün merkez üssü olarak imlemesi ve Yugoslavist eşitlik ideolojisini buradan örneklemesi ulusal sorunu aynı yüzyılda ikinci kez çözümlenmiştir.

1992'de patlayan son savaşa dengeyi tekrardan bozacaktır ve artık unutulmuş denen kimlikleri tekrardan gün yüzüne çıkaracaktır. Katolik Hırvatlara ve Ortodoks Sıplara nazaran daha laik bir görüntü çizen Müslümanlar uğradıkları saldırı ve dışlanma sebebiyle hızla Müslüman kimliklerini Yugoslav anayasasındaki perspektiften farklı anlamaya başlar. Fakat gene de savaşı çıkartan süreç salt dini içerikle oluşmaz. "İktidar ve mülkiyet sistemleri uluslar arası ilişkileri de etkiler, makro paktların çözülmesi ise daha kuvvetli vakumlara sebep olur. Bu noktada Yugoslav Savaşlarındaki milliyetçilikleri post-komünist iktidar ve mülkiyet sistemlerine ve realist uluslararası ilişkilere bağlamak dini motiflere bağlamaktan daha ön plana çıkarmıştır."⁹⁵

Yüzyılın başında Yugoslavya idealinin önünü açan güney Slav birleşiminin, Versayda favorize edilişi ve ardıl bir savaşa sebep verilmeyecek şekilde hem unsurlar arası (Hırvat-Sırp-Sloven) hem galip devletler arası (ABD-İngiltere-Fransa-İtalya) oydaşmanın ortada oluşudur. "Bu tip bir statüko devletin yapısal sorununu ve hudut sorunlarını çabukça çözmesine yahut çözmeden toprak altına gömmesine sebep olmuştur."⁹⁶

---

⁹⁵ Catherine Samary, Bosna'da Etnik Savaş, Yazın yayımları, İstanbul 1995 s.10

⁹⁶ Makro Attila Hoare, s.88

Fransa ve Almanya'dan gelen milliyetçilik akımı 19. yüzyılın başlarında Balkan Yarımadası'na hızla yayılmıştır. Entelektüeller Balkanların bölgesel dillerini standardize etmek ve halka mal olmasını sağlamak için büyük gayret gösterirler. Bunu yaparken çoğu zaman Osmanlı fetihleri öncesi Balkanlar'daki Ortaçağ devletlerine atıf ve bağlantı yapmışlardır. Kısa süre içerisinde milliyetçi fikirler zemin bulur. Mili birliklerini sağlama yönünde güçlü istek duymaları Balkan devletlerini Osmanlılara karşı harekete geçirir. Balkan liderleri, devletlerinin ancak ulusal birliklerini elde ettikte sonra gelişip zenginleşebileceğini varsaymışlardır.

“Balkan halkları milliyetçiliği, özgün jeopolitik varlıklarının yaratılması için bir meşrulaştırma aracı olarak görürler. Batı Avrupa milliyetçiliği kavramı Balkanlar'da her dini gruba önemli bir yönetim özerkliği sağlayan Osmanlı millet sisteminin yerini alır. Millet sistemi Müslümanların, Ortodoksların, Katoliklerin ve Yahudilerin birbirlerinin işine karışmadan yan yana yaşamalarını sağlamıştır. Balkan halklarına sınırlı ölçüde kültürel özerklik sağlamıştır.”⁹⁷

Bir taraftan 1830'dan başlayarak İlliryalılar Hareketi bütün güney-Slavların birleşmesini isterken, 1895'te kurulan Hırvat nasyonalistlerin Franklan hareketi bu düşüncenin karşısında yer alıyordu. Güney-Slav halklarının ortak bir devlete sahip olma düşüncesi, Sırbistan'da uzunca zaman taraftar bulan bir düşünce olmamıştır. “Slav Birliği düşüncesinin kökleri Hırvatistan'da, Avusturya-Macaristan Monarşisine karşı bir başkaldırı olarak gelişen İllirizm Hareketi'ne uzanmaktadır. Milli birliğin yaratılmasında İtalyanların 1861 ve Almanların 1871 yıllarındaki başarıları Balkan halkları için daha büyük bir ilham kaynağı olur. İtalyan ve Alman birleşmesinin askeri yönleri izlenecek birer örnek oluşturur. Her Balkan halkı ulusal idealarına temel aldıkları Ortaçağ krallıklarının restorasyonunu hayal etmeye başlar.”⁹⁸

1877 yılında Rusya, Bulgar milliyetçilerinin yanında Balkanlara müdahale etmiştir. Rusya bölgede hakimiyetini sürekli artırmıştır. Rus-Türk Savaşı'nı bitiren Ayestefanos Antlaşması bağımsız Bulgar devleti oluşturur, Sırbistan ile Karadağ'ın sınırlarını genişletir. 1878 yılındaki varlıkları itibarıyla, Almanya, İngiltere, Fransa,

⁹⁷ Richard Hall, Balkan Savaşları 1912-1913, İstanbul:Homer, 2003, 156

⁹⁸ Altay Ünaltaş, s.30

Rusya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşan bu ülkelere toplu olarak Büyük Güçler denmektedir. Rus İmparatorluğu'nun Balkanlardaki emellerini kısıtlama ve Osmanlı Rumelisindeki kaotik koşullara bir düzen getirme isteği içerisindeki bu ülkelerden özellikle Avusturya-Macaristan ve İngiltere diğer büyük güçlere Otto von Bismarck'ın Balkan sorunları için bir konferansa ev sahipliği yapma önerisini kabul ettirirler. Bundan dolayı aslında küresel sistemle ilintilendirme sadece 19 sene önceki Yugoslav savaşları için değil, 150 yıl boyunca tüm eski Osmanlı coğrafyasındaki parçalanma/birleşme/yeniden ayrışma süreçlerine uygulanabilir. Bu noktadan, Bosna sorunu da “Doğu Sorununun içinde bir başlık olarak açılabilir. B-H, Doğu sorununun en batı ucu olarak işaret edilebilir.”⁹⁹

“1848-49 devrim yıllarında Sırp larla Hırvatların işbirliğinden sonra iki halkın fikri ve politik görüşleri farklı yönlerde gelişmiştir. 1878’de bağımsız olan Sırp Prenslığı’nin gelişimiyle Sırbistan kendisinin Güney Slavlarının Piemontesi olması gerektiğine inanmıştır. Sırbistan bütün diğer güney Slavlarının saygı gösterecekleri birleşme sürecinin ideologu ve uygulayıcısı olmak isteyecektir. Sırp milliyetçileri, Hırvatların birleşme programını ileri götürecek bir devletleri olmadığını söylüyorlardır. Buna karşılık büyük Hırvatistancılar Hırvatistan, Dalmaçya, Slavonya, ve Bosna-Hersek’ten oluşan bir Hırvat devleti olması gerektiğini iddia ediyorlardır. Şimdi biri Sırp diğeri Hırvat iki yayılmacı program Bosna-Hersek başta olmak üzere yeni topraklar elde edebilmek için birbirleriyle mücadeleye gireceklerdir.”¹⁰⁰

Bu iki milliyetçi program 20. yy başına kadar Hırvatistan ve Sırbistan’da başat unsur olmuştur. Ne zaman I. Dünya Savaşının kaosu herkesi herkese muhtaç konuma getirince Birleşik Güney Slav devletçileri fikirsel üstünlüklerinin yanına eylem kapasitesini de ekleyip öne çıkarlar. İtilaf Devletlerinin ve Wilson ilkelerin prototipi olabilecek bir devleti pan-Yugoslavistler kurar. “B-H de yeni Yugoslavya’nın içindedir. Fakat Boşnak Müslümanlar, krallık Yugoslavyasında, kurucu millet olmadıkları için statü olarak geride kalırlar.”¹⁰¹ 20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan tartışmalar günümüze kadar değişikliğe uğrasa da devam etmiştir. “1917’de Amerikan Başkanı

---

⁹⁹ Altay Ünaltay, s.30

¹⁰⁰ Misha Glenny, s.222

¹⁰¹ Necmettin Alkan, Dağılan Yugoslavya Mozağinde Bosna, İstanbul: Beyan, 1995, s.110

Wilson UKKTH'yi, Avrupa İmparatorluklarının sömürgelerine son vermek için kullanmış ve ulusların self-determinasyon hakkını yeni uluslar arası düzen için yaptığı idealist planın merkezine oturtmuştur. Bu plan Avrupa İmparatorluklarından ayrılma taleplerini karşılamakla ilgilidir fakat bu, sadece bazı imparatorlukların (Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları) tasfiyesinde uygulamaya konulmuştur. Aynı dönemde Lenin, self-determinasyon kavramını sosyalist devrimlere hizmet etmesi yolunda kullanmıştır.”
102

Krallık Yugoslavyasında kuruluşun itibaren etnik, dini ve kültürel antiteler mevcuttur. “Paris Antlaşmasıyla tanınan güney Slav Krallığı’nda Almanlar, Macarlar, Arnavutlar önemli azınlıklar olarak belirlenmiştir. 1921 nüfus sayımına göre 10.000’in üzerinde nüfusa sahip ve ayrı bir dil konuşan 12 halk grubunun varlığının altı çizilir. Devletin kurucu halklarının ((Hırvat, Sloven, Sırp) nüfusu on milyon, ülkenin toplam nüfusuysa on iki milyondur. Burada Makedonların ve Karadağlıların da Sırp nüfustan sayıldığını, Boşnakların ve Sancaklıların ise Sırp ve Hırvatlar arasında paylaşıldığı hususunun altı çizilmelidir.”¹⁰³ Bu nüfusların aslında dini ve coğrafi olarak süregelen bir müstakillğe haiz olduğu aşıkardır. Bu yüzden krallık Yugoslavyası ulusal sorunu 20 yıl boyunca II. Dünya Savaşına kadar en merkezi iç meselesi olarak yaşamıştır II. Dünya Savaşının en acıklı perdelerinden biriyse Yugoslavya’da yaşanmıştır. Yugoslavya nüfusuna oranla kayıpla Polonya’nın hemen arakasında, Sovyetlerle başbaşa gider.

---

¹⁰² Emin Gürses, Milliyetçi Hareketler ve Uluslar arası Sistem,İstanbul:Bağlam,1998,s.54

¹⁰³ Altay Günaltay,s.37

I. Yugoslavya, Krallık Yugoslavyasın’da tarihsel ve etnik zıtlaşmaları önlemek adına yapılan harita değişikliği, nehir isimlerini alarak etnik sınırları karma şekilde parselleyen bölgeler(banovinalar) Noel Malcolm,Bosna,İstanbul:Om,1999,Giriş

“Balkan Yarımadası’ndaki savaş sırasında hiçbir şey Alman ve İtalyanların 1941 Nisanında Ege yolunu açmak için askerlerini gönderdikten sonraki dönemde, Yugoslavya’nın kaderi kadar dehşet verici olamaz. Tek bir ülke olan Yugoslavya en az dokuz birime bölünmüştür. Slovenya ikiye bölünür, İtalya Ljubljana dahil güneybatısını, Almanya kuzeydoğudaki sanayi bölgelerini almıştır. Hırvatistan’da İtalyan yardımıyla iktidara gelen Ustaşa ile yapılan anlaşmada İtalya Dalmaçya’yı, Adriyatik adalarını ve İstria’nın büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Bağımsız Hırvat Devleti (Nezavisna drzava Hrvatske-NDH) Hırvatistan’ın büyük kısmına, Slovenya’nın kalan parçalarına ve Bosna ve Hersek’in tümüne sahiptir, ama bu yeni ülke İtalyan ve Alman askeri bölgelerine bölünmüştür. Karadağ, topraklarının bir kısmını Arnavutluğa kaptırıp kalan kısmında İtalya himayesinde sözde bağımsız bir eyalet olmuştur. İtalyanlar Arnavutları kullanarak Kosova’nın bir kısmıyla batı Makedonya’yı da ele geçirmişlerdir. Almanlar Banat’ı işgal etmişlerdir, Macarlar Voyvodina’yı, Bulgarlar Makedonya ile güney Sırbistan’ın bazı küçük bölümlerini almışlardır. 1941

Ağustosunda General Milan Nediç'in liderliğinde ve Sırbistan'ın faşist hareketi Zbor'dan destek alan bir kukla hükümet kurulmuşsa da, Sırbistan aslında doğrudan doğruya Alman askeri yönetimindedir.”¹⁰⁴

“Gestapo lideri Heinrich Himmler'in Hitler'e Doğu'daki yabancı halkların kontrolü hakkındaki tavsiyesi açıktır. Doğu'daki nüfusu yalnızca birleştirmemek değil, aynı zamanda bunları mümkün olan en fazla parçaya ve fraksiyona bölmek Almanya'nın çıkarıdır. Himmler, Lehlerin yanı sıra Beyaz Ruslar ve varlıklarından dış dünyanın haberdar olmadığı diğer halkların tanınmasını da önerir. Bunlar Goralılar, Lemkenler ve Kaşublardır.”¹⁰⁵ İşgalin başlangıcından hemen sonra Nisan 1941'de Almanlar tarafından desteklenen faşist Ustaşi Hareketi Bağımsız Hırvat Devleti'ni ilan eder. Bu uydu devlet Bosna-Hersek'in tamamını da kapsamaktadır. “Ustaşiler Hitler Almanyası'na yakınlaşma çabalarına, önceleri karşılık bulamamıştır. Buna karşılık İtalyan Duçesi Musollini'den yardım ve destek görmüşlerdir. 1939-40 yılbaşında İtalyanlarla-Ustaşe ortak bir darbe planı üzerinde anlaşır. Bu plana göre Ustaşa, Yugoslav hükümetini düşürecek ve bunu takiben İtalyan kuvvetlerini yardıma çağıracaktır, ama Alman işgali bundan önce gerçekleşmiştir. Ustaşa Devleti'nin kuruluşu ile Yugoslavya'nın haritası aynı nesilde üçüncü kez değişikliğe uğramış olur. Bosnalılar için, çok uluslu Avusturya-Macaristan'ın tebalığından çok kurucu halklı krallık Yugoslavyasından geçilerek yine çok uluslu fakat tek asli unsurlu Nazi uydusu Hırvatistan uyrukluğa ortaya çıkar.”¹⁰⁶

Aralık 1941'de Yugoslav Ordusu Çetnik Birliği yayınladıkları bildiri de “Kosova, Makedonya ve Sırbistanla birlikte Karadağ, Bosna Hersek, Sirmiye, Banat, Bačka'yı da içine alan büyük Sırbistan'ın kurulmasını, Sırbistan'ın etnik ari yapısına büründürülmesini hareketin amacı olarak belirtir. Başka bir Çetnik bildirisinde de Arnavutluk, Hırvatistan, Slovenya ve Dalmaçya'nın bazı bölümleri ile Bosna Hersek'in tamamı Büyük Sırbistan sınırları içerisinde gösteriliyordur. Sırp Çetniklerle çoğunluğu yine Sırp olan komünist Partizanlar arasında başlayan iç savaş Yugoslavya tablosundaki kaos görüntüsünü tamamlar. Bosna bağımsız Hırvatistan Devleti'nin bir parçasıdır

---

¹⁰⁴ Misha Glenny,s.393

¹⁰⁵ Diana Johnstone, s.234

¹⁰⁶ Altay Ünaltay,s.56

Ancak Zagreb'deki hükümetin bu kadar büyük bir bölgeyi kontrol edecek gücü yoktur. Paveliç Bosna ve Hersek Müslümanlarını Müslüman Hırvatlar olarak gören Hırvat milliyetçi kuramını benimser. Böylece Müslümanlar Sırlara karşı mücadelede ortaklıklar ve Katolik Hırvatlarla aynı haklara ve sorumluluklara sahiptirler.”¹⁰⁷

Yugoslavya'daki II. Dünya Savaşı tarihi birbiri üstüne yığılmış birçok savaşın hikayesidir. İlk olarak, tüm Yugoslavya'ya karşı, Almanya ve İtalya tarafından yürütülen savaş vardır. Sonra Müttefik kuvvetlere karşı Mihver devletlerinin süregelen savaş çabaları vardır. Bu maksat doğrultusunda irtibat açısından ve hammaddeyle işgücü temin etmek açısından, Yugoslavya çok önemlidir. Bundan başka, Mihver işgal kuvvetlerinin Yugoslav direniş hareketlerine karşı yürütmekte olduğu savaş vardır. Bu savaş Müttefiklere karşı Mihver devletlerinin izlediği stratejide yer alan büyük hedeflere göre her zaman ikinci derecededir. Bunun yanı sıra iki iç savaş da yaşanacaktır. Bunlardan biri, Hırvat milliyetçilerinin, Hırvatistan ve Bosna'daki Sırp nüfusa karşı yürüttükleri imha hareketidir. Son olarak bu bölgelerden Sırların ana gövdesini teşkil ettiği iki büyük direniş örgütünün, kralcı çentiklerle komünist partizanların hem işgal kuvvetlerine hem birbirlerine karşı savaşları vardır. Her iki hareket de zamanla diğer etnik gruplardan da kendi saflarına üyeler katar.

“Korkunç dört yılda Yugoslavya'daki toplam ölü sayısına bakarak, bütün bu farklı unsurları birbirinden ayırmak mümkün değildir. En az bir milyon insan bu yıllarda ölmüştür ve muhtemelen bu sayının çoğunluğu Yugoslavlar tarafından öldürülmüş Yugoslavlardan oluşmuştur.”¹⁰⁸ Benzer bir durum, bugünün Irak'ı ve 1980'lerin Lübnan'ı için de geçerlidir. Her ne kadar esas siyasal sorumluluk işgal kuvvetlerine aitse de kırımların kahir ekserisini, ülkenin uyruklarının birbirlerini çarpazlama kıyıma uğratması oluşturur.

---

¹⁰⁷ “s. 59

¹⁰⁸ Diana Johnstone,s.80

Tarihi Hırvatistan artı tüm Bosna Hersek olarak ilan edilen Bağımsız Hırvat Devleti ve hem o devleti hem de işgal altındaki krallık Yugoslavyasını ikiye bölen Alman ve İtalyan hatları.

Noel Malcolm, Bosna, İstanbul: Om, 1999, Giriş

1943'den itibaren saflarını genişleten partizanlar nihayetinde Sırp, Hırvat ve Müslüman halklarının temsilcilerinden söz eder, fakat savaş sonrası olası Federal Yugoslavya'nın temellerinin saptandığı Anti-Faşist Bosna Ulusal Konseyi genel toplantısında, Müslümanların müstakil bir millet olduğu fikri reddedilir. Tito'nun sağkolu M. Djilas tarafından öne sürülen tasarı Sovyet modeline dayanır. Yugoslavya'nın beş milletine -Sırlar, Hırvatlar; Slovenler; Karadağlılar, Makedonlar- ait ulusal cumhuriyetler kurucu kabul edilecektir. Bosna ayrı bir birim olacak ancak kurucu cumhuriyet değil özerk eyalet statüsünü taşıyacaktır. Bu noktada, Bosna'nın Sırbistan topraklarına katılmasının isteyen Sırp delegeler ile Bosna'nın bir cumhuriyet

olarak eşit bir statüye sahip olmasını isteyen Bosnalı delegeler (Katolik ve Müslüman unsurlar) arasında şiddetli bir rekabet yaşanır. En sonunda varılan uzlaşma zemininde Bosna'ya kurucu cumhuriyet statüsünün verilmesi, ancak cumhuriyetin herhangi bir tanınmış kurucu halkı olmaması (Boşnak, Hırvat ya da Sırp) esas alınır.

“1943'de partizanları denetleyen İngiliz subaylarının yazmış olduğu raporlar, desteklerini kralcı çetniklerden Tito'ya kaydırmak konusunda müttefikleri ikna eder. Aynı zamanda, Eylül 1943'te İtalyanlar teslim olunca büyük sayıda İtalyan teçhizatı partizanların eline geçince, Partizanlar Çetnikler üzerinde büyük üstünlük sağlamış olur. Çetnik bölge komutanları, ilk defa bu yüzden Almanlarla doğudan işbirliği kurmaya başlar.1944 yılı boyunca, Tito'nun arkasındaki müttefik desteği yoğunlaşır. Hırvatistan'da Ustasa egemenliğinin genel çöküşü ardından, partizanlara katılan Hırvatlarla ve Müslümanlarla birlikte Tito'nun kuvvetleri sayıca büyür.”¹⁰⁹

Partizanlar Müslümanların da desteğini arayarak 1943'den itibaren müslüman tugayları kurarlar. Bu tugaylarda İslam usullerine göre yaşanabileceğini de temin ederler, ilerde kurulması hedeflenen Yugoslavya'da müslümanların da eşitlik ilkesinden faydalanacağını propogandası yapılır. Burda sorunun tam ve net olarak ifade edilmediği de görülür. B-H teritoryal birim olarak tanınıyordur fakat buna paralel bir kurucu Bosna ulusu yoktur. Bu tartışmalar savaş içinde ve savaş sonrasında uzunca süre devam edecektir.”

Partizanlara prim vermeyen Boşnak özerkçiliği ise 1942'de Mostar'da İtalyan pretoktarası peşindeyken hattın kuzeyinde alan Saraybosna da Naziler nezinde faaliyet yürütür. 1942 'de yayınladıkları Memorandumda Bosnalıların köken olarak gotik oldukları iddia edilir. Alman yetkesi altında bir idari yapılanma öngörürler. II. Dünya Savaşında Müslümanları, Naziler tarafında konuşlandırmak için kampanya yürüten Kudüs müftüsü Hacı El Hüseyini, Zagreb ve Saraybosna'da da faaliyet yürütür. Yine bu yıllarda Hırvat faşizmi (Ustaşa) mensupları anti-Sırp ve anti-Yahudi iken Müslüman Boşnakları müslü-gotlar olarak klasifiye eder ve aryen sayar. Hem İkinci dünya

---

¹⁰⁹ Noel Malcolm, s.293

savaşında hem de 1990 Yugoslavya savaşlarında tartışılan, uluslar arası hukukun temel problematiklerinden biri olan soykırım ve etnik temizliktir. Yugoslavya’da her iki dönemde de uyrukların birbiri arası çatışmalar ölüm rakamını çokça yükseltir fakat yine bu nokta kırımları soykırım tanımından uzaklaştırır. Egemen devlet aygıtının ya da işgalci gücün yaptıklarından aşları bir ziyade çoklu grupların dönemsel çaprazlama savaşları, birbirini geriletme hareketi olarak görülür bu yüzden Holokost dışında II. Dünya Savaşı içinde soykırım tanınmaz.

II. Dünya Savaşına ve 1990’lara bakınca savaşı kim başlattığı ve kimin kimi desteklediği soruları merkeze yerleşir. “Sırpaların Almanlarca en çok zulme uğratılanlar olduğu doğrudur fakat Sırp uyruklular daha savaşın başından itibaren ne işgalci Nazilere ne de İtalyanlara karşı değil ilk başta Bosnalı Müslümanlara ve Hırvatlara karşı terör uygularlar. Bağımsız Hırvatistan Devleti ise organize şekilde toplama kampları çerçevesinde Yahudilere, Sırpılara ve Çingenele etnik temizlik yapar. Yugoslavya’da en çok Bosna-Hersek çarpazlama çatışmalara sebep olur. Ölüm oranlarına bakınca Yahudileri Çingenele, onları da Müslümanlar izler, Sırpaların kaybı ise nüfuslarının %7.3’dür. B-H ölüm oranında tüm cumhuriyetler içinde ilk sıradadır.”¹¹⁰

Savaş sonunda zafere ulaşan Partizan hareketi Yugoslav Komünist Partisinden zuhur eder. Ne var ki silaha sarılmaları Yugoslavya’nın işgaliyle birlikte değil Almanların Sovyetlere saldırısı ile başlar. Savaşın ilk yıllarında tamamen sovyet yanlısı bir çizgidedirler. İtalyan partizanları gibi tüm toplum katmanlarından (liberal/hristiyan demokrat/sosyalist) müteşekkil değildirdirler. Fakat 1940’da, savaştan sadece bir yıl önce dahi sadece Yugoslav Komünist Partisi’nin sadece 6000 üyesi olduğundan yola çıkarak sayıca hızlıca büyümelerinin temel nedeni, herkesi vatan savunmasına çağıran bir çatı görevi görmeleri ve 43 sonundan itibaren müttefiklerin özellikle İngilizlerin ana kozu haline gelmeleridir.

“Churchill, 1943 Aralık ayındaki Tahran Konferansı sırasında, Roosevelt ve Stalin’i partizanları tercih edişlerinden haberdar eder ve bunu izleyen aylarda, Çetniklerin etrafındaki İngiliz görevlileri geri çekerek Titoyu destekler. 1943’de İtalya teslim olduğu için, 1944 yılı boyunca İtalya ve Doğu cephesinde tek başına savaşmak

---

¹¹⁰ ed. Dejan Djovic, s. 109

zorunda kalan Almanya, Yugoslavya'da halk desteği ile gemi azığı alan ve müttefikler nezninde de tam bir meşruiyet yakalayan partizanlara karşı güç yetiremez.”¹¹¹ Partizanlar savaşın sonuna kadar belli aralıklarla tek tek kurtarılmış bölgeleri birbirine ekleyerek Sovyet istilasına ihtiyaç bırakmaksızın krallık Yugoslavyası haritasını elde ederler. Güney hududunda Makedonya’yı çok az bir oranda büyütürler. Partizanlar daha büyük bir toprak parçasını daha da yoğun bir askeri operasyonla, kuzeyde Trieste-İstriya-Karintya yayı olarak toptan talep ederler. Fakat sonuçta sadece İstriya Sosyalist Yugoslavya haritasında yer alırken Trieste uluslararası tanınmış özel bir bölge yapılır, Karintya ise Avusturya’da kalır. Soğuk Savaş dönemine Güney Slav toprakları tekrardan entegre olmuş şekilde girer. Yeni Yugoslavya'nın nehir isimleriyle adlandırılmış ve tarihi sınırları karma şekilde parçalayan idari bölgeleri değil, hem tarihi sınırları hem dilleri hem de halkları kurucu tanıyan federatif bir yapısı olacaktır.

“Bosna Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan teritoryal olarak sınırları belli Osmanlı ya da Habsburg ülkeleri olarak uzun geçmişe sahiptir ama her iki Yugoslavya da birer 20. yy fenomenidir.”¹¹² I.Yugoslavya'yı kuran düşünce tasavvur alanından eylem alanına 19. yy başında inebilmiş olsa da uzunca süre başaramadığını I. Dünya Savaşının sonrasındaki zemin sayesinde elde etmiştir. Güney Slav topraklarını entegre eden fikir Versay ürünü değildir, Versay’dan 60 sene öncesinde propogandası yapılsa da yankı bulamayan bir harekettir. Aynı şekilde birleşik federal bir Güney Slav ülkesinin sosyalist/sosyal demokrat ideallerde zaten var olduğu yine Balkan Savaşı yıllarından itibaren görülür. Fakat bu ideali belli belirsiz yaşatabilecek Yugoslav Komünist Partisinin üye sayısı 1939’da bile sadece 6.000 kadardır. Tarih sadece 30 yıl kadar kısa bir aralıkta tekerrür edecek ve aynı panislavist hareket gibi komünist partizanlar da savaş koşullarının kaosu içinde aradan sıyrılarak iktidara gelecektir.

Yugoslavya'nın iki canlı olmasının bir nedeni, varlığıyla Balkanların en karmaşık sorunları olan Bosna-Hersek ve Makedonya için entegre bir çözüm sağlamış olmasıdır. “İngiliz tarihçi Taylor’a göre, Büyük Doğu Krizini çözmek için toplanan Berlin Kongresi'nin en büyük iki çıkışı geleceğin felaketlerinin tohumlarını taşıyan Makedonya ve Bosna olmuştur. Makedonya sorunu Avrupa diplomasisini bir kuşak

¹¹¹ Georges Castellan, Balkanların Tarihi 14-20.yy,İstanbul: Milliyet,s.481

¹¹² Ann Lane, Yugoslavia, When İdeal Collide, Palgrave,Mc Millan/ 2003,s.23

boyu meşgul ettikten sonra 1912 Balkan Savaşı'na neden olmuştur. Bosna önce 1908 krizini doğurmuş, sonra Habsburg monarşisinin sonunu getiren 1914 Dünya Savaşı'nı başlatmıştır.”¹¹³

Versay I. Dünya Savaşında, Yalta II. Dünya Savaşında Yugoslavya'ya ivme vermiştir. Orta ve Doğu Avrupa'daki istikrar arayışı iki kez Yugoslavistlerin yüzüne güldürür. İstikrarı arayan statüko ilk olarak post-komünizm döneminde Yugoslavya aleyhine çalışacaktır. Fakat iki kez kendini kuran Yugoslavya soğuk savaşın bitişinde hızla çökecek ve parçalanacaktır. Balkan tarihinde soğuk savaş kırkbeş yıllık bir dönemi başlatır. Balkanlar soğuk savaşın aktör ülkelerini ve topraklarını barındırır. Bu dönemde yarımadanın güney ucu Yunanistan ve Türkiye üzerinden NATO'ya bağlanmış, orta ve kuzeyi ise Varşova paktının olmuştur. Yarımadanın kuzeybatısından güneybatısına uzanan kısmı ise Yugoslavya ve Arnavutluk gibi iki kendine has ülkeyi barındırır.

Balkanlar karşıt kampların soğuk savaş alanlarından biri olacaktır. “Siyasal olarak artık Balkanlar yoktur ve bölgesel örgütlerden birinin girişimi, büyük devletlerden birinin engeline çarpacaktır. Moskova yönetimi, Yunanistan'daki Amerikan üslerinin varlığını açıklar, Washington yönetimi ise, yarımadanın nükleer silahlardan arındırılması projelerinde bazı tuzaklar bulunduğunu düşünecektir.”¹¹⁴

II. Dünya Savaşından sonra Sovyet tehdidi ile karşı karşıya bulunan Türkiye ve Yunanistan'a “400 milyon dolarlık askeri yardımı öngören Truman Doktrini(1947) ve arkasından savaş sırasında tahrip olan ve ekonomik sıkıntı içinde bulunan Avrupa ülkelerine yönelik olarak yine aynı yıl içinde gündeme gelen Marshall Planı ve bu çerçevede Türkiye'nin de dahil edildiği ABD ekonomik yardım programı devreye sokulmuştur.”¹¹⁵ Nazilerin savaş sonunda yenilmesi, Yugoslav Partizanlarının nerdeyse müstakil bir zafer kazanması, müttefik devletlerinin de karşı tutum sergilememesinin yardımıyla tekrardan panislav düşüncesi bu sefer sosyalist bir federasyon altında yürürlüğe girmiştir. Tito Yugoslavyasında ulusal soruna Krallık Yugoslavyasındaki

---

¹¹³ De sarejevo a sarejevo; L'echec Yugoslavie, Jacques Rupnik, sous Direction, editions Complexe,1992, s.138

¹¹⁴ Misha Glenny,s.496

¹¹⁵ Tayyar Arı,s. 98

panislavizmden daha ileri bir çözüm gelir. Kurucu Cumhuriyetin en çok nüfusa sahip unsurları(Slovenler, Hırvatlar, Makedonlar, Karadağlılar, Sırp, ve 1971 Anayasal ekinden sonra Müslümanlar -B-H federal cumhuriyetindeki Bosnalı Müslümanların özel ismidir, müslüman Arnavutları ve Türkleri kapsamaz- tam eşit kurucu uluslar olarak anayasada antite olarak tanınır.

Yugoslavya tüm Avrupa'da müttefik yardımı ve Sovyet işgali olmaksızın Nazilerden bağımsızlaşan tek ülke olarak anılır. Bu durum Yugoslavyayı diğer ülkelerden soğuk savaş yıllarında görece bağımsız kılar. Yugoslavya ve Avusturya sınır olmak üzere Soğuk Savaşın Avrupa üzerinde oluşturduğu güç bloklaşması Amerika-SSCB şeklinde çizilir. ABD AET ülkelerinde nüfuz oluşturken, SSCB de kominform şeklinde Doğu Avrupayı kontrol altında tutar. Almanya'yı ikiye bölen, doğusunu Sovyet batısını da Amerikan işgaline bırakan savaş sonrası dengeler, Yugoslavya'yı da 1945-1950 sürecinden sonra bağlantısız bir ülke olma imkanına kavuşturur. Tüm Stalinist tehdide rağmen Yugoslavya kısa Cominform macerasından sıyrılarak Varşova Paktına üye olmaz. II. Dünya Savaşından sonra kurulan Yugoslavya yine güney Slav birliği ülküsüyle fakat bu kez partizanlar liderliğinde ve Yugoslavya komünist ligasının yönetiminde şekillenecektir. Savaşın son dönemlerinde ve kuruluşunun ilk yıllarında Balkanlar bu sefer II. Dünya Savaşının galipleri SSCB; İngiltere ve ABD'nin nüfuz ve etki savaşına sahne olur. Truman doktrinine ilham veren Yunan iç savaşı NATO'yu Doğuya doğru genişletirken doğu komşusu Bulgaristan üzerinden Stalinist Sovyetler Titist Yugoslavya'ya gözdağı verir. NATO-Varşova Paktı arasında tarafsızlaşan, sistemce tarafsızlaştırılan 2 ülke -Avusturya,Yugoslavya- ve bir serbest bölge Trieste zonu hariç geriye kalan kara Avrupası toprakları NATO ve Varşova tarafından adeta ikiye parsellenecektir.

“Yugoslavya'nın Moskova ile arasının açılması ve Sovyet Blokundan çıkarılması 1945'den sonraki Balkan dengelerinin bozulması tehlikesini doğurur. Böylece yaratılan kısa süreli belirsizlik dönemi Batılı devletlerin sahneye çıkması ve Yugoslavya'ya askeri ve iktisadi yardım sağlamasıyla hatta 1953 tarihli İkinci Balkan Paktı (Türkiye Yunanistan Yugoslavya) kanalı ile NATO bağlantısı kurulmasıyla sonuçlanır. Burada Amerika'nın çevreleme stratejisi çerçevesinde Yugoslavya'nın

Sovyetlere dönme tehlikesinin önü alınır. Balkanlarda Varşova Paktı tehdidi hafifler, İtalya'nın savunması kolaylaştırılır fakat II. Balkan Paktının ömrü fazla uzun olmaz.”¹¹⁶

Yugoslavya içinde sanayileşmeye ağırlık verilir. Bosna'nın sanayileşmesinde 1948'de Yugoslavya'nın yolunu SSCB'den ayırması üzerine öne çıkan jeostratejik kaygılar önemli rol oynar. Yugoslavya yönetimi, Varşova Paktı askeri tehdidine karşı ağır sanayiye Bosna'nın görece korunaklı coğrafyasında konuşlandırmaya yönelir. Sanayi, Saraybosna-Zenice hattı çevresindeki Orta Bosna havzasında ve bir miktar da kuzeybatıdaki Bihaç bölgesinde yoğunlaşır. “Yugoslavya için söylenenleri Bosna için yinelemek ezbere bir tekrar değildir. Zira Bosna-Hersek'in Yugoslavya mozayığının minyatürü olduğu söylenmiştir. Bosna, Yugoslavya'nın özgüllüğünü, özelliklerini ve potansiyellerini en canlı en çarpıcı biçimde cisimleştiren cumhuriyettir.”¹¹⁷ Halklar arası eşitlik idealini kurmak isteyen yönetim B-H üzerinden örnek tablo oluşturmak isteyecektir. Fakat son savaşla birlikte tarihi faylar geri gelecektir. B-H hakkında son savaşı irdeleyen yazında da “**nefretin toprağı**”¹¹⁸ şeklinde betimlemeler yapılagelir.

Bu, Adaleti Olmayan Ülke'ye yapılan bir analogi gibidir. Adaleti Olmayan Ülke, 1910-1930 arası Karadağ'ını anlatan Milovan Djilasın kitabının ismidir. Nefretin toprağı tanımlamasıysa I. Yugoslavya döneminde de yapılmıştır. Gençliğinde Mlada Bosna Örgütü sempatizanı Bosnalı bir Hırvat olan Nobel Edebiyat Ödüllü İvo Andriç, 1941-1945 Bosnasını bu şekilde tanımlar ve işgalle oluşan etnik yarılmayı işler. Andriç'in bahsettiği dönem II. Dünya Savaşına aittir. Bu dönemde B-H, Nazi işgalini ve onun şemsiyesindeki Bağımsız Hırvatistan Devleti dönemini yaşamıştır. Yugoslavcı bir isim olan ve ilerleyen yaşlarında diplomatlık yapan Andriç'in Titocu meşruiyeti, birlikçi ideali daha da perçinlemek için işgaldeki kısımları yargıladığı ve sonrasındaki sosyalist devleti idealize ettiği açıktır.

Tüm birlikçi ideallere ve savaş yıllarının kıyım hatıralarına rağmen soğuk savaşta kısık sesle, komünizm sonrası döneminde yüksek sesle milliyetçilik tekrar Yugoslavya'yı karıştırır. Kurucu milliyetçilik ve yıkıcı milliyetçilik arasındaki ayırım

¹¹⁶ Balkanlar El Kitabı, Mehmet Seyfettin Erol, s.674

¹¹⁷ Tanıl Bora, s.10

¹¹⁸ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/PUB123.pdf> R. Craig Nation, s. 165

nedir, nerde başlayıp nerde bitmektedir sorusu ortaya çıkar. “Hans Morgenthau, 1957’de, Balkanlar’a özellikle değinerek milliyetçiliğin paradoksunu betimler: Milliyetçilik ilkelerinin uygulamaya konmasında, ilkenin tanımından kaynaklanan hiçbir sınır yoktur. Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan halkları, Türkler’e karşı bu ilkelere başvurabilmişse, Makedon halkı Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan’a karşı aynı ilkeleri neden ortaya koyamasın? Demek ki dünün ezilenleri, bugünün ezenleri olmaktan kaçınmamaktadırlar. O halde ulusal kurtuluş sürecinin bir noktada artık durması gerekir ve bu noktayı belirleyen de milliyetçilik mantığı değil, yönetenler ile yönetilenler ve rakip ülkeler arasında çıkarların ve iktidarın nasıl şekillendiğidir.”¹¹⁹

Yugoslavya’da, özellikle Sırbistan ve Hırvatistan denetim altında tutulurken, içerde Sırbistan’ın, dışarda Bulgaristan ve Yunanistan’ın rakip iddialarının önünü kesmek için Makedonlar’ın, daha sonra da 1960’larda Bosna’daki Sırp-Hırvat rekabetini dengelemek için de Müslüman ulusunun kurucu olarak tanınma süreci teşvik edilir. Tito’nun 1973 petrol krizinden sonra Müslüman dünyasına açılım sağlamak ve Bağlantısızlarda güç merkezi olmak istemesi, Müslüman Boşnakları tanınmış kurucu halk olmanın ötesinde devlet aygıtında da önemli yerlere taşır. 1970’lerdeki ekonomik kriz iki devrede Yugoslavyayı zorlar. Banka krizi ile fiyat artışına sebep olan krizin hemen arkasından İran devriminin yükselttiği petrol fiyatlarının sebep olduğu kriz gelir. Yugoslav cumhuriyetleri arasında eşitsizlik artacaktır. “Genel olarak piyasa dinamiği ivme kazanırken federasyonun zenginleri olan Slovenya ve Hırvatistan’ın serbest piyasa ekonomisine tam geçiş doğrultusunda özerklikçi-bağımsızlıkçı eğilimleri güçlenecektir. Bu iki cumhuriyette refah şovenizmi denebilecek bir temelde gelişen piyasacı-liberal ve milliyetçi akıma karşı federasyonun merkezindeki Sırbistan’da ülkenin birliğine-bütünlüğüne ilişkin kaygılar ve himayeci popülist bir ekonomi politika tercihi hakim olur.”¹²⁰

1980’de Tito’nun ölümünden sonra Yugoslav Federasyonu tekrar kriz içine girecektir. “Ekonominin kötü durumunun nedeni, idari hantallık ve cumhuriyetler arası rekabettir. Komşu Orta Avrupa’da komünizmin çöküşüyle, Yugoslav Komünist Ligasında deprem etkisi yapar. Dengesi bozulan Komünistler Birliği, zaten azalmış olan

---

¹¹⁹ Diana Johnstone, s.54

¹²⁰ Tanıl Bora, s.55

saygınlığını da kaybeder ve cumhuriyetler dahilince örgütlere bölünür. Çıkmaz içindeki Yugoslav halkları için bu çöküş, Almanya’da çalışan milyonlarca geçici işçinin çok iyi tanıdığı pazar ekonomisine ve çatışmalı tarihin mirasçısı milliyetçi düşlere yol açar. Tümünden bir Yugoslav Devrimi meydana gelmez, fakat Sloven, Hırvat, Makedon, Bosna, Sırp, Karadağ devrimleri olur.”¹²¹

“Yugoslavya’yı parçalanmaya götüren, komünizmin çürüyüp çökmesi ile federal devletin çürüyüp çökmesi arasındaki etkileşim olur. Bu süreçte federalizm düşüncesi de tıpkı sosyalizm düşüncesi kadar itibar kaybeder. Bu açıdan Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasındaki çarpıcı benzerlikler görünür.”¹²²

1918’de, Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının çöküşüyle, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesi doğrultusunda kurulan Yugoslavya, 1991’de bu kez komünizmi arkalarında bırakmış olan kurucu Slav milletlerinin eliyle yine aynı ilke doğrultusunda parçalanır. Tarihin ironisi kendi kaderini tayin hakkının da çehre değiştirdiğini gösterir: Artık federal devlet kurma hakkından federal devletten kopma hakkına dönüşüm vardır. Kendi kaderini tayinin sınırları yeniden tartışılacaktır. “Wilson’ın idealizmi, kendi kaderini tayin ilkesini adalet ilkesiyle özdeşleştiriyordu. Ama imparatorlukların yıkılmasıyla kurulan ulus devletlerinde ulusal azınlıkların içine düştüğü duruma bakınca, ezen-ezilen rollerinin tersine dönmüş olduğu görülmektedir: A etnik grubu, kendi kaderini tayin hakkına başvurarak B ulusundan bağımsızlık talebiyle ortaya çıkar, ama kendisi C etnik grubuna aynı hakkı reddeder; hepsi de bunu ulusun bekası adına yapar.”¹²³ Millici siyasetlere geçiş, sadece iç siyasal algıların değişimiyle şekillenmez bilakis buna ivme veren komünizmden çıkış sürecinin özellikle de Romanya ve Yugoslavya’da devleti krize sokacak şekilde hızlı ve sert gerçekleşmesidir. Doğu Avrupa’da meydana gelen reform hareketlerini, bu devletlerin Sovyetlerin denetiminden çıkması ve kısa bir süre sonra da SSCB’nin yıkılması gibi gelişmeler izlemiştir. “Soğuk Savaşın sona ermesi ve süper güçlerin kendi etki alanlarında güvenliği sağlamalarının artık sözkonusu olmaması BM örgütünün uluslar arası barışı sağlamada yükünü ve sorumluluğunu arttırırken bir taraftan da Soğuk

---

¹²¹ Castellan, s. 499

¹²² Diana Johnstone, s.57

¹²³ Diana Johnstone, s.59

savaşın önemli bir ürünü olan NATO'nun geleceği önemli bir tartışma konusu yapacaktır. Kuruluşunun temel amacı Sovyet tehdidini caydırma olan NATO, mantıksal geçerliliğini yitirdiğine göre örgüt Varşova Paktı gibi kendi kendini ortadan kaldıracak mı yoksa ortaya çıkan yeni riskler ve tehditler karşısında öncelikle üye ülkelerin güvenlikle ilgili çıkarlarını koruyacak biçimde yeni bir şekil mi alacak soruları üzerinde yoğunlaşan tartışma, ilerki yıllarda Rusya'da meydana gelen gelişmelerle beraber teşkilatın Doğu Avrupa ülkelerini de içine alacak şekilde genişletilmesi üzerinde durulmasına dönüşecektir.”¹²⁴

---

¹²⁴ Tayyar Arı, s. 102

II. DÜNYA SİSTEMİ ve BÖLGESEL KRİZLER AYNASINDA BOSNA

II.1. ULUSLARARASI SİSTEME TEORİK BAKIŞLAR

Uluslararası ilişkilerin ilk manası uluslararası siyaset olagelir. Yine uluslararası ilişkiler uluslararası iktisadı ve uluslararası hukuku da kasteder. Uluslararası siyaset, devletlerin yapageldikleri öne koyulunca diplomasi tarihiyle anlaşılır. Uluslararası ilişkiler, aktörler merkeze koyulunca devletler arası ilişkilerdir. Uluslararası ilişkilerin en baş öznesi devletlerdir. Modern anlamda devlet, sınırları belirlenmiş bir ülke toprağı bulunan, belli bir hükümetle yönetilen ve hukuksal bakımdan egemen olan siyasal örgütlenmelerdir.

Uluslararası siyasetin yanında uluslararası ilişkilerin bileşenlerinden biri de uluslararası hukuktur. Uluslar arası hukukun ne olduğu aslında daha çok ne olmadığı ile anlaşılabilir. “Avrupa kökenli klasik uluslararası hukukun kökleri 17. ve 18. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Hukuk denilince ilk akla gelen iç hukuk, bir üst otoritenin yani devlet otoritesinin şemsiyesi altında varolan bir topluma ilişkin olarak geçerli olan hukuk kurallarından oluşur. Bu kurallara uyulması zorunludur. Uluslar arası hukuk alanında da hukuk kuralları vardır. Fakat bu kurallara uyulup uyulmadığını sürekli denetleyen savcılar, taraflar arasındaki anlaşmazlıkların önüne getirilmesi ve vereceği kurallara uyulması zorunlu nitelikte olan devletler üstü mahkemeler yoktur. Nihayet, uluslar arası sistemde, uluslar arası hukuk kurallarına uyulmama durumlarını önleyecek bir yürütme gücü, bir kolluk kuvveti bulunmamaktadır.”¹²⁵

Uluslararası hukukta yazılı yasa ve uygulayıcı kurumlardan ziyade zamanla oluşmuş geleneksel normlar bu sebeple önem kazanır. “Uluslararası hukuk, hukuksal yapıların istikrara ve eşgüdümüne kavuşmasının mümkün olduğu konsolide bir toplumsal yapıyı değil, farklı toplumsal, ekonomik ve ideolojik formasyonlara sahip devletlerin ve devletlerarası örgütlerin ilişki içinde bulunduğu bir alanı düzenler. Uluslar arası hukukun uluslar arası politika ile yakın ilişkisi, tekil durumlara ve hakkaniyete göre

---

¹²⁵ Tayyar Arı, Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul:Alfa,2002,s.5

şekillenebilen, devingen bir sistem olması, yazılı kaynaklardan çok geleneğe dayanması onu diğer hukuk dallarından ayıran özelliklerdendir.”¹²⁶

Uluslararası ilişkilerin bir diğer boyutu uluslararası iktisattır. Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olma özelliği ile algılanan uluslararası iktisat, uluslararası ilişkiler disiplini içinde önemlidir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya savaşlarının yerini ekonomi merkezli aşındırmalar aldığı için uluslar arası iktisat öne çıkar. “Nihayet 1991 sonrasında ortaya çıkan yeni gelişmeler ve küreselleşme olgusu, uluslararası iktisadı uluslararası ilişkilerin belki de en dikkate değer boyutu konumuna getirir.”¹²⁷

20. yüzyılın merkezi ideolojilerinden her birine iliştilerebilecek kuramlar, ulusal ve uluslararası siyaseti bir sistem içinde bütün olarak ele almak isterler. İdeolojilere paralel olarak, kuramlar da belli bir külliyet, totalite arar. Kuramlar paradigmlar oluşturur. “Paradigma, belli bir bilim alanında araştırmalara ışık tutacak teorilerin geliştirilmesine yol açacak temel varsayımları içeren bir çerçeve olabilmektedir. Teori kuramla eşanlamlı şekilde kullanılır. Teori tekrarlanan olguları soyutlaştırmakta ve basitleştirmektedir. Teoriler gerçeklerin içinden biraz uzaklaşarak(soyutlama) ve onları genelleyerek(basitleştirme) genellikle tümevarım-tümdengelim gibi diğer tüm sosyal bilimlerde uygulandığı şekliyle uluslar arası ilişkilerde de görülür.”¹²⁸ 20. yüzyılda 3 ana uluslar arası ilişkiler kuramı belirli dönemsel gelişmelerle şekillenip benimsenmiştir. İdealizm de denilen liberalizm 1920’li yıllarda I. Dünya Savaşı’nın verdiği büyük hasardan sonra uluslararası hukukun, uluslar arası örgütler yoluyla yerleşmesi ve işbirliği yoluyla kalıcı barışın sağlanması amacını öne çıkarır. İşleyen bir barış sistemi, insanda ve devlette içkin olduğu varsayılan iyiliği açığa çıkartacaktır. Wilson İlkeleri bu kuramın en büyük işaret fişekleridir. Aynı yıllarda Lenin ve Troçki’nin liderliğinde Sovyetler Birliğindeki devrimci Marksizm, devrimi tüm dünyaya yaymanın düşüncesindedir. Tüm 20. yüzyılda Marksist kuramın temeli az çok bu devrimci düşüncelerde yatar. Kuram, savaşı,devleti, diplomasiyi temel

---

¹²⁶ Praksis, 2004 Yaz,,Ateş Uslu, Uluslar arası Hukuk Teorileri,s.146

¹²⁷ Tayyar Arı,U.İ.Theoriler,s.6

¹²⁸ Tayyar Arı,Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika, 4. Baskı, Alfa, 2001,İstanbul,s.41

devrimci diyalektiği ile anlamlandırır. Hem liberalizm hem Marksizm insanın doğasına değin iyimserdir. Realizm ise 1930-1950 arası yıllarda öne çıkıp daha sonra Soğuk savaşta merkezdeki yerini korumuştur. Avrupa’da faşizmle ve Sovyetlerdeki devlet kapitalizmiyle liberal yahut devrimci marksist iyimser fikirler sükut-u hayale uğramıştır. Realizmse, güç politikalarını, güvenlik ilişkilerini kötümser fakat olgusal gerçeğe daha yakın anlatır. Uluslararası ilişkiler kuramlarında; liberal, realist ve radikal gelenekler arasında süregelen bir rekabet vardır. “Realizm devletlerin devamlı olarak çatışma eğilimi içinde olduklarını vurgular. Liberalizm çatışmacı eğilimleri azaltmanın yollarını tanımlar. Radikal gelenek ise devletler arası ilişkiler sisteminin topyekün nasıl dönüştürülebileceğini betimler. Bu üç yaklaşım arasında kesin çizgiler yoktur.”¹²⁹

Çoğulculuk (Pluralizm) kuramı içinde yer alanlarsa devlet merkezli görüşlere karşı çıkar. “Post-modern siyasetin ve küreselleşmenin etkisiyle görünür olan yaklaşımla, devletler arasındaki siyasal sınırların öneminin giderek azaldığını, iç ve dış politika arasındaki ayrımın oldukça güçleştiğini, uluslar arası siyasetin ekonomik olaylardan giderek daha fazla etkilendiğini savunan bu görüş sahipleri uluslararası ilişkileri bu varsayımlar çerçevesinde incelemeye önem verir. 20. yüzyılda meydana gelen gelişmeler uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın niteliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Hükümetlerin kontrolü dışında oluşan yığınla gelişme ve hükümetleri doğrudan temsil etmeyen örgütler uluslararası ilişkileri etkilemektedir.”¹³⁰ Savaşların, artık iç savaş-devletlerarası savaş olarak ayıramayacağını ve tüm çatışmaların rizomatik olduğunu söyleyen görüş çoğulculuk kuramı tınısına sahiptir.

Realizm soğuk savaş döneminin merkez teorisi gibi durur. Realizm devletler arası ilişkilere karamsar bir gözle bakar. Basit fakat güçlü ve somut açıklamalar getirir. Sovyet-Amerikan olacak şekilde iki kutupta birbirini geriletmeye çalışan güç ilişkilerini en yalın şekilde açıkladığı düşünülen realizm bu yüzden soğuk savaşta önde olan bir teoridir. Realizm tek tip açıklamalar yapmaz. Niebuhr ve Morgenthau’nun temsil ettiği klasik realistler devleti insan doğası ile açıklarlar. Bu, savaşın vazgeçilmez bir dürtü ve tutku gibi insan doğasını belirlediği gibi devleti ve dolayısıyla devletler arası ilişkileri belirlediği iddiasıdır. Waltz ile anılan neo-realizm

¹²⁹ Stephan M. Walt, Foreign Policy, s.14, Bahar 98

¹³⁰ Tayyar Arı, U.İ. Teorileri, s.25

ise çatışmanın insan doğasından değil sistemin etkisiyle ortaya çıktığını savunur. Sistem anarşiktir ve gelip bir dengeye oturması ise çatışma evresi vazgeçilmez olarak ortaya çıkacaktır. 2 kutupluluk anarşik çok kutupluluktan gelip varılan bir evre olarak olumlanır. Denge karar kılma, sistem açısından bir merhaledir. Jervis, Quester gibi realistler ise saldırı-savunma doktrinini merkeze koyar. Buna göre çatışma doğal bir tutku veya vazgeçilmez bir hedeften ziyade koşul sebebiyle ortaya çıkıyordur. Barışın maliyeti, savaşın getirisi denklemi devletlerin tutumunda belirleyicidir. En yalın ifadeyle savaş daha zoru ve kaybı getiriyorsa hiçbir devlet savaşa girmek istemez.

Liberalizm teorisi karşılıklı ekonomik bağımlılığı öne alarak savaşın herhalükarda refaha vurulan bir darbe olma riskini birinci mesele olarak ortaya koyar. Buna göre barış ve işbirliği refaha götürür. Wilsonla yüzyılın başında sahnede yerini alan liberalizm realizmin tersine iyimser bir yaklaşımdır. Demokratik devletlerin doğası gereği iyilik yapan ve savaşmayan devletler olacağı iddiası liberal kuramda en üstte durur. Marksist kurama göreyse kapitalizm savaşı yapamaz. Kapitalist sistem her yerde ve her ölçekte savaşın nedenidir, çünkü kapitalizm için savaş olmazsa olmazdır. Sosyalist sistemse yaşam mücadelesi vermek adına savaşır. Marksizme göre savaş, kapitalizmin varoluşu nedeniyle, sosyalizmin varlığını devam ettirmesi için bir merhaleki araçtır. Neo-marksistlerde bağımlılık kuramı öne çıkar. Neo-marksistler, ileri kapitalist ülkelerle az gelişmiş ülkeler arası ilişkilere yoğunlaşır. Eleştirel kuramın bu kanalı, kuzey-güney ülkeleri arası eşitsizliğe, az gelişmiş ülkelerde yönetici sınıfı hegemonyasına ve bu sınıfın büyük güçlerle ilişkisine odaklanır.

Teoriler soğuk savaşın bitiminden sonra olgular üzerine farklılaşır. Realizm etnik çatışmaları insan doğasına içkin dürtülerden yola çıkarak açıklar. Buna göre birden çok etnik unsurdan oluşan ülkeler dağılırken şiddet cazip hale gelir ve unsurlar/uyruklar arasında etnik çatışmalar muhtemeldir. Realizmin saldırı-savunma kuramıyla, etnik savaşın varolan koşullar arasında seçim yoluyla ortaya çıktığı, fakat bedel ödetecek bu seçimin bizati tek başına uyrukların iradesinde olmadığı söylenebilir. Yugoslavya parçalanmasında özellikle Sırbistan'ın durumu ve her iki Körfez Savaşında Irak'da Baas'ın durumu bunu açıklar. A.B.D liderliğindeki Yeni Dünya Düzeni tarafından revizyonist olarak ele alınma, her iki ülkenin etnik yapılarını daha da kırılan

hale getirir. Böylece hem müdahaleci ülkeler hem de ülkenin uyrukları arasında uzun ve sancılı neye değer-niçin değmez dengesi başlamış olur. Liberalizm soğuk savaş sonrasında ana paradigmasını daha da derinleştirir. ABD'nin soğuk savaştan galip çıkması, liberal demokrasinin dünya sisteminin mükemmel rejimi olduğu şeklindeki yargıya güç katar ve demokrasinin her türlü yolla ihracını da meşru ve elzem görür. Bu konuda hükümet dışı örgütler de devletlerin yanında merkez aktör halinde algılanıp, güçlendirilmeye çalışılır. Sovyetlerin çöküşünden sonra, konstrüktivist(yapısalcı) anlayışlar radikal kuram olarak marksizmin yerini devralırlar. Bu teoriye göre ulus devletin geleceği merkez sorunsaldır. Bu sorunsalı tartıştıran başlıklar uluslar arası hukukun normatif ilkelerinde ve egemenlik kavramındaki değişiklikler ve bu değişikliklerin, devletleri kimlik politikalarına yöneltmesidir. Görüş ve normlara önem veren yapısalcılık kültürcü yaklaşımların devletlere dolayısıyla devletler arası ilişkilere etkisini konu edinir.

Kuramlar sadece varolan ortaya çıkan gelişmelere yapılan yorumlar ve ileriye dönük görüşler değildir. Bilakis uluslararası ilişkiler siyaset bilimine iliştiği ölçüde bu kuramlar siyaset felsefesinden beslenir. Machiavelli ve Hobbes'un düşüncelerine dayandırılan realizm uluslar arası politikayı rasyonel karar veren bütüncül yapılar olarak kabul etmekte ve egemen ulus devletler arası bir ilişki süreci olarak görmektedir. Realizme göre uluslar arası politikanın özü güç ve çıkar mücadelesidir. Siyaset bilimi lügatıyla paralel algılandığında realizm muhafazakarlıkla eşanlamlı olacaktır.

Liberalizm ise Kantçı siyasal liberalizme paralel görünür. En billurlaşmış halini yüzyılın başında Wilsonla şekillendirmiş olduğu düşünülen liberalizme göre devletin rolünün azaltılması, pazarın ve serbest ticaretin yaygınlaşmasının uluslar arası barışın korunmasında ana etken olacaktır.

Pluralizmse çoğulculuk anlamına gelir. Devletlerin temel aktör olduğunu kabul etse de uluslar arası ilişkileri girift bir ağ gibi çoklu bileşenlerin ve aktörlerin arenası gibi tasvir eder. Globalizm yaklaşımıysa ekonomi politiğe yakın durarak kalkınma ve gelişme sorunlarına odaklaşır ve genellikle Marksist teoriyi andırır manada kullanılır. Savaşı ve uluslararası ilişkileri ekonomik gerekçelerle açıklayan marksist yaklaşımlar gibi globalistlere göre de çatışma ve savaşlar esas olarak kapitalist sistemin

çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Marksist teori daha genelinde radikalizmle açıklanır. Rousseau'da temelini bulduğu şekliyle bütün ilişkiler hak ve özgürlük sorunsalı temellidir. Waltz, Morgenthau ve Niebuhr gibi isimlerle 20. yüzyılda etkileyici olan realist kuram klasik realizm ve neorealizm olarak ikiye ayrılır. Klasik realizm insan doğasından hareket ederek devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşırken, neo-realizm uluslar arası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. Bir ortak otorite veya merkezi hükümetin olmadığı uluslar arası sistemin yapısı bu haliyle anarşiktir. “Neorealistler klasik realistlerin bazı varsayımlarını benimsemeye devam etmekle beraber özellikle Waltz yapısal bir uluslar arası ilişkiler teorisi geliştirmeye çalışır.”¹³¹

Globalistler ve Marksistler alt yapı olarak niteledikleri ekonomik ve teknik konuların politik üst yapıyı belirlediğini varsayarlar. Pluralizm, “özellikle sistemin değişim geçirdiği 1960’lı ve 1970’li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında, uluslararası politikayla iç politika arasında ayrıma giden ve devlet merkezli bir analizi benimseyen düşünce okullarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Pluralizm sistemdeki değişikliklerle beraber artan karşılıklı bağımlılık ve etkileşim dolayısıyla devletin sınırlarının giderek önemini yitirmeyi başladığına işaret eder.”¹³²

Bu yaklaşım idealist liberalizmle benzerlikler taşır. Buna göre minimal hale gelecek devletlerin yerini dolduracak yeni bölgeselcilikler, bir çok uyruktan toplanan hükümet dışı örgütler, çeşitli yelpazaden oluşan forumlar yeni dünya düzeninde önem kazanacaktır. Bosna Savaşı böylesi lobilerin, örgütlerin ve sivil diplomasinin kendini gösterdiği bir alandır. Liberalizmin en önde gelen varsayımında uluslar arası ilişkilerin temel aktörü yalnız devletler değildir, aynı zamanda bireyler ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Realistler bu yaklaşımı fazla iyimser bulur. Liberalizmin temel hedefi olan demokrasi, neoliberalizmin de en temel ilkesi olmaya devam etmektedir. Liberal düşünürler barışın korunması ve savaşın önlenmesi noktasında genelde savaşların azalmakta olduğunu kabul etmektedirler. Bu teze göre serbest ticaret, liberalizm ve buna bağlı olarak uluslar arası ekonomik ilişkilerin gelişmesi, savaşa başvurmanın maliyetini kaldırılamaz hale getirecektir. Demokratik liberalizm, liberal demokrasinin

---

¹³¹ Tayyar Arı, U.İ. Teoriler, S147

¹³² “,s.343

güçlenmesinin siyasal ve askeri seçkinler sistemini sekteye uğratarak savaşı, daha zor ve birkaç kez düşünerek başlanan bir süreç haline getireceğini savunur. Düzenleyici liberalizm kavramı ise uluslararası hukukun ve uluslararası örgütlerin yararına inancın artacağını söyler. Liberal teorinin özeti demokratik devletlerin kendi arasında savaşmayacağıdır. Bu teze göre artık Fransız –Alman savaşı olmaz ama A.B.D’nin Irak işgali gerçekleşebilir, meşru da olabilir.

Transnasyonalizm ve karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, devlet merkezli analizlere bir meydan okumadır. Transnasyonalizm ve karmaşık karşılıklı bağımlılık kuramı, geleneksel uluslar arası ilişkiler teorilerinden ayrılır, özellikle pluralist bir yaklaşıma yakın durur. Devlet merkezli uluslar arası ilişkiler teorilerinde devlet, uluslararası politikanın temel ve tek aktörü olarak kabul edilirken transnasyonalizm ve çok taraflı karşılıklı bağımlılık teorisi uluslararası ilişkileri ve kurumları dikkate alarak devlet dışındaki aktörlerin olabileceğine dikkat çeker.

Neo-realist Waltz karşılıklı bağımlılığı bir efsane olarak görüp eleştirir ve karşılıklı bağımlılığın etkisinin ancak marjinal düzeyde olduğunu iddia eder. Tüm emperyalizm ve savaş kuramları uluslararası ilişkileri ve olayları siyasi güçten ziyade ekonomik kazanıma dayandırmaktadır. Bu tür görüşlerin büyük çoğunluğu Marks ve Engels düşüncesine dayanmaktadır. Lenin’in emperyalizm kuramına göre tekelci kapitalistler ülke içi pazarı oluşturdukları kartel ve tröstler aracılığıyla kendi aralarında paylaşarak tamamen denetimleri altına alırlar. Fakat kapitalizmde iç piyasa dış piyasa ile çevrilidir. Dünya piyasası denen sistem de kapitalizm tarafından oluşturulmuştur. Lenin’e göre emperyalizm kapitalizmin gelişmesinin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Emperyalizm kapitalizmin en ileri aşamasını da simgelemektedir. Bu emperyalizm kuramı bir çok yazar tarafından eleştirilmektedir. Morgenthau farklı bir emperyalizm tanımı yaparak Lenin çizgisinden farklı olarak emperyalizmi bir dış politika biçimi olarak görür. Emperyalizmi “iki veya daha fazla devlet arasındaki güç ilişkilerini değiştirmeyi ve statükoyu kendi lehinde bozmayı amaçlayan dış politikalar olarak tanımlamaktadır. Morgenthau, bu nedenle uluslar arası alanda devletlerin

güçlerini arttırmaya yönelik her girişimi emperyalizm olarak adlandırmaya kabul etmemektedir.”¹³³

“Lenin’in emperyalizmi, kapitalizmin en üst aşaması olarak tanımlaması, uluslar arası ilişkiler üzerine olsa da, hayli ekonomi politik merkezlidir ve ulusçuluğun netameli önemini,devleti ve savaşın yakıcı gerçeğini ıskalamış gibi gözüktür. Aynı sebepten Marksizm, güç dengesini de uluslararası hukuku da diplomasiyi de görece daha az mesele eder.”¹³⁴

Realpolitiğin belirleyiciliğini öne koyan realizmin en billurlaşmış tanımı, ulusal çıkarın her şeyi belirlediğidir. Politik realizm –realpolitik güç politikası- uluslar arası ilişkilerin en baskın teorisidir. Realistlerin temel iki betimlemesi insanoğlunun doğasının bencil olduğu ve bunun devletin tabiatını da etkileyeceği şeklindedir. Uluslararası bir yönetimin hiç olmayışı değişmeyen gerçektir. Sistem anarşiktir. “Rasyonellik ve devlet merkezilik bu yüzden realizmin beşiğinde büyür. Realizm evrensel ahlaki yargıların devletler için sözkonusu olamayacağını düşünür.”¹³⁵

Liberal bakış soğuk savaş sonrası tekrardan öne çıkar. “Fukuyama için soğuk savaşın sona erışı ideal devletin zaferi addedilir Liberal kapitalizmin politik ekonomiği zafere ulaşmıştır. Bir sürü liberal gibi o da tarihi ileriye doğru, doğrusal ve direksiyonal addeder ve doğu-batı çatışmasının bitişinin, liberal kapitalizmi nihai zafere ulaştıracağını söyler.”¹³⁶ Tarihin sonu tezinin haklılığı 2000’lere kadar savunucu bulsa da 11 Eylülle birlikte bir kırılma ortaya çıkacağı görülür. Bir çok toplum bir çok farklı zaviyeden batı egemenliğinden hoşnutsuzdur ve bu 11 Eylülün algısında kendini gösterir. Marksizmin yeni şerhleri 1980’den sonra real-sosyalizm çözülmeye giderken su yüzüne çıkar. Uluslar arası politik ekonomiği incelerlerken neo-marksizm devletler-pazarlar ilişkisini , ulus devletle-kapitalist dünya ekonomisi ilişkilerini inceler.

¹³³ Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika Tayyar Arı/ Alfa 1996, İstanbul,s.386

¹³⁴ Theories of International relations, Third Edition,Linkwater,Palgrave Macmillan,Hampshire,2005,s.24

¹³⁵ “, S.31

¹³⁶ “, S.56

Marksizmin uluslararası ilişkiler tartışmalarında hep öne koyduğu sorunlardan biri de ulusal sorundur. Gelişen kapitalizm ulusal sorunda iki açılım yapar: Ulusal kültür ve dil ulus hareketini geliştirirse nihayetinde ulus devleti kurar, ikinci aşamada bu devlet formu ulusal bariyerleri aşarak pazarını geliştirir. Kapitalizmin nihai hedefi, kapitalin uluslar arası birliğini sağlamaktır. Bugünün küreselleşmesinin ilk fragmanları bu şekilde Troçkinin tezlerinde yer bulmuştur. Devrimci Marksizm bu yüzden tek ülkede sistem kurulamayacağını öngörür ve nasıl kapitalizm tüm dünyaya yayılmaya çalışıyorsa sosyalizmin de tek ülkede kurulamayacağını ve sınıf savaşı yoluyla her ülkede yayılması gerektiğini söyler.

Uluslararası ilişkiler teorileri genel olarak öne aldıklarıyla şekillenir. Ahlakçılık, sözleşmecilik, kurumculuk, pozitivist gerçekçilik veya eleştirel gerçekçilik farklı kuramlarla ilintili ortaya çıkar. Kuramların birbirleriyle uzlaştıkları, yahut tamamen ayrıştıkları noktalar oluşur. Uluslararası ilişkilerin yerleşmeye başlaması, 1848 Devrimlerinin Avrupa'yı sarsmasıyla ülkelerin birbirlerine uyguladıkları politikalarda ve ülkeler içindeki unsurların çatışmasının birbirini etkilemesiyle olur. I. Dünya Savaşına gelen süreçte kitle mobilizasyonu ve devlet politikasının halka inmesi, hem liberallerde hem de devrimcilerde dış politika iç politikadan bağımsız düşünülemez fikrini getirecektir. Rosa Luxemburg, “ eğer Afrika’da Alman orduları siyahlara zulmediyorsa, eğer Balkanlarda Sırp ve Bulgarlar Türk askerlerini ve köylülerini öldürüyorsa bütün bu durumlar için kadın ve erkek işçilerin bunlar bizim meselemiz, orada tehlikede olan bizim çıkarımız demesi gerekmektedir”¹³⁷ derken bu yaklaşımın örneğini vermektedir.

Sözleşmecilik kuramları idealist yaklaşımlara sahiptir. Ahlaki önkabullerin devletler arası oydaşmaya kaynaklık edeceği iddia edilir. Kantçı gelenekten neşet eden yaklaşıma göre idealist konstrüktivist yöntemlerle ulaşılabilecek ve bütün zamanlarda geçerli olabilecek sözleşme, uluslararası ilişkilerin temel yapı taşı olabilecektir. Sözleşmeci kuramlar idealisttir. Eleştirel kuramlar sözleşmeciliğe dair esaslı bir eleştiri getirir. Eleştirellere göre iç ve dış ilişkiler arasında diyalektik bir bütünlük vardır.

---

¹³⁷ Praksis, Yaz 2004, Doğan Göçmen, Rosa Luxemburg'un Eleştirel Gerçekliği, s.74

Toplumsal çelişkinin aynıları dünyadaki kapitalist yayılımda da kendini gösterir ve bunun sözleşmeci iyiniyetle aşılması mümkün değildir. Kantçı geleneğin ahlakçılığının hakkını teslim eden eleştirel bakış kastedilen ebedi barış için, her bir toplumun bizzat kendi içinde varsayılan o ahlakla düzenlenmiş olması gerektiğini ekler.Yeni Kurumculuk kaynağını Locke, Bentham ve Malthus'un fikirlerinde bulur. Bu, 20. yüzyılda Hayek, Freidman tarafından neo-liberalliğin ekonomik düşüncelerinin, sözleşme kuramıyla birleştirilerek, uluslararası ilişkilere uyarlanması sonucu oluşan bir düşüncedir. “Yeni kurumculuk uluslar arası ilişkilere yönelik temel düşüncesini geliştirirken sözleşmecilik ve pozitivist gerçekçiliğin geliştirmiş olduğu bazı kuramsal unsurları birleştirip kendi özgün düşüncesine ulaşır.”¹³⁸

Yeni kurumsalcılığa göre BM, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar öne çıkmalı, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan ulus devletler içte ve dışta geri çekilmelidir ve ekonomik tröstlere yer açmalıdır. Mitleştirilmiş bir globalleşmeye karşı soyutlama yollu imparatorluk eleştirileri liberteryan ve anarşist tezleri oluştururken, Gramsci çizgisinde hegemonya merkezli olan tezler eleştirel düşüncenin daha somut gerçeklere dayanan kanalını oluşturur. Bu tezden yola çıkan eleştirel kuram, BM'nin Irak İşgalindeki durumunu örnek vererek, hegemonyanın yeni kurumculuğun iyimser yaklaşımlarını her zaman yıkacağını söyler. Uluslararasılaşma fenomeni yeni imparatorluk tezlerine yol açar. Wallerstein'ın, dünya sistemi olarak adlandırdığı sistemin nasıl bir noktaya gideceği tartışılır. Dünya sistemi teorisi ise örtük bir ekonomizmi içinde barındırmakla eleştirilir.

---

¹³⁸ Praksis, Doğan Göçmen,s.75

II.2. SİSTEM-KRİZ ve SAVAŞ BARIŞ DENGESİ

Uluslararası sistem, bağıntılı birimlerle oluşan bir topluluktur. Ulusal plandaki kadar tanımlı, teşkilatlı ve hukuka tabii olmasa da uluslararası sistemde de belli sabitler, inşa edilmiş ve sınırları çizilmiş yapılar vardır. Uluslararası sistem tam olarak devletlerin toplamı demek değildir, daha çok devletler arasındaki ilişkilerin toplamıdır. Uluslararası ilişkiler hipotezlerle, şemalarla ve teorilerle anlatılır. Ontolojik ve epistemolojik sorularla uluslararası ilişkilerin ve sistemin ne kadar bilimsel olabileceğini sorgulanır. Daha sonra sistem analizi gelir. Uluslararası sistemin nasıl geliştiğine dair hipotezler üretilir. Üçüncü olarak aksiyon teorisi öne çıkar. Devletlerin ve karar alıcıların hareket biçimleri sorgulanır. Dördüncü olarak karşılıklı ilişkiler teorisi gelir. Aktörlerin tanımlanması, karşılıklı aksiyonların genelleştirilmesi, oyun kuramı ve ortaya çıkan güç dengesi devletler arası ilişkilerin temel başlıklarıdır. “Sistem teorisyenleri uluslararası sistemin klasik konseptini analitik bir bakışa sokarlar. Klasik politik teorilere göre uluslar arası sistem demek istikrarlı bir dünya düzeni kurmaktır. Kaplan ve Deutsch gibi sistem teorisyenleri uluslar arası sistemi legalizm ve ahlakçılık perspektifyle irdeleyen klasik sistem teorisyenlerini takip ederler.”¹³⁹

Sistemleri analiz ederken yapı ve süreç ortaya çıkar. Yapı gücün dağılımını söyler, süreç ise birimler arasındaki ilişki biçimini açıklar. Yapı ve süreç birbirini etkiler. Yapı daha temeldir, süreçse yapıyla belirlenir, sürecin zaman içinde yapıyı dönüştürmesi daha uzun solukludur. Güç dengesini tanım olarak her türlü güç unsurunun dağılımını ifade eder. Bu güç unsurlarının dağılımıyla ortaya çıkan kompozisyona/sisteme statüko da denilir. Dengenin nasıl oluşacağına ilişkin farklı tezler vardır. Bazı realistler eşitlik içinde istikrar oluşturmanın daha kolay olacağını düşünürken, hegomonik istikrar teorisini savunanlar hiyerarşinin/denk olmamanın/eşitsizliğin daha istikrarlı olacağı savunur. Hegelyen diyalektiğe göre çatışma bir zorunluluktur. “Çatışmanın savaşa varmasıysa bir yandan siyasal iktidarın

---

¹³⁹ ed. Abdul A. Said/ Theory of International Relations Prentice-Hall, Inc. New Jersey, 1968.

içteki gücünü pekiştirir, bir yandan da yeni hareket zemini hazırlar. ¹⁴⁰ Bütün bunlar diyalektik bir çatışmanın araçları olarak ortaya çıkar.

İşbirliği böylelikle barış idealine ulaşmak için değil, yeni paylaşımları sağlamak için yapılmaktadır. Uluslararası sistemdeki işbirliği tekniklerinin ve örgütlenme stratejilerinin ilgili olmayacağını ileri süren Carr bu yaklaşımıyla realistler arasında kabul edilmektedir. Carr'a göre işbirliği stratejisi, aslında sisteme hakim olma stratejisinden başka bir şey değildir. Benzer değerleri paylaşanlar, değerler sistemlerini yaymak için işbirliğine gider. "Morgenthau ile isim bulmuş olan realizmin temel prensipleri, aşırı istikrarsız ve anarşik sistemde, temel aktör olan devletlerin mutlak rekabetini açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Her devlet çıkarının peşinde koşacak ve mutlak biçimde çıkarının peşinde koşan başka bir devletle karşılaşacaktır. Ulusal çıkar, bu anlayışa göre hayatta kalma kriteridir. Çıkarları gerçekleştirmek için gerekli olan güç unsurları içinde de en önemli olan askeri kapasitedir."¹⁴¹

Realist yaklaşımlara davranışsalcı yöntemi birleştiren Holsti'ye göreyse savaşa yol açan nedenler ile barışı kuran normlar aslında aynı içeriğe sahiptir. Neo-realizmin sosyo-ekonomik analizini yapan düşünürlere göre her şey ekonomiktir. Akımın temsilcilerinden Keohane'ye göre büyük güç ekonomik güçtür ve bu sisteme egemen olduğunda hegomonik bir istikrar söz konusu olur. Bu hegomonik güç gerilediğinde, yenisi ortaya çıkar ve kendisini destekleyen rejimler ile büyük güç olmanın yollarını arar. Güç dengesinin bir diğer manası dengeleme siyasetidir. Bu oluşmuş statükonun nasıl devam edeceğine işaret eder, aktörlerin siyaset biçimine atıfla söylenir. Güç dengesinin her bir unsurunun yekdiğerine karşı nasıl bir dengeleme gözettiği ölçü olur. Geleneksel güç dengesi sistemi Avrupa'nın 19. yüzyıldaki Avrupa Ahengi(1815 Viyana) sistemidir. Bu ahenk dış siyasette büyük ülkelerin birbirlerine karşı dengeli bir çıkar arayışı içerisinde olmasını ifade ederken iç siyasette filizlenen devrimci akımların desteklenmemesi şeklinde bir dentedir. Dış ve iç siyasetin birbirini etkilemesi modern siyasal tarihte daha da çok görülmüş ve nihayet bugün çoğulculuk

---

¹⁴⁰ Beril Dedeoğlu, Uluslar arası Güvenlik ve Strateji, Derin yayınları, İstanbul:2003, S.93

¹⁴¹ "s.97

teorisindeki gibi rizomatik bir denge oluşturmuştur. Bazı post-modern yaklaşımlara göre savaş-ıç savaş ayrımı da de facto ortadan kalkmıştır.

Güç dengesinin çok kutuplu örneği ittifaklarla şekillenir. İttifaklar formel ya da gizli olarak devletlerin güvenlik arayışlarını kendileri gibi egemen başka devletlerle şekillendirmeleridir. Devletler tarihte en çok askeri nedenlerle ittifaklara gitmişse de askeri olmayan ittifaklar da olur. Ekonomi politik ve ideoloji de ittifaka götüren nedenlerdendir. Barışa sağlama/barışı inşa etme/ barışı koruma süreci müdahaleleri beraberinde getirir. Hem normatif hem de tanımsal yönleri vardır. Tanım yönü varolanı inceler de facto durumu anlatır, normatif kısım ise daha ziyade değerler ile alakalıdır. Uluslararası hukukun temel normu egemen devlete müdahale edilmez şeklindedir. Egemenlik ve dokunulmazlık böylece devletin hakkıdır ve uluslar arası düzende anarşiyi önlemek için tesis edilmiştir. Ülkeler arasındaki ilişkilerdeki krizlerdeyse dış ülkelerin müdahalesini ya da engelleyici olmaları belirleyici olur. Uyarıdan müdahaleye kadar giden süreç başlar. Müdahale skalası geniş bir yelpaze izler, müzakereler en alt basamaktır. Sonra sırasıyla dayanışma-ekonomik yardım-yaptırım-askeri destek-karşıtlık bildirim-blokaj- sınırlı askeri saldırı-askeri müdahale doğrudan istila gelir. Egemenlik Westfalya'nın kurduğu düzenin temelinde yatar. 20. yüzyılda Milletler Cemiyeti ve BM Şartı da bunu aynen devam ettirilir. Devlet kendi toprağında egemendir fakat fiili olarak, güçle bağlı olarak egemenliğin derecesi sorusu ortaya çıkacaktır. Egemenliğin sınırları güç ilişkileriyle şekillenir.

Egemenlikle ilgili olarak devletlerin iradesi ve özgürlüğü konusu da tartışılır. Özgürlük esas olacaksa güvenlik sıkıntısı ortaya çıkabilir. “Ülkeler de aynı insanlar gibidir. Ülke içinde gücün dayanağı hak ve hukuk olurken, uluslararası alanda eksen kendini savunma ve avantaj sağlamaya dönecektir.”¹⁴² Egemen devlet anlayışını tesis eden Westfalya'nın kurduğu 1648-1789 dönemi, Avrupa'da sistemin unsurlarının en türdeş özelliklerine sahip olduğu dönemdir. “Avrupa'da Otuz Yıl savaşlarını bitiren Vestfalya Barış Anlaşması (1648), devletlerin dış politikalarını düzenlerken konferans

---

¹⁴² Theory of International Politics, Kenneth N. Waltz, Mc Graw Hill, Inc./1979, s.112

diplomasini seçebildiklerini göstermektedir. Avrupa haritalarının düzenlenmesi ve egemen devlet sisteminin işbirliği içinde sürdürülmesi bu anlaşmayla sağlanmıştır.”¹⁴³

Daha sonra Fransız Devriminin etkisiyle milliyetçilik dalgası ortaya çıkar, bu dalga doğuya doğru olmak kaydıyla Avrupa’daki krallık rejimlerine etkide bulunur. Viyana Ahengi sistemi 1815’de Avrupa merkez güçleri arasında bir denge oluşmasını ve sınırların korunmasını hedefler. Bu istikrarın kaynağı Avusturyalı Metternich’in diplomatik önderliğinde Avrupa Devletler Sisteminin temel öğelerince oluşturulan Avrupa Ahengi sistemidir. Viyana Kongresine kadar devletlerarasında genellikle ikili ilişkiler esastır. Bu bakımdan devletler toplu olarak bir barış düzeni kurmayı başaramamışlardır. Bu kongrede devletlerarası alanda devletlerin birbirleriyle uyuşma ve danışma yoluyla bir barış düzeni kurulmaya çalışılmıştır. Bu da, iki taraflı diplomasi yerine çok taraflı diplomasi metodunu getirir. Böylece 19. yüzyıl boyunca görülecek olan Konferanslar Sistemi veya kongre sistemi ortaya çıkar. “Avrupa’da bir kolektif güvenlik organizasyonu kurmak ihtiyacı ilk defa bu dönemde ifade edilir. Ayrıca uluslar arası ilişkilerde eşitlik esasına dayalı diplomasi kuralları ile diplomasi hukuku da getirilir.”¹⁴⁴

18. yüzyılın sonlarından itibaren Doğu Sorunu bütün büyük Avrupa Devletleri için kendi çıkarları ve amaçları doğrultusunda çözümlenmesi gereken bir konu haline gelmiştir. Doğu Sorunu, Avrupa güçler dengesinin oluşmasında önemli bir unsur olmuştur. Bu sorun devletler arasında çekişmelere, pazarlıklara, savaflara yol açmıştır. 19. yüzyılın sonuna doğruysa yeni savaş sebepleri özgürlük, eşitlik, ulusçuluk olmuştur. Bunlar 20. yüzyıl sisteminin aktörü olacak ulus devletleri ortaya çıkaracaktır. Viyana sisteminin etkisi, 1871- 1918 döneminde oluşan siyasal zeminde günden güne etkisini kaybeder. İtalyan ve Alman birliğinin kurulması Doğu Avrupa ve Balkanlardaki milliyetçilik hareketleri, büyük devletlerin bunları kışkırtması yapıyı hızla değiştirir. Zaman içinde ulus devletlere bölünme doğuya doğru devam eder. Osmanlının Avrupa topraklarının ve Habsburg’un da parçalanması ile ulus devlet kuşağı nerdeyse tamamen Avrupa’yı kapsar. Versay’da merkez kuvvet oluşturan Wilson’un 14 prensibinde Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı o dönemde, bu tezin

---

¹⁴³ Dedeoğlu, s.92

¹⁴⁴ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih 1789-2001, Der Yayınları, İstanbul:2006, s.41

konusu olan Bosna'yı da içine alacak Yugoslav ulus devletini oluşturmada katalizatör olacaktır. Ulus devlet 20. yüzyılın en merkezi siyasal aktörüdür. "İmparatorlukların yıkılışından sonra pazarın ulusal birimlerle organize edilmesi dünya sisteminin ve statükonun genel eğilimi olmuştur. Yugoslavya bu noktada farklı değildir. Yugoslavya'nın ayırt edici vasfı imparatorluklardan kopan birkaç ülkenin ve eyaletin birleşmesiyle kurulmuş çok uluslu bir ulus devlet olmasıdır. Soğuk savaş ve bağlantısızlar böylesi bir devletin prim bulacağı bir dönem olagelir. Fakat "John Herz daha 1957'deki Ülkesel Devletin Yükselişi ve Düşüşü adındaki makalesinde ulus devletin ilerde aşınacağını ima etmiştir."¹⁴⁵

I. Dünya Savaşı uluslararası ilişkilerin en merkezi olgusu olan güçler dengesini kökünden değiştirir. Zaman içinde doğal şekilde kendiliğinden oluştuğu varsayılan denge, savaş sonunda kökünden sarsılır. Wilson yaklaşımına göre güç dengesi kötücüdür, savaşa neden olur. Doğal seyrinde oluştuğu söylenen güç dengesi için harcanan zamanın çoğu savaşıdır, barış istisnai bir durum olarak kalacaktır. Bu yüzden Wilsoncu yaklaşımda ilkeler prensipler ve uluslararası hukuk ve teşkilatlanma öne çıkar. I. Dünya Savaşı sonunda değişen haritada imparatorluklar çöker ve Milletler Cemiyeti yoluyla yeni bir ahenk kurulmaya çalışılır. Bu sistem çok kısa bir süre istikrar ve iyimserlik sunabilmiştir. 1929 büyük ekonomik krizi, ardından Almanya ve İtalya'da yükselen faşizm sistemi tekrardan istikrarsızlaştıracaktır. Neredeyse tüm Avrupa'nın taraf seçtiği İspanyol İç Savaşı II. Dünya Savaşının ön provası gibidir. Bu araştırmanın konusu olan Bosna Savaşıyla İspanya İç Savaşı arasında 90'lı yıllarda tüm dünya basınında analogiler yapılagelmiştir. Buna sebep Avrupa'nın merkez ülkelerinin aralarında bölünerek tarihsel ya da ideolojik ortaklarını desteklemeleridir. "Yugoslavya'nın dağılışındaki sorunun temelinde Avrupa Birliği'nin ortak dış politika yapmaktaki zaafı yatar. Bunu silah sistemleri veya askeri birliklerin sevk ve intikal imkanlarını geliştirerek gidermek mümkün değildir. Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden yani Soğuk Savaşın sona ermesinden çok kısa bir süre sonra B-H'de patlak veren savaş Avrupa ülkelerini ikiye böler. Bir tarafta İngiltere ve

---

¹⁴⁵ Uluslararası İlişkiler Dersleri Tayyar Arı, Yeni Güneş Kitabevi, Bursa 1993,s.22

Fransa açık olmasa da Sırbistan'ı desteklerken, Almanya Hırvatistan'ı ve sonrasında B-H'yi tutar. Rusya Sırbistan'a destek olurken, Avusturya ve Türkiye B-H'den yana taraf olur. Birinci Dünya Savaşı'nın benzeri bir bölünme ortaya çıkar. Yunanistan Sırbistan'ın tarafını tutarken, Bulgaristan'ın açık sesle olmasa da mihvere yönelmesi tabloyu tamamlar.”¹⁴⁶

II. Dünya Savaşı ile Avrupa merkezli dünya sistemi son bulmuştur. Amerika ve Sovyetlerin iki merkez güç olduğu soğuk savaş tüm kıtalardaki ülkeleri az ya da çok etkiler. Bu dönemde Avrupa da hem coğrafi hem fonksiyonel bir sistem olarak Avrupa Topluluğu kurulur. Doğu Avrupa ise gene aynı şekilde Varşova Paketi olarak kendi alt sistemine entegredir. “II. Dünya Savaşı 1945 Mayıs ayında Avrupa’da, Eylül ayında da Asya’da sona erince bu kıtalardaki güçler dengesinde büyük boşluklar meydana gelir. Bunda yenilen Almanya, İtalya ve Japonya’nın yanında galip devletlerden olan savaş öncesinin güçlü devletleri İngiltere ve Fransa’nın da savaştan büyük ölçüde yıpranmış olarak çıkması önemli rol oynar. Bu devletlerin kendine gelebilmeleri için uzun yıllara gerek olacaktır. Bu bakımdan savaştan sonra, Avrupa’da Almanya’nın, Asya’da Japonya’nın yerini tek başına dolduracak bir devlet bu kıtalarda bulunmamaktadır. Savaştan sonra güçlü olarak ayakta kalabilenlerse, siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan Sovyetler ve ABD olacaktır. 1945’den itibaren meydana gelen değişimler 1950’lerde dünya devletlerini iki büyük devletin çevresinde birleştirerek iki ayrı bloğa ayırır. “1950’den sonraki dönemde ise bu defa bloklar içerisindeki devletler güvenlik açısından kutup başı olan devletlerde ikili veya kolektif anlaşmalar yapmaya başladılar. Bu da özellikle, kutup başı olan devletlerin, diğer devletlerin üzerindeki etkilerinin çoğalmasına yol açar.”¹⁴⁷

1947 tarihli Savaş Sonrası Çatışma ve Umut adlı makalesinde Kenan, “bu koşullarda Birleşik Devletlerin Rus yayılmacılığına karşı sabırlı ve uzun vadeli bir karşı duruş sergilemesi gerekmektedir”¹⁴⁸ diyerek realist bir dış politika önermiştir. Tüm hegemonyacı güçler, sistemin korunmasında karşıt kutbun yayılmasını önlemeyi ahlaki ve meşru bir ödev olarak tanımlamıştır. “Tüm büyük güçler ve özellikle de hegemonik

¹⁴⁶ Foreign Policy, Gündüz Aktan, Yaz 1999,s.57

¹⁴⁷ Uçarol,s.825

¹⁴⁸ A more Perfect Union, Boller/Story, 1988, Houghton Mifflin Company, Boston,s.209

güçler, yoğun anlamda ulusalcıdır. Ulusal çıkarlarını savunma konusundaki ahlaki ve politik hakları olduğuna inanırlar. Vatandaşlarının hatırı sayılır bir çoğunluğu kendilerini vatansever diye nitelendirir ve bunu da hükümetlerinin kendisini dünya arenasında aktif bir biçimde ve gerekirse de askeri bir biçimde savunması diye anlarlar.”¹⁴⁹

Siyaset arenasında ABD ve Sovyetler birbirlerini partner değil de rakip olarak görecektir şeklindeki realist formülasyon Doğu Avrupa/Batı Avrupa en başta olmak üzere kendine has bir denge kurar. Kampın geçiş alanı Yugoslavya olduğu için bu devlet özel bir öneme sahip olur. Hem Sovyetlerden bağımsızlığı hem de milli sosyalizmi benimsemesi Amerikanın bu ülkeye daha farklı bakmasına neden olur. Bu realpolitik ülkenin iç siyasetini ve ekonomik kompozisyonunu belirler. “1967 yılından itibaren, savaş stratejilerine egemen olan anlayış esnek karşılık stratejisi olmuştur. Bu stratejinin SSCB açısından karşılığı ise barış içinde bir arada yaşama olmuştur. Dünyanın rakip güçler arasında paylaşımına ve tarafların kullandıkları caydırma yöntemleri ne ise o türden bir karşılık bulacakları anlamına gelmektedir.”¹⁵⁰ Sovyet bloğu sadece Komünist Partiler yoluyla değil bilfiil askeri varlığı ile Varşova Paktına yerleşiktir. Foster Dules’in 1954 tarihli Güvenlik ve Barış başlıklı makalesinde “Emperyalist kolonyalizminin bu biçiminde (Sovyet yayılımı) 800 milyonluk bir nüfus ve düzenli olarak silah altında olan 10 milyon asker 20 ülkeye ve 20,000 millik bir hatta uzanmıştır. Bu tablonun karşısında Amerikan liderliğindeki taraf da entegre olmuş bir Güvenlik Sistemindedir: NATO”¹⁵¹ diyerek genel panoramadan bahseder.

Dengeleme siyasetinin merkezi Doğu Avrupa ve Balkanlar olacaktır. Bu yüzden Soğuk savaşın daha hareketli ve sıcak çatışmalı coğrafyası Balkanlar ve Doğu Avrupa değil, önce Uzak Asya sonrasında da Ortadoğu olacaktır. 1956 sonrasında merkezi tanımı barış içinde bir arama yaşamadır. Barış içinde bir arada yaşayanlar devletlerdir. Barış içinde bir arada yaşama durumunun geçiciliği üzerine de herhangi bir vurgu yoktur, bu bakımdan bu dönemin teorileri 1920’lerin geçici uzlaşma teorilerinden

---

¹⁴⁹ Wallerstein, makale cev. http://sendika.org/yazi.php?yazi_no=26806/wllaerstein

¹⁵⁰ Dedeoğlu, s.141

¹⁵¹ A more Perfect Union, s.230

radikal bir şekilde ayrılır, artık ulus devlet sisteminin mutlaklaştırıldığı bir uluslar arası hukuk teorisi söz konusudur. II. Dünya Savaşından sonra meydana gelen, aynı zamanda bloklararası ilişkileri etki yapan, önemli gelişmelerden biri de Üçüncü Blokun ortaya çıkması olur. Bu da sömürgelerde meydana gelen bağımsızlık hareketlerinin bir sonucudur. Bu yeni devletler bağımsızlıkları elde ettikten sonra, Doğu-Batı mücadelesinde her iki blokun dışında kalarak, birinci derecede ekonomik kalkınmayı hedef alırlar. “Bu ülkelerin en büyük ve önde gelen amaçları, ekonomik yönden kalkınmayı sağlamaktır. Bunun için de dış yardım ihtiyaçları vardır. Bu yardımı da, Doğu ve Batı bloklarından birinden almaları gerekiyordur. Ancak bu da, yardım alınacak bloğa bağlanmak olacaktır. Bu bakımdan, her iki taraftan da yardım alarak iki blokun dışında kalmak kendilerinin çıkarına olacaktır. 1955’deki Bandung Konferansı tam bir örgütlenme meydana getiremez. Fakat 3. Blok’un ortaya çıkmasında önemli bir aşama olur. Asya-Afrika ülkeleri arasında bir dayanışma düşüncesi meydana getirir. Bundan sonra da bu ülkeler BM’de önemli rol oynamaya başladımışlardır.”¹⁵²

Yugoslavya’nın da önemli bir bileşeni olduğu Bağlantısızlar hareketi ülkelere bir dış siyaset profili verir ve strateji takip ettirir. “Bağlantısızlık stratejisi, diğer stratejilerden farklı olarak devletin uluslararası sistem ya da alt-sistemlerden kendini soyutlaması anlamına gelmez. Bu türden bir tercih, devletin bilinen ve varolan kutuplaşma, bloklaşma ve gruplaşmalardan farklı bir biçimde uluslar arası olaylara dahil olması anlamına gelmektedir. Genel olarak tek bir devletin değil, bir devlet grubunun ortak dış politika eğilimine denk gelir. Bağlantısız devletler, her ideolojik ekonomik/siyasal gruptan eşit uzaklıkta bulunma kararlılığını ortaya koyarlar. Bu türden grupları ifade eden kuruluşlara katılmaz, onların politika ve uygulamalarına taraf olmazlar. Bununla birlikte, ekonomik ve ticari ilişkilerini birine öncelik tanımaksızın hepsiyle sürdürme olanakları bulunmaktadır.”¹⁵³

Güç dengesi uluslararası ilişkilerde belirleyici bir durumdur. Her zaman aynı oranla ve faktörle şekillenmez. O zamana değin siyasal tablo güç dengesinin nasıl oluşacağını ortaya koyar. Soğuk Savaşın başlangıcı ve ardından 50’li yıllarla kapısı

---

¹⁵² Uçarol,s.833

¹⁵³ Dedeoğlu,s.172

aralanan bağımsızlık hareketleri dönemi Yugoslavya'ya önemli bir manevra alanı ve yaşam kredisi sunardı. Bu süreç 70'lerin sonuna kadar böylece devam etmiştir.

“Yeni bağımsızlığına kavuşan Üçüncü Dünya ülkeleri (Soğuk Savaş kavramıdır) açısından II. Dünya Savaşının arkasından ortaya çıkan yapı içerisinde bağlantısızlık oldukça çekici gelmiştir. Ancak 1960'lara doğru Doğu ve Batı blokları arasında yaşanan yumuşama, ayrıca Çin'in ayrı bir güç olarak uluslar arası sisteme dahil olması ve Çin-Sovyet sürtüşmesinin uluslar arası sistemde gerilimi azaltıcı bir etki yapması, karşılıklı rekabet halindeki bloklar arasında çatışmanın yerini bir çok alanda işbirliğine bırakması, bağlantısızlar hareketini olumlu değil tam tersini olumsuz şekilde etkilemiştir. Doğu-Batı çatışmasının ve uluslararası gerilimin azaldığı ortamda bağlantısızlık 1950'lerdeki çekiciliğini yitirmiştir.”¹⁵⁴

1990'larda Sovyetler dağılır ve soğuk savaş biter. Kutbun birinin ortadan kalkması savaş stratejilerinde yeniden düzenlemeleri getiririr. “Bu dönemde doğrudan belirli bir düşmana yönelik stratejiler bulunmamaktadır. İç çatışmalara, sınır çatışmalarına, bölgesel çatışmalara ve sınıraşkın faaliyetlere yönelik olarak farklı kategoriler söz konusudur. Bununla birlikte, savaşların bölgesel düzlemlerde sınırlı kalmaları yolunda genel bir uzlaşma olduğu ileri sürülebilir.”¹⁵⁵ Aliya İzzetbegoviç, Bosna Savaşı sırasında Büyük Güçleri, savaşı durdurmak konusunda yetersiz fakat Bosna dışına taşımamak konusunda kararlı olarak betimlemiş ve eleştirmiştir.

1990'larda insani müdahale doktrini kosmopolist çevrelerce çokça öne çıkarılır. Bu tez, sınırların, belli ülkeler için belli ülkelerce eşit ve aynı şekilde algılanmadığını ortaya koymaktadır. Baskı grupları, silah satışı ağlarının, devletle beraber lobiciliğin de güçlenmesi artacaktır. Bazı Marksist yaklaşım sahiplerince insan hakları emperyalizmi kavramı ortaya atılır. Bu kavram, çatışma bölgelerine batılı büyük devletlerin eşit ve denk şekilde yaklaşmadığı eleştirisidir.

Sistem, Soğuk Savaşta sıkı iki kutup-gevşek iki kutup şeklinde sıralanabilecek kutuplu yapılar üzerinde süregittikten sonra 1990'larda belli boşluklar bırakarak tek kutuplu bir döneme girer. Tek kutuplu dünya 1991 sonrasının Yeni

¹⁵⁴ Tayyar Arı, U.İ ve Dış Politika, s.203

¹⁵⁵ Dedeoğlu, s.142

Dünya Düzeni'nin iddiası olagelmıştır. Gevşek iki kutuplu düzenden geçerek gelinen yeni düzenin işareti Kuveyte yönelik Irak saldırısını olur. Bu saldırıya karşı oluşan uluslararası kamuoyu öncelikle olumlanır. “Bu krizde ilk defa tüm dünya bir saldırganın karşısına dikilerek güç kullanma yoluyla sınırların değiştirilemeyeceği sinyalinin vermiştir. Doğu ve Batı hiçbir krizde bu kadar ortak hareket etmemiştir”¹⁵⁶

Fakat daha sonrasında Asya’da, Afrika’da, Bosna’da –Avrupa’nın ortasında- çıkan çatışmalar sistemin bir çok yerde bir çok boşluk bıraktığını ve bu boşluklarda etnik savaşların, darbelerin, mafyöz yapıların, silah kaçakçılığının ortaya çıkabileceğini gösterir. Dağlık Karabağ, Ruanda, Çeçenistan, Arnavutluk, Keşmir peşisıra gelen örneklerdir. Uluslararası sistemdeki çatışmaların bir çoğu sistemde meydana gelen ani ve hızlı değişikliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sistemde, ani ve hızlı değişikliklere anında müdahale ettirecek anayasal bir düzen bulunmamaktadır. “Uluslararası hukuk, uluslararası ilişkilere bir ölçü kazandırır ama belli bir zamanda uluslararası alanda ne tarz bir dinginliğin varolacağını uluslararası hukuk değil, devletlerin görelî güç durumları belirler.”¹⁵⁷

Her bir krizde çıkarların ölçeği, eylem kapasitelerinin sınırları aktörleri belirler. “Uluslararası sistemin ister bütününde, ister bir alt sisteminde ortaya çıksın hemen bütün istikrarsızlıklar birden fazla aktörün çıkarını yakından ilgilendirmektedir. Bu durumda da, istikrarsızlıkların bertaraf edilmesi söz konusu olduğunda çok sayıda aktör çözüm programları içerisinde yer almaktadır. Bir ya da daha fazla sayıda güvenlik kuruluşu, istikrarsızlıkta doğrudan ilgili bir ya da birkaç lider ülke, güvenlik kuruluşlarının dışında kalan bazı ülkeler, diğer uluslar arası kuruluşlar, hükümet dışı örgütler, baskı ve çıkar grupları ile sivil kuruluşlar gibi bir çok farklı aktör, istikrarsızlığın çözümünde bir araya gelmekte ve bir kriz yönetiminin taraflarını oluşturmaktadır.”¹⁵⁸

Araştırmanın konusu olan Bosna Savaşında savaş Avrupa’nın ortasında yani sistemin merkezi ve medya kanalıyla izlenebilir bir bölgesinde çıkmıştır. Fakat Irak-Kuveyt krizinde gerçekleşen uluslararası kamuoyunun acil ve net bir tanımlaması

---

¹⁵⁶Tayyar Arı, U. İ Dersleri, s.76

¹⁵⁷Mehmet Gönülgöl, Uluslar arası Politika, Attila Kitab., Ankara ,1993,s.449

¹⁵⁸Dedeoğlu,s.218

Bosna'da gerekleŒmemiŒtir. AraŒtırmada yer yer değinildiği Œekilde AT lkelerinin ortak bir politika uygulayamamaları sorunu ortaya ıkmıŒtır. Süren ve büyüyen savaŒta ABD müdahale aygıtlarını ele alarak Bosna SavaŒının sonundaki kompozisyonu oluŒturmuŒtur. “Kurulduğundan itibaren NATO, ilk büyük askeri operasyonunu 1995 yılında Bosna'da dzenlenmiŒtir. Balkanlarda NATO çerçevesinde faaliyet gösteren birlikler 1994 yılında alınan bir kararla kabul edilen çok uluslu askeri güç grupları oluŒturulmasını öngören konsepte dayanmıŒtır. Bu gruplar esas itibariyle NATO birlik faaliyetlerinden ve koordinasyon faaliyetlerinden farklı bir biçimde oluŒturulmamıŒlardır.”¹⁵⁹

Bugün de ABD merkezli g uygulama sistemi Balkanları askeri olarak çerçevelemektedir. Siyasi olaraksa Balkanlara çizilen istikrar haritası AB ile entegrasyondur.

---

¹⁵⁹ “,s.241

II.3. BOSNA'DA KRİZ VE SAVAŞIN PATLAMASI

Tito'nun ölümünden sonraki on yılda Yugoslav cumhuriyetleri ülkeyi bir arada tutabilecek pek az atılım yapabilirler. Bunun yerine her halk kendi etnik ve milli aidiyetlerine yönelik siyasal propogandistlere kulak vermiştir. “Tito'nun 1980'de ölümüyle Yugoslavya'nın çokuluslu federal yapısı dört bir yandan iyice milliyetçi ateş altında kalır. Yugoslavya, bir yanda Sırpların federasyonu üniter devlete, diğer yanda da Sloven ve Hırvatların aynı federasyonu gevşek bir konfederasyona dönüştürme çabaları yüzünden daha 1980'lerde ciddi bir bunalıma girer.”¹⁶⁰

“Sovyetler Birliğinin parçalanmasından sonra Almanya ve AT'nin tahrikleriyle de olsa, Yugoslavya'nın parçalanması -bu, Yugoslavyayı oluşturan unsurların bu parçalanmaya teşne olmadıkları anlamına gelmez- ister istemez sıranın hangi ülkeye ya da ülkelere geldiği sorusunun gündeme gelmesine yol açar. Tito'nun ölümüyle birlikte muhtemel bir Sovyet müdahalesi beklentisinin boşa çıkması Yugoslavya'nın kendi özgün deneyimini daha olumlu bir şekilde evirebilmesi için bir fırsat yaratmıştır. Ancak aradan geçen yıllar ve 80'lerin konjonktürü Yugoslavya'nın bu şansı kullanmasına engel olur.”¹⁶¹

Yugoslavya'nın bütünündeki siyasi liderler AT üyeliğini orta vadedeki amaçları olarak görseler de bu, beklenen birleştirici etkiyi yaratmaz. “Ülkenin görece müreffeh ve pazar yönelimli ekonomik kalkınması ve İtalya'yla Yunanistan arasındaki coğrafi konumu Yugoslavya'yı, Avrupa Topluluğu'na katılacak Doğu Avrupa ülkeleri arasında en uygun ülke durumuna getiriyordur. Ne var ki Yugoslavya'nın bütünleşmesi için açık bir program mevcut olmamıştır. AT üyeliği yolundaki tek pratik politika, IMF ve Harvard'da iktisatçı olan Jeffrey Sachs'ın önerdiği, Yugoslavya Başbakanı Ante Markoviç'in ekonomik kemer sıkma politikasıdır. Bu politika federal bütçeyi ve kamu harcamalarını kısararak federal hükümetin nüfuzunu kesin bir şekilde azaltıyordu, siyasi yönetimin farklı cumhuriyetlerdeki hükümetlerce devralınmasının hazırlıyordu. Bu noktada, en zengin cumhuriyetler (özellikle Slovenya ve aynı zamanda Hırvatistan),

¹⁶⁰ Foreign Policy, Türkiye Baskısı, Yıl:1, sayı:3,Şule Kut, İstanbul Bilgi Üniversitesi,s.26

¹⁶¹ Tezkire Dergisi, Şubat 1992, Hüsrev Keskin, s.92

diğerlerini beklemeden, Yugoslavya'nın geri kalanıyla bağlarını koparıp öteki cumhuriyetlerin önünde AT'ye girme şansını fark ederler.”¹⁶²

Yugoslavya dağılışı bölgesel bir kriz olarak doğar ve modern bir Doğu Sorunu gibi algılanır. “Balkanları kronik bir düzensizlik coğrafyası olarak resmetmeye neden olur.”¹⁶³ Balkanlar tekrar ismini dünya siyasetine kazır. “Avrupa Topluluğu diplomasi nomenklaturasının, Doğu Avrupa Güneydoğu Avrupa diye genellediği Balkanlar tarihe dönüş yapar. Bu felaketler dönemi en kuzeyde Slovenya'dan en alтта Makedonya'ya kadar tüm Yugoslav coğrafyasının üç dinden ve 9 ayrı etnik kökenden Yugoslav halkını karşı karşıya getirecektir.”¹⁶⁴

Haziran 1991'de Slovenya ile Hırvatistan bağımsızlık ilan eder. “İki gün sonra, Yugoslavya Kara Kuvvetleri'ne bağılı tanklar, Slovenya'nın İtalya, Avusturya ve Macaristan sınırları üzerinde tekrar denetim kurmak üzere harekete geçer. Slovenya kuvvetlerinin buna direnmesi üzerine ordu ilk başta çarpışma ya da geri çekilme konusunda kararsız görünmüştür. Nitekim Haziran başına gelindiğinde Belgrad ateşkes yapmayı kabul eder. Avrupa Topluluğu dışişleri bakanlarından oluşan troyka Brioni Anlaşmaları (Temmuz 1991) adıyla bilinen geçici uzlaşmayı sağlar. Ama çarpışmalar Hırvatistan'a sıçrayarak yoğunlaşır. 1991'in Temmuz ve Ağustos ayları boyunca AT'nin arabuluculuğuyla başka ateşkes anlaşmaları da yapılır, ama hemen hemen hepsinin imzalanmasıyla ihlal edilmesi bir olur.”¹⁶⁵

Almanya'nın Slovenya ve Hırvatistan'a açık desteği, Yugoslavya'da iç savaşın tırmanmasında ciddi pay sahibi olur. Hırvatistan'daki Hırvat-Sırp çatışması şiddetlenir, “bu savaş Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerinde insanları savaşa zihnen hazır hale getirir”.¹⁶⁶

29 Ağustos'ta Hırvatistan hükümeti, kurtuluş savaşı için genel seferberlik ilan eder. “Belgrad'daki federal makamlar hiçbir zaman Hırvatistan'a savaş açmamıştır ama, Sırbistan ve Karadağ'da askerlik çağındaki bütün erkekler orduya alınır. Eylül 1991'de

---

¹⁶² Diana Johnstone, s. 53

¹⁶³ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/FILES/PUB123.pdf> Craig-Nation, s.10

¹⁶⁴ par Stephane Yerasimos La comite international et les Balkans Editions Autrement- Collection Memoires no 78, s.28

¹⁶⁵ Carneige Komisyon Raporu, s.57

¹⁶⁶ Tanıl Bora, s.227

Sırp güçleri, Yugoslav ordusunun da desteğiyle Hırvat topraklarının yüzde 30 kadarının denetim altına almış, ülkenin güney, orta ve doğu kesimlerine yayılmaya başlamıştır. Ekimde Yugoslav kuvvetleri tarihi kıyı kenti Dubrovnik'i bombalamaya başlamıştır. Kasım ortalarında Vukovar düştükten sonra, Sırp kuvvetleri Hırvatistan'ın doğusundaki bataklık bölgede denetim kurar. Burası, cumhuriyetin Sırbistan için doğrudan stratejik ve ekonomik önem taşıyan tek bölgesidir. "BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Cyrus Vance, 23 Kasım'da BM barış gücünü getirmede önkoşul olarak Hırvatistan ile Yugoslavya kuvvetleri arasında ateşkes yapılması için görüşmelere başlamıştır. 2 Ocak'ta imzalanan ateşkes kalıcı olur."¹⁶⁷

Yugoslavya dağılış süreci, uluslar arası hukuka değin bir girişimle hakemlik adına Tahkim komisyonuna havale edilir. Komisyonun başkanlığı Fransız Anayasa Mahkemesi Başkanı Robert Badinter'e verilmiştir. Komisyon Badinter'in ismiyle anılmıştır.

Yugoslav hükümeti, fikrini almak için Komisyon'a üç soru iletacaktır:

"-Uluslar arası kamu hukukunun bakış açısına göre kendi kaderini tayin hakkına sahip olan kimdir? Bir ulus mu yoksa federal bir birim mi? Kendi kaderini tayin, öznel kolektif bir hak mıdır yoksa bir toprağa ait hak mıdır?

-Ayrılma, Birleşmiş Milletler veya başka ilgili yasal idarelerin bakış açısına göre yasal bir davranış olarak görülebilir mi?

Federal bir devleti oluşturan vilayetler, kantonlar, eyaletler, cumhuriyetler v.b. arasındaki sınır çizgileri, uluslar arası kamu hukuku anlamında sınır mıdır?"¹⁶⁸

Yugoslav hükümeti self-determinasyondaki yeni sayılabilecek yorumlara karşı 20. yy.da alışlagelen hukuka sarılır. Bu nedenle, Sırbistan yönlendirmesindeki Yugoslavya "azınlıkların ayrılık hareketlerini teşvik etmemek veya devletten baskı gören azınlıkların kopma talebinin önünü geçmek için, böylesi ayrılık hareketlerini tanımamak, şeklinde uzunca bir süre devletlerin geleneği halini alan çizgiyi hatırlatır.

---

¹⁶⁷Carneige Komisyon Raporu, s.68

¹⁶⁸Diana Johnstone, s.56

Komisyonu fiili durumdan da etkilenerek okun yaydan çıktığı intibandadır. Komisyona göre Yugoslavya “bir çözülme sürecindedir. Bu da sonuç olarak Sırbistanı yasal kurallara başvurmadan mahrum bırakır.”¹⁶⁹

“Batının -sanılanın aksine- siyasi ve iktisadi maliyeti gözardı ederek Yugoslavya’yı bölmekte acele etmesi, Yugoslavya’nın kurtarılmış Sloven ve Hırvat bölgelerinin güvenliğini sağlamaya yöneliktir. Ancak bu güvenlik, bölgesel dinamiklere değil, dışsal bir dinamiğe dayanıyor ve bu zaten başlı başına bir bölgesel karmaşa yaratmıştır.”¹⁷⁰

BM Şartı ve Paris Şartı azınlıklar ve sınır konularında egemenlik haklarındaki sabitleri belirler, fakat AT'nin Badinter Komisyonu de facto durumu meşrulaştırıncasına azınlık ve sınır problemlerini çözebiliyorsa Slovenya ve Makedonya bir egemen devletten (Eski Yugoslavya) koparak aynı azınlık ve sınır güvenliğliğini sağlar görünümündedir şeklinde madde taşır. Böylelikle AT ülkeleri Yugoslavya’nın bütünlüğü çizgisinde uzun süre kalmaz. B-H’de referandum, Makedonya’da Yunan hassasiyeti sebebiyle isim değişikliği şart konulmuş olsa da böylelikle bu iki cumhuriyet de, Slovenya ve Hırvatistan’ın ardından bağımsızlık koridoruna sokulmuştur.”

Badinter Komisyonu kurulma sebebi olan tahkim yerine Bosna-Hersek’i bağımsızlıkla ilgili referandum yapmaya sevk ederek ayrılmaya ve savaşa itmiş olur. “Böyle bir referandumun, Bosna Anayasasına göre, yalnızca cumhuriyeti oluşturan üç halkın -Müslümanlar, Hırvatlar ve Sırlar- arasındaki anlaşmayla yapılabileceği ortadayken”¹⁷¹ komisyonun böyle bir karar çıkarması uluslararası toplumun tehlikeyi yeterince görmemesidir. Bosna’daki siyasal gerilim, toplam % 70 oy alan üç milliyetçi parti, Kasım 1990’daki ilk serbest seçimin tartışmasız galibi olunca ifadesini bulur. Dışarıdan gelen baskılar ise federal devletin çöküşünün ve Hırvatistan’da başlayan çatışmaların yansımasıdır. Dıştan bir saldırganın başlattığı savaş ile iç savaş arasındaki ayrımı yapmayı bu kadar zorlaştıran da, iç ve dış etkenler arasındaki bu etkileşim olur.

---

¹⁶⁹“,s.58

¹⁷⁰“,s.59

¹⁷¹ Diana Johnstone, s. 62

“Bütün bunlara rağmen Bosna'nın meşru hükümet lideri İzzetbegoviç ve Makedon Cumhuriyeti lideri Gligorov, artık kopmuş olan Hırvatistan ve Slovenya hariç kalan 4 Cumhuriyetin gevşek bir konfederasyonuna razı olacakları açıklamasını yapar.”¹⁷² Gligorov ile İzzetbegoviç'in tercihlerinde mecburiyetlerin payı çok büyüktür. Yalıtılmış bir milli devlete dönüşmeleri halinde her iki ülke büyük ekonomik sorunlarla karşılaşacaktır. Ayrıca karmaşık etnik yapıları ve bunlar içinde komşu devletlerde akrabaları bulunan büyük milli grupların varlığı nedeniyle bir dizi milliyetçi çatışma tehlikesine gebe olacaklardır. İzzetbegoviç'in Yugoslavcılığında etkili olan askeri mecburiyet etkenini de eklemek gerekir. Komşuları Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan muhtemel Sovyet saldırısına karşı örgütlenmiş iyi eğitilmiş ve donanımlı milis birimlerine sahipken, Yugoslavya savunmasında ordu cephe gerisi/yığınak bölgesi/askeri fabrikalar olarak öngörülen B-H güçlü bir milis örgütlenmesinden yoksundur. Tam bağımsızlık halinde Bosna askeri bakımdan tam savunmasız kalmıştır.

I. ve II. Büyük Savaşın sonra kurulan her iki Yugoslavya da iki bölge çevresinde koruyucu bir tabaka oluşturup Sırbistan ve Hırvatistan'ın bölgenin emperyalistleri olarak hak iddia etmelerini önlemiştir. Yugoslavya Kosova ve Makedonya'da Slav-Arnavut rekabetine son vermiştir, B-H'ninse Hırvat veya Sırp anavatanlarınca ilhak edilmesini önlemiştir. Sırp-Hırvat uyumu 1941'de sona erince Yugoslavya'nın en tartışmalı bölgeleri yine Makedonya ile Bosna-Hersek olmuştur. “1991'de, İkinci Dünya Savaşının başlangıcından elli yıl sonra Sırp ve Hırvatlar Wilson'un self-determinasyon ilkeleri lehine birleşik devletlerini bir yana bırakacak olursa bundan en çok korkması gerekenler Bosna ile Makedonya olacaktır. Başkanları Aliya İzzetbegoviç ile Kiro Grigolov bu tehlikeyi çok açık olarak görüyorlardır. Hırvatistan milli devlet olduğu takdirde o zaman Hırvatistan Sırplarının buna katılmayı reddedeceklerini, karşılığında Bosna Sırplarının Bosna'dan, Yugoslav Arnavutları'nınsa Sırbistan ve Makedonya'dan ayrılmak isteyeceklerini görüyorlardır.”

¹⁷³ Fakat Gligorov-İzzetbegoviç insiyatifinin, Sırbistan ve Hırvatistan yönetimlerinde

---

¹⁷² Tanıl Bora, s.74

¹⁷³Carneige Komisyon Raporu , s.63

geçştirilmesi, Batılı güçlerden ve AT'den de destek görmemesi 3. Yugoslavya olarak da öngörülen esnek konfederasyon ihtimalini başlamadan bitirmiştir.

1990'larda dış politikasını Ortodoks-Slav dayanışması eksenine oturtan Yugoslavya, Yunanistan'a ve Rusya'ya güvenerek önemli bir risk alır. İster Slav ister Helen olsun Ortodoks dünyası aynı bir çok Müslüman ülkede olduğu gibi dini kültürel saldırganlık rüzgarlarına kapılmalarına rağmen büyük güçlere karşı yeterli aksiyon kapasitesine sahip değildirler. Rusya, 80 sonlarındaki SSCB Glastnost dönemi ile kendi içinde dağılma ve yeni bir evreye girmenin sancısı içerisinde. Dönüşüm/darbe/reform/iç sorunlar sebebiyle Rusya Federasyonu Yugoslav dağılması döneminde Miloseviç Yugoslavyasına tahmin edilen desteği veremez. Yunanistan ise NATO ve ABD bağıntısı sebebiyle zaten rotasını çok fazla değiştiremez.

Yugoslavya parçalanması çift yönlü değil daha çok derinlemesine bir bölünme tablosu çizer. Üst yapı olan Yugoslav federal devletini devam ettirmek isteyen Sırbistan-Karadağ blokuna karşı diğer Yugoslav cumhuriyetleri bağımsızlıkçı (Makedonya, Hırvatistan, Slovenya) ya da en azından egemenlikçi (B-H) durumda ortaya çıkar. İkinci aşamada ise bağımsızlıkçı ya da egemenlikçi Cumhuriyetlerin içinde Sırp-Ortodoks bağımsızlıkçılığı ortaya çıkar.(bu, fiili olarak tarihsel Sırp bölgeleri barındıran Hırvatistan ve B-H'nin gerçekliğidir, zaten Sırp azınlık barındırmayan Makedonya ve Slovenya'nın değil). 1991-1992 sürecinde olası konfederalizm içerisinde B-H'nin egemenliği ve bölünemezliğini savunan İzzetbegoviç liderliği de 1992 referandumunu ile birlikte bağımsızlıkçılığa evrilir. Bu sürecin katalizatörü AT ve Badinter Komisyonudur.

Olgunlaşan şartlar aynı Hırvatistan'da 1991'de olduğu şekilde Sırp Milliyetçiliğine de radikal bir noktaya taşır ve çizgi otonomizmden çok uzakta en üst barende tutulur; bu çizgi tüm tarihsel Sırp nüfuz bölgelerinin (Hırvatistan ve Bosna Karayinası ve tüm Doğu Bosna) Sırbistanla ilhakını arayacaktır. Açık diplomatik alanda ve uluslararası hakemlik komisyonlarında söylenenin dışında gizli planlar da vardır. Hırvatistan kendi toprağı için, Sırbistan Yugoslavya için bölünemezlik çizgisini savunurken her iki ülke karşılıklı olarak büyüme projelerini masaya yatırmıştır. Paylaşım planı Sırbistan lideri Miloseviç ve Hırvatistan lideri Tujman arasında 1991'e

dayanır. Belgrat ve Zagreb yönetimleri B-H'yi kabaca ikiye bölmeyi ve kendi ülkelerine aldıklarını kısımlar dışında kalan küçük toprak parçasını da Müslümanlara bırakmayı düşünür. Diplomasi ve harp tarihi analoğu burada bir gerçeği hatırlatır. Planda düşünülen hat II. Dünya savaşındaki hattır. B-H'nin ortasından geçen hat B-H dahil Yugoslavya toprağının büyük kısmını o zaman İtalyan ve Alman nüfuz bölgelerine ayırıyordu. 1991 görüşmesinde öngörülen, eski İtalyan hattında kalan yerler Hırvatlarca, eski Nazi hattında kalan yerler de Sırp larca anavatanlarına ilhak edilsin şeklindedir.

Aliya İzzetbegoviç yönetimi ise B-H cumhuriyetinin yasal ve seçilmiş lideri konumundadır ve Bosna'nın bölünemezliği hususunun altında siyaset merkezini oluşturur. Bölünemezliği tanımlayan faktör ise öncelikle bağımsızlık değil egemenliktir.(Yugoslav federal devleti altında veya olası konfederal III. Yugoslavyada altında B-H idaresinin tüm B-H'de egemenliği). “B-H'deki müslüman partisi SDA liderliği konfederal Yugoslavyaya evet ama kantonlaştırılmış Bosna Hersek'e hayır çizgisinde siyaset güder. Fakat Hırvatistan ve Slovenyanın kesin gidici olduğu bakiye Yugoslavya'da Sırbistan'ın esnek bir konfederasyon modeline yanaşmayacağı da anlaşılınca, B-H yönetiminin bağımsızlık için 1992 Şubat'ında referanduma gitmeye karar verir.”¹⁷⁴

Portekiz planı olarak tanımlanan kantonlaştırmaya şartlı evetten kısa süre sonra vazgeçen İzzetbegoviç, Bosnalı Sırp tarafı ile anlaşma zemini aramaktan da vazgeçip uluslararası topluma güven duyar. Bosna yasal yönetimini bu tip bir tercihe iten 1990 Kuveyt krizinde YDD ve insani müdahale doktriner şekilde henüz ilan edilmemişse de bunu işaretleyen Uluslararası Koalisyonun müdahalesidir. İzzetbegoviç uluslararası toplumun böylesi bir müdahaleyle kendilerini de savunabileceğini düşünmüştür.

B-H hükümeti, yine de gerginliği düşürme maksadıyla, cumhuriyetin statüsünün uluslar arası hukuk açısından bir süre askıda tutulması için AT nezinde ricacı olur. AT bunu da kabul etmeyerek hemen bağımsızlık referandumu yapılmasını ister. “29 Şubat/1 Mart 1992 tarihinde yapılan referandumu Sırp toplumu boykot eder. Sandığa giden Hırvat ve Boşnaklardan müşekkil toplam B-H'nin %63'lük

---

¹⁷⁴ Tanıl Bora, s. 78

nüfusunun %99.4'ü bağımsızlıktan yana oy kullanır. B-H hükümeti oylamanın arkasından da, ortamı yumuşatmak için resmi bağımsızlık ilanını erteleme eğilimindedir. Ancak, Batılı hükümetlerle ve özellikle ABD Dışişleri Bakanı Baker'le yaptığı görüşmelerde kendisine verilen güvencelere itimat eden İzzetbegoviç 3 Mart 1992 'de B-H'nin bağımsızlığını ilan eder.”¹⁷⁵

“Böylece Bosnanın Müslümanlar liderliğindeki hükümeti, egemenlik ve bölünmezlikle beraber bağımsızlığı da deklare ederek 1878 den beri getirdiği potitik çizgilerden kopar.”¹⁷⁶ Bu çizgiler sırasıyla millet olarak otonomi, sonrasında Hırvat bloğuna angajman, Sırp-Hırvat-Sloven krallılığına entegrasyon, Yugoslavya içinde Hırvat federalist tezlerine yakınlaşma, II. Dünya savaşında Alman-Hırvat çizgisine angajman, 1943'den sonra partizanlarla yakınlaşma, Tito döneminde tanınmış kurucu Yugoslav halklarından olma şeklindedir.

1992'de bağımsızlık ilanı ile savaşı başlatan siyasal süreç olmuşsa da hazırlıkları daha geriye dayanıyordu. “Henüz 1990 seçiminde Sırp oylarının büyük çoğunluğunu almış olan Sırp Demokrat Partisi SDS özellikle Doğu Bosna'da Sırbistan rejimi ve Yugoslav ordusuyla işbirliğine girmiş, Bosna-Hersek'in kuzey ve doğu kesimlerinde kendi kendini özerk ilan eden toplulukları (Özerk Sırp Bölgeleri) silahlandırmaktadır. Bu arada Bosna'nın güneybatısındaki dışa kapalı Hırvat toplulukları da Zagreb'le bağlarını kuvvetlendiriyordu.”¹⁷⁷

“Eylül 1991'de, Bosnalı Sırp, ya da daha doğrusu yerel SDS başkanlığında faal olan ufak bir kesim, bir sonraki adımlarını atar. Artık sayıları dördü bulan Sırp özerk Bölgeleri, meydana gelen yerel çaplı ufak birkaç hadise ve yaralama olayı sonrasında, federal ordunun kendilerini korumak amacıyla duruma müdahale etmesini ister.”¹⁷⁸ Bosna'nın kuzeybatı sınırının diğer tarafında meydana gelmekte olanlar da Bosnalılara adeta harbe hazırlık sinyali veriyordu. “Hırvat devleti-Sırp özerkçiliği çatışması ileride Bosna'da yapılmış olanların adeta bir ön kopyasını oluşturmaktadır. Biri genel, diğer ikisi özel olmak üzere, uygulanamaya konmuş olan üç yöntem söz

---

¹⁷⁵ Tanıl Bora, s.85

¹⁷⁶ Der. Djokic, s.111

¹⁷⁷ Carnegie Komisyon Raporu , s.69

¹⁷⁸ Noel Malcolm, s. 353

konusudur. Kullanılan genel yöntem, yerel siyasetçilerden ve medya kanalıyla aralıksız yapılan felaket haberleri ve yanlış bilgi bombardımanı yoluyla Sırp nüfusunu radikalleştirmektir.”¹⁷⁹

“Bosna Hersek’in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Sırbistan ve Karadağ hükümeti, yalnızca kendilerine ait iki cumhuriyetten oluşan yeni bir Yugoslavya federe devletinin kurulduğunu resmen açıklarlar. Bu açıklama, Bosna’da bulunan federal orduyu tuhaf bir duruma sokar, çünkü böylece Yugoslav topraklarında bir barışgücü olarak faaliyette bulunuyormuş gibi olamayacaktır. Mayıs başlarında, Miloseviç Bosna’da bulunan orduya mensup olup, iki cumhuriyetli yeni Yugoslavya’nın vatandaşı olan askerleri geri çekeceğini duyurur.”¹⁸⁰

Kendilerine saldırılan üç cumhuriyet içinde en iyi direnci gösterenler, federal orduya karşı savaşacak bir ordu kurmayı başarabilenlerdir. Bu ordu kuvvetleri gizlice ambargo altında ve hemen oluşturulmak zorundadır. Bosna bu yönde en son hareket eden cumhuriyettir ve bunu da kendisine karşı saldırı başladıktan sonra yapmıştır. İzzetbegoviç neredeyse sonuna kadar orduya güvenebileceğine inanıyordu. “Gerçekçi tahmin B-H’nin bağımsızlığını tanımamaya endekslı federal ordunun Bosna’nın sivil hükümetinin otoritesini kabul etmeyeceğidir. ABD, 1991 Mayıs’ı gibi erken bir tarihte bile federal ordunun Bosna Sırplarını silahlandırdığını biliyordu, fakat bu konuda bir şey yapmadıkları gibi İzzetbegoviç’e bir uyarıda da bulunmazlar.”¹⁸¹ Diğer yandan kendi topraklarında (Hırvat Karayinası, Doğu ve Batı Slavonya, Orta Dalmaçya olarak Hırvatistan’ın 1/3’ü) pan-Sırbistan hedefleriyle kurulan otonom/deklare devletçiklerle karşı egemenliğini savunan Hırvatistan devleti aynı otonomist siyaseti B-H’de kendisi yürürlüğe koyar. “B-H’nin bütünlüğü gibi bir düşünceden uzak olan, Hersek’deki Hırvat nüfus bölgelerini otonom ve deklare yapılar üzerinden Hırvatistan’a ilhak etmek isteyen milliyetçi partiler ve onların milis kuvvetleri Zagrebçe desteklenir.”¹⁸² “Sırp-Hırvat ateşkesinden sonra Mavi Bereliler Güvenlik Konseyi’nin 8 ve 29 Hazirandaki 758 ve 761 No’lu kararları ile B-H’ye geçer. 13 Ağustos ve 14 Eylül 1992’de ise tamamlayıcı çerçevede 770 ve 776 sayılı kararlar(insani yardım çerçevesi)

---

¹⁷⁹ “, s. 354

¹⁸⁰ Dayanışma, s.16

¹⁸¹ Ülke Dergisi, Yugoslavya: Bir Felaketin Kökenleri, Branka Magas, s.77

¹⁸² Makro Attila Hoare, s. 282

çıkartılır. FORPRONU'nun görevi ne çatışmaları önlemek ne de sivil halkı korumaktır. BM sadece insani yardımları ve koridorları organize ile yetinir, aktif müdahalelerde bulunmaz.”¹⁸³

“Güvenlik Konseyi'nin 757 sayılı kararında, Sırbistan ve Karadağ'a Bosna-Hersek'in iç işlerine karışmaması çağrısında bulunulurken, bütün milis güçlerinin ülkeyi terk etmelerini, kararın ekonomik ambargo ile ilgili bölümünde, Sırbistan ve Karadağ'a yiyecek, tıbbi malzeme ve insani ihtiyaçlar dışında petrol dahil her türlü malın ithal ve ihracı yasaklanırken, bu iki ülkenin yurtdışındaki bütün mal varlıklarının dondurulması, hava bağlantısının kesilmesi ve her türlü uçak yedek parça satışının durdurulması öngörülmüştür. Başta Yunanistan olmak üzere Rusya, Romanya ve diğer ülkeler tarafından ambargo delinir”¹⁸⁴ Savaşın başlamasından 3 ay kadar sonra felaket haberleri yavaş yavaş artar. Sadece taciz ateşleri ve yer yer sokak savaşları ile başlayan çatışmalar toplu enterne etme veya sürmeye varabilen bir evreye geçer. “Uluslararası planda kamplar ve mülteciler konusunda her üç tarafın da bu tip operasyonları ve organizasyonları olduğu kabul edilir. Uluslararası gözlemciler ve araştırmacılar sondaj gayretlerine devam etse de muhatapları zaten savaşın tarafları olduğu için gerçeğin sadece izin verilen kısmına kadar ulaşabiliyordu. Uluslararası realpolitik bareme göre Bosna henüz müdahale gerektirebilecek bir konumda değildir. Komünist domino tehlikesi gibi bir konu mevzubahis değildir. İnsan hakları ihlalleri de herhangi bir ülkenin askerini feda ettirecek bir neden gibi kabul edilmiyordu.”¹⁸⁵

B-H ve Hırvatistan artık bağımsız devletlerdir. Bu ülkelerdeki Sırp paramilitaryaları da Bosna'nın ve Hırvatistan'ın kendi uyuğudur, bu yüzden Sırp hareketleri/ayaklanmaları, de facto cumhuriyetleri uluslararası hukuku ihlal eden sınır ötesi saldırılar olarak değerlendirilmez.

92-95 Bosna Savaşının nedenleri, Balkanlar'ın dışından gelmekten ziyade kendi içinden kaynaklanmaktadır. Çatışmada bileşen olan da öncelikle dış güçlerin doğrudan müdahalesi değil, Balkanlar'ın sınırları ötesinde değişim geçiren uluslar arası

---

¹⁸³ Carneige Komisyon Raporu, s.77

¹⁸⁴ Mediha Akarslan , s.46

¹⁸⁵ Time (Amerikan Dergisi) 17 Ağustos 1992, Cover Stories Bosnia, s.17

ortam olmuştur. Bu ortamın Yugoslavya'daki statüko üzerinde iki boyutlu bir etkisi olur. Tito dışındaki Sovyet tehdidini içeride bütünleşme ve Batı'dan kısmi destek sağlama doğrultusunda kullanma açısından son derece başarılı olmuştur. NATO'nun Doğu-Batı çatışmasıyla ilgili kriz senaryolarının çoğu ya Berlin'de ya da Yugoslavya üzerinden yürütülür. Gorbaçov'un liderliği ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte süper güçler arasındaki rekabet açısından Yugoslavya'nın taşıdığı önem kayda değer biçimde geriler. İkinci faktör -ekonomi politikçi görüşe göre esas faktör- komünist sistemin çöküşüdür. "1989'da başlayan zincirleme tepkiyle Orta Avrupa'dan Balkanlar'a kadar bütün komünist rejimler yıkılır. Komünist sistem içinde ilk ve en cüretkar biçimde reformlara girişen ülke Yugoslavya olmuştur, ama bir yönetim biçimi olarak komünizmden çıkma konusunda en arkada kalan da Yugoslavya olur."¹⁸⁶

Avrupa'da bir Doğu-Batı çatışması yaşanma ihtimalinin ortadan kalkması, Batı'nın Yugoslavya'nın parçalanmasında ve savaş karşısında yeterli tepki gösterememesinde etken olmuştur. Aynı zamanda değişen stratejik bakışlar barışı dışarıdan garanti edecek unsurlar için bölgelerin kendi içindeki eski çatışmaları dikkate alacak bir hareket kapasitesine ihtiyaç getirir. Bu, güvenliği sağlama, azınlık haklarını güvence altına alma ve demokrasinin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gibi ana başlıkları ihtiva eder. Yugoslavya savaşlarının nedenleri konusunda üç açıklama ortaya atılmıştır. Balkanlar'da geniş kabul gören birinci açıklamaya göre milliyetçi çatışmaların yeniden ortaya çıkması, büyük güçlerin Balkanlar'da nüfuz alanlarını yeniden kurma konusundaki ihtiraslarını yansıtmaktadır. Batı'da yaygın biçimde benimsenen ikinci açıklamada tarihsel düşmanlıkların yeniden nüksetmesi veya ezilmiş ulusların yeniden boy göstermesi vurgulanır. Üçüncü açıklama ise savaşın nedeninin kültürel ve dinsel fay hatlarında arar, yani bu bir uygarlıklar çarpışması tezidir. Ama savaşta kıvılcımı çakan "parçalanma halindeki Yugoslav federasyonundan bazı siyasi liderlerin saldırgan milliyetçilikle ateşini körüklemesidir. Bunlar kendi milliyetçi gündemleri doğrultusunda tarihsel düşmanlıkları uyandırmış ve propaganda aygıtlarını, haklı gösterilmesi mümkün olmayacak bir şeyi haklı göstermek için kasıtlı olarak

---

¹⁸⁶ Diana Johnstone, s.56

kullanmışlardır: Şiddet kullanarak toprak kazanmadır yapılan, halkları yerinden yurdundan etme ve otoriter iktidar sistemlerini koruma çabasıdır.”¹⁸⁷

Balkanlar’daki aktörlerin yanı sıra kimi Batılı yorumcuların da paylaştığı tez savaşın nedenlerini kültürel ve dinsel fay hatlarında arayarak uygarlıklar çarpışması kavramına dayandırır. Genel olarak Yugoslavya özel olarak da Bosna, Batı Hıristiyanlığı, Doğu Rum Ortodoksluğu ve İslam arasında bir geçiş bölgesi üzerinde yer almaktadır. Kültürler arasında soğuk savaştaki ideolojik gerilimlerin geri plana ittiği geleneksel fay hatları şimdi bir kez daha sahnededir.

Yugoslavya’nın parçalanması üzerine “Batılı hükümetler arasındaki geçmişteki ve bugünkü görüş ayrılıkları ne olursa olsun günümüzdeki uluslararası bağlamın daha önceki Balkan Savaşları ve dünya savaşları sırasındaki uluslar arası bağlamla bir ilgisi yoktur. Kuşkusuz tarihten ve kısmen farklı hedeflerden miras kalan etki alanları vardır. Almanya savaşta kaybettiklerini siyasal-iktisadi güç ilişkileri aracılığıyla yeniden ele geçirmeye çalışıyordu ve muhtemeldir ki Fransa ve İngiltere Milosevic ve Tudjman arasında bir anlaşma sağlayarak Alman etki alanının ağırlığını sınırlandırmak istemektedir.”¹⁸⁸

Balkanlarda yaygın olarak benimsenen görüşe göre, yüzyılın başlarında dış güçlerin istikrarın bozulmasında oynadığı roller yaşanan olaylarla süreklilik kazanmıştır. O dönemde Rus, Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları arasındaki çekişme bölgede birbirine rakip milliyetçi hareketler gelişmesine yol açmıştır. Bugün Balkanlarda, milliyetçi çatışmaların nüksetmesi soğuk savaş sonrasında uluslararası güç dengesi yeniden düzenlenirken “büyük güçlerin Balkanlar’da nüfuz alanlarını geçmişe paralel genişletme hırsına bağlanmaktadır. Bu teze kanıt olarak Almanya’nın Hırvat bağımsızlığını, Türkiye’nin de Bosna-Hersek Müslümanları’nı desteklemesi gösterilir.”¹⁸⁹

---

¹⁸⁷ Carneige Komisyon Raporu,s. 15-16

¹⁸⁸Samary, s.112

¹⁸⁹ Carneige Komisyon Raporu , s.43

Uluslararası topluma bakınca AT'nin olaya ne dereceye kadar müdahil olduğunu değerlendirmek gerekir. AT bir güvenlik kurumu olmadığı halde arabuluculuk girişimlerinde başı çeker. Eylül 1991'de Badinter'nin başkanlığında kurulan Hakemlik Komisyonu parçalanmakta olan devletin sorunlarına yaklaşma yönünde yenilikçi bir girişimdir. AT, Yugoslavya konusunda iki önemli barış konferansı düzenlemiştir. Bunların ilki Eylül 1991-Ağustos 1992 döneminde Lahey'de, ikincisi ise BM ile birlikte Eylül 1992-Aralık 1992 döneminde Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Uluslar arası topluluğun hangi örgütte cisimleştiği belirsiz kalınca müdahale bürokrasisi artar ve karmaşıklaşır. BM ile AT uzun süre yan yana değil birbirlerine rağmen hareketi sürdürürler, mükerrer inisiyatifler geliştirirler. “Batı Avrupa yönetimlerinde Avrupa'nın iç sorunu olarak gördükleri Yugoslavya sorununu BM ve dolayısıyla ABD'yi karıştırmadan çözerek AT'nin politik gücünü belgelemek arzusu vardır. Ancak AT çerçevesinde ortak politika oluşturmakta çekilen sıkıntılar, Maastricht bunalımıyla derinleşecektir.”¹⁹⁰

Müdahale yanlılığı farklı veçhelerden ortaya çıkar. Neo-realist müdahalecilik real-politik merkezli düşünür. Neo-idealist yaklaşım uluslararası kamu hukukunu incelemeye çalışır. Neo-liberal yaklaşım ise uluslar arası kamu hukukunu insani müdahale ile politize etmeye gayret eder. 1991'de Almanya, eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin Avrupa tarafından tanınmasının ardındaki başlıca güç olurken, İngiltere de uluslararası toplumun silah kullanmasını önlemede en sürekli tavrı sergileyen devlet olmuştur. İngiltere sürekli olarak bölgede söz konusu olan hiçbir tehlikenin askeri müdahaleyi haklı çıkaramayacağını ısrarla savunmuş ve ABD'nin tam katılımı olmaksızın böyle bir müdahalenin söz konusu olamayacağını belirtmiştir. Fransa'nın Yugoslavya'daki çatışmalara bakışını şekillendirence geleneksel olarak Sırp/Yugoslav yanlısı olan politikasıdır. Fransa üniter devlet yapısından yanadır. “Fransa'daki hakim karar mekanizmaları arasında kaygı yaratan bir başka konuya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız desteğiyle kurulan devletlerin (Yugoslavya, Çekoslovakya) ortadan kalkmasıyla Almanya'nın Orta Avrupa'da üstleneceği yeni

---

¹⁹⁰ Tanıl Bora, s.231

roldür. Bu konuda her zaman kuşkulu tavırlar benimsenmesinin ve ister Yugoslavya'nın ister Sırbistan'ın başkenti olsun Belgrad'la iletişim hatlarının daima açık tutulmasının sebebi budur. Fransa'nın Sırbistan ile I. Dünya Savaşı'na uzanan tarihsel bağlarına ağırlık veren görüşün önde gelen temsilcisi de Cumhurbaşkanı Mitterand'dır. Fakat Haziran 1992'de Mitterand, kuşatma altındaki Saraybosna'yı da ziyaret ederek Bosna'daki çatışmaya ilişkin uluslararası tutumun insani yardım temelinde şekillenmesine de katkıda bulunmak ister.”¹⁹¹

Uluslararası topluluk, tüm savaş suçu sanıklarının yargılanmak üzere Lahey'e gönderilmesine önem verir. “827 no'lu Güvenlik Konseyi kararıyla 17 Kasım 1993'te Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTFY) kurulur. Mahkemenin 1 Ocak 1991'den beri eski Yugoslavya topraklarında Cenevre Konvansiyonu'nu, savaş hukuk ve geleneklerini ihlal etmekten, soykırım ya da insanlığa karşı suç işlemekten ağır suçlu bulunanlar üzerinde yargı yetkisi olacaktır. Özellikle Clinton yönetimi bu kişiler tutuklanmadan yargılanmadan ve hapsedilmeden eski Yugoslavya'nın hiçbir bölgesinde sağlıklı bir demokrasi kurulamayacağına deklare eder.”¹⁹²

Bosna Savaşı Avrupa topraklarında 1945'den bu yana yaşanan en kanlı çatışmadır. Savaşın ölçütü Yunan İç Savaşını geride bırakırken kayıp rakamı ve dış müdahalecilerin ve uluslararası aktörlerin kaotik kompozisyonu açısından daha çok İspanyol İç Savaşını andırır. Savaş iki eski Yugoslav cumhuriyet olan Hırvatistan ve Bosna Hersek'te yaşanmıştır. Bir bölgedeki çatışmanın etkisi çoğu zaman diğerinde de hissedilecektir fakat Bosna'daki savaş daha uzun ve yaygın olmuştur. Bosna'da üç temel topluluk olan Müslüman, Sırp ve Hırvatların hepsi birbiriyle, aynı veya farklı noktalarda savaş halinde olagelmıştır. Müslümanlar bir müddet Bihaç'ta birbirlerine karşı da savaşır. Savaşın karışıklığını gösteren bir gerçek de Bosnalı Hırvatların 1993'te Saraybosna'da Müslümanların yanında savaşırken Mostar'da onlara karşı çatışmasıdır. Etnik temizliğin amacı bir barış anlaşması imzalanmadan önce etnik olarak homojen bölgeler yaratmaktır. Birçok kişiyi kaçmaya yöneltmek için titizlikle etnik temizlik yapıldığına dair söylentiler kasıtlı olarak çıkartılır.

---

¹⁹¹ Tanıl Bora, s.233

¹⁹² Carington,s.278

Etnik temizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgeler -kırmızı çizgili-

Kareler toplama kampları, yuvarlaklarsa Sırp güçlerince kuşatılan şehirler

Time, August 17 1992

Bosna konusunda yeni bir plan üretilmediği için, en büyük sorumluluk gıyaben BM'ye aittir. 1992 yazında bazı UNPROFOR birimleri Hırvatistan'dan Bosna'ya gelmeye başlar. BM, insani yardımların şehre erişimini sağlamak için Saraybosna havaalanının kontrolünü ele geçirir. Ayrıca binlerce Bosnalı'nın açlıktan ölmemesi için gereken insani yardımların gelişi ve dağıtımı için de karayolları geçişi sağlanır. 1993'de Srebrenica'nın doğusundaki köylere düzenlenen hava saldırısından sonra geçen karar tüm B-H'yi uçuşa yasak bölge ilan eder ve istenen itaat sağlanana kadar gereken tüm önlemleri alma izni NATO'ya verilir. BM ve etkin bir askeri güç olan NATO arasında

hayati bir bağ kurulmuştur. “4 Haziran 93 tarihli ve 836 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ise daha da ileri giderek, güvenli bölgeleri ve malzeme tedarik hatlarını korumak için hava kuvvetleri de dahil olmak üzere her türlü kuvveti kullanmaya izin verir.”¹⁹³

Miloseviç liderliğindeki III. Yugoslavya uluslararası toplumla işbirliğini tamamen koparmak istemez. Yugoslavya’ya uygulanan yaptırımlarının kaldırılmasını bekler. Yaptırımlar BM tarihindeki en kapsamlı zorunlu yaptırımlar dizisi haline gelmiştir. Vance-Owen planının başarılı olmaması bir boşluk yaratarak uluslar arası toplumu karmaşaya sürükler. “ABD’de, Müslümanları Sırp karışısında güçlendirmek için Bosna’ya uygulanan silah ambargosunun kaldırılması ve Bosnalı Sırlara karşı bir hava saldırısı düzenlenmesi yönünde çağrılar yapılmaktadır. AT, her iki öneriye de kuşkuyla bakar. ABD’nin Bosna’da hiç kara birliği yoktur ve ambargonun kaldırılmasıyla birlikte hava saldırısı yapılması durumunda savaşın şiddeti artabilecek ve Avrupalı askerler tehdit altına girecektir.”¹⁹⁴

“ABD ise Clinton hükümetiyle birlikte ile büyük şef olmak ister. O yüzden tüm taraflara uygulanan ambargoyu elemine ettirmek ve tarafları ateşkese ve nihai müzakerelere yönlendirmek için 93 yazından itibaren Amerikan baskısı artacaktır.”¹⁹⁵

Clinton’un seçim retoriği Bosna’ya yardım etmeyi de ihtiva etmiştir. Bu, Bush döneminde olmayan bir yaklaşımdır. Clinton, Bush’daki insani kriz algısını Amerikan çıkarları çizgisine çeker. “Beyazsaray Bosnayı, etnik, dini çatışmalara nasıl yaklaşacağını laboratuvarı olarak görecektir. Amerika’nın BM Büyükelçisi Madelaine Albright askeri seçenekleri masaya serecektir:

-Bosna-Hersek'e silah ambargosunun kaldırmak

-Hava saldırıları yoluyla Saraybosna kuşatmasını yarmak.-Sırbistan bombardıman

-Bosna'da güvenli bölgeler (safe haven)oluşturmak

---

¹⁹³ Carneige Raporu,s.83

¹⁹⁴ R.J.Crampton, II. Dünya Savaşından Sonra Balkanlar, İstanbul: Yayınodası,2007, s. 250

¹⁹⁵ Time, 17 Mayıs, 1993 Reluctant Warrior, Bruce W. Nelan

Rusya başta olmak üzere hem Fransa hem de İngiltere bu başlıklara karşıdır. Temel gerekçe askeri operasyonların savaşı daha da yayacağıdır. Bölgedeki BM askerlerinin ağırlıklı yekününü oluşturan Fransa ve İngiltere askerlerini tehlikeye atmak istemeyecektir. Operasyonun ve müdahalenin savaş içinde savaş oluşturacağı düşünülür. Doğu Bosna'daki güvenli bölgeler önerisi daha sonra kabul edilir, ki bu dahi ilk seferinde muhalefet edilen bir öneridir. Sebep Sırbistan yönetimindeki gerilimli özerk bölge Kosova'nın ve Sırp paramiliter kontrolündeki Kuzey Bosna'nın iyice rehine konumuna geleceğidir. Böyle bir şey dengeleri tümünden altüst edebilecektir. “3 Kasım 1992’de ABD Başkanlığına Clinton seçilir. Clinton hükümeti Yugoslav sorununu lift-strike parolasına göre çözmeye çalışacaktır. Fransa İngiltere yoğun destekli Vance-Owen planı reddedilince önce ambargo olmazsa saldırı şeklinde planlanan bir dizi önlemi ABD masaya koyar. Bu hızlı giriş Paris ve Londra pasifizmini merkezi konumundan çevreye itecektir.”¹⁹⁶

Zaman içinde Arap-İslam dünyası-ABD ekonomik dengeleri de Boşnak-Hırvat-Amerikan blokunun faydasına olur. Sırbistan’a yapılacak bir askeri müdahalenin, Rusya’da panislavist ve radikal milliyetçi akımların güçlenmesine, buna bağlı olarak Rusya lideri Yeltsin’in düşmesine yol açabilecek olması, Batı için önemli bir risk etkeni sayılır. 1993 Mayısında Yeltsin’in Rusya’da referandumu kazasız atlatmasından sonra ABD yönetimi yeniden sertleşir. “Zamanın Parlamento Dışişleri Komisyonu’nun Demokrat üyelerinden Biden, ABD’nin Batılı müttefiklerinin ve Rusya’nın koyduğu kayıtları bir yana bırakıp tüm gücüyle harekete geçmesini ister. Askerlerini BM yönetimine vermek istemeyen Washingtonun talebi askeri müdahalenin NATO çatısı –yani fiilen Pentagon inisiyatifi- altında yürütülmesidir. Bu formüle sadece Almanya destek verir. İngiltere ve Fransa BM şemsiyesini şart koşarken, özellikle İngiltere silah ambargosunun kaldırılmasına kesinlikle karşı çıkar.

“ABD Bush yönetimi sırasında Avrupa’daki Fransa-İngiltere eksenine yakinken Clinton’un müdahale doğrultusundaki diplomatik ataklarıyla beraber ABD Almanya’ya daha yakın hale gelir. 1993 Kasımı başında Owen ile Stoltenberg, Bosna

---

¹⁹⁶ Tanıl Bora, s.247

Hersek, Krayina, Voyvodina, Kosova, Sancak ve Makedonya sorunlarının hep birlikte paket olarak ele alınacağı büyük bir Balkan Konferansı önerisini ortaya atar. Bu öneri de havada kalır.”¹⁹⁷ Bundan dolayı A.B.D de Almanya gibi Bosnalı Sırlara karşı müdahale kartını açıkça masaya koyacaktır.

1994 başında süregiden Saraybosna kuşatması ve BM tarafından belirlenmiş güvenli bölgeler uluslararası toplumun ana gündem başlığı olur. “Ocak 1994’te Güvenlik Konseyi, Sırp kuvvetlerin Saraybosna’yı aralıksız bombalaması başta olmak üzere, BM tarafından belirlenmiş güvenli bölgelerdeki çatışmaları kınar.”¹⁹⁸

Diğer yandan savaşın yayılması gibi bir korkunun da artık uluslararası kamuoyunda mevzubahis olmadığı anlaşılır. I. ve II. Dünya Savaşları bu bölgeden filizlendiği için savaşın başında akla gelen olasılıklar zamanla yerini savaşı belli sınırlar ölçüsünde kabul edilebilir halde görmeye kadar gelir. İzzetbegoviç “çatışmanın yayılabileceğini sanmıyorum. Büyük güçler savaşı durdurmak noktasında kararsız, fakat Bosna dışına yayılmasını engellemek için oldukça kararlılar.” açıklamasını yapar.¹⁹⁹

“Şubat’ta, Saraybosna’nın boğulma noktasına gelişine bir son vermek amacıyla NATO her iki tarafın da ağır silahlarını BM Koruma Gücüne teslim etmesini talep eder. Rus Dışişleri Bakanlığı NATO’nun taraflara yaptığı (hem Sırp hem de Müslümanlara) Saraybosna bölgesindeki ağır silahlarını BM kontrolüne terk etmeleri veya bu bölgeden çekilmeleri çağrısının Rusya’nın tutumuna yakın olduğunu beyan eder fakat Sırp tarafına yapılan hava saldırısı tehdidine şerh düşer.”²⁰⁰ Bosna yönetimi ise Rusyanın şerhine itiraz eder. “Rusların bizi saldırganla aynı kefeye koyma girişimini AGİK nezninde engelledik. Rusya, her iki tarafa da konvoy kesmeme/ateşkese yanaşma /işgalleri kalıcılaştırmama başlıklarında baskı yapılmasını savunuyor. Oysa bu noktada iki tarafa da eşit mesafede yaklaşmak haksızlıktır. En basit bir hesapla %31 lik Bosna Sırp nüfusu fiili olarak %70 toprağı kontrol altında tutuyor”²⁰¹ diyerek uluslararası ajanslara açıklama yapan İzzetbegoviç, ABD’nin

¹⁹⁷ Newsweek (İngiliz Dergisi), Tom Post, John Baary, Who lost Srebrenica, 26 Nisan, 1993

¹⁹⁸ Dayanışma, s.39

¹⁹⁹ Aliya İzzetbegoviç, Konuşmalar, Klasik, 2003, İstanbul, s.228

²⁰⁰ Dayanışma, s.47

²⁰¹ Bosna Mucizesi/ Aliya İzzetbegoviç/ Yöneliş/2003/İstanbuloriginal baskı:Zagreb 1995, s.151

liderliği ele almasını ve Sırbistan lehindeki Rusya şemsiyesini tñmden elemine edilmesini istemiştir.

İlerde çok önemli olduğu anlaşılacak bir gelişme Şubat sonunda yaşanır. “Zagreb’te BM Koruma Gücünün katalizatörlüğünde Bosna Hükümeti’nin ve Bosnalı Hırvatların askeri temsilcileri, Şubat 1994’te bir ateşkes anlaşması imzalar. Aynı ay içerisinde Washington’da gerçekleşen müzakereler Bosna’daki siyasi ve askeri durumu önemli ölçüde değiştirir. Bosnalı Müslüman ve Hırvat gruplar ile Hırvatistan dışışleri bakanının hazır bulunduğu görüşmeler sonucunda 18 Mart’ta ABD başkentinde bir anlaşma imzalanır. Anlaşmaya göre, merkezi hükümetin savunmada, dışışlerinde ve ekonomide geniş yetkilere sahip olacağı kantonlaşmış bir federasyon kurulacaktır.”²⁰²

Bosna-Hersek’te barışa ulaşma faaliyetlerini kolaylaştıracaağı gerekçesiyle BM Genel Sekreteri Butros Gali anlaşmayı memnunlukla karşılamıştır. “Genel Sekreter açıklamasında olayı gerçekleştirilebilir ve sürdürülebilir bir girişim olarak tanımlar.”²⁰³ ABD’nin ve Almanya’nın olayın perde arkasındaki rolleri açıktır. “Zagreb’e ağır bir baskı uygulayarak Tudjman ile İzzetbegoviç’in Mart 1994’te bir Federasyon kurmalarını sağlarlar. Federasyon antlaşması Hırvatistan’a Bosna işlerine doğrudan doğruya karışma hakkı verir. Federasyon Anlaşması Balkan yarımadasında görñlen en garip bölünmelerden birinin başlangıcını simgeler. Bu bölünme on sekiz ay sonra Dayton Antlaşmasıyla son şeklini alacaktır. Hırvat-Müslüman ittifakı Amerikan baskısı –en hafifinden yönlendirmesi- ile kurulmuş bir askeri/ekonomik hamledir. Washington dizayn anlaşmasından sonra Hırvat limanları üzerinden Bosna’daki Hırvat-Boşnak ittifakına lojistik yağar.”²⁰⁴

Yeni plan, Batının çok etnik yapıya dayalı devlet görüşünün zaferi olarak karşılandıysa da aslında nihai bölünmeyi meşrulaştırır. “Amerikan politikası bakımından federasyon başka bir dönüm noktasını da belirliyordur. Böylelikle Washington’un Bosna hükümetine her zaman verdiği sözlü destek Hırvatistan üzerinden pratik desteğe dönüşecektir ve Sırp askeri üstñnlüğünü ortadan kaldırmanın tek yolu olarak Hırvatistan’ın silahlı kuvvetlerinin güçlendirilmesi teşvik edilecektir. Bu etkili

---

²⁰² R.J.Crampton, s.255

²⁰³ Dayanışma, s.63

²⁰⁴ Tanıl Bora,s.201

bir politikadır ama Sırlarla Hırvatlar arasında askeri eşitliği garanti ederken diğer yandan Hırvatistan'ın Bosna Müslümanlara politika dikte etmesini de kolaylaştıracaktır”²⁰⁵

Federasyon anlaşmasından sonra Federasyonu Hırvatistan'la koordine edecek bir deklarasyon İzzetbegoviç ve Tucman tarafından imzalanır. “ Bu zoraki birlik, iki taraf arasında yakınlığa yol açmaz. O sıralarda Hırvatlar ve Müslümanlar Bosna-Hersek'teki köyleri ele geçirmek için birbirleriyle savaşıyorlardır ve Hersek'in başlıca şehri Mostar şiddetli biçimde Neretva'nın iki yakası şeklinde bölünmüştür.”²⁰⁶

“Yeni federasyonun temel ilkesi, savaş öncesinde Müslüman veya Hırvat nüfus çoğunluğuna sahip olan B-H bölgelerini kapsayan bir kantonlar sistemidir.”²⁰⁷ Federasyonun kurulması önemlidir. “Oluşum, Bosna'nın siyasi yapısını basitleştirir ve böylece Sırları diğer iki gruptan ayıracak bir bölünme teklifini daha kolay hale getirir. ABD, Rusya ve aralarında İngiltere ve Fransa'nın da bulunduğu beş AB devleti Nisan'da Cenevre'de bir araya gelerek Bosna'nın yüzde 51'ini federasyona, yüzde 49'unu ise Bosna Sırlarına veren bir planı onaylar.”²⁰⁸

Bosna topraklarının nihai şekilde kantonlaştırılmasına doğru atılan Barış Planı Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni bütünlüğünü de jure korurken toprakların yüzde 51'inin Federasyon'a, yüzde 49'unun da Sırlara verilmesiyle ülkenin kabaca iki eşit parçaya bölünmesi ilkesine dayanmaktadır. “Diplomatik üstünlük bölünme planını üzerinden yola çıkan Temas Grubu'na geçmiştir. TG Temmuz'da ise bir barış teklifi oluşturur ve Saraybosna, Goradze, Srebrenika ve Brčko gibi bölgelerin korunmasını ve idaresini AT'ye bırakmıştır. Bosnalı Sırlara, plana karşı çıkmaları durumunda Yugoslavya'ya uygulanan yaptırımların arttırılacağı söylenirken federasyona da reddetmesi durumunda Yugoslavya'ya yaptırımların azaltılacağını bildirilmiştir.”²⁰⁹

1994 Aralık ayında Bosna'da sağlanan ateşkes bozulmak üzeredir. Üç ordu da savaş hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Bu sırada Bosna'da bir çözüm bulma görevi

---

²⁰⁵ Misha Glenny , s. 514

²⁰⁶ Diana Johnstone,s. 216

²⁰⁷ Noel Malcolm, s.398

²⁰⁸Carneige Komisyon Raporu

²⁰⁹ R.J.Crampton, s.256

“ABD Dışışleri Bakanlığı Avrupa ve Kanada işleri Müsteşarı Richard C. Holbrooke’a verilmiştir. Holbrooke Bosna Sırplarını durdurmak için Miloseviç ile anlaşma ihtiyacında olacağını fark eder. Sırp lideri ilişki grubunun biri Sırp diğeri Bosna-Hırvat iki birimli bağımsız bir Bosna planını kabul etmiştir.”²¹⁰

İbre yavaş yavaş doğru Boşnak-Hırvat federasyon kuvvetlerine dönmeye başlamıştır. ABD Aralık 1994’te Rus muhalefetine rağmen Bosna’ya uygulanan silah ambargosunu artık devam ettirmeyeceğini açıklar. Mart 1995’te ise Hırvatistan, Bosna federasyonu ve Bosnalı Hırvatların orduları arasında bir ittifak anlaşması imzalanacaktır. Bosna hükümeti Aralık 94 ateşkesi 30 Nisan 1995’te sona erdiğinde ülkenin artık ateşkes değil anlaşma istediğini belirtecektir.

Savaşın son iki yılında artan Amerikan etkisi belirleyici olur. İlk günden itibaren AT'nin ABD'ye karşı tavrı savaşın Avrupa'nın meselesi olduğu ve ABD'nin beri durması gerektiği şeklindedir. Buna rağmen savaşı bitiren Dayton'a gelinmiştir. Bu sürecin savaşın sonuna doğru katalizatörleri şu şekildedir:

“-Chirac Fransa’nın başına gelince Mitterrand’dan farklı bir çizgiye gider. - Clinton’u gücü ve sofistike bombalama kampanyalarının frekansı artar.

-Rusya büyük güçten ziyade yarı-büyük şeklindedir, müzakereler ilerledikçe ABD Rus muhalefedinin daha çok usulen olduğunu deşifre eder.

-AB’nin Ortak Savunma ve Dış Politika deklarasyonu yenidir. Henüz buna dairbir aparat yoktur. ABD süreç içerisinde yegane büyük askeri güç şeklinde algılanacaktır.”²¹¹

1995 başlarında NATO, güvenlik şemsiyesini Bihac, Saraybosna ve Tuzla’yı da kapsayacak şekilde resmen genişleterek “her türlü saldırı, NATO hava kuvvetlerinden derhal ve kesin biçimde karşılık bulacaktır beyanında bulunur.”²¹² Nisan ve Mayıs 1995 boyunca, çatışmalar Bosna’nın birçok bölümünde yoğunlaşır.

---

²¹⁰ Misha Glenny, s. 515

²¹¹ Time, Aralık 11,1995, Josef Joffe, , Europe's Bitter Bosnia Lesson, s.72

²¹² Carneige Komisyon Raporu, s.71

“Mayıs ortalarında, Saraybosna, savaşın başlangıcından beri gerçekleştirilen en ağır topçu bombardımanlarından birini yaşar. BM gözlemcileri 16 Mayıs günü yalnız altı saatlik bir zaman dilimi içinde 800’den fazla top mermisi ve roketin kente indiğini saptar fakat Sırp topçu mevzilerine karşı hava saldırıları düzenlenmesi için izin almak üzere NATO komutanlarının yapmış olduğu talep BM tarafından geri çevrilir.”²¹³

“Yaz aylarında Paris’te bir araya gelen on beş NATO üyesi Ani Müdahale Gücü’nü (HTG) oluşturur. Almanlar, Temmuz 1994’te Alman Anayasa Mahkemesi’nin aldığı kararla, askerlerini Almanya toprakları dışında konuşlandırmaya hazır olduklarını belirtir. Ayrıca Miloseviç de Bosnalı Sırp’ların artık daha fazla kazanç elde etmemesi gerektiğine hiç olmadığı kadar inanmıştır, onları imzalandığı takdirde var olan yaptırımların azaltılacağı bir anlaşmanın gerçekleştirilmesi için zorlamaya hazırdır.”²¹⁴ Bosna Sırp’larını geriletme için Batılı devletler Miloseviç’e döner. “Tekrardan Avrupa’ya entegrasyon şansını tümünden kaçırmamak isteyen Yugoslav liderine B-H’yi bağımsız devlet olarak tanıması ve Bosna Sırp’ları için zaten yapacağını fazlasıyla yaptığı empoze edilir. Askeri ve siyasi baskıdan sonra Miloseviç’in de anlaşma zemini aramasıyla Bosnalı Sırp’ların %70’lerden %49’a gerileyecekleri sürece girilir.”²¹⁵

“1995 yılının ikinci yarısında, ilerlemenin müzakere odasında değil, savaş alanında elde edileceği ortaya çıkacaktır. 1995 yazında yaşanan dönüm noktası olaylar sonun başlangıcını getirir.”²¹⁶ Srebrenica’nın 11 Temmuz 1995 tarihinde düşmesi, BM’in Bosna’ya yaptığı müdahale tarihindeki en büyük felakettir. “BM İnsan Hakları Raportörü Tadeuzs Mazowiecki Sırp’ların bu eylemini sivil halka yönelik saldırılar, cinayetler ve tecavüzler ancak barbarca olarak tanımlanabilecek kadar muazzam çapta olan çok ciddi bir insan hakları ihlali örneğidir. Mazowiecki, raporunu verdikten kısa bir süre sonra görevinden istifa edecektir.”²¹⁷ 6 güvenli bölgeden Srebrenikayı koruma yükü Hollandalı kuvvetlerin üzerindedir. Bu kuvvetler Sırp paramilitaryasının sözlerini esas alarak Boşnak sivilleri şehirden tahliye ettirmiştir. BM koruma şemsiyesinden

---

²¹³ Noel Malcolm, s.406

²¹⁴ R.J.Crampton, s.257

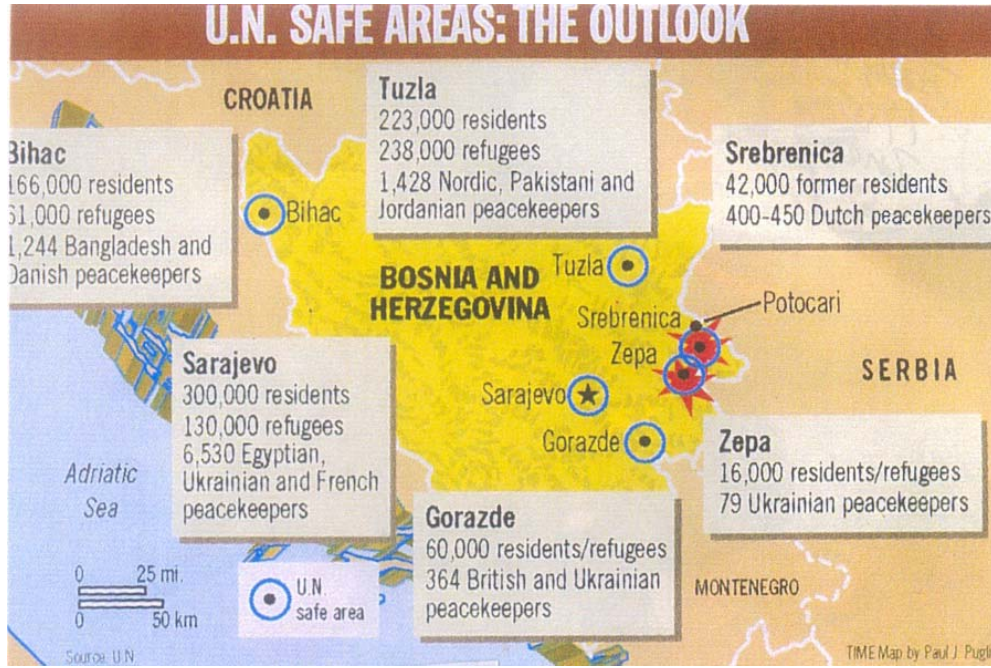
²¹⁵ Time, 19 Haziran, 1995, Not so rapid Response, Bruce W. Nelan

²¹⁶ R. Holbrooke, Bir Savaşı Bitirmek, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi, 1999, s.436

²¹⁷ Noel Malcolm, s.407

kopartılan siviller daha sonra katledilmiştir. Yıllar sonra Hollandalı Barış Gücü komutanları bu olaydan dolayı ilgili komisyonca suçlu bulunmuştur.

Bosna'da ve Hırvatistan'da 1995 yazının ortasında yaşanan üç olay askeri ve siyasi durumu geri dönülmez bir şekilde değiştirir. İlki 11 Temmuz'da BM'nin güvenli bölgelerinden olan Srebrenica'nın Bosnalı Sırp güçler tarafından ele geçirilmesidir. Bu İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa'da yaşanan en büyük kıyımdır ve BM'nin etkin bir güç olarak itibarını sıfıra indirir. "Chirac bu durumu doğuştan yetersizlik olarak eleştirmiştir.

BM'nin Güvenli Bölgeler(safe haven) uygulaması. Savaşın son dönemecinde en büyük felaket güvenli bölge Srebrenika'da yaşanır. Time,24 July1995

Aslında BM fiili olarak o bölgeden çekilmiştir. 21 Temmuz'daysa çift anahtar adı verilen sistemi sona erdirmeye kararı alınır. Bu sistemde BM, NATO'nun Bosna'daki tüm operasyonlarına tek tek onay vermek zorunda kalıyordu. Sistemin sona ermesiyle NATO artık direkt faaliyet gösterecektir. İkinci önemli olay Hırvatistan'da

gerçekleşir. Ağustos ayının başında Hırvat ordusu Hırvatistan içindeki en güçlü Sırp özerk bölgesi olan Karayina'ya planlı bir saldırı düzenler. Hırvat Ordusu birkaç gün içinde, 200 bin Hırvatistan Sırbını evlerinden sürme pahasına toptan haritayı değiştirir. Bu sefer de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük mülteci hareketi yaşanmış olur. Bu, Sırp cephelerini moralman çökertir.”²¹⁸

37 kişinin ölümüyle sonuçlanan Saraybosna çarşı saldırısı da uluslar arası toplumu en üst perdeden harekete geçirir. Nato, 30 Ağustos günü, Sırp şehir civarındaki bölgeleri boşaltmaya zorlayan bir dizi hava harekati düzenler. “İtalyan Adriyatığından, anakaradan ve denizden havalanan uçaklar doğu Bosna'daki Sırp mevzilerini bombalar.”²¹⁹

Amerikanın hareketından sonra Cenevre’de görüşmeler başlar. Hırvatistan, B-H ve Yugoslavya(Sırbistan-Karadağ) dışişleri bakanları Holbroke'un yol haritası şeklinde sunduğu üzere %49-%51 paylaşımına razı edilmeye çalışılır. Sırp kontrolündeki topraklar azaltılmaya çalışılırken Hırvat-Müslüman kuvvetlerinin de paylaşım öngörüsünün ilerisine geçmesine izin verilmeyecektir. “30 Ağustos Pazar yeri saldırısından sonra başlayan hava hareketinde Amerikan, İngiliz ve Fransız jetleri Sırp mevzilerine 2.000'den fazla sorti yapar. Yine de resmi olarak bunun NATO'nun taraf olduğu bir saldırı olmadığına altı çizilir. Başlık BM adına barışı koruma şeklindedir. Rusya lideri Boris Yeltsin sadece Sırp cezalandırılıyor şeklinde muhalafet etse de bunun iç kamuoyuna yönelik olduğu sezilebilir. Cenevre'deki görüşme masasında Rus Dışişleri bakanı da olacaktır.”²²⁰

“Bosnalı Hırvat paramiliteryası ve Boşnak-Hırvat federasyonu birlikleri Orta ve Batı Bosna'daki Sırp mevzilerine Eylül ayıyla birlikte saldırır ve birçok mevziyi herhangi bir direnişle karşılaşmadan ele geçirir. Önceleri Bosna topraklarının yüzde 70'inde hakim olan Bosnalı Sırpların, %50'ye gerilemesiyle Bosna haritası tamamen değişmiştir.

---

²¹⁸ R.J Crampton, s. 258

²¹⁹ Time, Kevin Fedarko, Eylül 11,1995

²²⁰ Noel Malcolm, s.408

III.ULUSLARARASI DENGELER VE GELECEK ARAYIŞLARI

III.1. YUGOSLAVYA DAĞILIŞINDA DIŞ GÜÇLER ve BOSNA SAVAŞINDAKİ PLANLAR

Dış mücadelenin ilk dalgası yeni bağımsız olmuş Hırvatistan'dan ve Yugoslavya'nın bakiyesi kalan Sırbistan-Karadağ'dan gelir. Bunlar zaten eski Yugoslav unsurları olduğu için dış müdahilden ziyade savaşın tarafları gibidir. Dış müdahalenin ikinci dalgası, mücadele eden bu güçler arasında taraf seçen Avrupa, ABD ve Müslüman ülkelerden gelir. “Birleşmesinin üzerinden çok zaman geçmeyen Almanya, Yugoslavya krizinin 1990'larda patlak vermesiyle Avrupa'da elinde güç bulduran esas ülke olarak uluslararası sahnedeki yerini alır. Ülkesinin Batı Avrupalı ortaklarına Slovenya'yı ve Hırvatistan'ı bağımsız devletler olarak tanıyıp Yugoslavya'yı parçalamaları gerektiği yönünde propogandayı Alman dışişleri yapar.”²²¹

İngiltere, Fransa ve Almanya gibi güçlü ülkeler, AT'den AB'ye giden süreçte yeni bir siyasi hakimiyet için rekabet ediyordur. Sağlam ve dirençli politikası ve bünyesindeki büyük devletlerin varlığıyla AT, kaos yüklü tarihlerinden ötürü Doğu Bloğu ülkelerini domine etme niyetindedir. Ancak buralardaki gelişmelere karşı koyabilecek şekilde aralarında ittifaka ve yeterli güce sahip değildirlir. ABD'nin bu noktada Avrupa'dan açık ara ilerde olduğu ortaya çıkacaktır. “ABD, Balkanlarda kendisine sağlam ve güçlü bir müttefik bulmayı amaçlar. Ayrıca askeri üslerini kurmak için yeni topraklara ihtiyacı vardır. Böylelikle Rusya'yı da daha fazla baskı altına alabilecektir. ABD ve Almanya Slovakya ve Hırvatistan'da tam bir nüfuz sahip olmuş ve bu durumu Bosna-Hersek'e ve özellikle Kosova ve Arnavutluk'a da yaymak istemiştir. Rusya ise Sırbistan, Karadağ ve Makedonya gibi ülkelerde Slav-Ortodoks kimliğini kullanarak bu ülkeler yoluyla sıcak denizlere inme hedefini gerçekleştirmeyi amaçlıyordur.”²²²

---

²²¹ Diana Johnstone , s.219

²²²Balkanlar Sempozyumu, s.132

“Sırp politikasına en güçlü ve kararlı biçimde destek veren ülke Yunanistan olur. Bunun başlıca nedeni, her iki tarafın da Makedonya’nın ayrı devlet olmasını istememesi ve Yunanistan’ın Üsküp’ün Yunan Makedonyası üzerindeki irredentist planlar yaptığını iddia ederek aşırı bir tepkiselliğe saplanmasıdır. Bir başka neden de, Balkanlar’da Türkler’in yeni bir rol üstlenmesi karşısında duyulan ortak düşmanlıktır.”²²³ Romanya’nın Sırbistan’a destek vermesinin altında ise başka nedenler vardır. “Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç gibi Romanya Devlet Başkanı Ion Iliescu da komünist aygıt içinde yetişmiş olup şimdi otoriter yönetimi milliyetçilikle birleştirmektedir. Her ikisinin de amacı, ülkelerindeki Macar azınlığın elinde mümkün olduğunca az şey bırakmaktır.”²²⁴ AT ile ABD’nin Nisan 1992’de Bosna-Hersek’i tanınması Bosna içinde de Balkanlarda da caydırıcı bir etki yaratmaz. “Sırp-Yugoslav birlikleri Saraybosna’yı kuşatarak Bosna’nın doğu ve kuzey kesimlerine ilerlemeye başlar, geçtikleri her yerde Sırp olmayan nüfusa karşı etnik temizlik uyguluyorlardır.”²²⁵

“Her üç Bosnalı’dan biri mülteci durumuna düşmüştür ve Sırp kuvvetleri ülkenin yaklaşık % 70’lik bir kesimini ele geçirmiştir. Saraybosna hükümetinin denetimindeki bölgelerde de durum karışıktır. Hersek’te üslenmiş Hırvat güçleri Saraybosna’ya ancak kâğıt üzerinde bağlıdır, emir-komuta zincirleri ise doğrudan Zagreb’e uzanmıştır.”²²⁶ 1994 başlarında Clinton Yönetimi’ni tek taraflı arabuluculuk şansı yakalamasıyla bir tavır değişikliği başlar. Amerikalı diplomatlar Bosnalı Hırvat kuvvetleri ile Bosna hükümeti arasında uzlaşma sağlamak için çabalara girişirler. Mart 1994’te kurulan “yeni Boşnak-Hırvat Federasyonu, Amerikalılar’ın ilk dolaysız başarısını ve yatırımını temsil ediyordur. Aynı zamanda ABD, bölgesel bir Balkanlar stratejisi geliştirmeye başlamıştır. ABD Arnavutluk ile de askeri ilişkiler kurar, BM’nin Makedonya’daki koruyucu görevine kendi birlikleriyle katkı sağlamıştır.”²²⁷ Rusya’da milliyetçi odaklar Slav-Ortodoks birliği düşüncesini canlandırıp Rusya’nın tarihsel nedenlerle Sırbistan’a destek vermesi gerektiğini savunarak derhal hükümete baskı uygulamaya başlamışlardır. Rusya “savaşın gidişatı açısından kazanması olası görünen tarafa destek verme isteğine karşı koyamaz ve böylece Rusya Balkanlar’da 1948’den

---

²²³ Carneige Komisyon Raporu , s.51

²²⁴ ”,s.70

²²⁵ “,s.71

²²⁶ “,s.94

²²⁷ “,s.96

beri kaybetmiş olduğu nüfuzu yeniden kazanmaya yatırım yapmıştır. Moskova'nın Sırbistan'ı desteklemesinin iki nedeni vardır: NATO'nun Doğu Avrupa'nın orta kesiminde yayılma tehdidi getirdiği bir dönemde Amerikan nüfuzunun NATO aracılığıyla Güneydoğu Avrupa'da güçlenmesi ve komünizmin çöküşüyle birlikte Rusya ve Sırbistan'ın kader birliği ettiği inancı.

İngiltere ile Fransa'nın tercihleri üstüste çakışır. "Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan ve Bosna'da da askeri bulan İngiltere'nin ve Fransa'nın, Bosna'ya göndermiş olduğu komutanlar BM görevlerini savunurken kuvvet kullanma tehdidinde ya da doğrudan kuvvete başvurulmasına çoğunlukla karşı çıkacaklardır."²²⁸

BM'de cisimleşen uluslararası topluluğun tepkileri genel olarak kararsız ve olumsuz olmuştur. Bosna'da savaş başladığında, "Hırvatistan'daki barışgücü faaliyetlerini yönlendirmek için BM Saraybosna'da bir merkez büro ve bazı kuzey Bosna kentlerinde üsler kurma aşamasındadır. Mayıs başlarında, BM Genel Sekreteri Butros Gali Bosna'daki BM barışgücü uygulamasını iptal eder ve Mayıs 1992'de halen Saraybosna'da bulunan BM gücünün çoğu geri çekilir. İki hafta sonra Butros Gali Bosna'daki ordunun ve paramiliter kuvvetlerin bağımsız olup Belgrad'la hiçbir ilgilerinin bulunmadığını belirten ve Miloseviç'in manevrasının ana hattını tekrar eden bir rapor yayınlar. Bu raporun amacı, Amerikan hükümeti tarafından savunulan fakat İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından karşı çıkılan bir önlem olan Yugoslavya'ya yaptırımlar uygulanmasına itiraz etmektir."²²⁹

ABD kamuoyu, B-H'deki durumla Körfez operasyonu arasında bağlantı kurmaya 1992 Mayısında başlar. Zamanın Bush hükümeti düzeyinde askeri müdahale seçeneği kabul görmez. Fransa İngiltere ve özellikle Rusya, Avrupa ve Balkan politikaları açısından Sırbistan'ın mutlak bir yenilgiye uğratılarak ağırlığını tamamen yitirmesini tercih etmeyeceklerdir. Esas olarak da böyle bir sonucun Almanya'nın inisiyatifiyle gerçekleşmesinden bilhassa kaçınıyorlardır. Zamanın Fransa lideri Mitterrand savaşa savaş katmamak gereğini vurgulayarak daha ilkesel bir itiraz ortaya koyar. 1992 Temmuz sonunda Alman Hükümeti de askeri müdahalenin bir kara

---

²²⁸ Noel Malcolm, s.374

²²⁹ ReiBmüller, die Bosnische Tragödie, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt,1993 , s.73

savaşını zorunlu kıldığı, bunun ise gerçekçi görünmediği savını öne sürerek geri adım atar. Batıda askeri müdahale seçeneğine karşı ileri sürülen en önemsenen nedenlerden biri Yugoslavyadaki savaşın yayılarak bir 3. Balkan savaşına dönüşmesi tehlikesidir. “Muhafazakar İngiliz gazetesi The Observer’in 1993 Ocak başında ileri sürdüğü ifadeyle Batılı devletlerin tek ortak çıkarı Balkanlardaki savaşın içine Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye’yi alacak bir Balkan Savaşına dönüşmesinin önlenmesidir.”²³⁰ Bu tarz bir savaş çıkabileceği düşüncesiyle askeri müdahaleden korkmanın demogojik ve abartılı olduğu açıktır.

“11 Ocak 1993’de Dakar’da Türkiye Cumhurbaşkanı Özal’ın da tesiriyle Bosna gündemli olarak toplanan İslam Konferansı Genişletilmiş Başkanlık Divanı toplantısından diplomatik ağırlığı olan somut bir sonuç çıkmayacaktır.”²³¹

Sırbistan’ın orkestra ettiği yeni Yugoslavya’ya en doğrudan karşıt Almanya olacaktır. 2. Dünya savaşının mağlubu Almanya önce dörde bölünerek galip devletler tarafından işgal edilmiş ve daha sonraysa iki devlet haline getirilmiştir. Buna karşın Almanya bu iki engeli aşmıştır. Önce savaşın yıkımından kurtulup tekrar kalkınmış sonrasında yeniden birleşerek bölgesel olarak Avrupa, uluslararası olarak ise dünya siyasetinde söz sahibi olma aşamasına gelmiştir. İktisadi alanda diğer Avrupa devletlerine üstünlüğünü kabul ettirdikten sonra gerek dış politikasında gerekse güvenlik politikasında ağırlığını hissettirmek ve bu noktada belirleyici bir güç olduğunu ispat etmek istemiştir. Bu senaryo içerisinde Almanya’nın Balkan yarımadasında siyasi hakimiyet kurmasına karşı koyabilecek tek güç Sırbistandır. İngiltere ve Fransa bundan dolayı Yugoslavya’ya -Sırbistan’a- uzunca süre anlayışlı bir denge siyasetiyle yaklaşırlar. Bu denge siyaseti ise ilk etapta dağılmak üzere olan Yugoslavya’nın yaşatılması, bütünlüğünün korunmasıdır. Fakat denge siyaseti uzun vadede tutmaz. Özellikle Almanya’nın ani bir manevrası AB’nin bu siyasetini çok kısa süre içerisinde bitirecektir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa’da kendi siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlar. “AT ortak kararları ikinci plana düşer. Yeni Fransız -İngiliz siyasetinin temeli ise, yine Sırbistan’a meyil olur. Bu siyasetin bir sonucu dolaylı olarak Sırbistan’ı uluslararası platformda ciddi yaptırımlardan koruma, savaş olan

---

²³⁰ Tanıl Bora, s.239-240

²³¹ “, s.243

bölgelere bol miktarda insani yardım malzemesini ulaştırma, ve Almanya'yı bu bölgelerdeki gelişmelerden uzak tutma şeklindedir

“Avrupa Birliği devletleri arasında Almanya diğer devletlerin aksine, Hırvatistan'a açıkca arka çıkmıştır. Slovenya'nın bağımsızlığını desteklemiş ve hemen tanımıştır. 1991 baharında Avrupa devletleri, Yugoslavya krizi ile ilgili olarak barış konferansı düzenlemiş ve 1992 baharında da Almanya'nın etkisi ile Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanımışlardır. Bu tanımaya zaman içinde diğer dünya devletleri de katılmıştır ve Hırvatistan'da barışın korunabilmesi için Birleşmiş Milletler 14.000 kişilik bir barış gücünün gönderilmesine karar vermiştir.”²³²

Almanya'nın Yugoslavya'daki yatırımlarının çoğu Slovenya ve Hırvatistan üzerine yöneliktir. Almanya için Balkanlarda ekonomik olarak etkili olmak Akdenize çıkışı sağlayabilmek için bir atlama tahtasıdır. Bu nedenle, Avrupa Topluluğu devletlerinden farklı olarak, tek başına hareket ederek 1991 Aralık ayı başında Bonn'da Alman yetkilileri Hırvat ve Sloven liderleri ile görüşerek ön hazırlıklarını tamamlamışlardır. Bu arada Federal Yugoslavya ile yaptığı tüm antlaşmaları iptal etmişler ve Hırvatistan'a açıkça yaptığı insani yardımların yanında askeri malzeme ve silah yardımı da yapmışlardır. İki Almanya birleştikten sonra Almanya'nın dış politikasında daha atak olacağı, II. Dünya Savaşı'ndan beri gösterdiği çekingenliği atacağı görülecektir. Almanya'nın AT içindeki etkinliği de giderek artmıştır. Almanya'nın takip ettiği bu politikadan İngiltere ve Fransa rahatsız oluyor ve bu ülkenin daha da güçlenmesini istemiyorlardır. Yunanistan, Bosna-Hersek olaylarının başından beri Sırp'ların yanındadır. “Sırbistan'a yapılan ambargoyu delmiş, her türlü yardımın karayolu ile Sırbistan'a ulaşmasına yardımcı olmuştur. Tüm dünya ise bu yaşananlara seyirci kalmıştır. AT geç de olsa Yunanistan'ın dikkatinin çekilmesi kararını almıştır. Ancak bu karar da ciddiye alınmamıştır.”²³³

İtalya Yugoslavya'daki gelişmelerle yakından ilgilidir. İtalya 1990-91 yıllarında Arnavutluk'tan gelen sığınmacılarla Balkan probleminin içine çekilir. İtalya, Yunanistan'ın tam aksine Makedonya ile iyi ilişkiler kurma çabası içindedir. İspanya

---

²³² Necmettin Alkan, s.143

²³³ Mediha Akarslan, s.79

ülkesinde Bask ve Katalan ayrılıkçılara Avrupa’da sınırların değişebileceği ümidinin verilmesi endişesiyle Yugoslavya’daki çözümlerden rahatsızlık duymuştur. Romanya ve Macaristan gibi ülkelerin Yugoslav Cumhuriyetlerinde tarihi ilgi ve iddiaları vardır. Romanya Sırbistan’a karşı konulan ambargonun delinmesinde etkili olmuştur. Rusya’dan gelen ve Tuna Nehri üzerinden gönderilen yardımlar Romanya’dan kontrolsüz geçmiştir. Bulgaristan’ın öteden beri Makedonya toprakları üzerinde iddiaları vardır. Yugoslavya’daki çözülmeye normal bir tarihi gelişim gözüyle baksa da, Bosna-Hersek olaylarından rahatsızdır. “1992 Kasım ayında Bulgaristan’la Türkiye arasında bir askeri işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Londra’dan bildirildiğine göre; Sunday Telegraph Gazetesinin 29 Kasım 1992 tarihli nüshasında yer alan Osmanlı varisleri Balkanlar’da yeni bir rol peşinde başlıklı yazıda Türkiye ve Bulgaristan arasındaki bu askeri işbirliği antlaşması Yunanistan’ın, Türkiye’nin bölgedeki amaçları üzerine derin bir endişeye düşmesine neden olmuştur denilmektedir. Avusturya Avrupa’da Almanya’nın bir uzantısı olarak çalışacaktır. Avusturya’nın 1878’den beri Balkanlarda beklentileri vardır. Bu sebeple yeni cumhuriyetlerin doğuşunu olumlu karşılamıştır. Slovenya ve Hırvatistan’a arka çıkmış, diğer cumhuriyetleri de 1992’de tanımıştır.”²³⁴

ABD iki kutuplu dünya düzeni içinde devamlı desteklediği ve ortak hareket ettiği Avrupa’nın artık ABD’ye dayanmaya gerek duymadığını hissederek, AT’nin bağımsız bir güç olma yoluna girerek kendisi için ciddi bir rakip olabileceği gibi bir endişeye düşmüştür. O zamanki Alman Dışişleri Bakanı Genscher’in yaptığı her Avrupa sorunu için bir Avrupa çözümü vardır türünde beyanatları ABD’deki endişeyi arttırır. İki Almanya’nın birleşmesinden sonra büyüyen ve Sovyet baskısından kurtulan Almanya birden Çekoslavakya, Macaristan ve Polonya için bir çekim merkezi haline gelmiştir ve Almanya’nın etrafında Avusturya’nın da katıldığı bir ekonomik ve ticari blok fiilen kurulmaya başlamıştır. Asırlar boyunca Orta Avrupa’ya hakim olmaya çalışan Habsburg’ların, Bismark ve Hitler’in yapamadığını, Almanya 90’larda ekonomi ve ticaret yoluyla yapmak isteyecektir. ABD’nin yeni cumhuriyetleri tanınması, sonradan müdahaledeki acililiğinin aksine Avrupa devletlerinden de sonra olmuştur. Birleşmiş Milletler Barış Gücü’nün Hırvatistanca kabulü, ABD’nin Yugoslavya’nın çözülmesiyle

---

²³⁴ Mediha Akarslan,s.80

ortaya çıkan cumhuriyetleri tanıma sürecini hızlandırmıştır. ABD, Bosna-Hersek olaylarına ilkin sadece BM kararı ve uygulamaları kanalı ile katılmaktadır. ABD, Bosna-Hersek olaylarına ilk planda müdahale etmezken kendi içinde seçim arefesindedir. B-H ile alakalı olan sürece ilkin Londra Barış Konferansı'na delege gönderek katılmıştır.

Fakat dünya kamuoyunca “Somali’ye insan hakları için müdahale eden ABD’nin Balkanlar’da Bosna-Hersek’te devam eden vahşet olaylarına daha fazla seyirci kalması da beklenmiyordur. Ayrıca Balkanlar, yeni şekillenmekte olan ABD-Avrupa mücadelesinin açıkca ortaya çıkması için aday bölge durumundadır.”²³⁵

Yugoslavya Savaşları başlar başlamaz gündeme gelen, yürürlüğe sokulan,bozulan, bozulduktan sonra revize edilen onlarca plan vardır. İlk iki plan barış için son iki şansı temsil eden planlardır. Gerçek anlamda başlamadan önce savaşı önleme şansı ve kapsamlı bir çözüm için ele geçen fırsatların ilki Yugoslavya’daki Bunalıma Barışçı Çözüm İçin Ortak Bildirge ya da Brioni Bildirgesidir. Temmuz 1991’de Federal Yugoslavya, Slovenya ve AT tarafından imzalanmıştır. Slovenya’daki ateşkese teyit eden belge, Yugoslav Ordusu’nun bu cumhuriyetten çekilmesi için gerekli koşulları belirliyordur.

---

²³⁵ Yusuf Küpeli, Tarihın İzinde Balkanlar ve ABD,Ankara: Öncü,2000, s. 32

1815'den 1999'a kadar sürece güney Slav topraklarının entegrasyonu ve parçalanması

<http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/yougoslaviemdv49>

”Belge, Slovenya ile Hırvatistan’ın bağımsızlık ilanını üç ay süreyle geciktirir. Bütün tarafların tek taraflı davranışlardan, özellikle şiddetten uzak durmasını, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı eliyle Slovenya’ya uluslararası bir gözlemci heyeti

gönderilmesini ve hiçbir önkoşul içermeksizin Yugoslavya'nın geleceğini bütün yönleriyle ele alan görüşmelere başlanmasını öngörüydü. Söz konusu görüşmeler Eylülde başlar.”²³⁶

“Brioni Bildirgesi Slovenya'nın avantajıdır çünkü bağımsızlığın reddi demek değildir. Diğer yandan da Yugoslavya'ya zaman sağlıyordu. Bu sayede Yugoslav Ordusu serbest kalacak ve Sırbistan'ın yerel Sırp topluluklarını savaşa hazırlamakta olduğu Hırvatistan ile Bosna-Hersek'te yeniden örgütlenme imkanı bulacaktır.”²³⁷

1991 Ağustosunun sonlarında AT üyesi dışişleri bakanları, “Yugoslavya'da yaşayan herkese barış getirme ve herkesin meşru çıkarları ile amaçlarını adil biçimde gözetken kalıcı çözümler bulma” gibi kapsamlı bir amaçla, Eski Yugoslavya konusunda AT'nin gönderdiği en önemli arabulucu Carrington başkanlığında bir Yugoslavya Konferansı düzenler. Sözü edilen meşru çıkarlara ilişkin ilkeler ise Fransız Badinter başkanlığındaki Hakemlik Komisyonu'na tanımlanacaktır.”²³⁸

“Ekim 1991 başlarında Carrington, Hırvat Tudjman ve Sırp Miloseviç'in yanı sıra Federal Savunma Bakanı General Kadıjević'le de sözlü olarak anlaşmaya varır. Buna göre görüşmelerde Yugoslavya'yı egemen ya da bağımsız cumhuriyetlerden meydana gelmiş gevşek bir birlik ya da ittifak olarak yeniden örgütlenme amacı güdülecektir, insan hakları ve azınlık hakları güvence altına alınacaktır, tek taraflı sınır değişikliği yapılamayacaktır. Bu umut verici gelişme Genel Bir Uzlaşmaya Yönelik Düzenlemelerin Özeti ya da kısaca Carrington Planı adıyla anılır”²³⁹

Bosna-Hersek konusundaki bütün barış planları bir ikileme karşı karşıya kalmıştır: Üç ulusal topluluğun birbiriyle çatışan çıkarlarını uzlaştırmak ve bir yandan da genel olarak Bosna'nın egemenliğini korumak. Aslında ilk plandan sonuncuya kadar, etnik kimlik düzenleyici bir ilke olarak kabul edilmiştir. Böylece Bosna için arka arkaya hazırlanan planlar etnik bölüşümün çeşitli aşamalarda de facto meşrulaşmasını yansıtmaktadır. Bir sonraki aşama Carrington'ın sözleriyle geleceğin bağımsız Bosna-

---

²³⁶ Carneige,71

²³⁷ Carneige,s.72

²³⁸ Carneige s.73

²³⁹ “,s.74

Hersekinin kuruluşuna ilişkin düzenlemeleri yapmak üzere Lizbon'daki görüşmelerdir. Görüşmelere Sırp ve Hırvat milliyetçi partilerinin liderleri de katılır. Sırp Karadzic ile Hırvat Boban ilk kez AT bünyesinde söz alarak Bosna-Hersek'te yalnızca etnik siyasetin sözünün geçeceğinin işaretini verirler. Bu görüşmeler Bosna-Hersek'in yeni kuruluş düzenlemelerine ilişkin ilkeler ya da yaygın adıyla Portekiz Planı adı altında bir anlaşmayla sonuçlanır. Bu anlaşma uyarınca tarafların üçü de Bosna'nın ulusal ilkeler doğrultusunda üç birimden meydana gelen yeni bir devlet olarak düzenlenmesini kabul ediyordur. Bosna'daki ortak devlet yönetiminin başında bulunan İzzetbegoviç, anlaşmayı tanımayı reddeder.

Bosna'da silahların patmasından hemen önce "BM Koruma Gücünün, 100 askeri gözlemcisinin Hırvatistan'dan Bosna-Hersek'in muhtelif bölgelerine gönderilmeleri düşünülmüştür. Ancak B-H'deki durumun kötüleşmesi karşısında Genel Sekreter Gali 30 Nisan 1992 tarihinde bu Cumhuriyetin Mostar bölgesine 40 askeri gözlemci göndererek bu görevlendirme işlemini hızlandırmaya karar verir. Mayıs ayında AT'nin ve BM Genel Sekreteri'nin temsilcilerinin ve BMKG'nin sürekli bir ateşkes sağlanması yönündeki bütün çabalarına rağmen Bosnalı Müslümanlarla bir taraftan Bosnalı Hırvatların diğer taraftan da Bosnalı Sırp'ların arasındaki anlaşmazlıklar derinleşir."²⁴⁰

"Mayıs 1992'de BM Sözleşmesinin VII. Bölümünden hareketle, Güvenlik Konseyi 757 sayılı kararında, anlaşmazlığa barışçı bir çözüm bulunmasına yardımcı olmak üzere o tarihe kadar Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne geniş çaplı müeyyideler uygular. Güvenlik Konseyi ayrıca, Saraybosna ve bu şehrin havaalanını kapsayan bir güvenli bölge kurulması da dahil olmak üzere bütün taraflardan insani yardımların Saraybosna'ya ve Bosna-Hersek'teki diğer hedeflenen bölgelere engelleme olmaksızın ulaşmasının sağlanması için gerekli şartları ve ortamı hasıl etmelerini talep eder. Konsey, Genel Sekreter'den bu hedefe ulaşmak için faydalı hizmetlerine devam etmesini rica eder."²⁴¹

---

²⁴⁰ Dayanışma,s.15

²⁴¹ "s.16

Balkanlardaki gelişmelerle ilgili olarak 17-18 Haziran 1992 tarihlerinde İstanbul'da toplanan İslam ülkeleri Dışişleri Bakanları olağanüstü beşinci toplantısı Bosna-Hersek'teki acil ve çok ciddi boyutlara varan durumu görüşmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla yapılmıştır. Toplantıyı düzenleyen Türkiye Cumhuriyeti'dir. Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan Türk cumhuriyetleri de toplantıya iştirak ederler. Toplantıya 39 İslam ülkesi katılmıştır. İslam ülkelerinin yanı sıra Dünya İslam Birliği ve Dünya Kızıllaç Teşkilatı da toplantıda yer alır. İslam Kalkınma Bankası'nın B-H'ye yardım yapması kabul edilmiştir. Çeşitli İslam ülkelerinden bağışların toplanmasını koordine etmek ve bunu planlamak için Newyork'ta Brleşmiş Milletler binası içinde bir irtibat bürosunun kurulmasına karar verilmiştir. Bu konferansa katılan bütün gruplar, Ağustos 1992'de Londra Konferansı'na delege olarak katılmışlardır. Ekim 1992'de Güvenlik Konseyi insani yardımlar da dahil olmak üzere BM faaliyetlerini desteklemek üzere yapılacak BMKG uçuşları ve diğer uçuşlar hariç B-H hava sahasında bütün askeri uçuşları yasaklayan 781 sayılı kararı kabul eder.

“Bosna-Hersek hava sahasındaki askeri hava sahasındaki askeri uçuş yasağı uygulamaya koyulmasından itibaren üç tarafın hepsince yaklaşık olarak 400 kez ihlal edilmişse de bu yasak Cumhuriyetteki askeri çatışmalarda hava gücünün kullanılmasının önlenmesi şeklindeki temel amacına ulaşmıştır. NATO'ca sağlanan AWACS bilgilerinden yararlanan BMKG gözlemcileri Konsey tarafından yasaklama rejiminin uygulamaya konulmasından itibaren taraflardan herhangi birinin savaş amaçlı hava uçuşları yaptığını veya havadan düşmanca saldırılarda bulunduğunu gösterecek hiçbir delile rastlamamıştır.”²⁴²

Ağustos 1992'te Londra Konferansı toplanmıştır. Konferans BM ve AT'nin ortak desteğinde gerçekleşir. Katılımcılar, AT temsilcileri, Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi, AGİT ve Kosova Arnavutları Voyvodina Macarları da dahil olmak üzere tüm ilgili Yugoslav grupları içeriyordur. Yugoslavya devlet heyeti Tito Yugoslavyası'nın iç sınırlarına saygılı olacağını ve Bosna Hersek'e müdahale etmeyeceğini taahhüt eder. Bosnalı Sırplar adına Karadzic etnik temizliği kınar ve

---

²⁴² Dayanışma ,s.18

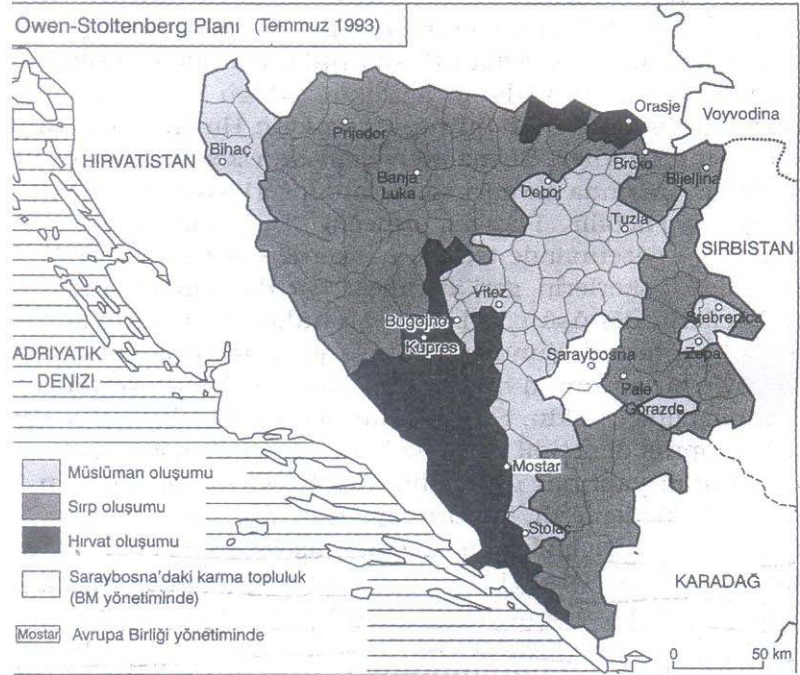
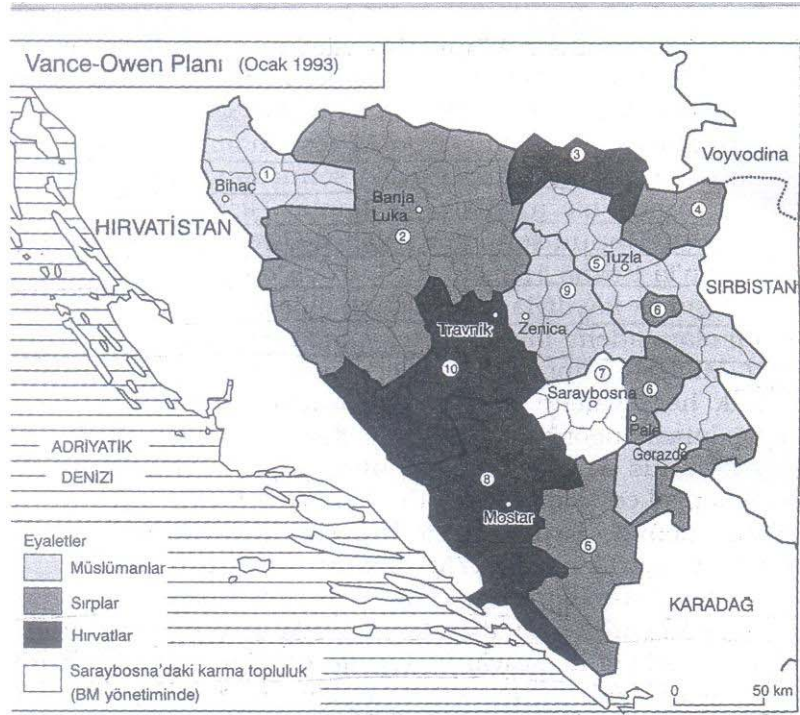
konferansa toplama kamplarının kapatılacağıın sözünü verir. Konferans eski Yugoslavya'yı tartışırken bazı Müslüman ülkeleri de dahil etmek suretiyle katılımcı devletlerin sayısını artırır ve Londra toplantısından kısa süre sonra Batı Avrupa Birliği (BAB) Mayıs sonunda uygulamaya konan yaptırımların uygulamalarını daha da sağlamlaştırmaya karar verir. AT'den Owen ve BM'den Vance'nin ortak başkanlığında AT-BM desteğinde gerçekleştirilen barış girişimi başlatılır. Bundan sonra uluslar arası faaliyetlerin odak noktası Londra Konferansı tarafından kurulan, Owen ile Vance'nin etkin rol oynadığı Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı'nın toplandığı Cenevre olur.

Birleşmiş Milletlerce atanan Vance ve AT tarafından atanan Owen'in görevi Londra'da varılan sonuçlar ve benimsenen ilkeler doğrultusunda bir uzlaşma için gerekli görüşmeleri yürütmektir. Bunun sonucu da Vance-Owen Barış Planı olur. Bu planla Bosna-Hersek üç kurucu halktan ve Saraybosna özel statü taşımak kaydıyla on eyaletten oluşan, gevşek bir merkezi yönetimi olan ademi merkeziyetçi yapı bir devlet olarak tasarlanmıştır. "Çok açık bir biçimde olmasa da Vance-Owen karma etnik yapılı bir B-H'yi korumaya yönelik gönüllü bir anlaşmanın temel dayanağı olarak etnik toprak ilkesinin benimsenebileceği üzerine bir tür risk almışlardır. Mayıs 1993'de Belgrad dahil bütün taraflardan gelen baskılara rağmen Bosna-Hersek'teki Sırp liderleri planı reddeder ve bunun karşılığında hiçbir bedel ödemek durumunda da kalmaz. Vance-Owen Planı, Saraybosna'yı ve aslında bütün Bosna Hersek'i İngiliz sosyalist analist Paddy Ashdown'ın saptamasıyla üç boyutlu İrlanda haline getiriyordu. İkamet bölgeleri el değiştirip diğer milliyetlerin yönetimindeki kantonlara dönüşünce uzun bir süre fiili olarak geri dönüşler imkansızlaşacaktır. Böylelikle barış umudu adına etnik arındırma ve yalıtım meşrulaştırılma evresine girer.²⁴³

Mart 1993'te, doğrudan Yugoslav Ordusuna bağlı olmamakla birlikte askeri niteliği olan Bosnalı Sırp paramiliter birliklerin Srebrenika da dahil olmak üzere Doğu Bosna'daki birkaç şehre saldırmasıyla çatışmalar artar.

---

²⁴³ Bora, s.243

Ocak 93 Vance-Owen Planı, Temmuz 93 Owen – Stoltenberg Planı

Carneige Komisyon Raporu Raporu, Barışa Çağrı, İstanbul: Sabah, 1996

Mart ayının ortasında BM Yüksek Komiseryası acil insani durum açıklaması yapar. Temmuz 1993 ortalarında Pakistan İslamabad'da yapılan İslam ülkeleri toplantısında bu çatışmalar gündeme alınır. Toplantıya katılan üye devletlerin onayı ile BM tarafından belirlenen güvenli bölgelerdeki Müslümanları koruyabilmek için Müslüman ülke askerlerinin buralara gönderilmesi kararlaştırılır.

Peşisıra iki barış planı (Owen-Stoltenberg Planı ve Temas Grubu Planı) Bosna-Herkes'in fiilen üç uyruk toprağına bölünmesini kabul eder. Görüşmeler daha çok stratejik önemi olan küçük toprak parçalarına ilişkin pazarlıklar üzerinde yoğunlaşacaktır. Bütün tarafların kabul edebileceğı formüller bulmaya çalışılacaktır. "Owen-Stoltenberg Planı cumhuriyetin % 53'ünü Sırp tarafına verir, Hırvat tarafı % 17'sini, Bosna hükümeti de kalan % 30'luk bölümü alacaktır. Bosna hükümetinin reddi ve diğer taraflar için kabul edilmesi imkansız başka toprak düzenlemeleri talep etmesi üzerine bu plan da sonuçsuz kalır. Owen-Stoltenberg Planı'nda yapılan değişikliklerle 1993 sonunda Avrupa Birliğı Eylem Planı ortaya çıkar. Bu plan Bosna-Hersek topraklarında Müslümanlar'a % 3 daha fazla pay verilmesi, ayrıca Sırbistan- Karadağ'a yaptırımların kaldırılmasının, anlaşmanın uygulamaya konmasına bağlanması yönündeki bir Fransız-Alman önerisinden kaynaklanıyordur."²⁴⁴

Batılı diplomatlar ABD'nin Sırp güçlerinin İgman tepelerinden çekilmemesi halinde gerekirse tek başına müdahale bulunma yönündeki tehdidinin sadece Cenevre görüşmelerinin yeniden başlamasını amaçladığını ve bundan daha fazla bir şey ummaması gerektiğini İzzetbegoviç'e anlatarak meşru Bosna hükümetini boyun eğmeye zorlar. Sonrasında merkez plan Cenevre planı da denilen Owen-Stoltenberg planıdır. Uluslararası topluluk Cenevre Planına, Vance-Owen Planından çok daha fazla angaje olmuştur. Planlar dışında askeri yaptırımlar da havadan karaya iner. Uçuş yasağını Güvenli bölgeler uygulaması izler. Büyük güçlerin yaptığı en büyük hataysa altı tane güvenli bölge ilan edip sonra bunları korumayı başaramamasıdır. Sonrasında 95'de büyük katliam yaşanan Srebrenika bu altı güvenli bölgeden biridir. Uçuş yasağı rejimi gibi güvenli bölgeler rejimi de 1992 ile 1993'e yayılan birkaç aylık bir sürede

---

²⁴⁴ Carneige,s.82

gelişmiştir. BM gözetimindeki Cenevre Görüşmelerinde ve AT çağrılarında ülkeyi kantonlar yoluyla üçe bölen plan için Sırlar ikna edilmeye çalışılırken, bu plan Müslümanlarca da saldırgan taraf ödüllendiriliyor gerekçesiyle reddedilir. AT çözüm önerisi olarak ABD'ye, Müslümanlara da ayrıca baskı gerektiği çağrısında bulunmuştur. Owen-Stoltenberg planı olarak da anılan plan için Sırlar sadece kendilerine karşı yaptırım ve sertlik uygulandığını düşünür. Rusya medyatör olarak devreye girer. Israrla bombardımana karşıdır ve kendilerinin Sırlara da gereken baskıyı yaptıklarını savunur. ABD ile birlikte iki baskı merkezi olmak Rusya'nın kartıdır. Buna göre Rusya Sırlara, ABD Müslümanlara baskı uygulayacak ve kendi sözünün geçebileceği tarafı ateşkese ve nihai barışa hazır hale getirecektir.

III.2. AMERİKAN BARIŞI VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

Bosna Savaşına dış aktörlerin ve uluslar arası kurumların belli ölçülerde müdahale ettiği açıktır. Ne var ki burada baremi belirleyen 20. yy'ın ve yeni ilan edilen YDD'nin kriterleridir. Geçmiş yüzyılla kıyasla Bosna'da büyük devletler ne savaşı direkt çıkartmışlar ne de dizginsiz bir müdahalede bulunmuşlardır. “Yüzyılın pek çok Balkan krizine kıyasla büyük devletler -yeni adlarıyla uluslararası topluluk- Hırvatistan, Bosna ve Kosova'daki savaşlara neden olmuş değildir.”²⁴⁵

1990'ların Yugoslavya savaşlarından önce büyük devletler Balkanlara üç kere müdahale etmişlerdir. “Birincisinde 1878 Berlin Kongresinde Avrupalı diplomatlar Balkan yarımadasında Osmanlı iktidarının yerini alacak bir ittifaklar sistemi kurmayı kabul etmişlerdir. İkincisinde 1914 yazında Avusturya-Macaristan Sırbistan'a ultimatolmuş ve ortaya çıkan savaşlar ancak 1923'te Lozan antlaşması ve Yunanistan- Türkiye Büyük Mübadelesi ile son bulmuştur. Üçüncüsünde İtalya 1940 Martında herhangi bir kışkırtma olmaksızın Yunanistan'a saldırmıştır. Sonucunda Bulgaristan ve Romanya'da Sovyet yanlısı rejimler pekişmiştir. Yunanistan'da Batı yanlısı bir yönetimin işbaşına geçmiştir. Bu üç müdahale de Balkanların Avrupa'nın diğer yerlerine kıyasla ekonomik geri kalmışlığa neden olmuşlardır. Bu müdahaleler Balkan halklarının birbirlerine yönelttikleri şiddet olaylarını kışkırtmıştır. Ancak Batıda bu katliamlar dış müdahalelerin sonucu olarak görülmemektedir. Aksine Balkan ülkeleri yabancı devletleri kendi çözümlenemez çatışmaları içine çeken sorumlular olarak kabul edilmektedirler.”²⁴⁶

92-95 Bosna Savaşının Savaşı'nın başında hiç müdahaleci bir görüntü vermeyen ABD süreç içerisinde insani müdahale doktrini çerçevesince Balkanlara inecektir. Hırvatistan'da 1991'de yaşanan savaş boyunca Bush yönetimi genel bir anlaşmanın dışında Slovenya ile Hırvatistan'ı tanınamaları için Almanya'yı ve AT'yi ikna etmeye çalışmıştır. ABD'nin bu taktik için temel saiki Doğu Avrupa ve eski Sovyet sahasının kontrolsüz biçimde karışmasına izin vermemektir. Bu tercihin Yugoslavya politikasına yansımaları da tıpkı Avrupa'nın yaptığı gibi federasyonun

---

²⁴⁵ Glenny,s. 505

²⁴⁶ “,506

dağılmasını önlemeye çalışmak yönünde olur. ABD'nin Belgrad Büyükelçisi Zimmerman uzun süre Hırvatistan ve Slovenya yönetimlerini bağımsızlıktan caydırmak için çaba harcar. Bosna'nın tanınmasından sonra Bosna Sırplarının saldırganlığı daha da arttığına da Bush yönetimi müdahale konusunda Avrupalı müttefiklerinden daha istekli bir tavır sergilememiştir. Fransız ve İngiliz hükümetlerinin durumu Almanya'nın tersinedir ve uzun süre sabittir. Bosnanın tanınmasının arı kovanına çomak sokmak olacağını öne sürmüşlerdir. Eski İngiltere Dışişleri Bakanı ve NATO Genel Sekreteri Carrington'un başkanlığında Uluslararası Yugoslavya Konferansı ile krizden bir çıkış yolu aranacaktır. ABD, bunun bir Avrupa olayı olduğu konusunda AT'nin görüşüne katılıyor ve karmaşık bir federasyonun dağılmasını teşvik etmekten kaçınıyordur. Bu arada BM de sahaya inecektir. BM'nin barış gücü UNPROFOR Hırvatistan'ın dört bölgesine gönderilir. Fakat bütün bu resmi söylem ve eylemlerin aksine zaman içinde Badinter Komisyonu cumhuriyetlere bir referandum sonucu bağımsızlık olasılığını da açık bırakır. Bosnalı İzzetbegoviç de Makedon Gligorov da o noktaya kadar tanınma politikasına karşı çıkmışlardır. Sırbistan ve Hırvatistan arasında resmen olmasa da de facto savaş yaşanırken ve her ikisi devletin liderlerinin Bosna'da toprak emelleri olduğunu açıklarken Bosna-Hersek'e bir plesibit yaptırmak aslında büyük bir risktir. O risk daha sonra savaşa dönecektir.

Vance-Owen Planının taraflara sunulduğu sıralarda ABD'de Clinton göreve başlar. Seçim kampanyasında Bosna için başka ülkelerle işbirliği halinde girişimde bulunacaklarına dair retorik kullanan Clinton medyada Vance-Owen Planına yöneltilen eleştirileri de dikkate alarak planla ilgili olumlu değerlendirmelerden kaçınır. "1993 Şubat ayı başında B-H'ye ilişkin Vance-Owen Barış Planının da tıkanması üzerine askeri müdahale tartışmasının 1992 yazına göre daha ağırlıklı biçimde gündeme gelmesi Clinton yönetimiyle olur. Sovyet devletinin çöküşünden sonra Amerikan askeri aygıtı uluslararası müdahacelik kariyerinde yeni bir seferine çıkacaktır. Clinton hükümeti wilsonyen enternasyonalizm için uygun bir havadadır." ²⁴⁷

---

²⁴⁷ Johnstone,s.126

ABD'nin Arap ülkelerinde ve genel olarak Müslüman dünyadaki stratejik çıkarları, Türkiye'ye yönelik diplomatik arayışı Amerikan politikasını aynı yöne itecektir. "ABD, Bosna'da meşru hükümetin, dolayısıyla Müslüman davasının bir destekçisiymiş gibi görünmek isteyecektir. NATO'nun askeri kurmaylarıysa uzak ve karanlık bir savaşa girmek istemiyordur. Bosna'da doğrudan bir Amerikan çıkarının olmaması da yönetimi frenler. Havadan vurma, Müslüman Boşnaklar lehine silah ambargosunu kaldırma önerileri ve meşru Bosna Ordusunu desteklemek üzere uzman ve silah gönderimi Boşnak davasına aynı anda hem angaje olmayı hem de biraz beri durmayı ifade ediyordur."²⁴⁸

Fransa ise müdahale için BM gözetimini dolayısıyla BM Güvenlik Konseyi'nin onayını şart koşar. Rusya diplomasi dışı yolların denenmemesi görüşünü yinelerken kimi Rus yöneticiler Sırbistan'a yönelik bir müdahalenin Rusya-Batı ilişkilerini bozacağını ima eder. ABD de bundan dolayı Rusya'nın Temas Grubu içinde ağırlıklı bir konuma gelmesini sağlar. "NATO'nun Bosnalı Sırplarla karşı karşıya gelmesi durumunda Rusyanın güçlü bir tepki göstereceği konusunda duyulan korkular belki de bir gerçeklik olmaktan ziyade elverişli bir gerekçe olarak kullanılmıştır."²⁴⁹

1994 başına kadar 3 taraf da çarpazlama birbiriyle savaşırken bu yıldan itibaren 2 blok oluşturulmuştur: Hırvat-Müslüman Federasyonu ve Sırp antitesi. Böylelikle nihai senaryolar Temas Grubunca masaya konur. 1994 yazından itibaren savaş 1 seneden fazla devam etmiş olsa daha o zamanlar tartışılan ve uygun görülen taksim Daytonla gerçekleşmiş olacaktır. Fakat bu taksim taraflarca makul görüldüğünden değil askeri operasyonların bu şekilde yönlendirilmesiyle oluşmuştur. Dayton Barış Anlaşmaları olarak bilinen Bosna'da Barış İçin Çerçeve Anlaşması Bosna-Hersek, Sırbistan ile Hırvatistan'ın devlet başkanları tarafından 21 Kasım 1995'te Ohio'da tamamlanıp yine aynı taraflarca 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanmıştır. Dayton Antlaşmaları'nda B-H'nin iki oluşumlu bir devlet olarak yeniden düzenlenmesi öngörülüyordu. Bunlar Boşnak-Hırvat Federasyonu ile Sırp Cumhuriyeti

---

²⁴⁸ Samary,s.114

²⁴⁹ Carneige,s.97

olacaktır. Bu yapılar komşu devletlerle özel ve paralel ilişkiler kurma hakkı da içinde olmak üzere geniş bir özerkliğe sahip olacaktır.

Lüksemburg dışişleri bakanı ve Avrupa topluluğu dönem başkanının Haziran 1991'deki Yugoslavya ziyaretinin ilk durağında söylediği sözler “şimdi Avrupa saati işleyecektir, ABD'nin değil”²⁵⁰ şeklindedir. Zamanın Avrupa Topluluğu açısından Yugoslavya'daki krizin ortaya çıkışı Avrupa entegrasyonun tamamlanmasının artık ne kadar önemli olduğunu göstermek için de bir fırsat anlamına geliyordu. Fakat 91'den sonra geçen 4 sene saatin Avrupalılarca değil ABD tarafından işletileceğini ortaya koymuştur. Bu işleyişte en başından beri AT'yi muhalefetiyle etkileyen zaman zaman orkestra eden Almanya, tezlerinin ABD nezninde itibar gördüğünü anladıktan sonra ABD tezlerine ortak olur. Saati işletenlerin ABD ve Almanya olduğunu söylemek yanlış olmaz. “ABD devlet aygıtı tarafından olgunlaştırılan Dayton'da Amerikanın Balkanlara yerleşmesi ve Bosnanın da iki alt birime bölünmesini öngörülür: Sırp Cumhuriyeti ve Hırvat-Müslüman Federasyonu. Bu plandan dolayı Bosna çokbaşı yönetime ve çifte ordulara sahip olagelir.”²⁵¹

Dayton anlaşması sivil ve askeri alanlarda düzenlemeler içerir. Buna göre askeri koruma anlaşma ile BM Koruma Gücü UNPROFOR'dan NATO ve NATO dışı ülkelerden oluşan IFOR'a (Implementation Force) geçer. Sivil yönlerin uygulanması ise Saraybosna merkezli BM Yüksek Temsilciliğine (OHR) bırakılır. Bosna Hersek devleti biri federasyon biri cumhuriyet iki antiteden oluşan yegane bir yapı arzeder. Federasyonu Hırvat-Müslüman birliğıyken Sırp Cumhuriyeti Sırp antitesinin birimidir. Uluslararası toplum Dayton'dan sonra barışçıl, demokratik, çok kültürlü, birleşik, savaş suçlularını cezalandırmış, ekonomik olarak sağlıklı ve yaşanabilecek bir Bosna Herkes devleti bekliyordur. Fakat süreç içerisinde beklenen hedeflerin altında kalınır. En ufak kıvılcımda ve boşlukta savaşın yeniden patlayabileceği tezi söylenegelir. “Dayton Anlaşması o kadar hassastır ki uluslararası askeri güçler ayrıldığı gün savaş yeniden patlak verecektir şeklinde yorumlar yapılagelir.”²⁵²

---

²⁵⁰ Carneige, s.99

²⁵¹ <http://www.antiwar.com/justin/?articleid=12874> Justin Raimondo, Into The Bosnian Quagmire

²⁵² <http://www.asam.org.tr/temp/temp812.pdf> Pınar Yürür, Balkanlarda Uluslararası Himaye Bosna Hersek, s.6

“Dayton Anlaşmasının en ciddi eksiği tek bir ülkede birbirine hasım iki ordu bırakmasıdır. Bunlar, Bosnalı Sırların ordusuyla Hırvat-Müslüman Federasyonunun ordusudur.”²⁵³ Dayton’a giden sürecin mimarlarından Holbroke görüşmeler esnasında bunun farkında olduklarını ama NATO’nun tarafları silahtan arındırmayı bir görev ve mecburiyet olarak üstlenmediğini aktarır. Orduyu tek elde toplamanın veya Bosna Hersek’i silahsızlandırmanın mümkün olmadığı düşünülür. Dayton’a göre her iki antite kendi anayasasına ve anayasal kurumlarına -meclis, hükümet, başbakan- sahip olacaktır. Her iki antite de kendi unsurlarını kurucu olarak kabul eder. Böylelikle “zaten de jure meşrulaşmış ve uluslararası alanda tanınmış şekilde de Bosna’da üniterlikten bahsedilmez.”²⁵⁴ Anlaşma ile öne koyulan en öncelikli hedef mültecilerin geri dönüşüdür. Her milliyetten Bosna Herseklinin savaşıyla yerinden edildiği yere geri dönüşünün şartsız ve koşulsuz gerçekleşmesini önceleyen madde realize edilemez. Bugün hem Bosna içinde yer değiştiren hem de yurtdışına çıkan nüfusun ancak yüzde 10’u eski yerleşimlerine geri dönmüştür. Hukuki engel yoktur fakat koşullar ve antiteler arası yalıtımının bunu engellediği düşünülebilir. Uluslararası baskıya ve itkiye rağmen halen ortak bir savunma yoktur. 1997’de Dayton’un birinci senesi geride kalmışken yüksek temsilci Carlos Westendorp ortak para ve pasaport gibi en temel birlik göstergelerinde mesafe alınamamasından şikayetçidir.

1997-2000 sürecinde B-H içinde ve dışında, büyük Hırvatistan ve büyük Sırbistan tarzı ilhak siyasetleri zamanla aktörlerini kaybetmiştir. O dönem için hemen perde gerisinden Bosnalı Sırlarını orkestra eden Karadžić 2000’lerde yeraltına inmek zorunda kalırken, Hırvatistan’da Tujman’ın ölümünden sonra iktidara görece liberal Mesic gelir.

---

²⁵³ Holbroke, s. 438

²⁵⁴ dir. par. Stephane Yerasimos, s.60

1995’de idari kompozisyonu Daytonla şekillenen Bosna-Hersek.Yeşil bölge Boşnak-Hırvat Federasyonu, sarı bölge Sırp Cumhuriyeti, siyah çizgili çatal tüm haritayı 3’e bölen güvenlik zonlarıdır, güneybatı güvenlik kuşağının kuzey güvenlik kuşağına en yakın bölgesindeki Zenisa’daki Türk Tugayı.

<http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/bosniemdv1999>

B-H 'nin son 100 yılında zaman zaman soldan Büyük Hırvatistan ve sağdan Büyük Sırbistan ideali ile sıkıştırılmıştır. 2000'lerle birlikte bu sıkışma tekrar sönüş dönemine girer, yerini bıkkın ve gönülsüz bir birlik çalışmasına bırakır. “1999'dan sonra B-H, Sırbistan ve Hırvatistan'da statükoda değişime uğrar. 1999'ın sonunda Hırvatistan lideri Tujman ölür, 2000'de B-H lideri İzzetbegoviç gönüllü olarak siyasetten çekilir, yine aynı yıl Miloseviç Sırbistan'da iktidarı kaybeder.”²⁵⁵

Siyasal liderlikte ve bu liderliğin sistemle bağında paralel addedilebilecek bir süreç benzer bir on yıllık zaman diliminde eski Doğu Avrupa ve Kafkas ve Karadeniz ülkelerinde yaşanır. Sistemin en başta gelebilecek tanımı olan uluslararası kapitalizm, Marksist kesintisiz devrim tezinin tam tersinde ama aynı sebeple kemale ermenin arayışındadır. Bunun temeli, tek ülkede tek kıtada kıtanın yarısında sistemin olmayacağı, olsa da yarım kalacağıdır. Neo-conların karşı-devrimini hedef tutarak kesintisiz devrimci oldukları 1990'dan bugüne gelen süreçte söylenendir. Neo-con algısında Levi Straus'un yanında Troçki de vardır. Kesintisiz devrimin anti-tezi olarak kapitalist küreselleşmenin kesintisiz ve hudutsuz devam etmesi gerekmektedir. Böylelikle soğuk savaş sonrası ulus-devletlerin damping yoluyla beslenen ulusal pazarları yerlerini küresel kapitalizmle entegre gerçek pazar ekonomilerine ve uluslar arası finans ağına bırakmak üzere zorlanacaktır. “Çok uluslu ülkelerin parçalanması ve etnik unsurların favorize edilişi bu tünelin ilk istasyonudur. Uygulama sahası olabilecek ülkeler birincil ve ikincil evreler şeklinde reorganize edilmeye çalışılır.”²⁵⁶ Balkanlardaki ilk beklenti Doğu Avrupa'dan dahi iyimserdir. Zaten Varşova Paktı haricinde olan iki sosyalist ülkenin (Arnavutluk, Yugoslavya) pazara kendiliğinden entegrasyonu bekleniyordu. Ancak sonuçlar tahmin olduğu şekilde gerçekleşmemiştir. Hele ki Bosna Hersek'de büyük bir etnik savaş yaşanır.

B-H'deki savaşa dair iki bakış ortaya çıkar: 1. Müdahale gereksizdir, çünkü haklı haksız taraf yoktur. 2. Müdahale gereklidir ve de gerçekleştirilmiş müdahale çok yetersizdir. Bunlar dışardan bakışlar olmaktadır. Eski Yugoslav milletleri, özellikle de 3 ana Bosnalı antite içinse olgusal durum herhangi bir devletin ulus devlet inşa etmek

²⁵⁵ “, s.84

²⁵⁶ http://www.mulkiyederji.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=79&Itemid=2, Uzgel, s.4

istememesinden farklı değildir. Bu siyasal arzu kendilerince özünde meşrudur. Sorun çıkartansa sadece teritoryal durumdur. Bosna Savaşı için etnik temizlik bu yüzden merkez kavram olarak ortaya çıkar. Medeniyetçi bakış açıları ise teritoryal çatışmanın harici aşırı anlamlar yükler, Bosnalı antiteler/uyruklar da kendi lobi, diplomasi faaliyetlerini güçlü kılmak için yer yer bu yargılara kapı aralar. “Medeniyetler Çatışması tezi Bosnayı kapı/köprü/sınır olarak algılamaya oldukça elverişlidir. Hırvat, Sırp, müslüman tezleri de hepsi birden karşı unsurların -bazen birisini bazen ikisini birden- kronik barbar olarak niteler.”²⁵⁷

Yeni Dünya Düzeninde çatışmanın ve askeri seçenekli müdahalelerin sonu geleceği baştan düşünülür. Bu iyimser bakış çok kısa sürede tersyüz olur. Soğuk savaştaki hür dünyayı koruma söylemi yerini hemen yeni bir realpolitiğe bırakır: İnsani müdahale. Böylelikle ABD’de Soğuk Savaş canlı kılan ekonomik ve kurumsal faktörler Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra da eski etkisini yitirmez hatta artırır. ABD artık silahlanma yarışının öteki nükleer süper güç Sovyetlerle savaşa yol açacağına dair ülke içindeki korkularla baş etmek zorunda değildir. Süper güçlerden birisi silahlanma yarışından çekilirken ötekisi sınırsız fırsatlarının olduğu geleceğe bakıyordu. 1993’te ABD Ordusunda General olan Colin Powell Bosnalı Sırlara karşı girişilen hava saldırısının ne kadar faydalı olduğunu sorguladığında ABD’nin o zamanki BM büyükelçisi Albright sert bir şekilde devasa ordunun kullanılmadığından sonra bir anlamı olmayacağını söyler. Bu çalışmada çokça atıfta bulunulan Carneige Raporunu hazırlayan 1990’ların Carnegie Uluslararası Barış Vakfı başkanlığını yürüten “Abramowitz Soğuk Savaş sonrası dönem için yeni bir ABD dış politikası belirleyecek bir projeye öncülük eder. Başarılı yeni politikanın, tehdit olsun olmasın Amerikan idealleriyle çerçevenmiş Amerikan çıkarlarının öncelenmesi olduğunu söyler. İdeallerde öngörülen hukuk üstünlüğü mevcut uluslararası hukuk değildir. Sözü edilen hukukun üstünlüğü ABD nüfuzu altında ortaya konacaktır. Uluslararası hukuk şimdiye kadar olduğu gibi, ulusların davranışlarına ve çok taraflı kurumların hareketlerine göre konum alıp buna göre tepki verecektir. Bu yeni dünya düzeninin önemli bir özelliği de

---

²⁵⁷ <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/bosnia.html> Paul Treanor, The logic of the war in Bosnia

mevcut uluslar arası hukukun temelini oluşturan ulusal egemenliğin zayıflatılmasıdır.”²⁵⁸

Bu yeni düzen kısa süre zarfında askeri aygıtlarını da kullanarak büyümenin yolunu arayacaktır. “Sosyalist kampın lideri SSCB’nin dağılmasının ardından etkinlik katsayısı artan küreselleşme olgusunun yol açtığı demokrasi ve liberal ekonomi dalgası Berlin duvarını aşar. Bir başka ifade ile Batılı liberal devlet modeli, Avrupa Birliği, NATO, AGİT, G-8 Örgütü ve çok uluslu şirketler vasıtası ile Doğu’ya doğru genişleyerek siyasal, ekonomik düzlemdeki derinliğini artırmıştır. Bu hızlı değişim, uluslar arası çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi modellerinin üretilmesinde asli aktör konumundaki devletlerin yanı sıra, uluslar arası örgütler de, politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel açılardan etkinliklerini artırmışlardır.”²⁵⁹

Yeni Dünya Düzeni olarak liberalizmin hegemonyası ilan edilince son 2 yüzyılda olduğu gibi ilk av sahası Doğu Avrupa olacaktır. Doğu Blokunun çöküşü Avrupanın tam entegrasyonu olarak selamlanırken, Yugoslavya’da parçalanış ve çözülüş tam bir kaosa sebep olacaktır. Medeniyetler Çatışması tezine savunanlara göre, İslam Katolisizm ve Ortodoksi güçleri çok küçük bir toprak parçasında birbirine girecektir. YDD’de, ulus devletlerin veya federasyonların küresel pazara entegre olamayanları için alarm zillerinin çaldığı topraklar aynı yüzyılın başında olduğu gibi Balkanlar ve Ortadoğu olacaktır. “Çatışmaları din kültür ve medeniyet üzerinden açıklamak revaç bulur. Medeniyetler çatışması tezinin açılımında demir perdenin ideolojiler olduğu ve nu perdenin çöktüğü yerine kadife perdenin yani kültürlerin geldiği söylenir.”²⁶⁰ Bu tanımlamanın sahibi Amerikan realizminin bilinen ismi Henry Kissengerdir.

Marksist real politik ise din ve etnik sorun reddedilemez faktörler olarak görse de de asıl çatışmanın ekonomi-politik yapıdan kaynaklandığını savunur. 1989 ve 1991 yılları hemen hemen bütün dünyayı sarsan yıllar olarak belirlemiştir. Bu sürece dünyanın en büyük bürokratik işçi devleti olan SSCB'nin dağılması ve benzeri toplumsal yapıların hakim olduğu Varşova Paktı üyesi olan ya da olmayan kimi çevre

---

²⁵⁸ Johnstone,s. 18

²⁵⁹ Caşın, s.32 s.33.

²⁶⁰ Gerard F. Rowers, Religion,Conflict, Prospect for peace,s.221

Ülkelerin rejimlerinin kitlesel muhalefet hareketleri ile yıkılması damgasını vurur. Bu lkeler hızlı bir kapitalist restorasyon hamlesi ile dünya pazarına eklenirler. Diğer yandan Doğu Avrupa ve Balkan lkeleri yekpare değildir, karakteristiktir. Hepsinin eski gç dengesinde kendine has bir yeri vardır. Sistemin ökş kaygan zeminlerde gerçekleşir ve ani boşluklar üretir. Berlin duvarının çöküşü ile birlikte Yugoslavyanın stratejik önemi azalacaktır. Varşova paktının çözülmesi NATO'nun gözünde değerli bir tarafsız ülke olan Yugoslavyanın değerini düşürür. Avrupa içinse Yugoslavya'nın entegrasyonu siyasal haritayı rahatlatacak bir hamle olacaktır. Ne var ki 100 yıl öncesinde yaşanan kadar olmasa bu süreç tekrardan savaş dahilinde başlamıştır ve bugün halen başarıyla tamamlanmış değildir. Bugünün Avrupa Birliği Hırvatistan'ı aday lke, Sırbistan, Karadağ ve Makedonyayı serbest dolaşım alanına katarken B-H halen üyeliğin çok uzağındadır, serbest dolaşımın da kıyısına yaklaşmamaktadır.

Avrupa'nın merkezi meselesi yüz yıldan bu yana batıdan doğuya pazarı yaymak ve kıtayı entegre etmek olarak tanımlanabilir. "Doğuya doğru uygulanan baskı yüzyıl önce geride acı hikayeler bırakarak  imparatorluğu çökertmiş ve yerlerine bir çok ulus devlet kurulmasına neden olmuştur. 100 yıl sonra dönemimizde Sovyetler ve Yugoslavya yine benzer bir entegrasyon baskısını üzerlerinde hissedecektir."²⁶¹ 1990'lardaki Balkan krizi ve Yugoslav çözülmesi, "birlik olmaya alışan Avrupa'nın en canlı sorunu olmuştur. Yugoslavya sorunu, öncesinde Ortak Dış Politikanın ardından Maastricht'in doğrudan sınanacağı canlı bir zemin olmuştur."²⁶²

Soğuk Savaşın bitişinin çatışmalara sebep olacağını tahmin edilebiliyordur. "Uluslar arası sistemdeki çatışmaların büyük bir kısmı sistemde meydana gelen ani ve hızlı değişiklikler sırasında ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Varşova Paktının dağılmasından sonra varlığı ve işlevi sorgulanan NATO Bosna'daki savaştan sonra kendisine yeni bir faaliyet alanı bulur ve gerekliliğini kanıtlama firsatı yakalar. Strateji değişikliği ile bölgesel istikrarsızlıklarda kendine rol biçer. Globalleşmenin

---

²⁶¹ http://www-cgsc.army.mil/carl/download/csipubs/baumann_bosnia.pdf Baumann, Gawrych, Kretchick, Armed Peacekeepers in Bosnia, s.35

²⁶² Time, 21 Eylül 1992, Dominique Moisi, s.64

askeri kolunu oluşturarak Soğuk Savaşın savunmacı tarzından YDD'de küreselleşmenin aktif kolu olmaya çalışır.”²⁶³

Bosna yeni dönemin prova sahası gibidir. Bosna’da aşınan/aşındırılan BM, Kosova 99 sürecinde tamamen elemine olur. Bosna'da başarısız addedilse de, her şey her zaman de jure BM şemsiyesi altında cereyan ettiğinden NATO'nun alan dışı yekpare savaşı olarak ilk örnek Kosova üzerindeki Yugoslavya-NATO Savaşıdır. 89 ile perdesini açan YDD zincirleme şekilde çatışmalarla doludur. Çatışma coğrafyası Ruanda’dan Abhazya’ya, Arnavutluk’tan Dağlık Karabağ’a yayılacaktır. Çatışma tipleri ve aktörler etnik savaştan, kabile savaşlarına, oligarkların paralı askerlerinden mafya düzenine ve silah tacirlerine değin geniş bir yelpaze çiziyordur. “Soğuk Savaşın sona ermesi ve blok sisteminin çökmesiyle beraber ortaya çıkan yeni uluslar arası sisteme Yeni Dünya Düzeni adı verilirken bunun gerçekten istikrarlı bir sistem olup olmayacağı yönündeki kuşkular da beraberinde dile getirilmeye başlanmıştır. Yeni küresel uluslar arası sistemde küçüklü büyüklü çok sayıda tehlikenin varlığı söz konusudur. Sistemde o güne kadar etkin olan mekanizmaların devletler arasındaki ilişkileri düzenleyemez duruma gelmesi bir çok yerde çatışmaları doğurmaktadır.”²⁶⁴

ABD dış siyasetinin etkin isimlerinden Brezinski 1989 sonunda Foreign Affairs dergisinde komünizm sonrası milliyetçiliği ele aldığında gerek Sovyetlerin gerekse Doğu Avrupa’nın parçalanmaması gereğinin altını çizer. Fakat buna özgü kapsamlı bir uygulama planı ortaya çıkmaz. Yugoslavya’nın özgül koşulları teferruattan addedilir. Sosyalist ve federal Yugoslavya’dan 1991’de kopmalar başlar. Ulusal sorun tekrardan bu sefer azınlıklar ve toprak kazanımları üzerinden gündeme gelir. Bu şekilde Yugoslavya’yı Çekoslovakya’yı bir arada tutan esas demirperdenin yani sosyalizmin çöküşü çözülüş için itici güç haline gelecektir. Yugoslavya’da ilk kopmanın Slovenya’dan ikincinin Hırvatistan gelişi bunu ispatlar. Ekonomik açıdan serbest pazara en çabuk entegre olabilecek olanlar dezenteğrasyonun kıvılcımı olurlar. AT’nin zayıf kalışı süreci hızlandırır. 1991’de henüz AT’nin ortak dış politikası olmaması, Almanya’nın yönlendirmesi ile Slovenya’nın acilen tanınması gerilimi

---

²⁶³ http://www.mulkiyedergi.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=79&Itemid=2 Dr. İlhan Uzgel, s.8

²⁶⁴ Tayyar Arı,U.İ.Dersler,s.105

tırmandırır. “Politika yapıcılarının gafil avlanmalarının bir başka nedeni başka bir bölgesel sorunlarla uğraşmakta olmalarıdır. 1990 Ağustosundan başlayarak bir sene boyunca dünya Irak birliklerinin Kuveyt’i işgali üzerine Körfez’e kilitlenmiştir. Ortadoğu’daki yükselen gerilim karşısında belirsiz bir Balkan kavgasının başlıyor olması önemsiz addedilir.”²⁶⁵

Körfez Savaşında Saddam’a karşı zaferden sonra büyük güçler YDD’yi işaret ederek olumlar. Bu, uluslararası hukukun barış ve insan hakları merkezli olarak tanımlanacağı yeni bir devir olacaktır. Fakat tanım böyleyken büyük bir paradoks kapıdadır. En başta ve en trajik şekilde Bosna felaketinde ortaya döküldüğü şekilde kalıcı barışın altyapısı olarak tasarlanan ve ilan edilen plüralizm senkronize şekilde çok geniş bir coğrafyada çatışmaların ve büyük kıyımların fitili olur. Körfezde başarıya ulaşan uluslararası müdahale Bosna Hersek’te gecikir, uygulaması zayıf kalır. Bosna’da her şeyden önce birincil bir konsept sorunu yaşanır. Irak’a kıyasla uluslararası koalisyon kurmak çok zor olmuştur. Irak Kuveyti işgal etmiştir, fakat Sırbistan B-H’yi işgal etmemiştir. B-H’de yaşananlar iç çatışmadır şeklinde çizilen duvarı aşmak mümkün olamamıştır.

Almanya 1945’den sonra ilk defa Alleingang (kendi yolu) uygular. Bunun iki temel itkisi vardır: Almanya’nın birleşmesi ve dış politikasını yeniden millileştirmesi. Almanya’nın sadece ekonomik olarak değil siyaset ve dış politika açısından da dev olmak istediği kesindir. Böylelikle Almanya çok kısa süre içerisinde Avrupa’daki Fransa-Almanya tandemini koparır. Self-determinasyon düzleminde siyaseti iter, Tarihsel yan kolu Avusturya ile iyiden iyiye Sloven-Hırvat yanlısı lobinin merkez kuvveti olur. Almanya aktif ve müdahaleci bir dış politika izlerken İngiltere pasifist ve statükoyu koruyabildiği ölçüde korumacı bir konum çizer. İngiltere Yugoslavya için böylesini yaparken eski mandateri olduğu Irak’da Körfez Müdahaleciliğinde koalisyonun baş aktörlerinden olur. İndirgemeci bir yaklaşımla tarihselci bir okuma şunu gösterir: Büyük Güçler eskiden işgalci, mandater veya müdahaleci oldukları bölgelerde tarihe geri dönüş yaparken denklemin görece uzağında kaldıklarında veya kalmak istediklerinde statüko yanlısı olur.

---

²⁶⁵ Foreign Policy, Türkçe Edisyonu 1999 Mart, Giriş,s.

NATO'nun taraf olduğu ve yere indiği ilk savaş Kosova'ya yönelik 1999'daki Yugoslavya-NATO savaşıdır. Bu süreç daha sonra Afganistan ve Irak Şeklinde gelişip olgunlaşacaktır. Barışı koruma/barışı sağlama/pretektora/rejim değişikliği/işgal yelpazesindeki nüanslar, Bosna-Kosova-Afganistan-Irak arasında başlıbaşına farklar olduğunu açıklar fakat yine de Bosna YDD içinde ve süregelen Kosova, Afganistan ve Irak müdahale zinciri içerinde ele alınır. İşleyiş, süreç ve egemenlik tesisi açısından müdahale biçimleri farklıdır. Müdahale sonrası kurulan yapılar da oldukça derin farklılıklar taşır. Batı müdahalesi Yugoslavya ve Arnavutluk topraklarının serbest pazara açılmasını ngryordur fakat bunun 10 yıla yayılacak savaşlar/banker krizleri/etnik çatışmalar Şeklinde olması öngörülmez. Beklenti ile gerçekler arasında çok derin bir bedel farkı ortaya çıkmıştır. "Batı'nın Yugoslavya'ya son müdahalesinin (Kosova 99) nemli pratik nedenleri de vardır. NATO'nun geleceği, ABD'nin küresel askeri güç olma niyeti ve özellikle Avrupa işlerindeki rolü ve diğer kaygılar bu nedenler arasındadır. NATO liderleri örgütün bölge dışındaki ilk tek taraflı askeri müdahalesini ekonomik çıkarları için değil, insani değerlere olan bağlılığı nedeniyle yapıldığını deklare eder.²⁶⁶

Tüm Yugoslavya Savaşlarından çıkartılabilecek ders ABD ile Avrupa'nın belli bir konuda etkili biçimde sonucu varabilmek için işbirliği yapmak zorunda olduğudur. Ayrı ayrı hareket edilmesi ya tıkanıklığa ya da başarısızlığa yol açmakta birbirine karşıt hedefler güderek hareket etmek ise facia getirmektedir. Oysa Amerika ile Avrupa arasında işbirliğinin, başarı açısından en umut verici girişim olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni de NATO çerçevesinde hareket edildiği zaman izlenecek yolları kesin biçimde belirlemenin, tanıdık komuta mekanizmalarından yararlanmanın mümkün olabilmesidir.

---

²⁶⁶ Haziran Kitap Dizisi,Balkan Krizi,s.20

İtalya'daki NATO üslerinden havalanan uçaklar Doğu Bosna'daki Sırp mevzilerini savaş sonuna doğru süpürerek %51-%49 toprak dengesini sağlamaya ana etken olurlar.

Time, 21 Eylül 1995

Avrupa'nın üç büyük ismi Almanya, İngiltere ve Fransa Bosna Savaşı boyunca zıtlamıştır. Üçü içinde Almanya savaşın ilk evrelerinde kendi başına hareket ettiği gerekçesiyle en çok eleştirilen ülke olur. 1991'in ortalarına kadar ortaklarının çoğu gibi Almanya da ilkin şeklen Yugoslavya'da birliğin korunmasından yanadır. Ama "Slovenyadaki kısa 11 gün Savaşı çıkar çıkmaz Alman hükümeti de tavrını değiştirir. Aralık 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınması ise bütün üye AT devletlerine ait bir tutumdur. Bu olaydan sonra Almanya yaygın biçimde eleştirilmişse de başka hiçbir devlet de alternatif bir yaklaşım öne sürmemiştir. Almanya'nın izlediği politikanın Belgrad'ın barış planı Carington'u reddetmesinden Hırvat şehri Vukovar'ın yerle bir edilmesinden ve Dubrovnik'in bombalanmasından sonra barışa yönelik bir strateji için Sırp rejimini tecrit edip onun karşısında durma gereğinin kabulüne dayandığı da söylenebilir."²⁶⁷

ABD'nin eski Yugoslavya'daki savaşa ilişkin politikası, 1994 sonlarına kadar uzak durma ile taraf olma arasında gidip gelir. Hiçbir zaman her iki seçeneği de tam anlamıyla dışlamaz. Retorik ve ideoloji düzeyinde ABD, savaşı Bosna devletine ve halkına yönelik saldırganlıktan kaynaklanan bir çatışma olarak görme ve sağlam bir askeri müdahaleyi savunma eğilimindedir fakat bu ülke kendi kara kuvvetlerini bölgeye gönderme konusunda diğer bütün ülkelerden daha isteksiz davranır.

Sovyetler Birliği ile Yugoslavya'nın aynı sıralarda parçalanması Rusya'nın Balkanlar'daki rolünü tümüyle yeniden şekillendirmiştir. Sovyet-Yugoslav ilişkilerinin netameli bir tarihi vardır. Soğuk savaşta 1948'de Yugoslavya'nın Sovyet bloğundan uzaklaşmasının Sovyetler Birliği'nin o ana dek yaşadığı en ağır yenilgi olduğu söylenir. Ulusal komünizm yani Moskova'dan bağımsız komünizm Balkanlarda en başta Yugoslavya'da ortaya çıkmıştır. 1960'ların başlarında ulusal komünizm, Sovyetlere Balkanlarda iki yenilgi daha tattırır. İlki Arnavutluk'un Sovyet hakimiyetinden çıkıp Çin'in himayesine girmesidir, ikincisiyse Romanya'nın o sıralar yeni gelişen Çin-Sovyet kopuşundan yararlanarak uluslararası alanda ve Sovyet bloğu içerisinde hareket

---

²⁶⁷ ReiBmüller, die Bosnische Tragödie, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt,1993,s.91

sahasını artırmak için manevralar yapmasıdır. Bulgaristan, Sovyetler'e bağımlılığını sürdüren tek Balkan devleti olarak kalmıştır. Ne var ki komünizm yıkılırken bu ülkelere görece bağlantısızlıkları bağımsızlıkları ve özgül karakteristikleri sebebiyle atfedilen iyimser koşullar oluşmaz. Ani gelişen kapitalist restorasyon süreci çalkantılı ulus devletlerde ve eski bağlantısızlarda yeni yarılmalar ortaya çıkartır. Etnik/dini/dilsel/kültürel/kabilevi/mafyatik/yönetici sınıf içi ayrımlar çevriminde yeni çatışmalar ortaya çıkar.

Bu dalga bazen banker krizi bazen yeni oligarklar ve mafya daha uç uç durumlarda kabile savaşları, kimi zaman etnik terör olarak Romanya'dan Cezayir'e Ruanda'dan Afganistan'a Arnavutluk'tan Abhazy'a 1989'dan 1994'e kadar bir çok bölgeyi aynı anda düğmeye basılmış gibi kaosun içine atar. Yeni Dünya Düzeni kavramının sıkça kullanılması bu döneme rastlar, fakat ilan edilişi ABD'nin bu döneme ait esaslı uğraşı olan Kuveyt kriziyledir. "Bu krizde tüm dünya bir saldırganın karşısına çıkarak güç kullanma yoluyla sınırların değiştirilmesi izin verilmeyeceği mesajını vermiştir. BM Örgütü kurulduğundan beri ilk defa hiçbir veto ile karşılaşmaksızın arka arkaya kararlar almaktadır. Doğu ve Batı hiçbir zaman bu krizde bu denli ortak hareket etmemişlerdir. Buna sebep YDD ile ilgili temennilerin başta yüksek ve olumlu olmasındandır. Fakat B-H'te ve Azerbaycan'da baş gösteren çatışmalar uluslar arası kamuoyunda Soğuk Savaş sonrasında BM'ye yönelik beklentilerin düş kırıklığı ile sonuçlanmasına yol açar.Körfez Krizinde ABD öncelikle kendi bölgesel çıkarlarını korumayı düşünürken BM kendine has güvenlik politikası yürütmektense Amerikan dış politikasını onaylayan bir konumda görülmüştür.²⁶⁸

YDD'nin belirleyici özelliklerinden bir diğeriye daha önce ABD ve SSCB'nin tekelinde bulunan askeri, siyasi ve ekonomik gücün çok sayıda devlet arasında dağılmakta oluşudur. Aslında bu süreç bir bakıma 1950 ve 1960'larda Japonya ve Avrupa'nın II. Dünya Savaşının yarasını sarmasıyla ve aynı dönemde çok sayıda Asya ve Afrika devletinin bağımsızlığını kazanmasıyla beraber başlamıştır. 1970 ve 1980'lerde ABD ve SSCB'nin ekonomik gücü zayıflarken diğeri bir çok Üçüncü Dünya ülkesinin askeri kapasitelerini arttırmasıyla süreç biraz daha ivme kazanmıştır. 90'ların

---

²⁶⁸ Tayyar Arı, U.İ.Dersler,s. 113

başında bazı büyük Avrupa ülkeleri Rusya'ya böyle bir eşit ve paralel ortak gibi bakmanın arayışındadır. “90’lı yılların başında, Batılıların ödün vermek istemedikleri bir başka ilke kararı da Körfez Savaşı sırasında Rusya ile oluşturulan yeni doğu-batı işbirliğinin devam ettirilmesidir. Özellikle, Fransız ve İngiliz siyasetçilerin o tarihteki inançlarına göre Körfez Savaşında oluşturulan bu işbirliğinin Yugoslavya Bunalımı süresince devam etmesi olası ve gereklidir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrasında Rusya ile oluşturulan bu yeni işbirliğinin güvence altına alınması kaygısı Bosna’da savaşın önlenememesi pahasına bile olsa Batılıların 90’lı yılların başında tercih ettikleri bir politika olmuştur.”²⁶⁹

YDD ile birlikte Almanya Balkanlara geri döner. Nüfuz alanı olarak gördüğü Doğu Avrupa’nın kendisine muhtaç ve olabilecek küçük politik birimlere bölünmesi için çalışan Alman geleneğindeki bölme siyaseti 1990’larda kapitalist sistemin ulus-devlet yapılarını bölgesel birimler halinde çözerek eklemlenen deregülasyon mekanizmasıyla da uyumludur. Almanya aynı dönemde 1992-1996 sürecinde Kürt ve Alevi meseleri üzerinden de Türkiye üzerine aynı yaklaşımla nüfuz ve baskı oluşturmaya çalışmıştır.

Slovenya ile Hırvatistan’ın kendilerince kurtarılmasında Katolik kilisesinin büyük ve açık desteğinin de rolüne değinilebilir. Bu destek manevi düzeyde kalmaz. 1991 başında Vatikan Hırvatistan’a sembolik bir faizle 4 milyar dolar kredi verir. 1991’in sonlarından itibaren Yugoslavya’nın bütünlüğünde en fazla ısrar etmiş olan İngiltere ve Fransa, Almanya’nın dayattığı diplomatik hamleleri savaşın sonuna doğru ABD üzerinden yavaş yavaş kabul edecektir. Oysa savaşın başında tarihsel bir tarafgirlikle Fransa ve İngiltere Yugoslavcı ve Sırbistan yanlısıdır. Bu ilginin romantik ve kültürel olduğunu varsaymaktansa “Balkanların dünya politikasına yön veren emperyalist devletler açısından niçin önemli olduğunu anlamak için sadece haritaya bakmak yeterlidir. Balkanlar kapitalizmin anavatanı Batı Avrupa ve onun başlıca enerji kaynaklarının ve meta pazarlarının bulunduğu Doğu arasında bir köprü girişi durumundadır. Bu bölge üzerindeki egemenlik, rakipler üzerinde önemli bir üstünlük yaratacaktır. Bu nedenle Balkanlar, benzer işlevleri taşıyan Ortadoğu gibi hiçbir zaman

---

²⁶⁹ der. Kemali Saybaşı, Gencer Özcan, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, İstanbul: Bağlam, 1997, s.264

durulmaz. Balkan Krizinin merkez ve güncel konusu olan Sırbistan ise bu bölgenin çekirdek ülkesidir. Nasıl ki Balkanlar meşhur İpek Yolunun Avrupa tarafındaki giriş durumundaysa, Sırbistan da bu girişin nizamiye kapısı durumundadır. Alman Die Zeit konuyla ilgili makalesinde Sırbistan'ın merkezi Avrupa'dan Romanya ve Bulgaristan'a uzanan su yollarını ve keza Bulgaristan, Türkiye, Makedonya ve Yunanistan'a uzanan kara yollarını kontrol edebildiğini belirtir.²⁷⁰

1989'da Soğuk Savaş biterken aslında sadece Balkanlarda değil daha uzun bir kriz arkı ortaya çıkar. Bu hat Saraybosna'dan Semerkant'a uzanır. Bu hatta, İngiltere geçen yüzyılın başındaki yerini ABD'ye vermiş ve soğuk savaş ABD-Sovyetler çatışması şeklinde geride bırakılmıştır. Soğuk Savaş denkleminde sonra YDD dönemi açılınca yeni aktörler arka dahil olur. Balkan-Kafkas-OrtaAsya coğrafyasında daha serbest hareket etmek isteyen Türkiye ve tarihe geri dönen Almanya öne çıkan güç odakları olurlar.

Türkiye'nin Soğuk Savaştan çıkışının ilk en güçlü işareti olarak Bosna söylenebilir. Fakat bu serbest bir seçimden ziyade bölgesel gelişmelerle ve yeni koşullarla daha çok ilintilidir. Türkiye Sırbistan'a total bir müdahaleyi değil fakat B-H'deki Sırp yayılmacılığına karşı uluslararası mühalenin en direkt savunucularından olur. Bunun bir nedeni de yeni koşullarla birlikte eski tarihsel bağlardır. “Türkiye için barındırdığı 2 milyon Boşnak nüfusla Bosna milli bir sorun hüviyetine de sahiptir. Üstelik bu nüfus göçüp gelmiş yerleşik unsur ve uyruk olan bir nüfustur. Almanya ve İsviçre'deki her unsurdan Yugoslav ise misafir işçidir. 1991'den sonra milli kaygılarını da dengede tutarak Türkiye Körfez'de, Somali'de, Dağlık Karabağ'da uluslar arası toplum ile beraber hareket etmeyi esas alır. Fakat uluslararası toplum Türkiye'nin beklediğini vermekten uzak kalır. Dönemin dışişleri bakanı Hikmet Çetin B-H 'de yaşananlardan çok hayal kırıklığına uğradığı söyler.”²⁷¹

---

²⁷⁰ Haziran Kitap Dizisi,s.24

²⁷¹ A mirror of the New International Order, ed. Günay Göksu Özdoğan, Kemal Saybaşı, Eren Yayıncılık Kitapçılık, İstanbul 1995,s.312

III.3. SAVAŞIN DOĞASI VE SENARYOLAR

Bosna savaşı uluslar arası bir savaş şekline sokan ve bilançosunu ağırlaştırılan temel olgular şunlardır:

-3 eski Yugoslav milletinin(Sırp-Müslüman-Hırvat) bir toprakta çaprazlama savaşa tutuşması.

-2 eski Yugoslav cumhuriyetinin (Hırvatistan-Sırbistan) bir toprakta otonomist,ilhakçı saldırıları doğrudan yürütmesi, ek olarak Karadağ kökenli paramiliteryanın da savaşa katılması.

Uluslararası ilişkilerin kamuoyu boyutu her zaman önemlidir. Soğuk Savaş yılları başından sonuna bu tip faaliyetlerin ülke kamuoylarının ve bu kanalla diplomatların ve en üst boyutta uluslar arası örgüt ve kurumların pozisyon almasını belirlediğini gösterir. Savaşta siyasal propogandanın önemi ortaya çıkar. Bosna savaşı böylesi analogilere çokça kapı aralar. Çünkü savaşın geçtiği toprak Avrupa hafızasının içinde ve coğrafya olarak yanibaşındadır. Bosna Savaşının uluslar arası politik boyutu sadece iki eski Yugoslav cumhuriyetinin savaşa dahil değil diğer yandan komşu güçlerin ve din merkezli taraf olanların da diplomasi sahasında yerini almalarıdır. Demir perde bir kez devrildikten sonra bu kez kadife perdenin yırtılmasına sıra gelecektir ve bu noktada uluslar arası kamuoyuna şaşırtıcı gelen, Yugoslavya'nın parçalanabilmesi değil, savaşın çok uzun/çok sert ve uluslar arası müdahaleyi gerektirecek şekilde cereyan etmesidir. Almanya ve Vatikan Hırvat, Rusya Sırp yanlısı konum alırken müslüman ülkeler için Boşnaklar cause celebre haline gelir.

İtalya, Avusturya ve Macaristan tarihsel bir konumlanma refleksi ile Yugoslav idealinin karşısındaki bağımsızlıkçı hareketlere direkt/dolaylı destek verirler. Slovenya ve Hırvatistan'ın Katolik oluşu tek faktör değildir. Özellikle komünizm sonrası dönemi ekonomi-politik gerçeklerle açıklayan marksist görüşe göre Orta Avrupalı Alp-Adriya insiyatifi Yugoslav parçalanmasında Slovenya ve Hırvatistan için güçlendirici bir etki olagelmıştır. Orta Avrupa merkezci insiyatif hızlı bir ekonomik büyüme ve siyasal nüfuz perspektifiyle 1990'dan sadece 70 sene öncesine kadar İkili Monarşiye yani Orta Avrupa klübüne ait olan Hırvatistan'a ve Slovenya'ya arka çıkar.

İtalya'nın ve Macaristan'ın durumu her devletin başına gelebilecek şekilde kendi ekonomik gündemi ile ve toprak problemleri ile frenlenecektir. İtalya'nın Sırbistan-Karadağ blokuyla oluşan 3. Yugoslavya'ya karşı tamamen cephe alamayacağı süregiden yıllarda açıkça görülür. Balkanlara en yakın Avrupa olarak İtalya'nın dağılan Yugoslavya Cumhuriyetlerine eşgüdümü ve dengeli gitmesi gereken ekonomik planları olacaktır. Macaristan ise Sırbistan'ın bir özerk bölgesi olan Voyvodina'daki Macar nüfusunu düşünmek zorundadır. Bu nüfus Macaristan ve Sırbistan arasında karşılıklı bir denge unsuru olarak ortaya çıkar. Macaristan Voyvodina sebebiyle uyruklar sorununa dahil olur ve kendi tutumu sebebiyle eski Yugoslav topraklarında anti-macar bir hattın olasılığı Macaristanı frenleyecektir.

Anti-Yugoslav cephenin görece limitsiz siyaset uygulayabilecek ülkeleri ise Vatikan ve Avusturyadır. 1980'lerin başından itibaren Polonya/Solidarnus hareketinden itibaren Katolisizmi uluslararası politikaya derin ilişkilerle değil doğrudan sivil diplomatik aygıtlarla yerleştiren bu çizgi Yugoslav karşıtlığını açıktan yürütecektir. Sloven-Hırvat hattına böylece açık bir ideolojik desteği Vatikan verir. Yugoslavya'nın dağılmasını Vatikan bir katolik genişlemesi gibi görür. Papa II. Paul zamanın Alman Başbakanı Kohl'e iki yeni cumhuriyeti tanınmasını salık vermiştir. Vatikan ve Almanya diplomatik bir birliktelik sergiler. "Germano-Papist ittifak B-H'nin güneyindeki Hersek fransiskanlarından, Alp dağlarındaki Sloven-Avusturya sınırına kadar eski Yugoslavya'nın parçası olan bölgenin katolisizmin nüfuz alanında olmasını ele alır."²⁷²

Yugoslavya'nın diğer bir komşusu güneydeki Arnavutluktur. 1992 'de Berisha iktidarıyla bu ülke dizginsiz bir Sırbistan-Yunanistan karşıtlığına oynar. Bu noktada Arnavutluk iki kimliğinden de faydalanmak ister. Arnavutluk, hristiyan katolik nüfusu(%25) ve de müslüman nüfusu (%75) üzerinden anti-komünist, anti-ortodoks bir zeminde siyaset kurmak ister.

Ortodoks kardeşliği ülküsü ve mezhep asabiyeti Sırbistanı ve Yunanistan uzun bir tarihsel süreçte birbirine destekçi kılmıştır. Son 2-3 yüzyıl boyunca Osmanlı

---

²⁷² Mudry,s.358

karşıtlığı ve Bulgaristan'ın güç merkezi olmasına karşı ortak direnç Yunan-Sırp dış politikasını paralelleştirir. Romanya'nın ise Sırbistan ile Banat ve Transletanya gibi 2 bölge sebebiyle toprak tartışması vardır. Fakat komünizm sonrası ekonomik olarak ayağa kalkmak isteyen Romanya amborgoya rağmen Sırbistan ile kara ticareti üzerinden iyi bir ilişki kurar. Bulgaristan'ın Sırbistanla ilişkileri Yunanistan ve Romanya'ya göre çok daha sorunludur, en temel başlık ortodoksinin Balkanlardaki lider ülkesi olmak üzerinedir. Bu olgu 2 yüzyıl boyunca Makedonya üzerinden devam eden bir toprak sorununda açığa çıkmıştır. B-H nasıl Hırvat-Sırp-Müslüman çatışmasının zemini ise tarihsel olarak daha da uzun süren Makedon sorunu Yunan-Bulgar-Sırp üçlü ilişkilerinde en belirleyici başlık olagelir.

Türkiye'nin Balkanlarda ve Karadenizde önemli bir çekim merkezi oluşu 1990'da YDD'ye hemen entegre olmak isteiyşinden okunabilir. Türkiye, Irak'a I. Müdahale koalisyonunun içinde yer alır ve İncirlik I. Körfez Savaşında koalisyon için merkez lojistik üs haline gelir. O dönemde ABD'nin Katar merkezli Körfez yerleşkelerinin bugünkü boyutta olmayışı İncirlik'in önemini açıklar. Türkiye'nin, Avrupa diplomasi gazeteciliğinde neo-osmanlı diye tabir edilen Kafkas-Karadeniz-Balkan-Ortadoğu açılımlarına girdiği söylenir. Türkiye, 1992'de inşa edilen Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin içinde yer alır. Diğer yandan yukarda anılan 4 bölgeden Ortadoğu ve Güney Kafkaslar Türkiye'nin sınırdaş olduğu ve uyruklar/etnisiteler/çatışmalar ve terör sorunlarına dahil olmak zorunda kaldığı bölgelerdir. Ermeni-Azeri savaşı, Dağlık Karabağ sorunu, K.Irak ve Kürt sorunu, Gürcistan-Abhazya 1992 savaşı, PKK sebebiyle 90'lar Suriyesi ve Rus-Çeçen Savaşı Türk Dışişlerinin 90'lardaki temel gündemleridir. YDD ile eşzamanlı olarak Türk dış politikası Adriyatikten Çin Seddine söylemini çerçeve yapar. Bu hattın en doğusu Türk Dünyasını ve eski sovyet Türk devletleriyle işbirliğini işaret eder, ortada ve güneyde Arap dünyasıyla iyi ilişkileri, kuzeydeyse Kafkaslar olmak üzere Müslüman Dünyasının/ Türk uyruklarının rolmodeli olmaya işaret eder, en batısı ise eski Osmanlı nüfuz bölgelerinin halen Müslüman nüfuslu birimleri olan Bosna'da ve Kosova'da siyasal ağırlık kurma arayışdır.

“Türkiye’nin, biçilen bölgesel güç rolü çerçevesinde Balkanlarda etkili bir nüfuz politikası gütmesini arzulayan odaklar, B-H’ye aktif bir müdahale talebini 1992 yazından itibaren gündeme yerleştirdiler. Aktif dış politikacılar sona eren iki kutuplu dönemin Soğuk Savaş şartlarına bağlı, nihai inisiyatifin blok/pakt yönetimlerine devredildiği statik çizgisinin, daha genel olarak Cumhuriyetin başından beri izlenen izolasyonist çizginin terk edilmesi yanlısıdır. Türkiye’nin B-H politikasında aktif dış politika çizgisinin en yetkili temsilcisi, yine bu kavramın müellifi olan Cumhurbaşkanı Turgut Özal’dır. Hükümetin ihtiyatlı aktiflik politikasına karşılık Özal daha angaje ve risk almaktan kaçınmama gereğini vurgulayan bir çizgiyi yerleştirmeye çalışır. Bunun için yine Körfez Savaşında olduğu gibi Avrupa’dan ziyade ABD’yle sıkı işbirliğini ön alır.”²⁷³

Türkiyenin bu bölgelerdeki hamleleri çok büyük siyasi/insani riskleri de barındırır. Komşusu olan ülkelerden kaybedilen topraklardan yoğun göç Osmanlıdan bu yana 100 yıllık tarihte görülebilir.(Makedonya-Sancak ve B-H’den Türk-Boşnak-Arnavut göçleri, Bulgaristandan Türk ve Pomak göçleri) Siyasal risk, Türkiye ve Irak’ta çatışmalara sebep olan Kürt sorunu üzerinden kaynaklanır. Bu alan egemenliğin sınırlarında gel-gitler yaşatabilecektir. Özellikle YDD’nin insan hakları algısı ve ulus devletlere etnik temelli insan hakları dayatması Türkiye’yi Kürt meselesi noktasında askeri ve siyasi tercihlerinde NATO-AT denklemine çözüm arayışlarına iter. Almanların Doğu siyaseti (ostpolitik) nasıl Balkanlarda etki oluşturmaya çalıştıysa andıracak şekilde 93-96 döneminde G. Doğu sorununda da Türkiye’ye karşı diplomatik kuliste bulunur. Fransa’nın 80’lerde sürdürdüğü Ermeni-Kürt kartlarıyla Türkiye’yi sıkıştırma politikasını devralırcasına Almanya 92-95 döneminde Türkiye’ye baskı yapar. Türkiye’nin Balkanlar ve Ortadoğu siyasetini 1996’da ABD-İsrail aksıyla yoğunlaştırılmış işbirliğine ve ortaklığına oturtması, Fransız-Alman ekseninin Türkiye’yi sıkıştırması sebebiyle de olmuş olabilir.

Dağılan Sovyetlerin mirasçısı Rusya Federasyonu ise Yeltsin liderliği ile Batı ile eşgüdüm arayan politikalara yönelir. Komünizm sonrasının ekonomik ve siyasal krizi ve yeniden günyüze çıkacak uluslar sorunu Rusya’yı panis Slav ve dizginsiz Sırp

---

²⁷³ Bora,s.303

yanlısı diplomasiden uzak tutacaktır. Bosnalı Sırlara verilen diplomatik desteğin önemli ayağı dini cepheden gelir. Sırp Kiliseleri pan-Sırp davasının militanlarına meşruiyet atfeder. Diğer yandan Ukrayna'dan Karadağ'a kadar Slav-Ortodoks dini ittifakı arayan sivil-diplomasi yürütülür. "Bu hat sadece moral ve siyasal destekle kalmaz. Savaş sonrası yıllarından yansıdığı gibi özellikle Güney Kıbrıs ve Yunan rejimleri Sırbistana hem mali askeri lojistik yardımda bulunmuştur. 1992 Martında İstanbul'da toplanan Doğu Hristiyanlığı patrikleri Sırbistan yanlısı tavır içerisindedirler. Bu toplantıda İstanbul'dan Barthelemos ve Moskova'dan III. Alexis de vardır."²⁷⁴

Rusya/Belarus/Ukrayna/Sırbistan -Karadağ/Ermeni lobileri/Karajina ve Bosna Sırları/Dinyester- Kırım Ortodoksları/Güney Osetya ve Dağlık Karabağ üzerinden bir Ortodoks blok kurma girişimi bu ülkelerdeki sivil ve dini oluşumlarca radikal partilerce öne alınır. Fakat meşru hükümetler düzeyinde bu olası bloklaşmayı dizginleyen faktörler vardır. Amerikan dış politikası ve bu dış politikayla senkronize olduğu anda İslam ülkeleri bu hattın tarihsel karşıtı ve frenleyicisi olarak öne çıkar. B-H savaşı bunun çok net bir örneğini ortaya koyar. Bu yüzden müslüman tarafındaki askeri ve diplomatik girişimler de karşıt taraflarca benzer şekilde eleştirilir. "Bosna'yı kendi davaları ile meczetmeye çalışan Suud ve İran rejimleri, insani yardım, askeri komuta destekleme, gönüllüler teşkilatları ile önce B-H – daha sonra da Makedonya, Arnavutluk üzerinden Balkan coğrafyasına nüfuz etmek isterler.

Fransa, İngiltere, Amerika 1990-91 sürecinde ilkin Yugoslavya Federasyonunun dağılmasına karşıdır ve ülkenin birliğini ve bütünlüğünü resmi makamlarınca savunurlar. 1990'da henüz entegre olmuş birleşik Almanya dahi ilk başlarda bu çizgiden söylem düzeyinde farklı değildir. Fakat kendi içinde homojen olan Slovenya'nın kolayca kopuşu süreci değiştirir. Slovenya kadar homojen nüfuslu olmayan Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'de bağımsızlık, büyük insani krize neden olacak çatışmaları başlatacaktır. Bosna'daki toplu ölümlerle alakalı ilk raporlar 1994'de uluslar arası hukuk mercileri merkeze oturur. Uyrukların uyruklarla veya unsurların

---

²⁷⁴ Ünaltay,s.237

unsurlarla çatışmasıdır soykırım değildir şeklinde özetlenebilecek hakim bir görüş öne çıkar. BM insan hakları komisyonu bu yüzden soykırımı değil etnik temizlik kavramını önceler. Özetle Ruvanda veya Holokost değil, Lübnan İç Savaşı şeklinde uyruklar ve unsurlar arası çatışmadır çerçevesi ağırlıklı olarak kabul edilir. 1985’de Yugoslavya dağılır mı dağılırsa ne olur sorusuna en çok Lübnan’ı andırır cevabı gerçek olmuştur. Bu cevabı sosyalist Yugoslavya’nın kurucularından olup daha sonra sistemi eleştirdiği için 1950’lerde görevden alınıp hapsedilen Milovan Djilas vermiştir. Karamsarlıkta ama gerçekçilikte buna yakın bir öngörüye kimse yaklaşamaz. Değil 1980’lerde, Yugoslavya savaşlarının yaklaştığı 1990’lar başında, 2 sene sonra birbirlerine karşı savaşacak olan Sırp-Hırvat-Boşnak milliyetçi liderleri bir yandan bölünmeye oynuyor fakat herhalükarda savaş veya katliamların olmayacağını öngörüyorlardır. Buna sebep hepsinin uluslar arası toplumun -en çok da kendilerinden yana- müdahil olacağına dair aşırı iyimserliktir.

Savaşın merkezinde 92-94 dönemi BM raportörü Tadeusc Mazovickiye göre etnik temizlik olgusu vardır. Etnik temizlik bir ülkedeki etnisiteler arası, uyruklar arası, tanınmış antiteler arası birbirini kırma ve belli bölgelerden uzaklaştırma hareketleridir. “Bosna’da tüm antiteler savaşla birlikte, kendi nüfuzlarında bulundurları toprakları korumak ek olarak alabildiklerini de almak, ve o topraklarda yaşayanları da azınlık olarak bırakabilmek noktasındadır.”²⁷⁵

Bosna’da etnik temizlik konusunda geçmişe anoloji yapılagelir. II. Dünya savaşındaki çok cepheli iç savaşlar Yugoslavya’nın her yerinde yaşanmıştır ama en çok Bosna’da (merkez Bosna ve Doğu Bosna bölgelerinde) cereyan etmiştir. Daha gerilerde Hersek isyanları da anılagelir. 1875 isyanında başıbozuklar arası çatışmalalar toplumlar arası gerilimi had safhaya çıkartmıştır. Savaş, işgal veya yeni devlet kuruluş dönemleri gücü arkasına alan unsurun ya da yönetici sınıfın katliam boyutunda saldırılarına/enterne etmelere kapı aralar. Habsburg’un ve Nazilerin zıttında yeralan Sırp bu ülkelerin işgalci olduğu dönemlerde zulüm görürken, 1918’de İngiliz Fransız yanlısı tercihleriyle güçlerine güç katan Sırbistan ve Karadağlı Ortodokslar Müslüman nüfusu enterne etmeyi denemişlerdir.

---

²⁷⁵ Heredote, revue de Geographie et de geopolitique, Paris Octobre, Decembre 1991, Yves Lacoste, s.12

Kendisi de Karadağlı Ortodoks kökenden gelen Djilas Adaletin Olmadığı Ülke adlı siyasal hatıralarında gençlik yıllarının Karadağ'ında Boşnak Arnavut ve Türk Müslümanlara yapılanları anlatır. Zulüm politikalarının istatığı Yugoslavya kurulduktan sonra Türkiye'ye en çok göç veren bölgenin Sancak ve Karadağ olmasından anlaşılabilir. 1992'de savaşa tutuşan Bosna Hersek antitelerinin de kendiliğinden bir birlik içerisinde süregeldiklerini iddia etmek aslında zordur. "Bosna Hersek'de 1910'dan itibaren yapılan tüm seçimleri milliyetçi partiler domine etmiştir. Her üç B-H uyuğunun da milliyetçi partileri kendi unsurlarının oylarını blok olarak toplamaktadır. Titocu dönemin -ortada seçim olmasa da- belli bir oranda bu klasik tablonun tersini başardığı söylenebilir.²⁷⁶ Hırvat ve Sırp domine edişine karşı laik Yugoslav kimliği Müslüman Boşnakları için bir zaman cansimidi gibi olmuştur. Fakat son 92-95 savaşı Titocu kuşağı dahi etkiler. Bu kuşaktan yaşlı bir Boşnak "Kendimi hiç Müslüman gibi hissetmedim. İbadeti tanımam, camiye gitmem, sizin gibi Avrupalıyım, burada yardım için Arapları değil de Avrupalıları görmek isterdim. Ama artık -şu yaşadıklarımın sonra- kendimi müslüman hissediyorum."²⁷⁷ diyecektir.

Eski Yugoslavya'daki sorunu batı medyalarında olduğu gibi, birlikte yaşama sorunu şeklinde tanımlamak hem dar hem de eksik bir tanımdır. Çatışmanın birlikte yaşama problemi gibi görünen noktası, tek tek ulusların (narodlar:kurucu güney Slav ulusları) veya narodniklerin (Slav olmayan, tanınmış fakat kurucu olmayan Yugoslav halkları,) ayrı ayrı ve birbirine tam anlamıyla zıtlaşan mitlere sahip oluşudur. Mitlerin ulusal sorunda ve uluslararası ilişkilerdeki yeri belli bir sınıra ve eylem kapasitesine boyun eğer. Bu sınır ekonomi/politik aygıtlarla askeri bürokratik yapılarla, yasal ve yasal olmayan örgütlenmelerle kendini belli eder.

---

²⁷⁶ Y.D.A. Dyker and I. Vejvoda, Yugoslavia and after a study in fragment despair and rebirth/ Xavier Bougarel, s.87

²⁷⁷ ed. Vulianys 'Seasons in Hell: Understanding Bosnias war NY/St. Martins Press 19994, s.65

20. yüzyılın başındaki Pandora Kutusunun yüzyıl sonraki hali: Balkanların etnik giriftliği. Bosna Hersek'in ortasında ve kuzeybatısında yoğunlaşan Boşnak Müslüman nüfus koyu yeşil renkli.

<http://www.monde-diplomatique.fr/cartes/balkans>

Dünya Savaşları en çok Bosna merkezli olmak üzere tüm güney Slav topraklarını altüst ettiyse de son Yugoslavya savaşlarını da itekleyen parametreler mitlerden ve toplumsal bilinçaltılardan ziyade real güç ilişkilerinden kaynaklanır. Bunlar 3 ana başlıkta açıklanabilir:

-Doğu Bloğunun dağılması

-SSCB'nin yıkılması

-Milliyetçiliklerin Yükselişi.

Hep bir yanıyla bir dünyaya öbür yanı ile öbür dünyaya bağlı olan Yugoslavya'da ulusal sorunu entegrasyon ile 2 kez çözmeye çalışan güney Slavlarının tarihi, kuzeyden güneyden doğudan ve batıdan çeşitli çekim merkezleri ile çekiştirilen bir coğrafyayı anlatır. Kuzeyden Habsburg Avusturya -Macaristan vakumu bugün de Almanya-Avusturya üzerinden aynı çizgide siyasetine devam etmektedir. Güneyden Yunanistan tarihsel Makedonya müdahili olarak vakum oluşturmaktadır. Arnavutluk tarih boyunca Yugoslavya içinde Kosova'da ulusçuk(narodnik) barındıran bir müdahildir. Balkanlarda çok uzun süre egemenlik kuran, Slovenya-Dalmaçya Hırvatistanı hariç kalan eski Yugoslav haritasına 400 seneden fazla egemenlik kuran Türkiye ise, bugün bölgede bağımsız bir vakum oluşturmaktan ziyade pax-americana üzerinden yürüyen siyasetlere eklenmiş durumdadır. Buna önemli bir sebep artık Türkiye'nin Yugoslavya toprakları ile hududunun kalmamış olması ve eski Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün çoktan tamamlanmış olması ve kalan Türk nüfusun yüksek bir oranının olmamasıdır.

Savaştan sonraki dönemlerde Bosna Hersek'in meşru hükümetinin ve iki komşusu Hırvatistan ve Sırbistanın siyasal sorumluluğu çokça tartışılır. Bosna meclisinin son birleşik oturumunda, daha sonra savaş suçlusu olarak geçen yıl yakalanan Karadziç, Bosna'yı cehenneme çevireceksiniz diyerek Bosna'nın o dönem meşru lideri İzzetbegoviçi uyarır. Mecliste geçen sert tartışmalardan sonrası Bosnalı Sırp vekiller meclisi terkeder. İzzetbegoviç'e uyarıları yeterince ciddiye almadığı şekilde eleştiriler yapılagelir. Fakat B-H'nin seçilmiş meşru lideri o dönemde İzzetbegoviç'tir. Savaş sonrası seçimlerini de kazanır ve 5 sene boyunca 2000'e kadar iktidarı elinde tutar. Karadziç'in 1992'deki son birleşik oturumdaki sözleri bir uyarıdan/öngörüden farklı boyuttadır, tehdite yakındır. 1991'de Hırvatistan topraklarında süregiden Hırvat-Sırp çatışmaları ve bu çatışmalarda Yugoslav Federal Ordusunun Sırp milislerini silahlandırması ve lojistik destek çıkması Bosna Sırplarına da kısa süre sonra kendilerinin de bağımsız ama desteklenen paramilisler olabileceklerine dair güveni zaten aşlamıştır. Bu militarizm Sırp yanlısı olursa destek görür, karşıtıysa bölücü olmuş olur. "Yugoslavya'yı

cumhuriyetçi/bağımsızlıkçı/ayrılıkçı milliyetçiliğin parçaladığı tezi çokça işlenir. Ancak bu görüş, gerçeklerle sınanmış bir başka görüşle kesin bir paradoks teşkil ediyordur. O da Yugoslav Ordusu tarafından desteklenen Miloseviç'in Yugoslavya'ya hükmetme arayışında ülkeyi parçaladığı görüşüdür. Çünkü aslında, Yugoslavya'nın mezarını kazan sadece şaha kalkmış bağımsızlıkçı milliyetçilik değil, esasında Yugoslavya'nın en büyük cumhuriyetinin(Sırbistan) kontrol edilemeyen askeri gücüdür.”²⁷⁸

Savaşın nedenlerinde üç başlık öne çıkar: Politik, Ekonomik, Jeostratejik. Uluslararası ilişkiler alanına en çok giren faktörler jeostratejik olanlardır. Politik sorun derken kastedilen Yugoslavyanın iç-idari yapılanmasıdır ve çeşitli reformlarla ve anayasal düzenlemelerle yapılan restorasyonlara işaret eder. Yugoslavya'da oluşan ekonomik krizin Alp-Adriya , Doğu Bloku, hatta Ortadoğu ile senkronize oluştuğunu varsayarsak ekonomik kriz de uluslar arası ilişkiler alana girer.

Birincil olarak uluslararası ilişkiler alanına giren jeostrateji Yugoslav sorununu tüm angaje aktörler ile açıkladığında nerdeyse tüm merkezkaç kuvvetlerin sahada bir yerinin olduğunu gösterir: ABD, AT, Rusya Federasyonu, Avusturya, Türkiye, eski Yugoslavya'nın Balkanlardaki komşuları -özellikle Yunanistan ve Romanya, İslam dünyasından İran, Suudi Arabistan. Özellikle Avrupa Topluluğu içerisindeki çok-başlılık ve eşitler arasında kaotik durum İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Bosna ve Makedonya sorunlarına aynı yüzyılın başındaki gibi dikine bir dış politika konseptiyle giriş yaptıklarını gösterir. Ne var ki süreç içerisinde Clinton Amerikasının 92 seçimlerinden sonra insani müdahale doktriniyle acilen bölgeye nüfuz etmesiyle Avrupa Topluluğu ikincil planda kalmıştır. “Avrupa homojen bir bütün değildir, çünkü bölgesel bir entegrasyon hareketi olarak birlik bugün dahi hala kendi bütünleşmesini tamamlamış değildir. Yugoslavya'nın dağılması ve Bosna sorunu, AT'nin kendi ortak güvenlik ve dış politikasını geliştirme süreciyle eşanlı olarak ortaya çıkmış ama sınıfta kaldığı bu sınavlar vesilesiyle AT kendi kurumsal gelişmesinin sınırlarının farkına varmıştır.”²⁷⁹

---

²⁷⁸ Ülke Dergisi, s.73

²⁷⁹ Şule Kut, Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., s.183

Yugoslavya krizi ABD/Avrupa/Almanya arasındaki çıkar çelişmesini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda Avrupa içindeki İngiltere/Fransa/Almanya merkezli Avrupa içi çelişmeyi de gün yüzüne çıkarır. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olarak "Almanya, Yugoslavya'nın bölünme sürecini başlatarak, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da etki alanı kurmak istediğini açıkça ortaya koymuştur. ABD ise Körfez ülkesinde sağladığı üstünlük karşılığında bölgenin kısmi de olsa Almanya'nın etki alanına kaymasına müsaade eder. Buna karşılık Almanya'nın etki alanını Hırvatistan ve Slovenya üzerinden Adriyatik'e kaydırması AT içindeki diğer ülkeleri harekete geçirmiştir. AT'nin diğer iki büyük ülkesi İngiltere ve Fransa Rusya'ya yakın durmak suretiyle 1992 savaşında Bosna'ya yapılacak olan müdahaleyi geciktirir. Bu durum bir taraftan Bosna'nın statüsünün Sırbistan lehine oluşmasının önünü açarken, diğer taraftan etnik kıyımın artmasına neden olur."²⁸⁰

Soğuk Savaş sonrası kırılmaların en sert olan Bosna'daki savaş iç savaş olsa da müdahaleci ve angaje aktörler o kadar karmaşık bir kompozisyon çizince "insanlık tarihinin her geçiş döneminde gündeme gelen iyimser değişim söylemleri yerini hayalkırıklığına bırakır. Uluslararası örgütlere rağmen ortaya çıkan kırılmalar çatışmalar artmıştır. Medeniyetler Çatışması paradigmasını savunan yorumcular, dinler ve kültürler arası çatışmaların ideolojik merkezli çatışmaların yerini alacağı hipotezini ileri sürmüşlerdir. Eski Yugoslavyanın trajedik bir biçimde etnik ve dinsel içerikli bir iç savaşa sürüklenmesi bu görüşün örnek verdiği bir başlık olmuştur. Avrupa'nın sıcak bölgesi Balkanlarda Bosna ve Kosova'da soykırım krizlerinin önlenmesinde BM Barış Koruma Harekatı ve AB'nin başarısızlığa düşmesi üzerine, NATO ancak askeri müdahale ile barışı tesis edebilmiştir."²⁸¹

Ülke içindeki siyasi kriz kendi sosyal politikasını da ortaya çıkartır. "Yeni sosyal ve siyasal hareketlilikler yaklaşımına göre Bosna olayı, yeni tip asabiyetlerin (neo-tribalizm), ulusalcı kabileciliklerin (tribal nasyonalizm) ve etno-anarşizmin tarih sahnesine yeniden dönüşü ve yeni çağın diplomasisi ile anlamlandırılmasıdır. Buna göre yurttaşlık algısı birden deforme olur ve ülkü birliği kalmayınca oluşan ani boşlukta

²⁸⁰ der. Fatma Turhan, Küresel Güçler, İstanbul:Küre,2005,s.168

²⁸¹ Caşın,s.35

birden aşırı-faydacı etnik hareketler ve yerel iktidar odakları yükselir.”²⁸² Bunun varolan savaş cepheleri içerisinde farklı görüntüleri olacaktır: Afrika’da savaşçı kabilecilik, Afganistan’da mezhepçilik, Kafkaslarda ve eski Yugoslavya’da mafyözleşmiş siyasal antiteler. Siyasetin silahsızlandırıldığı Avrupa’da ise federalist-otonomcu bölgeselcilikler yıkım kapasitesi olarak değil fakat mantık olarak bu düzlemde anılabilir. (K.İtalya Ligi, Flaman,Valon hareketleri) Yugoslavya yarılmasını komünizm sonrası siyasal kriz ve milliyetçilik doktriniyle açıklayanların elinde çok net bir istatistik de vardır. Tüm Yugoslav cumhuriyetlerinde ilk serbest seçimleri ya aşırı ya da dolaylı milliyetçi partiler kazanmıştır. B-H'nin iç siyasetinde ilk 3 sırayı peşisıra alan partiler Müslüman, Katolik ve Ortodoks milliyetçisi partilerdir. Bosna Hersek ile ilgili yapılabilecek Lübnan analogunun ilk görüntüsü de savaş öncesi 1991 yılından hemen okunur. 1943 paktıyla yasa gereği cumhurbaşkanının hristiyan maruni, başbakanın müslüman sünni, meclis başkanının şii olduğu Lübnanı andırıcısına B-H'de de muadil üç makamın da üç dini/etnik yapıca yasal zorunlulukla değil fakat fiili durum sebebiyle paylaşıldığı görülür.

Krize en başta sistemin tüm dünyada dayattığı ekonomi-politik gerçekler çerçevesinde bakılırsa “kapitalist yapılanmanın motor gücü olarak yükselmiş ulus devlet belirli sermaye merkezlerini güçlü imparatorluk yapılarından kopartıp muhafaza eden bir tür tel örgü olarak 20. yy sisteminin esas yapıtaşdır. Fakat sistem dönüşüp 20. yy evresini atlamayı göze alırsa Almanya veya Fransa gibi ulus devletler küreselleşme karşısında yetersiz, Türkiye gibi ulus-devletler ise olması gerekenden büyük addedilmeye başlanır”²⁸³

Türkiye gibi bir NATO ülkesine bu yaklaşımla ve uygulamayla henüz yaklaşamayan küreselleşmenin askeri ve siyasi aygıtları (ABD/NATO/AB) 1990’dan bugüne gelen süreçte Yugoslavya, Sudan, Irak, Pakistan gibi ülkelere bu bakışla yaklaşabilmektedir ve krizlerin büyüdüğü durumlarda da doğrudan müdahil olabilmektedirler.

---

²⁸² Mudry,s.336

²⁸³ der. Fatma Turhan, Küresel Güçler, İstanbul:Küre,2005,s.15

Birlikta yaşamada Güney Slavların tarihsel bir beceriksizliği olduğu iddiası ise tartışmalıdır. Bu bölgelerin etnik olarak homojenleşmemiş olması ve çatışmanın sürekli devam etmesi, edebilmesi ulusal sorunun merkezi Avrupa güçlerince algılandığı gibi algılanmadığını gösterir. Orta Avrupa'dan itibaren esas batıya doğru devletlerin daha homojen oldukları ortadadır. Bu durum tarihsel koşulların homojen nüfusları daha erken tarihlerde dayatmasıyla veya Batı Avrupa Krallıklarının mezhep/din/uyruk siyasetinin çok erken dönemlerden itibaren Balkanlardakinden çok daha sert şekilde yaşanmış olmasındandır. Bugün batılı demokrasilerdeki birlikte yaşama olgusu göçmen işçilik ile nitelikli iş gücü transferi ve yerleşik liberal demokrasiyle açılmır. Post-modern birlikte yaşama ülküsü sadece bu çok kültürlülüğü tanımlar. Farklı antitelerin varlığı, tanınmışlığı gibi bir durum asla yoktur.

Balkanlarda barış hakkında farklı görüşler vardır. Barışı mümkün kılacak temel faktör Hırvat, Sırp ve Arnavut, Boşnak meselelerinin nihai olarak çözülmesidir. "Halen Balkanlarda kendi kimlikleriyle var olan Roman-Katolik, Slav-Ortodoks ve eski Osmanlı unsurları arasında bir zıtlasma sürüp gitmektedir. İlk iki grup, yaşanan gelişmelerde tüm mekanizmalarıyla yer alırken, Osmanlı unsurunun boşluğu ABD'nin temsil ettiği Yeni Dünya Düzeninin varlık alanıyla doldurulur. Bu durum, Türkiye'nin gelecekte Balkanlardaki dengesinin korunmasında bir rol üstlenmesinin ve AB'nin tartışmasız bir gücü olmasını zorlaştırmaktadır."²⁸⁴

Huntington Türk siyasetine, Müslüman bir seçenek diyerek daha olumlu bir konum atfeder. İslam dünyasının karmaşa içerisinde olduğunu söyleyen Medeniyetler Çatışması'nın yazarı öncü bir devlete ihtiyaç duyulduğuna ve Türkiye'nin böylesi bir rol için çok uygun olduğuna dikkat çeker. 15 yıl öncesinin genel kanısına göre Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kafkaslarda Rusya karşısında yer alan Batı savunma sisteminin temel direği olan Türkiye'nin önemini geçersiz kılmıştır. Fakat bugün bu kanı değişmiştir. "Yeni tip bir soğuk savaş benzerinin tekrar başladığını gösteren yeterince örnek vardır. Rusya, Balkanlarda Sırp şovenizmini destekler, Kafkasya'da Çeçenya'ya karşı yaptığı iki savaşın ardından Gürcistan'ı istila

---

²⁸⁴ Balkanlar Sempozyum, s.134

eder. Orta Avrupa’da bir Nato üyesi olan Polonya’nın başlıklarını tehdit eder.”²⁸⁵ Slav ve Balkan Dünyasında Türkiye’nin soğuk savaş sonrasında artık önemsiz ve etkisiz olduğunu söylemek böylece mümkün değildir. Balkanların entegrasyonu için Avrupa vazifeli görülür. Bugün merkez Balkanlarda, özellikle B-H, Sırbistan, Hırvatistan üçlü çevriminde istikrar hedefi için uluslar arası büyük güç odakları AB hedefini kaçınılmaz ve tartışılmaz ilan eder. ABD başkan yardımcısı Biden, 2009 Mayısında “üç duraklı Balkan gezisinin ikinci durağı olarak uğradığı Sırbistan’da AB hedefinin altını çizirken ilk durağı B-H’de de parlamentodan seslendiği vekillere ayrımcı milliyetçiliğin AB üyeliği için reformlar yoluyla altilmesini salık verir.”²⁸⁶

Fakat AB’nin Balkanlarda, ABD hatta Rusya kadar dahi bir güç olamadığı da açıktır. AB jeostratejik politikada kendisini bağımsız hale getirecek birleşmiş bir ordudan ve ABD tarafından yönlendirilen NATO benzeri bir askeri kuvvetten mahrumdur. Avrupa 20 yıldır altına imza attığı, nerdeyse 35 yıldır hedef olarak deklare etmiş olduğu ortak dış politikayı hasıl edememektedir. “Act Unique Avrupası aslında Metternichyen veya Viyana Kongresi Avrupası gibi çok sıkı öncüller arayışıdır ve aslında bunu sağlayacak kadar detayı da barındırır. Act Unique’den sonra Maastricht ve Amsterdam Anlaşmaları da üniter Avrupa kurumları inşa etmiştir. Ne var ki ortak siyasete dair gerçek bir arzunun üyelerde olmadığı da ayrıca ortaya çıkar.”²⁸⁷

Yugoslavya krizinden, 2003 Irak istilasına kadar en üst düzeyden uluslararası sorunlarda birlik üyeleri farklı tavırlar gösterebilmiştir. AB’nin 2000 sonrası genişleme kampanyası Balkanlara yatırımı artırır. Fakat İkili yardımlar genelde bölgesel kazanımlar odaklı olur. Örneğin Kuzey ülkeleri genelde Baltık ülkelerini tercih ederek güneye inmez. Avusturya Slovenya’ya, İtalya Arnavutluk’a, İsviçre Slovakya’ya, Hollanda ise Makedonya’ya bağış yapmayı tercih eder. Bugün B-H rejiminin içleyişi sebebiyle himaye olgusunun halen aşamadığı eleştirisi de yapılabilir. Rejim halen pretoktora görüntüsünü aşamaz. “Pretoktora rejimi, bir ülkenin askeri ve mali yapısının bir dış güç ya da güçlerce organize edilip denetlendiği/desteklendiği/korunduğu yönetim biçimidir. Bu yöntem 19. yüzyılda

---

²⁸⁵ Balkanlar Sempozyum, s.149

²⁸⁶ Taraf Gazetesi, s.3, 21 Mayıs 2009

²⁸⁷ Mudry, s. 376

kolonyel yayılcılığın aracı olarak geliştirilmiştir. Napolyon savaşlarından sonra himaye sisteminin kurulması büyük güçlerce, güç dengesi araçları arasında kullanılmıştır. Osmanlı Devletinin egemenliği altında bulunan bazı ülkelerin isyan sonucu başka ülkelerin himayesi altına girdikleri görülmektedir. Günümüzde önce Balkan ülkelerinde başlayan B-H, sonra Kosova venardından, Afganistan ve Irak'ta farklı versiyonları ile şekillenen uluslar arası himaye (international protectorate) modelinin ortaya çıkması hem 90'larda Balkanlardaki dinamiklerde hem de uluslar arası sistemin yapısında meydana gelen değişimlerin ortak sonucudur.²⁸⁸

Balkanlar bugün hala tam bir istikrara kavuşmamıştır. Balkanlarda kaldıraç ve terazi şeklindeki dengeler varolabilir. İç istikrarı hemen sınırın öbür tarafındaki koşullar fazlasıyla etkiler. Komşu ya da ilintili ülkelerdeki gelişmeler B-H'yi özellikle etkiler. Karadağ referendumuyla 2006'da Sırbistan'la birlikten ayrılırken, Kosova pretoktarası 2008'de Sırbistan'dan bağımsızlık ilan ederken Sırp mağduriyeti refleksi uyanışa geçmiştir. Mağduriyetin bedeli olarak Bosna'nın Sırp idari birimi olan Republica Syrpska'nın anavatan Sırbistan'a ilhak hakkı gündeme getirilir. "Dayton hala ateşkes planı gibi bir etki uyandırır. Ülkenin içinde bir güvenlik şeridinin çizilmesi harici savaşın etkileri geri silmek pek mümkün olmamıştır. Dayton perdesinin tüm taraflar için ekonomik çöküntüsü bir yana, taraflar arasında bir daha kurulamayacak şekilde bozulan eşitliğin yenisini inşa edemediği görülür. Geri dönüş hakkı halen uygulanamaz, bir türlü mahkemeye iletilmeyen savaş suçluları halen vardır." Bosna Krizi, Fukuyama'nın tarihin sonu geldi tezinin çok da kapının eşiğinde olmadığını gösterir ve yine ABD'nin tek taraflı küresel hegemonyasının caydırıcılık üzerinden barışın garantisi olamayabileceğini gösterir.. Tam tersine soğuk savaşın karşılıklı terörize ortamı iki süper güç çevriminde bir dengenin oluşmasını sağlamıştır. Bu dengenin çözülüşü önemli sayıda ve narin bölgelerde çatışmaların çıkmasının başlangıcı olur. Soğuk Savaş sonrasında, "kuvvetler dengesinin neden olduğu siyasi belirsizlik ortamı içerisindeki jeopolitik istikrarsızlık, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa-Balkanlar eksenlerinde aşırı demografik baskının getirdiği işsizlik ve istihdam

²⁸⁸ <http://www.asam.org.tr/temp/temp812.pdf> Pınar Yürür, Balkanlarda Uluslar arası himaye Bosna Hersek, s.6

yetersizliği, etnik ve dinsel ideolojik, sosyal-kültürel çatışmalar, toplumsal düşüncenin bütünü içerisindeki yerleşik Eşitlik Anlayışı bünyesinde çatlaklıklara neden olmaktadır.(Yugoslavya ve Cezayir). Endüstriyel ve kalkınmış Batı Avrupa ülkeleri ile eski Doğu Bloku ülkeleri arasındaki ekonomik dengesizlik ve Avrupa Birliğinin Genişleme Stratejileri kapsamında, siyasal ve ekonomik kaygıların ağır basması neticesinde, ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı Mütteliklerine uyguladığı Marshall Yardımı benzeri stratejilerin uygulanmasını engellemektedir. Eski Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanması sonucunda ortaya çıkan etnik- dini kökenli ideolojik çatışmasının, Federasyon Birliği'ni parçalayan güçlü dinamikleri, Batı Avrupa ülkelerine göç hareketini şiddetlendirmiştir. ²⁸⁹ Bugün Bosna Hersek kendine ait üretim endüstrisi kurmada tamamen bir yılgınlık içerisinde. Halen ekonominin temel girdilerinden biri başta Almanya olmak üzere yurtdışında işçi olarak çalışan eski Yugoslavlardır. Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin Batıyla bütünleşme ve istikrar için büyük umut bağladığı AGİK ise bağımsız ve etkili bir platform olarak gündeme gelememektedir. “Yugoslav krizinde, Batı Avrupa Ülkeleri AGİK'i fiilen AT olarak anladıklarını gösterecek politikalarda bulunmuşlardır.”²⁹⁰

B-H'ye askeri müdahale tartışması sadece AGİK örneğindeki gibi kurumlar noktasında değil genel olarak Batılı ülkeler yönetimindeki uluslararası topluluğun dünyadaki çatışmalara hukuki çözüm getireceği iddiasını ve bu topluluğun ahlaki meşrutiyetini ciddi biçimde aşındırmıştır. Bu aşındırma ile oluşan boşluğu NATO askeri operasyon gücüyle ve Doğu Avrupa-Balkanlar entegrasyonun yegane aygıtı olma rolüyle doldurur. “ABD, bugüne kadar, Avrupalı rakiplerine karşı üstünlüğünü askeri aygıtı ve ona uluslar arası planda meşrutiyet kılıfı sunan NATO eliyle gerçekleştirmiştir. Dağılan Doğu Bloku ülkelerindeki egemenlik yarışında da bu yüzden NATO zeminini öne çıkar. NATO'ya yeni ülkelerinin katılması demek bu ülkelerin neredeyse tamamının Amerika sanayi tarafından üretilen askeri standartlarla donatılması demektir. Diğer yandan genişletilmiş NATO varlığı, özellikle dünya enerji yataklarının büyük bölümüne doğrudan sahip olmuş ya da sahip olan ülkeleri kontrol altında tutabilecek jeostratejik konuma sahip bir coğrafya üzerindeki egemenliğinin bir

---

²⁸⁹ Caşın,s.211

²⁹⁰ Bora,s.232

aracı olacaktır. ABD'nin NATO'ya katmak istediği bölge Karadeniz'in doğu kıyılarından başlayıp Hazar Denizi'ni de içeren bölgedir ve buralar özellikle İran ve Rusya gibi Amerikan karşıtı çıkarlar taşıyan ülkelerin egemenliği altındadır. Elbette bölgenin bu önemi salt ABD açısından değildir. Özellikle Almanya geleneksel doğu politikasının önemli bir kavşağı olan Balkanlarda operasyonlarına ABD'den de önce başlamıştır.²⁹¹

Bosna'da yaşananlar yüzünden caydırıcılığını en çok kaybeden uluslararası aktörse Birleşmiş Milletler olmuştur. "BM makamları ise BM Sekreterliği'nin dağılık ve parçalanmış durumdaki bir Güvenlik Konseyi tarafından sunulan politikalarını uygulamak durumunda olduklarını ve bu durumun zorluk olduğu öne sürmektedir. Bilanço olarak aslında BM, Bosna-Hersek'i ihmal etmiş değildir. Burada üstlenilen görev BM tarihinin en pahalı ve karmaşık barış gücü harekâtıdır. Harekâtın en yoğun döneminde görevli personel sayısı 19 bini geçer."²⁹²

Başarısızlık bunalımın yanlış biçimde tanımlanması, insani yardımla yetinip siyasi baskının zayıf tutulması ve güvenli bölgeler uygulamasında toptan çöküntü gibi çok canalıcı başlıklarda yatar. Bosna iç savaşı resmen atlatmıştır. Ancak terörün ve sınır dışı edilmelerin etkileri silinmemiştir. Evlerinden atılanların çoğu(çoğunlukla Müslümanlar) yerel ve uluslar arası yetkililerin güvence verici ve özendirici sözlerine rağmen bir daha geri dönmemiştir. Genel siyasi durum olaraksa barış sağlanmış ve Bosna parçalanmaktan korunmuştur. Bunu sağlayan Uygulama Gücü (daha sonra İstikrarı Sağlama Gücü) olarak görev yapan 60 bin kişilik NATO Ordusu ile kendi işlerinin sorumluluğunu üstüne alacak duruma gelene dek ülkeyi idare etmeye yetkili sivillerden oluşan Yüksek Temsilciler Bürosu olur. "Gerek Yüksek Temsilcilik gerek uluslar arası birlikler hala Bosna'da anlaşmaya varıldığından bu yana(Dayton'dan on yıl sonra) oradaki ilişkileri gözetim altında tutmayı sürdürür. Bu, savaşın ardından ülkedeki karışıklığın ve üç toplum arasında güvensizliğin ve işbirliğinden yoksunluğun devam ettiğinin göstergesidir."²⁹³

---

²⁹¹ Haziran,s.26

²⁹² Carneige,s.98

²⁹³ Tony Judt,Savaş Sonrası Avrupa Tarihi,YKY:İstanbul,s.811

Avrupa'nın büyük güçleri arasında ortak bir dış politikanın de facto ortaya çıkmadığı görülmüştür. Bunun dışında savaşın koşullarının çekilmez boyutlara ulaştığında dahi Fransız, Alman, İngiliz uyumu ortaya çıkmaz. Siyasi denge Amerika-Rusya kaldıracında Temas grubu ile oluşturulmuş ve ancak Amerikan müdahalesi sonucunda da güç politikası bir ateşkes dengesi oluşturabilmiştir. Dünü ve bugünü ile savaşa da değinmek savaşın genel doğasını ve modern çağlardaki savaşlardaki değişimleri irdelemek için de araştırmamızın konusu olan Bosna, tarihiyle ve bugünüyle adeta bir ayna işlevi gösterir. Militarizm modern devletin merkez aygıtı olmuştur. Bu merkezi aygıt salt kapitalizmden veya endüstriyalizmden kaynaklanmaz. Savaş toplumsal yapının kapitalizmden çok daha eski olan jeopolitik veçhelerinden doğmaktadır. “Kendi kendini idare etmek isteyen ayrı ve belirgin bir insan grubuna ait olma hissi politik ve ekonomik sistemlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Toplumun derebeylik, prenslik gibi çoğunda aynı dil ve inançların paylaşıldığı küçük üniteler etrafında toplandığı ulus öncesi bir dönem vardır. Milliyetçiliğin gereği olan faktörler, genellikle uzun süre dönem vardır. Milliyetçiliğin gereği olan faktörler, genellikle uzun süre gizli kalıp, ancak ortak bir tehdit olduğu zaman ortaya çıkar. Benzeri olarak, bir millet oluşturmak için girişilen çabalarda ulus öncesi ve anti milliyetçi refleksler ile karşılaşılır. Bu üçüncü dünya ülkeleri ve özellikle sömürge öncesi toplumun bir milliyetçilik ve kesin coğrafi sınırlar çerçevesinde değil, kabile bağları ve belirsiz kabile sınırları çerçevesinde toplandığı, Afrika ülkelerinde görülen bir durumdur.”²⁹⁴

Savaş hep vardır fakat kapitalizm, ister ekonomik ister jeopolitik motifler öncelikli olsun modern dünyada savaşların sayısını kapsamını ve şiddetini Avrupa üzerinden artırmıştır. “Özellikle Protestanlığın ortaya çıkışını takip eden yüzyıllarda Avrupa Devletlerinin savaşız geçirdikleri yıllar savaşlı yıllardan daha azdır. Saraybosna’da 1914’de Avusturya Arşidükü öldürüldüğünde bunun bir dünya savaşına yol açacağını bilinemez. Henüz dünya savaşı kavramı yoktur. Onsekizinci yüzyıl boyunca ve ondokuzuncu yüzyıl başlarında, sistemin başlıca güçleri arasında uzun savaşlar olmuştur fakat kapitalist sistem küreselleşmenin adımlarını atmadığı için 20. yy başlarında sistem yerkürenin tümüne yeni yeni nüfuz ediyordu. Bundan böyle, merkezi güçler arasında her ciddi kapışma bütün yerküreyi etkileyecektir. Ayrıca

---

²⁹⁴ Caşın, s. 400

savaşların şiddeti giderek artacak, savaş sadece ordular arasında bir mücadele olmaktan çıkacaktır. Birinci Dünya Savaşında öldürülen her yirmi askere karşı bir sivil hayatını yitirmiştir. Yirmi yıl sonraki İkinci Dünya Savaşında vaziyet asker-sivil sayısı eşitlenir.”²⁹⁵

II. Dünya Savaşı dahilinde ve ardında “Avrupa’da yaşanan iç savaşların savaş sonrasında bıraktığı izler derindir. Kısa yoldan bunun anlamı, Avrupa’daki savaşın 1945 yılında Almanların çekilmesiyle sona ermediğidir. İç savaşın travmatik özelliklerinden biri büyük savaşların ardından sonra bile sürmesidir ve bu yüzden çatışmalar belleklerden silinmez. Öte yandan bu yıllarda taraflara ağır kayıplar verdiren mücadeleler başka bir sonucu doğurmuştur. Nazilerin daha sonra da Sovyet işgalinin görülmedik sertliğiyle birlikte Doğu Avrupa devletlerinin dokusu yıpranmıştır.”²⁹⁶

Medeniyet söyleminin siyasal literatürün merkezine oturduğu dönemde savaş medeniyetler çatışması olarak ele alınıyor. Bu meşhur teori Foreign Affairs’de çıkan bir makaledir. Teori, neo-muhafazakar bir dış politikaya perspektifi oluşturur. “Bunun medyatik bir etki ve dünya halklarına yönelik travma bilinci oluşturduğu görülebilir.”²⁹⁷ Bu tez kendine siyasal tarihten veri toplamakta fazla zorlanmaz çünkü din, harb tarihinin ortasında bir faktör olarak zaten durur. Jung, “din üzerinden kütle psikopatolojisinin kişiler üzerinde psikolojik izler bırakabileceğini ve yine kişilerden izler (geri tepkiler) alabileceğini söyler.”²⁹⁸ Bosna-Hersek tarihinde bu psikolojik saptayışın izleri görmek çokça mümkündür. Özellikle işgal, savaş,dünya savaşı,yönetici ülkenin değişmesi zamanlarında bu durum doruğa çıkar. Bu psikolojiye ivme veren etmenleri ve toplumların biliçaltılarını inceleyen yapısal antropolojiye göre mit ve mitin tarihteki önemi öne çıkacaktır . Levi Strauss’a göre “Güney Slavların mitleri hemen her ülkedeki kadar kadar kan ve vatan unsurlarını barındırır fakat bu mitler uyruklar arası ülkü birliğini tüm Slavlar arasında bir türlü yayamaz.”²⁹⁹

---

²⁹⁵ Tayyar Arı, U.İ ve Dış Politika, s.156

²⁹⁶ Judt,s.56

²⁹⁷ Mudry, s.376

²⁹⁸ ed. Paul Mojzes,, s.10

²⁹⁹ ed. Paul Modjez,s.21

Yugoslav savaşlarının beklenmedik ölçüde büyük boyutta yaşanan katliamları ve idari yapıyı paralize etmesi açısından tarihsel bir izdüşümü 19. yüzyıl Osmanlısından da verilebilir. Çifte kaymakamlık sisteminin zamanın geniş Osmanlı topraklarında sadece Lübnan ve B-H’de uygulanması dinin de doğu sorununda ne kadar kırılğan bir temelde Osmanlıyı sıkıştırdığının göstergesidir. Rusya’nın Balkanlara, Fransa’nın doğu Akdenize uyguladığı pres politikası Hristiyan uyrukların, Avrupalı güçlerin desteğiyle önlenemez karışıklara zemin hazırlaması hem Bosna’da hem de Lübnan’da özel vilayet statüsünü andıran çifte kaymakamlık rejimini beraberinde getirir. Bu rejim bir nevi demokratikleşmeyi de andırsa dış baskının ve iç karışıklığın zorlamasıyla gerçekleşen, bir nevi tutkal maksadıyla yapılan bir hamledir. Böylelikle dine dayalı millet sistemi bir şekilde yırtılmıştır. Böylelikle tebaanın dalları olan milletler modern manada antite hüviyetini kazanmışlardır. Benzer durum bazen Müslümanların lehine olarak da ortaya çıkabilir. Tito Yugoslavyasında da görülür. Bu sefer toprağın/cumhuriyetin ismi B-H olmasına rağmen Bosnalı Müslümanlar 1960 anayasal reformuyla Müslüman Boşnaklar Müslüman ismiyle 6. kurucu Yugoslav ulusu olarak eşit antitelerden bir haline gelmiştir. Bağlantısızlığın revaçta olduğu İslam uluslarının ve 3. Dünyanın yükseldiği bir dönemde İslamı kendi bünyesinde tanımak Yugoslavya’nın politik tercihi olmuştur. Bosna’da ve daha genelinde Yugoslavya’da hakların tanınmış antiteler oluşu, tarihsel devamlılıkla 90’lardaki müzakerelere ve uluslararası mahkemelere de yansır. Bosnalı Müslümanlarca ve Bosnalı Hırvatlarca ilan edilen Bosna-Hersek’in bağımsızlığını tanımayan Sırpların isyanı ve peşisıra yaşanan katliamlar terörizm olarak değil savaş hukukuna göre suç olan kısmıyla yargılanır. Yugoslavya içinde ulusal sorunun bir cumhuriyetteki devamı olarak eski Yugoslavya’nın 6 ulusundan 3’ü Bosna’da antite olarak hak sahibi görülür.

Ulusal sorunların bir toplulukta kapalı kalması ve ulus-içi sorun olarak görülmesi en son soğuk savaşta yaşanmıştır. YDD ise insan hakları, çok uluslu bloklaşma, bölgeselcilik, medeniyet çatışması ile savaş politikalarını globalleştirir. Globalleşen dünyada uluslararası politika dengelenen sorun alanı için artık dünya iç politikası tanımının kullanıldığı dahi görülmektedir. “Uluslar arası müdahale tartışmalarında tedavüle sokulan savlar, Bosna savaşının yorumlanma biçimi ve somut

uygulamalar hem YDD düzeninin hem de Batılı kültürel milliyetçiliğin zihniyet kalıpları hakkında son derece aydınlatıcıdır.³⁰⁰

Yeni binyılda savaşın tanımlanmasında yeni dinamikler üzerinden yeni kavramsallaştırmalar yapılmaya başlanmıştır. “20. yüzyıldan çıkarken 21. yüzyıl ikili bir dinamikte görünür: Bir yandan Berlin duvarının çökmesinden itibaren daha özgürlükçü bir dünyanın umudu diğer yandansa askeri operasyonlarla işlemeye başlayan ve işgali beraberinde getiren bir neo-emperyal sistemin plüralizmi. Aktörler arasındaki yarışta ulus-aşırı sermayenin yani imparatorluğun hakimiyet arayışı önde gelmektedir. Günümüzdeki savaş durumunun egemen devletler arasında olmaktan çok bir iç savaş biçiminde geliştiğini öne sürülür. Bu bakışla iç savaş, bir tek egemen devletin içinde olan ama bir ağ şeklinde devletlerarası işleyen rizomatik bir savaştır. Bu rizomatik savaş bir tek devletin içinde değil, uluslararası arena içinde devletler arası yerlerde sürmektedir. Uluslararası hukuk ve uluslararası merciiler bu duruma cevap verememekte ve de bu nedenle de uluslararası hukuki antlaşmalara bağlı kalınmaksızın saldırılar, bombalama eylemleri ve terör eylemleri karşı karşıya gelmektedir.”³⁰¹

Bosna savaşı uluslar arası bir savaş mıdır yoksa iç savaş mıdır? Bu soru ortada kalıyor. Savaşın direkt milisleri açısından bakılırsa daha çok iç savaş görünümü verir. Çünkü Sırp tarafı da Hırvat tarafı da Müslüman tarafı da B-H’in kendi uyruklarıdır. Fakat savaşın başındaki yer altı diplomasisinden sonunda imzalanan antlaşmanın taraflarına kadar savaş uluslararası bir hüviyet gösterir.

---

³⁰⁰ Bora,s.13

³⁰¹ <http://resmigorus.blogspot.com/2008/10/savan-szl-ali-akay.html>, Ali Akay, Savaşın Sözlüğü

SONUÇ

1991’de başlayıp 2002’ye kadar irili ufaklı devam eden Yugoslavya Savaşları Yeni Dünya Düzeninin çatlaklarının başında gelir. Güç dengesinde ve güç dengesinde oluşabilecek boşlukların ve değişimlerin bir ülkede ve sınırlı bir coğrafyada dahi ne denli yıkıcı etkilerinin olabileceği açığa çıkmıştır.

Bir toprakta yönetici sınıf ve yönetilenler ilişkisinin, yine bir toprakta ezen ulus ezilen ulus sorununun her zaman sancılı olacağı ortadadır. Yine bir toprakta bir müdahaleci devlet karşısında tek çizgide toplanmış uyruklar dahi yeterince şiddet doğurur. Bosna-Hersek’de tarihi daha dramatik kılan bu örneklerin çok aktörlü, daha kaotik ve çarpazlama yaşanmış olmasıdır.

Bosna Savaşı uluslar arası ilişkilerdeki değişimin ve dünya sisteminin yeni evresinin en net iki üç göstergesinden biridir. Yeni Dünya Düzeni ile birlikte Soğuk savaş döneminin bağları değişmiştir. Güç sisteminde bu kaçınılmaz bir kırılma gibi ortaya çıkar. Her dönem kendinden önceki döneme ait dengeleri kavramları deforme eder, sorgular, yeniden üretir. Yugoslavya Savaşları Birleşmiş Milletler Sisteminde, Nato’nun geleceğinde, etnik çatışmalara yaklaşımda, self-determinasyonda, Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Dış politikasında tartışmalar getirir.

BM bu savaşta en çok yara alan olmuştur. 1945’den sonra sağladığı güç zedelenmiş ve süregiden yıllarda dış müdahalelerde ve himaye rejimlerindeki çifte standart dünya kamuoyunca BM’ye fatura edilegelmiştir. YDD, self-determinasyon hukukunu ve soğuk savaştaki dengeyi aşındırmıştır. Bosna Savaşı devletler arası ilişkilerde ve bu ilişkilerin uluslara uyruklara etkisinde aslında tarihin hep verdiği dersleri tekrar vermiştir.

İç siyaset açısından vereceği ders, bir devleti kuranın onu yıkabileceğidir. Devlet yıkmanın meşruiyeti manasında değil fakat kurucu unsurun eylem kapasitesi noktasında bu söylenebilir. Yugoslavya’yı kuran fikrin sahibi Dalmaçya Hırvatlarıdır. I. ve II. Yugoslavya’da Hırvatistan’ın kurucu iradesi etkindir. Buna rağmen Sırbistan’ın

hatta diğer komşu Yugoslav cumhuriyetlerindeki Sırp nüfusun kendilerini eşitler arasında birinci görmesi karşıt milliyetçilikleri tekrardan yükselişe geçirmiştir. Dünya dengeleri bu milliyetçiliklere ivme veren koşulları sunduğunda bu sürecin önünü almak imkansız hale gelmiştir. Almanya ve ABD gibi iki güç unsurunca himaye görmek Hırvatistan'ın Yugoslavya'yı yıkıcı gücüne ivme vermiştir.

Ülkeler arası ilişkiler açısından Bosna Savaşının ve ülke tarihinin verdiği ders, dış siyasette ebedi dostluklar olmadığıdır. Son 200 yıllık tarihte Rusya, Fransa ve İngiltere gibi güçlerle aynı hatta mücadele etmek dünyanın bu önemli güçlerinde Sırbofili oluşturmuştur. Fakat siyaset ilelebet süregidecek sempatilerle şekillenmeyeceğinden Sırbistan ve Bosnalı Sırpların güvenli konumları çok kısa sürede değişmiştir. Bosna Savaşında, ABD ve Almanya, BM ve AB'yi etkileyerek Sırbistan'ı deklase edebilmiştir.

Aynı durum bir çok Müslüman ülkenin ve Bosna'nın da başına gelmiştir, gelmektedir. 20. yüzyılda Müslüman ülkelerin ve halkların bağımsız bir siyaseti ve de kendilerinden menkul bir güçleri olmayagelmiştir. 20. yüzyılda Müslüman milletler Ortadoğu'da İngiliz yahut Fransız güdümünde Balkanlardaysa önce Alman sonrasında Amerikan yanlısı siyasetler güderek kendilerine güven sağlamak zorunda kalmışlardır. Fakat uluslararası güç ilişkileri, büyük devletlerin etnik ve dini sempatilerinde bir gerçeklik olmadığını, insani müdahale kriterlerindeyse bir eşitlik ve süreklilik beklenemeyeceğini açıkça ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Türkçe Kitaplar

JOHNSTONE Diana, Ahmakların Seferi, Bağlam: İstanbul, 2004

BORA Tanıl, YDD'nin Avsahası Bosna Hersek, Birikim: İstanbul, 1994

MALCOLM Noel, Bosna, Om: İstanbul, 1999

Carneige Komisyon Raporu Raporu, Barışa Çağrı, Sabah: İstanbul, 1996

BM Kararlarında eski Yugoslavya ve Bosna Hersek, Dayanışma Vakfı: İstanbul, 1995

JELAVİCH Barbara, Balkan Tarihi, Cilt 1, 18-19.yy, Küre: İstanbul, 2006

JELAVİCH Barbara, Balkan Tarihi, Cilt 2, 20 yy, Küre: İstanbul, 2006

ÜNALTAY Altay, Postmodern Ortaçağ, Birleşik: İstanbul, 1996

SAMARY Catherine, Bosna'da Etnik Savaş, Yazın: İstanbul 1995

CAŞIN Mesut Hakkı, Uluslararası Terörizm, Nobel: Ankara, 2008

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,Alfa:İstanbul, 1996

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Dersleri, Yeni Güneş Kitabevi:Bursa, 1993

ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri,Alfa:İstanbul,2004

TROÇKİ Leon, Balkan Savaşları,Arba:İstanbul 1995

GLENNY Misha, Balkanlar 1804-1999, Sabah:İstanbul, 2001,

KUT Şule, Balkanlarda Kimlik ve Siyaset, Bilgi Üniversitesi: İstanbul, 2005

KAPLAN Robert, Balkanlarda Kaynayan Kazan,Yayınevi:İstanbul,1995

SAYBAŞILI Kemal, ÖZCAN Gencer, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar,Bağlam:İstanbul, 1997

KÜPELİ Yusuf, Tarihin İzinde Balkanlar ve ABD, Öncü:Ankara, 2000

HOLLBROKE R., Bir Savaşı Bitirmek, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi:İstanbul,1999

HALL Richard, Balkan Savaşları 1912-1913, Homer:İstanbul, 2003

HUTCHINSON Frances, Balkanlar 1908, Show Kitap:İstanbul,1999

der. TURHAN Fatma , Küresel Güçler, Küre:İstanbul, 2005

CRAMPTON R.J.,II. Dünya Savaşından Sonra Balkanlar,
Yayınodası:İstanbul,2007

AKARSLAN Mediha, Bosna Hersek ve Türkiye, Ağaç:İstanbul, 1993

ALKAN Necmettin, Dağılan Yugoslavya Mozaiğinde Bosna,Beyan:İstanbul,
1995

CASTELLAN Georges, Balkanların Tarihi 14-20.yy, Milliyet:İstanbul,1993

Devlet Arşivleri, Bosna Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri 1516-1919,
Ankara,1992

ORTAYLI İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Alkım:İstanbul, 2006

KUTLU Sacit, Balkanlar ve Osmanlı Devleti, Bilgi Üniversitesi:İstanbul, 2007

BABUNA Engin, Geçmişten Günümüze Boşnaklar, Tarih Vakfı Yurt
Yayınları:İstanbul, 2000

POULTON Hugh, Balkanlar Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler,
Sarmal:İstanbul,1993

der. KARATAY Osman, Balkanlar El Kitabı,cilt I, KaraM&Vadi:Ankara,
2001

Balkan Sempozyumu, İHH Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008

DR. ÜLGER İrfan Kaya, Balkan Dramının Perde Arkası, Seçkin:Ankara, 2003

1998 GÜRSES Emin, Milliyetçi Hareketler ve Uluslar arası Sistem, Bağlam:İstanbul

ALİYA, Konuşmalar, Klasik:İstanbul, 2003

İZZETBEGOVİÇ Aliya, Bosna Mucizesi, Yöneliş:İstanbul, 1995

JUDT Tony , Savaş Sonrası Avrupa Tarihi, YKY:İstanbul, 2006

UÇAROL Rifat, Siyasi Tarih 1789-2001, Der Yayınları: İstanbul,2009

GÖNLÜĞBOL Mehmet, Uluslararası Politika, Atilla Kitab: Ankara, 1993

Türkçe Süreli Yayınlar

Ülke Dergisi /İstanbul:Dergah Yayınları

Tezkire Dergisi/Ankara:Vadi Yayınları

Foreign Policy, Türkiye Baskısı/İstanbul:Bilgi Üniversitesi

Sınıf Bilinci/İstanbul

Praksis/Ankara(hakemli)

İnternet/ Makaleler

http://www.mulkiyederigi.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=79&Itemid=2 Dr. İlhan Uzgel,

<http://www.asam.org.tr/temp/temp812.pdf> Pınar Yürür

<http://resmigorus.blogspot.com/2008/10/savan-szl-ali-akay.html>, Ali Akay

Yabancı Dilde Kaynaklar

İngilizce Kitaplar

HOARE Makro Attila, The History of Bosnia, Saqi:London, 2007

MOJZES Paul, Religion and The War in Bosnia,Scholar Pres: Atlanta, 1998

ed. PİNSON Mark, The Muslims of Bosnia and Herzegovina,Harvard Monographs: Cambridge,1994

DONİA R.-FİNE A. Bosnia Hercegovina: a tradition betrayed, Hurst&Campany:London, 1994

CECİC Ivo, The Socialist Republic of Bosnia and Hercegovina, Zavod:Zagreb1983

CRNOBRNJA Mihailo, The Yugoslav Drama: Mc Gill Owens Uni-Press,1996

ALLOCK John B., Explaning Yugoslavia, Columbia University Pres:NY, 2000

SELLS Michael, The Bridge betrayed religion and genocide in Bosnia, Berkeley: Berkeley, 1998

ed. DJOVIĆ Dejan, Yugoslavism,Denison Rudinow,Hurst:London,2002

ROWMAN Cvijeto Job ,Yugoslavia's Ruin,Littlefield Publisher inc. Lanhan-Boulder-NY-Oxford,2007

LANE Ann, Yugoslavia, When İdeal Collide, Palgrave,Mc Millan, 2003

ROWERS Gerard F.Religion and Conflict, Atlanta: Atlanta, 2002

ed. ÖZDOĞAN Günay Göksu, SAYBAŞIK Kemal Saybaşık Marmara University Department of International Relations, Balkans, A mirror of the New International Order, Eren Yayıncılık Kitapçılık, İstanbul, 1995

ed.DYKER and VEJVODA, Yugoslavia and after,Addison Wesley Com,1997

ed. VULIANYIS, Seasons in Hell: Understanding Bosnias war NY/St. Martins Press, 1994

A more Perfect Union Boller/Story 1988, Houghton,Mifflin Company

İngilizce Süreli Yayınlar

Time

Newsweek

İngilizce İnternet

<http://www.antiwar.com/justin/?articleid=12874> Justin Raimondo, Into The Bosnian Quagmire

http://www-cgsc.army.mil/carl/download/csipubs/baumann_bosnia.pdf Baumann, Gawrych, Kretchick, Armed Peacekeepers in Bosnia

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB123.pdf> Craig Nation, War in Balkans

<http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/bosnia.html> Paul Treanor, The logic of the war in Bosnia

Fransızca Kitaplar

GADRE Paul, Vie et mort de la Yougoslavie, Fayard: Paris, 1992

Heredote, revue de Geographie et de geopolitique anatomie d'une poudriere
,n.67,4ieme 1992,

MUDRY Thierry, Histoire de Bosnie et Hercegovie, Eclipses:Paris,1994

RUPNIK Jacques, De Sarejevo a Sarejevo: L'echec Yougoslavie, sous
Direction, editions Complexe:Paris, 1992

dir. par YERASIMOS Stephane, Le retour des Balkans (1991-2001), Editions
Autrement- Collection Memoires: Paris, 2002

Almanca Kitaplar

REIBMÜLLER T., die Bosnische Tragödie, Stuttgart: Deutsche Verlags-
Anstalt,1993